

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE İSLAMİ VAKIF DERGİCİLİĞİNDE BİR
DÖNÜŞÜM HAREKETİ: YENİ ZEMİN, BİLGİ VE HİKMET
DERGİLERİ ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Arzu KALKAN

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYET
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE İSLAMİ VAKIF DERGİCİLİĞİNDE BİR
DÖNÜŞÜM HAREKETİ: YENİ ZEMİN, BİLGİ VE HİKMET
DERGİLERİ ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Arzu KALKAN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Çağla KUBİLAY KAMILOĞLU

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYET
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE İSLAMİ VAKIF DERGİCİLİĞİNDE BİR DÖNÜŞÜM
HAREKETİ: YENİ ZEMİN, BİLGİ VE HİKMET DERGİLERİ ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Doç. Dr. Çağla Kubilay KAMILOĞLU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç. Dr. Çağla Kubilay KAMILOĞLU

Prof. Dr. Ayşe Elif Emre KAYA

Prof. Dr. Gökhan ATILGAN

Prof. Dr. Gamze Yücesan ÖZDEMİR

Prof. Dr. Esra İŞLER

Tez Savunması Tarihi: 19.08.2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Doç. Dr. Çağla Kubilay Kamiloğlu danışmanlığından hazırladığım “Türkiye’de İslami Vakıf Dergiciliğinde Bir Dönüşüm Hareketi: *Yeni Zemin* ve *Bilgi ve Hikmet* Dergileri Örneği” (Ankara, 2024) adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

19.08.2024

Arzu KALKAN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında kıymetli bilgilerini ve görüşlerini esirgmeden benimle paylaşan, sonuçlanmasına kadar olan her zorlu aşamada içtenlikle yol gösteren danışmanım Doç. Dr. Çağla Kubilay Kamiloğlu'na; tez izleme süreci boyunca, engin deneyimleriyle çalışmaya farklı yönlerden bakmamı sağlayan, her daim bana yeni ufuklar açarak farklı bir perspektif sunan çok kıymetli jüri üyem Prof. Dr. Gökhan Atılğan'a, her daim pozitif yaklaşımıyla en zor zamanlarımda yanımda olarak katkı sağlayan çok değerli jüri üyem Prof. Dr. Esra İşler'e ve tez savunma jürimde yer alarak bize onur veren değerli hocaların Prof. Dr. Ayşe Elif Emre Kaya'ya ve Prof. Dr. Gamze Yücesan Özdemir'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Bu uzun ve meşakkatli doktora sürecinde akademik çalışmalarımda her daim yanımda olarak bana destek olan çok kıymetli hocam Prof. Dr. M. Naci Bostancı'ya ve tez önerimin olgunlaşmasında ve ilerleyen süreçlerinde de bana zaman ayırarak engin görüşlerini paylaşan Prof. Dr. Yalçın Akdoğan'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin bana kazandırdığı kıymetli arkadaşlarım Esra İnce ve Eda Özcan Yılmaz'a bu süreçte bana olan destekleri, güvenleri ve eşsiz arkadaşlıkları için çok teşekkür etmek istiyorum.

Doktora serüvenim ve eğitim hayatım boyunca bana gösterdikleri sonsuz güven ve inanç için çok kıymetli aileme canım anneme, babama ve canım kardeşlerime teşekkürlerimi bir borç bilirim. İyi ki varsınız...

Son olarak teşekkürlerin en özelini ise canım oğlum Berk'e ithaf ediyorum. Bu süreci onun varlığı gülüşü ve güveni olmadan atlatamazdım. Seni seviyorum canım oğlum...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	v
TABLOLAR.....	vi
RESİMLER.....	vii
GRAFİKLER.....	viii
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	10
ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	15
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	16

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL VE TARİHSEL BAĞLAM: YENİ ZEMİN VE BİLGİ VE HİKMET DERGİLERİNİN İÇİNDE ŞEKİLLENDİĞİ DÖNEME AİT BELİRLENİMLER

1.1. Köken, Karşıtlık ve Eklemlenme Üçgeninde İslamcılık	26
1.1.1. İlk Nesil İslamcılar ve Düşünce Dizgeleri	30
1.1.2. İslamcılık ve Tek Partili Dönem (1923-1946)	34
1.1.3. İslamcılık ve Çok Partili Hayat (1946-1969)	36
1.1.4. Yeni Bir İslamcılık Söylemine Doğru (1969-1990).....	37
1.2. Kültürel ve Uluslararası Nedenler	47
1.2.1. 1980 Askeri Darbesi Sonrası Siyasal Hayat.....	48
1.2.2. Siyasi Tartışmaları Yönlendiren Uluslararası Nedenler.....	52
1.2.3. Toplumsal ve Kültürel Nedenler	54
1.2.4. Ekonominin Yapısal Dönüşümü ve Neo-Liberalizm	58
1.3. İslamcı Yayıncılık.....	65
1.3.1. Tarihsel Süreçte İslamcı Yayıncılık	66
1.3.2. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde İslamcı Yayıncılık.....	69
1.3.3. Çok Partili Hayat ve Askerî Muhtıra Arası Dönemde İslamcı Yayıncılık	71
1.3.4. 1970-1990 Yılları Arasında İslamcı Yayıncılığın Temel Dinamikleri	73
1.3.5. 1990 Sonrasında İslamcı Yayıncılık	74
1.3.6. Vakıflara ve İslami Vakıf Dergiciliğine Genel Bir Bakış	76

İKİNCİ BÖLÜM
TOPLUMSAL VE SİYASAL GELİŞMELER BAĞLAMINDA YENİ
ZEMİN İLE BİLGİ VE HİKMET DERGİLERİ’NİN BİÇİMSEL VE
İDEOLOJİK ÇERÇEVESİ

2.1. Biçimsel Çerçeve	81
2.1.1. <i>Yeni Zemin</i> Biçimsel Belirlenimler	83
2.1.1.1. <i>Yeni Zemin</i> Dergisi Kapak ve Reklam Analizi.....	88
2.1.1.2. <i>Yeni Zemin</i> Yazar Analizi.....	94
2.1.2. <i>Bilgi ve Hikmet</i> Biçimsel Belirlenimler.....	96
2.1.2.1. <i>Bilgi ve Hikmet</i> Kapak ve Reklam Analizi.....	99
2.1.2.2. <i>Bilgi ve Hikmet</i> Yazar Analizi	102
2.2. İdeolojik Çerçeve.....	105
2.1.1. <i>Yeni Zemin ile Bilgi ve Hikmet</i> ’te Kurulan Askeri Vesayet ve Ordu Söylemi.....	107
2.1.1.1. Rejim Sorunu: Eski Türkiye-Yeni Türkiye Karşıtlığı.....	110
2.1.1.2. Güçlü Toplum Projesi: Sivil İktidar	115
2.1.2. “Değişimin Önündeki Engel: Kemalizm”	120
2.1.3. “Kemalizm’in Son Kalesi: Laiklik”	129
2.1.3.1. Laiklik Karşıtlığı	138
2.1.3.2. Türkiye’ye Özgü Laiklik	141
2.1.4. Medine Vesikası Temelinde Yeni Bir Anayasa Arayışı	143
2.1.5. “Modernizme Entegrasyon ve Değişim”	154
2.1.6. İslamcı Söylemde Değerler ve Dönüşümler.....	162
2.1.7. Ötekinin Yeniden Kurgulanması: “Ümmetin Yetim Çocukları”	170
2.1.8. İslamcılıkta Yayıncılık ve Kültürel Hayat	176
2.1.9. Geleneksel Değerden Siyasal Bir Sembole Doğru.....	182
2.1.10. Batıcılık ve Ekonomide Yeni Yaklaşımlar.....	190
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	200
KAYNAKLAR.....	216
EKLER	231
EK-1: Yalçın Akdoğan İle Yapılan Yüz Yüze Görüşme, 16 Mart 2020	231
EK-2: <i>Yeni Zemin</i> Dergisi Künye.....	234
EK-3: <i>Yeni Zemin</i> Dergisi Kapakları	235
EK-4: <i>Yeni Zemin</i> Makale Başlıklarına Göre Tematik Gruplandırma	239

Ek-5: <i>Yeni Zemin</i> Kadın ve Erkek Yazarlara göre Yazı Sayılarının Temalara göre Dağılımı.....	260
EK-6: <i>Yeni Zemin</i> Erkek Yazarların Yazı Sayıları.....	264
EK-7: <i>Yeni Zemin</i> Yazarları ve Yazı Konuları.....	270
EK-8: <i>Yeni Zemin</i> Yazarı Belli Olmayan Yazı Başlıkları.....	288
EK 9: <i>Yeni Zemin</i> Diğer Konu Başlıkları ve Yazarları.....	292
EK-9: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Dergisi Künye.....	294
EK-10: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Dergisi Kapakları.....	295
EK-11: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Makale Başlıklarına Göre Tematik Gruplandırma	298
EK-12: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Erkek Yazarlar ve Yazı Sayıları	305
EK-13: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Yazarları ve Yazı Konuları.....	308
EK-14: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Kadın ve Erkek Yazarlara göre Yazı Sayılarının Temalara göre Dağılımı.....	315
EK-15: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Yazarı Belli Olmayan Yazı Başlıkları	317
EK-16: <i>Yeni Zemin</i> ve <i>Bilgi ve Hikmet</i> Dergisi Tema Karşılaştırması	318
ÖZET	319
ABSTRACT	320

KISALTMALAR

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	: Adalet Partisi
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DP	: Demokrat Parti
DYP	: Doğruyol Partisi
FP	: Fazilet Partisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İDP	: İslamcı Dergiler Projesi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
MNP	: Mili Nizam Partisi
MP	: Millet Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
RP	: Refah Partisi
S	: Sayfa
S	: Sayı
SP	: Saadet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TPCF	: Terrakiperver Cumhuriyet Fırkası
Y	: Yıl
Y.N.	: Yazarın Notu

TABLÖLAR

Tablo 1: 1876-1917 Dönemlere göre Yayınlanan Kitap Sayıları.....	68
Tablo 2: Cumhuriyet Döneminde Kurulan Vakıfların Dağılımları.....	77
Tablo 3: Vakıfların Türlerine göre Dağılımı (13.08.2021).	78
Tablo 4: Yeni Vakıf Çeşitleri ve Vakıf Sayısı.....	79
Tablo 5: <i>Yeni Zemin</i> Temalar Rakamsal Veriler Tablosu	86
Tablo 6: <i>Yeni Zemin</i> Cinsiyete göre Yazı Sayıları	95
Tablo 7: <i>Yeni Zemin</i> Kadın Yazarların Yazı Sayıları.....	95
Tablo 8: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Temalar Rakamsal Veriler Tablosu	97
Tablo 9: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Cinsiyete göre Yazı Sayıları.....	103
Tablo 10: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Erkek Yazarlar ve Yazı Sayıları.....	104

RESİMLER

Resim 1:	<i>Yeni Zemin</i> , Ocak 1993, Sayı: 1	88
Resim 2:	<i>Yeni Zemin</i> , Şubat 1993, Sayı: 2	89
Resim 3:	<i>Yeni Zemin</i> Mart 1993, Sayı: 3	90
Resim 4:	<i>Yeni Zemin</i> 'de Yer Alan Reklam Örnekleri	92
Resim 5:	<i>Yeni Zemin</i> 'de Yer Alan Yayıncılık Alanındaki Reklam Örnekleri.....	93
Resim 6:	<i>Bilgi ve Hikmet</i> , Ocak 1993, Sayı: 1	99
Resim 7:	<i>Bilgi ve Hikmet</i> , Bahar 1993, Sayı: 2	100
Resim 8:	<i>Bilgi ve Hikmet</i> , Yaz 1993, Sayı: 3	101
Resim 9:	<i>Bilgi ve Hikmet</i> İslami İçerikli Kitap Tanıtımları.....	102
Resim 10:	<i>Yeni Zemin</i> , Nisan 1994, Sayı 16	120
Resim 11:	<i>Yeni Zemin</i> , Ocak 1994, Sayı: 13	129
Resim 12:	<i>Yeni Zemin</i> , Nisan 1993, Sayı: 4	143
Resim 13:	<i>Yeni Zemin</i> , Mayıs-Haziran 1994, Sayı: 17-18	170
Resim 14:	<i>Yeni Zemin</i> , Temmuz 1993, Sayı: 7	182
Resim 15:	<i>Yeni Zemin</i> , Ekim 1994, Sayı:10	186
Resim 16:	<i>Yeni Zemin</i> , Temmuz 1994, Sayı:7	186
Resim 17:	<i>Yeni Zemin</i> , Ağustos 1994, Sayı: 8.	190

GRAFİKLER

Grafik 1: Yıllar İtibariyle Tescil Edilen Vakıf Sayıları.....	77
Grafik 2: <i>Yeni Zemin</i> Dergisi Temalar Rakamsal Grafiği.....	86
Grafik 3: <i>Yeni Zemin</i> Tema Dağılım Grafiği	87
Grafik 4: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Temalar Rakamsal Grafiği.....	98
Grafik 5: <i>Bilgi ve Hikmet</i> Tema Yazıları Dağılım Grafiği.....	98

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu, Türkiye’deki İslami vakıf dergilerinin, siyasal süreçte dönüşen İslamcı söylem paradigmasına ilişkin kodları ne ölçüde yansıttığına ilişkin analiz oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmada; İslamcılığın değişen gündelik hayat kodlarından kültüre, siyaset ve ekonomideki dönüşümünün, siyasal söylem diline yansımalarının izinin sürülmesi amaçlanmıştır. Bu tezin temel sorunsalı; “İslami dergilerin yeni bir hegemonya kurma sürecinde İslamcı söylemi nasıl inşa ettiği”dir. Bu varsayımdan hareketle tez çalışmasında amaçlanan; 1990’lı yıllarda yayınlanmış İslami vakıf dergilerindeki söylemsel kodların dönüşümünü analiz etmek ve tartışmaktır. Bu amaçla bağlantılı bir diğer amaç ise Türkiye’de eski bir paradigmanın “aklıleşen¹” yeni temsilcilerinin, İslamcı söylemi yeniden düzenleyerek inşa etmelerini betimlemektir. Yapılacak analizin önemi, İslami vakıf dergilerinin önde gelen aydınlarının hâlihazırda iktidarın siyasi aktörleri olmasından gelmektedir. Dolayısıyla bu dergilerin oluşturduğu düşünce zeminini analiz etmek için en doğru veri toplama mecrasının İslami vakıf dergileri olduğu açıktır.

Bu tezde, İslamcı söylemin muhafazakârlık, ideoloji ve iktidar denkleminde nasıl ele alındığı tartışılacaktır. Akademik çalışmalarda bu denklemi niteliksel tasarımla birincil veri üzerinden çalışan ve elde edilen veriyi yorumlayan incelemeler sayıca azdır. Ayrıca bu akademik çalışmalar sayıca sınırlı olmasının dışında bilimsel nesnellik bakımından sorunludur. Çünkü tek bir dergi veya söz konusu kavramların bir tanesi ile sınırlı olarak çalışılmıştır. Bu çalışmanın farkı, bütüncül bir yaklaşımla dergilerin ikisi üzerinde karşılaştırmalı olarak ve belirlenen temalarla ilişkilendirilerek yapılmış

¹ İslam düşüncesinde hicri birinci yüzyılda ortaya çıkmış Mutezile adlı ekolün getirdiği yeni bir kelami-felsefi yaklaşımdır. İslam’ın ilk dönemlerinde ortaya çıkan Mutezile mezhebi akla dayalı bir yaklaşım akımı olarak bilinmektedir. İslam inancı bu yaklaşımdan etkilemiş ve yeni bir Mutezile mezhebinin yayılmasına neden olmuştur. Getirdiği yeni düşünceler, büyümekte olan İslam Devleti’nin karşılaştığı yeni düşüncelerin getirdiği eleştirilere karşı koymayı amaçlamıştır. Çalışmada aklıleşme, yeni bir bilinç oluşturma anlamında değerlendirilmiştir.

olmasıdır. Bu çalışma sadece dergilerin içerik analizini değil aynı zamanda politikanın içindeki eyleyici aktörlerin düşünce izleklerini ortaya koyacaktır. Sivil toplum, siyaset, devlet ve eyleyici politik aktörleri denkleminde, iktidarın ve rızanın üretimi sürecinde üretilen, denetlenen ve dönüştürülen söylemlerin varlığını tespit eden akademik araştırmalara önemli bir katkı yapacağı düşünülen bu çalışma özgün bir akademik bilgiyi üretme iddiasındadır.

Çalışmada 1993 yılında Türkiye’de yayınlanan İslami (vakıf, cemaat) dergileri arasından, *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet* araştırma birimi olarak seçilmiştir. Bu dergilerin yayın hayatları 1993 yılının başından 1995 yılının ortalarına kadar sürmüştür. Çalışmada dergilerin yayınlanan tüm sayılarına ulaşılmıştır. *Yeni Zemin* on sekiz sayı, *Bilgi ve Hikmet* on iki sayıdır. Yapılan içerik incelemesinde temelleri 1980’de atılan ve 1990’lardan sonra görünür hale gelen, Türkiye’nin son yirmi iki yılına damgasını vuran değişim ve dönüşümlerin sebep ve sonuç ilişkileri araştırılarak çıkarımlarda bulunulacaktır. Seçilen dergilerden üzerinden yapılacak olan, içerik analizi eleştirel bakış açısıyla şu tematik kategoriler altında; Rejim, Vesayet ve Ordu, Kemalizm, Laiklik, Anayasa, Modernizm Tartışmaları, İslamcılık, Kürt Sorunu, Yayıncılık ve Kültürel Hayat, Kadın, Dış politika ve Ekonomi başlıklarıyla incelenecektir.

Günümüzün toplumsal ve siyasal kazanımları, geçmişin dinamiklerinden izler taşır. 1990’lı yılların toplumsal dönüşümleri ve dinamikleri, 1980 Askeri Darbesi’nin toplumsal izdüşümleriyle egemen ideolojiyi yeniden üretebilme çabasında gizlidir. 1980’li yıllar ve sonrası Türkiye’de toplumsal dinamiklerin ve dengelerin değiştiği, yeniden üretildiği var olma savaşlarının başladığı yıllardır. Tıpkı Carr’ın (2006, s. 64) aktardığı gibi “Geçmiş ancak bugününün ışığında anlaşılabilir ve bugünü tümüyle ancak geçmişin ışığında anlayabiliriz”. *Yeni Zemin*, *Bilgi ve Hikmet* de 1980 Askeri Darbesi sonucu değişen Türkiye gerçeğinin mücadele alanı içerisine doğmuş; geçmişten devraldığı mirasın izlerini sonraki yıllara yansıtırma çabasında olmuştur. 1990’lı yıllar tüm

dünyada ve Türkiye’de temel tartışma alanlarının değişime uğradığı yıllardır. Bu yıllar aynı zamanda, İslamcı paradigmada değişime ve kırılmaya işaret eden yıllardır. Bu çalışmada, yeniden şekillenen dünya düzeni içerisinde, Türk siyasal hayatının değişen dinamiklerinin sonraki yıllara etkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu dinamikleri doğru belirleyebilmek adına İslamcılığın gelişimine ve kırılma noktalarına değinmek yerinde olacaktır.

İslamcılığın kökenleri uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Kavram olarak İslamcılığın ilk kullanılışı 19. yüzyılın son çeyreğine kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla ilk kökenleri Osmanlı’ya kadar gitmektedir. Osmanlı’nın bekası için başvurulmuş yeni bir refleks olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte İslamcı söylemin temellerinin Mutezile² ile başladığını söylemek mümkündür. Mutezile’nin “irade” ye yaptığı vurgu ilk İslamcı söylemin ana noktalarından biri olarak kabul edilir. İrade vurgusu, ahlaki davranışı içine alan bir geleneksellik biçimine karşı işleyen bir tema niteliğindedir ve İslamcılığın önemli kavramlarından biri olarak kabul ediliir³. Bununla birlikte İslam’ı bir geleneksel kültürel kimlik saymaktan ziyade, sahiplenmeyi de ifade eden bir kavram olarak kabul görmüştür (Aktay, 2014, s. 17-18).

Türk siyasi düşünce tarihine yakından bakıldığında diğer akımlara kıyasla İslamcılığın sınırlarını çizmenin zorluğu dikkati çeker. Bu zorluk daha çok İslamcılık ve muhafazakârlık kavramlarının iç içe algılanmasından ve farklılaştıkları noktanın net olmayışından kaynaklanmaktadır. İslamcılığı anlayabilmenin en iyi yolu, muhafazakâr İslam anlayışından farklılığına odaklanmaktır. Cihan Tuğal bu farklılıkları şöyle ifade etmektedir:

² Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre “Mutezile” olarak yazılan Arapçası “Mu‘tezile” olan kelime ayırmak, uzaklaştırmak anlamındaki azl kökünden gelir ve “uzaklaşan, ayrılıp bir köşeye çekilen” demektir. Çalışmada TDK verileri dikkate alınarak Mutezile olarak kullanılacaktır (Bkz: Türkiye Diyanet Vaktı İslam Ansiklopedisi).

İslamcılık, devleti, ekonomiyi ve toplumu İslami ekseninde dönüştürmeye çalışan bir projedir. Muhafazakârlık ise dine sınırlı ve tabi bir rol biçen akım olarak kabul edilebilir. Muhafazakâr Müslümanlar, devlete ve bürokrasiye karşı çıkmazlar; hatta daha çok devleti güçlendirmeye hizmet eder ve etmesi amaçlanır Geleneksel İslam’da ise devlet, sadece ve sadece Müslümanları birleştiren güç olarak anlamlandırılır (2019, s. 13).

Muhafazakâr Müslümanların temsilcileri, siyaseti dinden koparma çabasına karşı çıkmak adına, siyaseti İslam’a dışsal olarak gösterme eğilimine tepki olarak İslamcılık yerine daha ziyade Müslümanlığa odaklanarak farklı bir siyasal kimlik oluşturma gayreti gösterir. Yani; siyaseti İslam’a dışsal olarak gösterme eğilimine tepki olarak bu kavramsal ikamenin tercih edildiği ve tepkinin de farklı bir siyasal kimlik oluşturma gayretiyle pasif bir karşı çıkış olduğunu yorumlamak mümkündür. Siyasal bir kimlik ve aidiyet, bireyin taraf olma pozisyonuyla ilintili bir belirlenimdir. Siyasal alana dahil olanlar “biz ve “onlar” ayırımına başvururlar. Dolayısıyla şunu açık bir şekilde ön kabul olarak alarak başlamak yanlış olmayacaktır: Siyasal pratiğin merkezine İslam’ı koyan her türlü Müslüman oluşum İslamcıdır. İslamcılık her şeyden önce siyasal bir eğilim ve ideolojidir. İslamcılık devleti, ekonomiyi ve toplumu İslami çizgide dönüştürmeye çalışan bir proje olarak da tanımlanabilir. S.Sayyid’e göre ise, “bir Müslüman olarak ilişkilerini İslam’ın tarihsel formasyonu ve geleneklerinin içinden konumlandırarak, bunu kendine bir davranış ufku kılma projesine İslamcılık denir” (akt.Aktay, 2014, s. 17-21). Diğer bir tanıma göre, İslamcılık, yaklaşık yüz elli yıllık bir döneme yayılan ve Tanzimat ve Islahat Ferman’larından sonra gayri Müslimlere Müslümanlardan daha fazla imtiyaz sağlanması üzerine, aydınlar arasında başlayan fikri mücadelenin tarihidir. Bu dönemden sonra İslamcılar siyasal zeminde yer alabilmek adına çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak çalışmaya dahil edilen döneme kadar “güçlü” bir varoluş sergileyememişlerdir. Bu ideolojik tarihin kırılma duraklarından biri bu çalışmanın iddiasına göre 1980’li yıllarda başlaması, 1990’lı yıllarda ise görünür hale gelmesidir. Siyasal bir zeminde İslamcılık fikrinin temsil edildiği dönem bu zaman dilimine denk düşer. Refah Partisi’nin (RP) önceleri yerel yönetimde sonrasında merkezi yönetimde elde ettiği iktidar olma şansı;

“değişim” fikrini aktif kılmıştır. Bu dönem İslamcılık ideolojisinin entelektüel alanda yükselişte olduğu yıllardır. Refah Partisi (RP) içerisinde başlayan “değişim” fikri İslamcılığın değişimini de beraberinde getirmiştir. 1980’li yıllara kadar savunulmuş olan İslam Devleti fikri tartışmaya açılmış, İslamcılığın ana kavramlarından olan ve bu döneme kadar söylemlerde sık sık kullanılan ‘şeriat, cihad, müşrik düzen, hakimiyet’ gibi kavramlar ağırlığını kaybetmeye başlamıştır. Tanrının hakimiyetine dayalı bir anlayıştan “çoğulculuk”, “anayasacılık”, “hukukçuluk” gibi kavramlara doğru bir dönüşüm başlamıştır. İslamcıların geçmişten itibaren yeni bir devlet modeli kurma mücadelesinde, İslamcılığın değişimini doğru anlayabilmek, bundan sonraki siyasal hayatta edindiği rolü kavrayabilmek adına önem taşımaktadır.

Dolayısıyla bu çalışmanın konusu, Türkiye’de 1990’lı yıllarda yayınlanan İslami vakıf dergileridir. İslamcılığın değişen söyleminin, sosyokültürel ve siyasal kodlara uyumunu anlamlandırma çabasıdır. Bu çerçevede İslamcılığın belirleyenleri, karşıtlıkları, kırılmaları ve dönüşümü dergicilik perspektifinden ele alınacak ve incelenecektir.

Kapitalist bir sistemin krizden kurtulabilmesinin yolu bir egemen ideoloji üretebilmesine ve bu egemen ideolojinin baskı ve şiddet unsuru gözetmeden sivil toplum nezdinde rızaya dayalı bir iktidar üretebilmesine bağlıdır. 1980’li yıllarda başlayan ve 1990’lı yıllarda daha da belirginleşen yıllar, İslamcıların sivil toplum nezdinde yeni bir zemin arayışında oldukları dönem olarak okunabilmektedir. Bu zamana kadar İslamcı projelerin beklenileni vermemesi ve Ferhat Kentel’in yorumuyla (2014, s. 722) “28 Şubat 1997’ye kadar süren ve modernleşme-Batılılaşma modeli karşısında ‘çatışmacı’ bir özellik sunan” bu durum İslamcıların özeleştiri yapmalarına neden olmuştur. Bu dönemde İslamcıların kendilerini siyasal zeminde temsil eden RP’nin yükselişiyle birlikte, “açılım” ve “değişim” kavramlarını tartışmaya açtığı görülmektedir. Değişim dinamiğiyle birlikte entelektüel İslamcılar da İslami dergiler aracılığıyla yeni bir siyasal dil oluşturma gayretinde olmuşlardır. İslamcıların, sivil toplum merkezli katılımı arttırma yönündeki

çabaları yanında modernizmle “gecikmiş bir hesaplaşma” eğiliminde olmaları değişimin ayak izleri niteliğindedir. Arat’a göre (2005, s. 27) son otuz yılda ideolojik bağlılıklara dayalı bir kitle partisi kurmayı başaran İslamcılar, kendi hegemonik söylemini inşa etmeyi de başarmıştır. Çalışmada bu İslamcı söylemin, modernizm, demokrasi, çoğulculuk, özgürlük, hukuk, bireycilik, demokrasi gibi kavramlarla massedilerek⁴ kendi hegemonik dilini oluşturma iddiası analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda 1990’lı yıllarda yayımlanan İslamcı vakıf dergilerden seçilen iki örneklem üzerinde demokrasi, çoğulculuk, hoşgörü, din ve tahammül gibi kavramları nasıl sundukları ve hangi kodları oluşturdukları; bu dergilerin yayınlandıkları dönem için nasıl bir kültür taşıyıcısı olduklarının belirlenmesi araştırmanın temel konusudur. Çalışmada, *Yeni Zemin*, *Bilgi ve Hikmet* yayınlandığı dönemin toplumsal ve tarihsel bağlamına oturtularak analiz edilmiştir. Bu bağlamda hegemonya, söylemsel kodlar ve iktidar ilişkileri ile İslamcılığın eklektik yapısı da tartışmaya açılmış olacaktır.

Türkiye’de İslamcılık hemen her dönemde ideolojik ve siyasal tartışmaların odağında olmuştur. İslamcılık ideolojisinin kökenlerine bakıldığında, “Yeni Osmanlı Düşünceleri”ne kadar giden uzun bir tarihsel geçmişe sahip olduğunu görmek mümkündür. Yusuf Akçura İslamcılıktan ilk söz eden kişilerdendir. Mısır’da 1904 yılında çıkan Türk gazetesinde “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı makalesinde İslam’a dayalı bir devlet fikrinden söz etmektedir. Yine Türk milliyetçisi olan Ziya Gökalp de *Üç Cereyan ve Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* adlı kitaplarında İslamcılığı çöküşün kurtuluşu olarak sunmaktadır. Necip Fazıl Kısakürek “Sakarya” adlı şiirinde “Kendi yurdunda garip, kendi yurdunda parya” diyerek İslamcılığı yayma çabasının sinyallerini vermiştir (Mert, 2014, s. 412). Said Nursi *Risaleler* adlı eserinde çağımızın materyalist akımının Türkiye’deki yayılımına karşı koymaya çalışmıştır. Said-i Nursi’nin “müspet milliyetçilik” kavramıyla ortaya koyduğu İslam’ın hizmetinde olan Türklük formülü hem

⁴ Soğurmak, emmek anlamında kullanılmıştır.

çağın bir zarureti olarak milliyetçiliği kabullenmeyi hem de İslamcılığa bir sığınak bulmayı sağlamıştır (Duran, 2014, s. 136).

İlerdeki bölümlerde detaylı olarak aktarılabacak olan ve tüm dünyada yaşanan toplumsal dönüşümler, İslamcılığın kendini yeniden inşa etme eksenine kaymasına sebep olmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle ve modernizmin getirdiği yeniliklerle birlikte İslamcılar, siyasal ve kültürel kod taşıyıcıları olarak vakıf dergiciliğine yönelmişlerdir. İslamcı bir söylem oluşturma çabalarının temellerinin görüldüğü bu dergiler, az sayıda basılmış ve sınırlı bir kesime hitap etmiştir. 1990'lı yıllarda tüm dünyada yaşanan toplumsal ve siyasal değişimler İslamcılık ideolojisinde olduğu gibi yayıncılıkta da dönüşüme neden olmuştur. Çalışma kapsamında İslamcı dergicilikte gerçekleşen dönüşümü de anlayabilmek ve aktarabilmek için, geçmiş yayınları incelemek daha açıklayıcı olacaktır. Bu kapsamda, felsefe öğretmeni Nurettin Topçu'nun 1939 Şubat ayında İstanbul'da yayınlamaya başladığı *Hareket* dergisi, büyük kalabalıklara hitap etmeyi düşünmeyen, sloganlara başvurmeyen bir karakterde ve düşünceye, sanata eğilen, dışarıyı ve başkaları (karşıtlar, muhalifler, düşmanlar) üzerinden kurulan bir dil yerine kendi olmayı, kendini bulmayı ve ahlakı öne alan bir içerik ile çıkmıştır. Dergi aynı zamanda, İslamcılık düşüncesinde yaygın bir kabul olan medeniyet-kültür ayrımına itibar etmemesi, teknoloji-sanayileşmeye olan muhalefeti ve (maddi) “kuvvet” fikrine karşı çıkması, dini yorum olarak tasavvufa verdiği önem ve “ahlak” meselesini hiyerarşinin en üst basamağında değerlendiren bir çizgi benimsemiştir (Aktay, 2014, s. 412-419). Necip Fazıl'ın 1943 yılında yayınlamaya başladığı *Büyük Doğu* giderek daha fazla sesi gür çıkmaya başlayan bir dil benimsemiştir. Daha sembolik ve sloganik bir dil kullanan, yakın tarihten bir mücadele alanı çıkarmaya çalışan, siyasi hedefleri daha canlı ve muhalefet üslubu daha sert bir içerik ile yayın dünyasına giriş yapmıştır. İlk iki sayısı 27 Mayıs darbesinin arifesinde çıkan (Mart-Nisan 1960) fakat daimi yayınına Mart 1966'da başlayan Sezai Karakoç riyasetindeki *Dirilişi* İslamcılık düşüncesi tarihi açısından

Hareket ve Büyük Doğu’dan sonra en önemli ve etkili dergi olarak kabul edilmektedir (Kara, 2013, ss. 29-33). Necip Fazıl Kısakürek’in 1943 tarihli *Büyük Doğu* dergisinin yayınında; İslam’ı bir ideoloji olarak sunma isteği ön plana çıkmaktadır. Sol ve komünizm aleyhtarlığı İslamcılığın Türk sağıyla kesiştiği bir nokta olmaktadır. Kısakürek’in güncel politikalarda sağ partilerle yakın teması ve 12 Eylül’ü toplumu kurtaran bir girişim olarak olumlaması, muhafazakâr duruşun temsiline denk düşer (Duran, 2014, s. 136). Kısakürek’in İslamcılığını, modernleştirici çizgide milliyetçi İslamcı yeni bir model yaratma olarak okumak mümkündür. Tanıl Bora. Kısakürek’i ve onun *Büyük Doğu*’sunu tanımlarken şöyle demektedir:

Büyük Doğu, 1938’de Ulus gazetesinin yeni bir milli marş için açtığı müsabaka çerçevesinde - davet üzerine müsabaka dışı- yazdığı manzumenin adı olarak çıkmıştır. Aynı zamanda “Büyük Doğu onun ‘davasının’ da adıdır”. *Büyük Doğu*, ilk yıllarında ‘ahlak buhranı’yla’ ilgili kaygı duyan her meşrepten muhafazakara hitap eden bir siyasi magazindir. Bu adın açık manası Batı karşısında kompleksi aşmak, kendimiz olmak, İslam’ın ve Osmanlı’nın eski ihtişamına yeniden kavuşmaktır (2016, s. 442-443).

Çoğunlukla ideoloji savunucuları için kullanılan “dava” argümanı, Kısakürek’in modern milliyetçi çizgisini İslamcılıkla bütünleştirmeye yönelik adanmışlığının adı da olmaktadır. İslam’ın ve Osmanlı’nın eski ihtişamına dönme arzusu “kendimiz olmak” söylemleri de yıllar sonra *Yeni Zemin* yazarlarından Nazif Şahinoğlu’nun (1993, s.17) “kendi özüne ve benliğine uygun” söylemine denk düşecektir. İslamcılığın tarihselliği, emperyalizm veya kolonyalizm gibi olguların toplumsal sonuçlarıyla, bu sonuçları İslam dünyasının yararına dönüştürmeyi amaçlayan bir harekete evrilmesine dayanır (Çiğdem, 2014, s. 28). Modernleşme döneminde de benzer bir tutum hakimdir. Modernizm Müslümanların fikir dünyaları için oto sansür (kendi kendine tasfiye) uyguladıkları bir dönem olarak kabul edilebilir. Müslümanların, geleneksellik vurgusundan modernizm vurgusuna geçiş yaptıkları görülmektedir. Kısakürek *İdeolocya Örgüsü* adlı eserinde İslam’ı, sosyal, siyasal ve kültürel yanlarıyla dünyayı kurtaracak bir ideoloji olarak sunmaktadır. Kısakürek’in İslamcılığı, modernleştirici milli devlet çizgisini kabullenen ve yeni bir insan ve toplum algısı yaratmak için İslam’ı devletin milliyetçi İslamcı

ideolojisi olarak ortaya koyan bir yaklaşımdır (Özdenören, 2014, s. 139). 1980’li yıllardan sonraki hâkim özellik; kentlileşen toplumun kültürel bir cemaat olarak siyasal katılım arayışında olmasıdır. Kültürel alandaki dönüşümün izlerini bu süreçte görmek mümkündür. Tüm bu değerlendirmelerde görüldüğü üzere, İslamcı ideologların kültürel kimlik, ideoloji ve söylem oluşturma çabaları uzun yıllar boyunca devam etmiştir.

1980’li yıllardan 1990’lı yıllara kadar olan süreçteki ana tema; İslamcılığın Tanrı’nın mutlak egemenliğine dayalı olmasıdır. İslam, hayatın tüm alanlarını düzenleyen “hayat nizamı” olarak kurgulanmıştır. Demokrasi kavramı, millet egemenliğine dayalı olması nedeniyle “İslam dışı” olarak görülmektedir. Allah’ın hakimiyetini reddettiği ve “hakimiyet teorisi”ne ters düştüğü gerekçesiyle demokrasi kavramı kabul görmemektedir.

1990’lı yıllar ise Müslümanların İslam’ı yeniden yorumladıkları ve tartışmaya açtıkları önemli bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Bu tarihe kadar savunulan, “İslam Devleti” fikrinden uzaklaşmış; İslamcılığın çerçevesini oluşturan temel tezler tartışmaya açılmıştır. Bu yeni dönemde, İslam Devleti, Medine Vesikası, demokrasi gibi temel tezlerin yeniden yorumlandığı ve yeni söylemsel kodların oluşturulduğu görülmektedir. 1990’lardan sonraki yıllar, kentleşme ve küreselleşme ile birlikte İslamcıların küresel bir vizyon olarak yeniden okuma süreci olarak değerlendirilebilir. Bu dönemin hakim gücünün “medeniyet perspektifi” olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde İslamcılar, bir arada özgürce yaşayan, çoğulculuk perspektifinde hareket eden, ideolojiden arınmış ortak hizmetleri yürüten yeni bir devlet inşasına yönelmişlerdir. Çalışma kapsamında, bu dönüşümün ipuçları, ele alınan dergilerdeki İslamcı entelektüellerin metinlerinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu tezin amacı, İslami dergicilik üzerinden, İslamcı söylem ve düşünüş biçimi hakkında tarihsel ve toplumsal bağlam gözetilerek siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik dönüşümlerin izini keşfedebilmektir. Daha geniş anlatımla, Türkiye’de İslamcılarının “meşruiyetini” kazanma sürecinde, İslami dergilerin yeni bir söylem oluşturma perspektifine nasıl bir “katkı” sağladığıdır. Bu çalışmada amaçlanan, ideolojik bir modelin kendi hegemonyasını kurma mücadelesinde, İslami dergiler üzerinden nasıl bir söylem oluşturduğunu tespit etmektir. İslamcılık söylemindeki bu dönüşüm iddiasının, sebeplerini ve sonuçlarını tartışmaktır.

Din ve siyaset her zaman Türkiye’de çatışma ve gerilim alanlarından biri olmuştur. İslamcılık daima sorgulanan, araştırılan ideolojilerdendir. “İslamcılığın Ölümü”, “Geleneksel İslam”, “Yeni İslamcılık”, “Postmodern İslamcılık” gibi yeni anlamlandırma çalışmaları, günümüzde hala canlılığını korumaktadır. Stuart Hall’a göre (1999, s. 95-100) anlamlar ideolojik düzlemde mücadele alanlarıdır ve egemen olanlar egemen ideolojinin dili üzerinden üretime sokarak güçsüz anlamları dönüşüme uğratmayı isterler. Bu anlamda çalışma, güçlü anlamların dönüşüme dahil edildiği ve İslamcılığın ana temalarında değişim olduğu iddiasını taşımaktadır.

Bu çalışma aynı zamanda Türkiye’deki İslamcılarının neden yeni bir kimlik yaratmaya çalıştıklarının da saptanması amacını taşır. Çalışma aynı zamanda İslamcılıktaki dönüşümü hegemonya kavramı üzerine yeniden düşünsel bir zemine oturtabilecektir. Hegemonya kavramı, Yunanca’da “Hegemon” ve “Hegeisthai” kelimelerinden türemiştir. Bir grubun başka bir grup üzerindeki ideolojik, sosyal ve kültürel etkisi anlamına gelmektedir. Antonio Gramsci’nin bu kavrama katkısı “rıza” unsurunu devreye sokmasında yatmaktadır. Gramsci (2013, s. 10) rızanın kaynağını özel kurumlara (eğitim, partiler, sendikalar vb.) bağımsızlık alanı tanıyan “sivil topluma” dayandırmaktadır. İktidar arayışındaki her bir yeni model hegemonya üretmek için rızaya

ihtiyaç duymaktadır. Ziya Öniş siyasal meşruiyetini kurma çabasında olan yeni muhafazakâr oluşumların, neoliberal küreselleşmenin kazananları ile kaybedenlerini birleştirdiği için başarılı olduğunu savunur. Tuğal'a göre (2019, s.35) bir yandan kentli yoksullar ile diğer yandan elitist zenginleri birleştirmeyi başaran İslami oluşum, karşıt bir hegemonya kurmayı başarmıştır. Toplumsal alanda yaşanan bu dönüşümlere, uluslararası gelişmelerin etkisi, sonraki bölümlerde daha detaylı olarak değinilecektir.

Bu çalışmada, örneklem olarak seçilen *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet* dergileri incelenmiştir. Bu dergilerin, hangi kesimleri temsil ettiği, özneye nasıl seslendiği ve siyasal ideolojik söylemini nasıl kurguladığı analiz edilmek istenmektedir. Çalışmada İslami aktörlerin kendilerini ve ötekini nasıl anlamlandırdıkları aktarılmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede araştırmanın tasarımı şu sorular üzerinden yürütülmektedir: Vakıf dergileri kolektif bir İslami kimliğin inşasına yönelik anlatılar sunmakta mıdır? *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet*'in bu anlamda kendisini nereye konumlandırmaktadır? İslamcılık söyleminin oluşmasında, dergiciliğin yeri ve önemi nedir? Geçirdiği sıçrama ve dönüşümsel çizginin karşı hegemonya yaratmaya etkisi var mıdır? Adalet ve Kalkınma Partisi'ni tek başına iktidara götüren süreçte, değişen söylem dilinin payı nedir?

Her hegemonyacı söylem “meşruiyet” kazanabilme adına sivil bir toplum ve siyasal bir toplum inşa eder. Sivil toplum; dernekler, okullar ve medya gibi kayıtlı örgütler ile mahalle ağları, dini cemaatler, cami cemaatleri ve kahve cemaatleri gibi kayıt dışı ağlardan oluşur. Bu çerçevede, sivil toplum ile siyasal toplum denkleminde eleştirel bir perspektif gözetilerek diyalektik bir değerlendirme yapılmak istenmektedir.

İktidar kavramı bir grubun başka bir grup hakkında karar verme gücünü elinde bulundurması olarak ifade edilebilir. Hegemonya ise toplumsal sınıfın kendi egemen görüşünü, sivil toplum ile siyasal toplumu devlet nezdinde birleştirerek toplumsal rızayı oluşturmasıdır. Tahakküm gibi ideolojik zora değil, kültürel liderlikle rızaya dayalıdır (Eagleton, 1996, s. 33). Dolayısıyla bu araştırmanın temel iddiası, hegemonik söylemin

kitle iletişim araçlarını kullanarak kendi kültürel motifini oluşturduğu; devleti, ekonomiyi ve toplumu birbirine bağlayarak yeni bir söylem ürettiğidir. Aynı zamanda, devletin baskı ve şiddet içeren boyutunun yanında bu baskıyı meşru kılarak nasıl sivil toplum alanında kitlelerin onayına dayalı bir egemenlik sağladığıdır (Üşür, 2014, s.25). Dolayısıyla çalışmada, Marx'ın kuramsal mirasından hareketle, Antonio Gramsci'nin temel kuramsal kavramlarıyla bir perspektif oluşturulmaya çalışılacaktır. Gramsci tarafından geliştirilen kavram ve yaklaşımlardan hegemonya, egemen ideoloji, sivil toplum, politik toplum, tarihsel blok, pasif devrim gibi kavram setleri üzerinden dergilerde yer alan metinler incelenmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'de 1990'lı yıllarda yayınlanan İslami vakıf dergilerinin, günümüz siyasal zeminine etkileri üzerine bir analiz gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda günümüz İslamcılık söyleminin şekillendirmesindeki rolü önem taşımaktadır. İslamcılığın değişen çehresi, dünden bugüne şekillenen ve tartışmaya açılan söylemi aktarılacak istenmektedir. Bu dergilerdeki metin analizlerinde laiklik, hukuk, çoğulculuk, Kürt sorunu, askeri vesayet, devlet ve sivil toplum ilişkileri dikkate alınarak çıkarımda bulunulmaya çalışılmaktadır. Çalışma, bu yönleriyle diğer çalışmalardan farklıdır ve önem arz etmektedir. Cihan Tuğal 2006 ve devam eden yıllarda İslamcılarının pek çok kurumu yeniden inşa ettiğini düşündüğü İstanbul Sultanbeyli'deki bir etnografik çalışmasında şöyle demektedir:

Bir bahar günü öğleden sonra Yasin'in dükkanındayken, birkaç adam birlikte İslamcı bir dergiden dinler arası diyalog hakkında bir yazı okuyordu. Hepsi sırayla sesli bir şekilde yarım sayfa okuyor sonra da dergiyi diğerine veriyordu. Okumayı bitirdikten sonra yazarın ortaya attığı meseleleri tartıştılar (2019, s. 21).

Tuğal bu çalışmayı yerelde özellikle yoksul kentli esnaf arasında gerçekleştirerek değişimin ayak izlerini aramaktadır. Tuğal, kurulmaya çalışıldığını iddia ettiği karşı hegemonik söylemi “ustalıkla gerçekleştirilen cerrahi bir müdahaleye” benzetmektedir. Ona göre değişim en küçük toplumsal birimden sesini yükseltmeye başlamaktadır. Oluşturulmaya çalışılan İslamcılık söyleminin dergiler üzerinden yürütüldüğü iddiası

Tuğal'ın söyleminde de dikkat çekmektedir. Bu anekdot ile sivil toplum, siyasal toplum ve İslamcı yayıncılığın aynı ekseninde yer aldığına işaret edildiği bir tespittir. Benzer şekilde Asım Öz (2016, s. 79-80) İslamcılığı anlamının ön koşulunun İslami dergileri anlamak olduğunu söyler. Dergicilik belli dönemler için İslamcılığın bel kemiğini oluşturur demektedir. Ali Bulaç da (1994, s. 10) İslamcı dergileri gerçek mücadele alanları ve ideolojik zeminler olarak görmektedir. Böylelikle de çalışmanın iddiasını destekler nitelikte yeni İslamcı söylemin oluşturulmasında İslami dergilerin önemine vurgu yapılmaktadır.

1990'lı yıllardan sonra karşı hegemonik bir güce dönüşmeye başlayan İslamcı söylem, eski bir paradigmanın yenilenmiş söz söyleyeni olmaya adaydır. Yapılan askeri müdahaleler ve akabinde uygulamaya konulan hukuki düzenlemeler İslamcılar tarafından “dine müdahale” olarak değerlendirilmektedir. Bu müdahale alanlarının mücadele alanlarına dönüşümü 1990'larla beraber gerçekleşmiştir. İslamcılar gerek ideolojik zeminde gerek siyasal zeminde “daha güçlü” var olma niyeti taşımaya aday olmuşlardır.

Araştırmayı özgün kılan niteliklerden biri de kuşkusuz İslamcı söylemin sivil toplum ve siyasal toplum nezdinde kalıcılığını, devamlılığını ve söylemsel düzlemde korunaklılığını ortaya koyabilme iddiasında yatmaktadır. İslamcılık ideolojisi geniş bir literatüre sahiptir. Ancak bugüne kadar yapılmış olan akademik çalışmalarda ideoloji, sivil toplum, iktidar ve dergicilik kavramlarını aynı paydada birleştiren çalışmalar sayıca azdır. İsmail Kara *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi* (1986) isimli kitabında İslamcılık tarihi üzerine analizde bulunmuştur. Diğer bir akademik çalışma Yalçın Akdoğan'ın “Siyasal İslam'ın Gelişimi ve Muhafazakâr Demokrasi” (2004) üzerine yaptığı doktora tezidir. Ancak bu çalışmalar daha çok Refah Partisi (RP) ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) üzerinden çerçevelendirilmişlerdir. Yine benzer şekilde Cihan Tuğal *Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi* (2019) adlı kitabında yaptığı etnografik çalışmada, İslamcılığı çalışma kapsamında olan 1990'lı yılları da içine alan

bir perspektifle incelemiştir. Ferhat Kentel, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* (2014) adlı kitap içerisinde “1990’ların İslami Düşünce Dergileri ve Yeni Müslüman Entelektüeller” adlı makalesinde *Bilgi ve Hikmet*, *Umran* ve *Tezkire* adlı dergiler üzerine incelemelerde bulunmuştur. YÖK (Yüksek Öğretim Kurumu) tez merkezi veri tabanında yapılan araştırmada, İslami vakıf dergileri üzerine yapılan akademik çalışmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle doktora çalışmalarında sayı oldukça azdır. Mevcut çalışmalar daha çok kadın kimliği üzerinedir. Örneğin, Emine Yiğit (2020) “1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Kadının Dini Politik Dönüşümü” isimli doktora tezinde İslamcı dergileri kadın kimliği üzerinden değerlendirmektedir. Bilsen Uygur (2020) “1990’lı Yıllarda İslamcı Dergilerde Kadın Kimliği Tartışmaları: Yeni Zemin Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde *Yeni Zemin* dergisini yine kadın kimliği çerçevesinde araştırmıştır. Nazım Maviş (2017) “Türkiye’de İslamcılığın Değişen Siyasal Dili: 1990’lı yıllarda İslamcı Dergiler” başlıklı doktora tezinde, 1990’lı yıllardaki İslamcılık söylemi üzerine odaklanmaktadır. Bu kapsamda *Yeni Zemin*, *Bilgi ve Hikmet*, *Sözleşme*, *Tezkire*, *Bilgi ve Düşünce* dergilerini genel hatlarıyla incelemiştir.

Bu çalışma ise benzer örneklerden farklıdır. Araştırma kapsamına dahil edilen iki derginin karşılıklı biçim ve ideoloji analizleri yapılmaktadır. Dergi makaleleri en çok konu edilen temalara göre sınıflandırılmakta, yazarların metinleri bu temalar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Böylelikle İslamcılığın siyasetten, kültürel hayata, ekonomiden gündelik yaşama değişimin izini sürebilme amacındadır. Türkiye’de İslamcılığın “meşruiyetini” kazanma sürecindeki etkilerini ortaya koyabilme ve İslami dergilerin bu sürece “katkı” sağladığı iddiasından hareket etmektedir. Dolayısıyla özgün bir çalışma olarak benzerlerinden ayrışmaktadır. Bu noktada çalışmanın literatüre katkısı; benzer çalışmalardan farklı olarak, İslami vakıf dergiciliğindeki dönüşümü, içinde bulunduğu toplumsal koşullar içerisinde değerlendirmesidir. Ayrıca tematik analiz yöntemini kullanarak yeni bir perspektifle ortaya koyabilme arzusu taşımaktadır.

Dönemin konjonktürüne bakıldığında, tasavvuf ağırlıklı cemaatlerin ve yayınevlerinin yayınlarının ön planda olduğu görülmektedir. Vakıf dergileri de bu minvalde yayınlanmaktadır. Bu çalışma ile vakıf dergiciliğinde “cemaat bülteni” çizgisindeki kırılma da analiz edilmiş olacaktır. Bu kırılmanın yansımaları, İslamcı ideologların metinlerinde bulunmaya çalışılmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, 1990’lar İslamcıların kendilerini sorguladıkları ve temel tezlerini tartışmaya açtıkları bir dönemdir. Demokrasi, hak ve özgürlükler, çoğulculuk, katılımcılık, tahammül kavramlarının tartışma zeminindeki dönüşümlerinin ayak izlerinin keşfi bu çalışmanın özgünlüğü ve önemini de ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni İslamcı dergilerdir. İslamcılık ideolojisi altında pek çok farklı çalışma alanları bulunmaktadır. Bunlar İslamcı kültürel ve entelektüel oluşumlar, radikal İslamcılar, geleneksel İslamcılar, cemaat ve tarikatlar vb. olarak sıralanabilir. Çalışma alanının geniş olması nedeniyle, tezin evreni daraltılmıştır. Çalışma eksenine uygunluğu ve biçim ve içerik bakımından örtüştüğü düşünülen, İslami vakıf dergileri çalışmaya dahil edilmiştir. Tüm yılları incelemek mümkün olamayacağından çalışma, Türkiye’de 1990 sonrasında yayın yapan İslamcı dergiler olarak sınırlandırılmıştır. Bunun nedeni, İslamcılığın değişim ve dönüşümünün 1990’lı yıllardan önce tartışılmaya açılmasına rağmen 90’lar itibariyle görünür hale geldiği düşüncesidir.

Yapılan bu sınırlandırmaya rağmen, İslamcı dergilerdeki çeşitlilik de çalışmada daha da sınırlandırmaya gidilmesini zorunlu kılmaktadır. Bundan dolayı, İslami vakıf dergileri içerisinde iki örneklem dergi seçilmiştir. Dergiler, çalışmanın amacına yönelik olarak, yazar kadrosu, dönüşümü temsil eden siyasal konulara değinme sıklığı, yayınlandığı dönemdeki etkileri, sonraki yıllara kazanımları göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Bu dergilerin İslamcılığın değişen söylemine en görünür şekilde “katkı” sağladığı düşünülmektedir. Bundan dolayı çalışmada seçilen dergiler arasında

gruplandırma yapılmış, amaca yönelik örneklem örneği yöntemi kullanılarak Türkiye’deki yayın faaliyetinde bulunmuş olan İslami (vakıf, cemaat) dergileri içerisinde iki tanesi seçilmiştir. Bu seçim yapılırken, yazar kadroları da dikkate alınmıştır. Tüm sayılan gerekçeler sonrasında Zehra Vakfı tarafından yayınlanan *Yeni Zemin* ve yine aynı dönemlerde faaliyet gösteren *Bilgi ve Hikmet* seçilmiştir.

Yeni Zemin Ocak 1993’te yayın hayatına başlamış ve 1994 yılında kapanmıştır. Kapanışına güne dek aylık olarak yayınlanan dergi, on sekiz sayı çıkarmıştır. Genel yayın yönetmenliğini Mehmet Metiner yapmıştır. Derginin yazarları arasında Ali Bulaç, Yalçın Akdoğan, Altan Tan, Davut Dursun gibi sonraki yıllarda siyaset sahnesinde politik aktörler olarak gördüğümüz isimler yer almaktadır. *Bilgi ve Hikmet* ise 1993-1995 yılları arasında Ahmet Şişman’ın sahipliğinde yayınlanmıştır. Genel yayın yönetmenliğini Ali Bulaç yapmıştır. Dergi İz Yayıncılık tarafından toplamda 12 sayı olarak üç ayda bir yayınlanmıştır. Derginin önemli yazarları arasında Ömer Çelik, Ömer Dinçer, Abdurrahman Arslan, Şükrü Karatepe gibi isimler yer almaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmaktadır. Çalışmada Türkiye’de yayınlanan İslami dergiler arasından seçilen örneklem değerlendirmeye alınmaktadır. Bu dergilerdeki metinlerde olay örgülerinin nasıl işlendiği, siyasal aktörlerin bu çerçevede nasıl rol aldığı, bu aktörlerin ideolojik yeni söylemleri hangi çerçevede sundukları incelemeye alınmaktadır. Bu kapsamda öncelikli olarak veri toplama tekniği kullanılarak bir veri tabanı oluşturulmaktadır. Akabinde ise geniş bir literatür taraması yapılmıştır.

Çalışmada örneklem olarak seçilen dergilerin tüm sayılarına ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında niteliksel araştırma yöntemlerinden biri olan tematik analiz yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemde öncelikle temalar belirlenerek kategorize edilmektedir.

Bu analiz yöntemi araştırmacıya esneklik ve özgür bir alan sağlar. Tematik analizde tımdengelim veya tümevarım yöntemleri kullanılır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s.70-71). Bu çalışmada veriler temalar üzerinden analiz edildiğinden tümevarım yöntemi tercih edilmiştir. Tek tek temalar üzerinden elde edilen çıkarımlardan bütünlüklü bir sonuç çıkarmak hedeflenmektedir. Bu hedefe en uygun düşen yöntem içerik analizidir. İçerik analizine göre araştırma verileri, sistematik bir biçimde incelenmektedir (Mayring, 2015). Buradaki amaç, verilerin tanımlanması ve içerdikleri anlamları ortaya koyabilmektir (Krippendorff, 2018 & Morgan, 1993). Yıldırım ve Şimşek'e göre (2018) analizi sürecinde belli aşamalar izlenmelidir. Bunlar verilerin kodlanması, temaların belirlenmesi, kodların düzenlenmesi ve bulguların yorumlanması aşamalarıdır. Ayrıca temalar saptanırken, Braun ve Clarke'nin (2006, s. 77-100) önerdiği aşamalar da kullanılmıştır. Bu yöntemde, öncelikle tüm veriler taranarak notlar alınmaktadır. İkinci aşamada veri setleri belli kategoriler altında toplanır, bir sınıflandırma tablosu oluşturulur. Bu noktada anlamı belirleyen temel unsurlar dikkate alınmaktadır. Üçüncü aşamada, toplanan verilerden bir bütün oluşturulur. Dördüncü aşamada temalar gözden geçirilerek isimlendirme yapılmaktadır. Beşinci aşamada bulgular başlıklara ayrılarak konular açıklanmaya ve anlamlar çıkarılmaya çalışılır. Son aşamada ise, belirlenen ana temalardan tahminlerde bulunarak bir sonuç elde edilmeye, çıkarımda bulunulmaya çalışılmakta ve raporlanmaktadır. Çalışma bu yöntemle yapılandırılmıştır.

Bu doğrultuda ele alınan dergilerdeki tüm metinler incelemeye alınmış, karikatür, resim gibi görseller kapsam dışı bırakılmıştır. Ancak konuya açıklık getirileceği düşünülen bölümlerde bu veriler araştırmaya dahil edilmiştir. Bundan dolayı biçimsel çerçeve analizi bölümünde anlatımı kuvvetlendirdiği düşünülen noktalarda yer verilmiştir. Bu minvalde yapılan analizde, temaların on başlık altında sınıflandırılması uygun bulunmuştur. Bunlar; İslamcılık, rejim, vesayet ve ordu, laiklik, Kemalizm,

anayasa, kadın, modernizm tartışmaları, dış politika ve ekonomi, Kürt sorunu, yayıncılık ve kültürel hayat temalarıdır.

Çalışma İslamcılık söyleminin metinler üzerinden şekillendiği iddiasındadır. Bu doğrultuda çalışmanın ideolojik incelemesi önem arz etmektedir. İdeoloji analizi, “anlamın tahakküm ilişkilerinin kurulup sürdürülmesine hangi yollardan hizmet ettiğinin incelenmesi” olarak tanımlanabilir. Metinlerin salt anlam değil aynı zamanda “ideolojik anlam” içerdiğini savunan söz konusu yöntem, düz anlam dışında yan anlamların varlığına dikkat çekerek, iktidar ilişkilerinin yan anlamda gizli olduğunu (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 107) savunmaktadır. Bu çerçevede yazarların konuya dair metinlerinin tamamının aktarılması yerine “amaçlı örnekleme yöntemi” kullanılarak temaları en iyi yansıttığı düşünülen metinler çalışmaya dahil edilmiştir. Bu verileri doğru anlayıp aktarabilmek için dergilerin içinde biçimlendiği toplumsal dinamikleri, siyasal hayatı, toplumsal hareketlenmeleri belirlemek önem arz eder. Çalışma kapsamında ekonomideki neoliberal dönüşüm, İslamcılığın neoliberalizme eklemlenmesi ve postmodernizmi araçsallaştırması gibi olgular arasındaki ilişkiler üzerinden de analiz süreci yürütülmeye çalışılmıştır. Din eksenli toplum projesi (Gür, 2016, s. 95) eğitimin ve değerlerin İslamileştirilmesi olarak tanımlanır. Bir anlamda dinsel öğelerin topluma mal edilmesi ve dinsel olmayan öğelerin toplum dışı bırakılmasıdır. Dolayısıyla, çalışma sonucu elde edilen çıkarımlar bu öğretilerin nasıl kurgulandığına dair sonuçlar da üretebilecektir.

Tez iki bölüm olarak yapılandırılmıştır. Bunun nedeni bölüm içeriklerinin birbirleriyle bağlantılı oluşu ve farklı bölümler olarak değerlendirilmesinin anlam kaymasına neden olacağı düşüncesinden gelmektedir. Bu tasarımdan hareketle ilk bölümde teorik bir çerçeve çizilerek, kuramsal tartışma yürütülmektedir. Gramsci’nin hegemonya kavramı anlatılarak tahakküm ve rıza biçimleri, modernleşme, sivil toplum ve siyasal toplum konularına açıklık getirilmektedir. Bu kavramların yanı sıra organik kriz, pasif devrim, kavramlarından da faydalanılmıştır. Kuramsal miras tartışıldıktan

sonra ele alınacak ilk alt başlıkta, İslamcılığın tanımı, tarihsel kökenleri, karşıtlıkları ve eklemlenme üçgeni üzerinde durulmuştur. İdeoloji kuramları çerçevesinde, Türkiye’de 1990’lardan sonra İslamcılık söylemini üreten, dönüştüren iktidar yapılarının, karşı hegemonik bir söylem olarak inşa edildiği iddiasından hareketle aktarılmıştır. Geleneksel İslami çizginin tarihsel boyutuyla aktarılması yeni İslamcı söylemin anlaşılması açısından önemlidir. Bundan dolayı, İslamcılığın devlet, rejim, din ekseninde ve toplumsal yapıdaki değişimleri tarihsellik bağlamıyla birlikte ele alınmıştır. Bu doğrultuda, *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet*’in yayın hayatına dahil olmadan önce şekillenen dönemin kodları irdelenmiştir. İslami söylemin 1980 Askeri Darbesi sonrasındaki toplumsal ve siyasal alanda meydana getirdiği değişim ile şekillendiği iddiasından hareket edilerek, bu dönemdeki uluslararası gelişmeler, ekonomik nedenler, kültürel ve siyasal dinamikler de incelemeye dahil edilmiştir.

Bölümün diğer bir alt başlığı İslamcı yayıncılık üzerinedir. Vakıf dergiciliğinin tarihsel evreleri, çeşitlilikleri, hangi ekolü temsil ettikleri, amaçları ve hedef kitleleri üzerine kapsamlı bir çalışma yürütülerek bu bölüm tamamlanmıştır. Böylelikle İslami vakıf dergiciliğini anlamak ve çıkarımda bulunabilmek mümkün olabilmektedir.

İkinci bölümde çalışma için örneklem olarak seçilen dergiler analiz edilmiştir. İlk alt başlıkta *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet* biçimsel olarak incelenmiştir. Bu bölümde dergilerin kapak tasarımları, yer verdikleri reklamlar ve dergi yazarları analiz edilmiştir. Buradaki amaç, dergilerin bu içerikleri hangi amaçlar çerçevesinde kullandığını tespit edebilmektir. Dergilerin kadın ve erkek yazarlara söz verme sıklığını belirlemek için kategorilere ayrılarak tablolar oluşturulmuştur. Buradaki amaç, toplumsal cinsiyet yaklaşımları hakkında çıkarımda bulunabilmektir. Ayrıca dergilerin ticari bir kaygı taşıyıp taşımadıklarını tespit edebilmek için reklamlar incelenmiştir. Dergilerin reklam kullanma sıklıklarının yanı sıra hangi reklamlara öncelik verdikleri de dikkate alınmıştır. Böylelikle dergiler hakkında biçimsel çıkarımlar yapılmak istenmiştir. Yapılan

incelemede, her iki dergide de yazarı belli olmayan yazıların sıklıkla yayınlandığı görülmüştür. Bu veriler çalışmaya dahil edilmemiştir. Ancak bu kategorideki yazı konularının ilgi çekici olması ve başka bir araştırmaya da veri sağlayabileceği düşüncesinden hareketle tablo olarak yapılandırılmış ve çalışma sonuna eklenmiştir.

İkinci bölümün diğer bir alt başlığını ideolojik belirlenimler oluşturmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde önceden kategorize edilen temalar tek tek ele alınarak değerlendirilmiştir. Belirlenen ana temaların dışında kalan siyasal toplum, sivil toplum, demokratikleşme, modernleşme, devlet gibi etkenler de temalarla bağlantılı olarak açıklanmıştır. Temalar incelenirken geleneksel İslam ile postmodern İslamcılık arasındaki farklılıkları anlayabilmek adına analiz literatür ile desteklenmiştir. Metin içerikleri tartışmaya açılarak İslamcılıkta yaşandığı iddia edilen dönüşüm somutlaştırılmak istenmiştir.

Sonuç bölümünde, biçim ve ideolojik çıkarımlar doğrultusunda temalardaki bulgular tartışılarak yorumlanmıştır. İslamcılığın değişen ve dönüşen söylem diline vakıf dergilerinin nasıl “katkı” sağladığı düşüncesi açıklanmıştır. Böylelikle elde edilecek çıkarımlar ile literatüre katkı sağlanmak istenmiş ve bu konuda yapılacak diğer araştırmalara kaynak oluşturabilmesi hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL VE TARİHSEL BAĞLAM:

YENİ ZEMİN VE BİLGİ VE HİKMET DERGİLERİNİN İÇİNDE ŞEKİLLENDİĞİ DÖNEME AİT BELİRLENİMLER

Toplumsal ilişkilerin şekillenmesi, düzenlenmesi ve değişmesi hâkim gücün ideolojisi vasıtasıyla gerçekleşir. İdeoloji, toplumsal düşünce ve değerlerin bir yansımasıdır. Söylem ise toplumsal ve kültürel bir üründür. Dolayısıyla ideolojinin söylemi kuşatıp etkisi altına alması kaçınılmazdır. Bu yüzden toplumsal ilişkileri şekillendiren, düzenleyen ideoloji için Eagleton; “bireylerin toplumsal yapıyla olan ilişkilerini yaşadıkları vazgeçilmez ortam; söylem ve iktidar konjonktürüdür” demektedir (2015, s. 18). Eagleton’a göre ideoloji dilden ziyade söylemle ilgilidir, bunu da şöyle ifade etmektedir:

İdeoloji, bir dil meselesinden çok bir söylem meselesidir; anlamlandırma meselesi değil, somut söylemsel etkiler yaratma meselesidir. İdeoloji, iktidarın belirli sözler üzerinde etkide bulunduğu ve kendisini onlar içine zımnen kaydettiği durumları ifade eder... İdeoloji kavramı daha çok belirli bir söz ile bu sözün olanaklılık koşulları arasındaki ilişkiye dair- söz konusu olanaklılık koşullarına toplumsal yaşamın bir biçiminin yeniden üretilmesinde (ya da bazı kuramcıların söylediği gibi mücadeleye açılmasında) merkezi rol oynayan iktidar mücadeleleri açısından bakıldığında- bir şeyler ifşa etmeyi amaçlar (2015, s. 291).

Toplumsal dinamiklerin dönüşümü, toplumsal ve kültürel yapı içerisindeki dalgalanmalar ile yeniden belirlenim sürecine girmektedir. İdeoloji de bu toplumsal yapı içerisindeki mücadele ve eşitsizliğin bilişsel karşılığıdır. İdeolojiler, hem toplumsal yapı tarafından meydana getirilerek; hem de söylemleri ve küçük düzeyde eşitsizlik ve hâkim olma ve direnişin yapılarını oluşturan grup üyelerinin başka toplumsal pratiklerini kontrol ederek onları büyük ölçüde devamlığını sağlayarak yeniden üretmektedirler (Beşe & Baykara, 2019, s. 1787). İdeolojinin konuyla bağlantısının “kitle toplumu” ve “sosyal değişim” kavramları etrafında belirgin hale geldiğini söylemek mümkündür. Sanayi

Devrimi ve onu izleyen dönemlerdeki nüfus artışı ve beraberindeki kentleşme sorunu, kitle toplumuna giden süreci hızlandırmıştır. Buna bağlı olarak hem dini, ekonomik hem de kültürel bağlamda toplumun yaşam tarzında bir dönüşüm meydana gelmiştir. Bu homojen yapı, toplumun siyasal eğilimlerinde de değişime neden olmuştur (Özaslan, 1993, s.141). Bir anlamda İslamcılık siyasal alana ve sosyal alana yönelik eğilimleri, akla ve modernliğe bağlı olarak yeniden yorumlanarak dünyevileştirilmiştir. Mümtazer Türköne (2003, s.32) bunu şu sözlerle ifade etmiştir “Tanrının iradesi modern dönemlerin ürünü olan insani değerlerle yeniden yorumlanmaktadır”. İslamcılık, salt “geleneksel” veya “modern” olarak da yorumlamak mümkün değildir, burada daha diyalektik bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. Fırat Mollaer (2014, s. 98) bu konuda melez ilişkilerden bahsetmenin daha sosyolojik bir yaklaşım olacağı görüşündedir. Yani modernleşen toplumlarda hâkim ideolojinin temel karakteri, melez ilişkilerdir denilebilir. Bu ilişkilerin yaşandığı söz konusu alanı ise Zehra Yılmaz (2015, s. 46) “Kendisini mağdur hissedenlerin dışlandıklarını düşündükleri iktidarla hesaplaştıkları ve iktidarda kalma yollarını aradıkları alandır” şeklinde yorumlamaktadır. Melez ilişkilerin yaşandığı bu alandaki dönüşüm sonrası eklektik yeni ideolojiler ortaya çıkmaktadır. İslamcılık her ne kadar varlığını modern olanı reddiyeyle sağlamışsa da zaman içerisinde dönüşerek modernliğin içinde evrilerek yeni bir form kazanmıştır ve melez bir kimlik kazanmıştır demek mümkündür.

Toplumsal ve siyasal alanda yaşanan dönüşüm ile birlikte, kültürel ve siyasal dinamikler ivme kazanmış, toplumsal çözümler ve beraberinde yeni iktidar arayışları yaşanmıştır. Gramsci bu dönemdeki gelişmeleri, Marksist bir perspektiften “pasif devrim” kavramı ile açıklamaktadır. Yazar bu kavramı ünlü tarihçi Vincenzo Couco’dan alarak geliştirmiştir. Couco bu kavramı 1799’da Napoli Devrimi için kullanmıştır. Kavram, toplumsal çelişkilerin çoğaldığı, özgürlük ve söylem arayışlarının ivme kazandığı dönemlerde toplumsal rıza üretimiyle yeni bir hegemonyanın tesisindeki süreci

anlatır. Toplumsal bunalım ve kaos dönemlerinde hegemonyanın kendini aşma stratejisidir bir anlamda. İktidarı ele geçirmek ve hâkim güç konumunda olmak için Gramsci'nin (2011, s. 170-171) “siyasal hegemonya” dediği rıza biçiminin ortaya çıkması gerekmektedir. Yapılması gereken, halk kitlelerini bir düşünce sistemi etrafında gönüllülük esasında bir araya getirebilmesidir. Bu noktada egemen sınıfın kültürel tahakkümü söz konusudur. Egemen sınıfın kontrolündeki iktidar, ideolojik belirlenimlerini çocuklar üzerinde eğitim kanalıyla okullarda, yetişkinler üzerinde ise kitle iletişim araçlarını kullanarak gerçekleştirmektedir (2012, s. 192-193). Okur'a göre (2015, s. 193-194) hâkim gücün ideolojisi, kültürü, yaşam biçimi, ikincil sınıflar olarak görülen kesimler üzerinde etkili olmaya başladığında, rızaya dayalı bir hegemonyanın varlığından söz edilebilir. Eğitim kurumlarındaki kentli yoksulların çocukları, egemen sınıfın ideolojisi çerçevesinde eğitim görürler ve bunu zaman içerisinde içselleştirirler. Bu, rızaya giden sürecin ilk adımlarıdır. Bu çerçeveden hareketle İslamcılar 1980 sonrası kendilerini tartışmaya açmışlar ve Batı karşıtlığından uzaklaşarak modernizmin etkisiyle tüm kurumları yeniden revize ederek karşıt bir hegemonya yaratma eğiliminde olmuşlardır demek mümkündür. 1980 yılına kadar İslamcılıktan, din temelli bir ideoloji olarak bahsetmek mümkünken, bu tarihten sonra yaşanan gerek ulusal gerekse uluslararası değişimler, İslamcılık tanımında da dönüşüme neden olmaya başlamaktadır. Yani İslamcılık da toplumsal değişimlerin ve farklılaşmaların yeniden üretiminin bir alanı olma iddiasındadır. Kazkondur ve Aydılek'e göre (2015), Antonio Gramsci'nin “karşı-hegemonya” kavramı, egemen ideolojilere karşı alternatif değer ve norm sistemlerinin inşasını ifade eder. Gramsci'ye göre hegemonya, egemen sınıfın kendi değerlerini toplumda yaygın kabul görecektir şekilde dayatmasıdır. Ancak bu yaklaşım, sadece baskı ve zorluğun ötesinde rıza ve sivil toplumun önemini de göz önünde bulundurmalıdır. Karşı-hegemonya, mevcut hegemonik yapıların eleştirisini ve toplumsal değişim için alternatif vizyonların sunulmasını sağlar. Bu strateji, toplumsal dönüşümde kritik bir rol

oynar ve hegemonya rejimlerinin ötesinde, toplumsal rıza ve sivil toplumun rolünü vurguladığını belirtmişlerdir. Sosyalizmin büyük oranda güç kaybettiği bu yıllar Kentel'e (2014, s. 724) göre, İslamcılarının yeni bir model arayışında olduğu ve kendilerini sorguladığı yıllara denk gelmektedir. Aksoy ve Can C. (2016) hegemonya kavramının siyasi literatürde önemli bir yer edindiğini vurgulamaktadır. Hegemonya analizi diyalektik bir perspektiften bakmayı gerektirmektedir. Hegemonya, kültürel ve ahlaki bir üstünlüğü ifade ederken, her hegemonya düzeninin içinde onu ortadan kaldıracı karşı-hegemonik unsurların var olduğuna dikkat çekilmektedir. Bundan dolayı hegemonya kavramının diğer tarafında bulunan karşı-hegemonya mücadelesi de bu çalışmanın sorunsalını açıklamak için güçlü bir dayanaktır. Hegemonya kurmayı başarmış temel bir sınıfın hegemonyasının kendi aydınlarını yaratma süreci de çalışmada dikkate alınmıştır. Çünkü hegemonya toplumsal aktörlerin denetimi dışında var olan bir süreç değildir; aksine gerçek bireyler onu inşa eder ve yeniden üretir. Hegemonya bir kez kurulduktan sonra daimî bir güç de değildir. Sürekli olarak yenilenmeli ve karşı hareketleri bertaraf edebilmelidir. Bunun yanı sıra hegemonya kurmak isteyen bir toplumsal sınıf kendi dünya görüşünü ve ideolojik temellerini toplumun her katmanına yayma hedefinde olmalıdır.

Gramsci'ye göre toplumsal değişimlerin sonucu karşı hegemonya oluşumu için sivil toplum ve politik toplum arasında bağ kurmak gerekmektedir. Bu bağın da aydınlar aracılığıyla kurulması gerektiğini ifade etmektedir. Aydın görevi aynı zamanda onun ontolojik dayanağına işaret eden bir aktördür. Gramsci'ye göre (1967, s. 65) aydının “Yolu uzun, güç çekişmelerle, ilerleyip gerilemelerle, ayrılıp yeniden buluşmalarla doludur”. Gramsci aydın sınıfının varlığına değinirken, kendi “öz” benliğine varmak sözüyle sınıfsal bir bilincin önemine vurgu de yapmaktadır:

Bir baskı (egemonia) gücünün ögesi olma bilinci (yani politik bilinç) kendi kendinin bilincine varmanın ilk aşamasıdır. Bu aşamada teori ile pratik birleşir. İşte aydın teori ile pratiğin bu birleşimini sağlayarak, toplumun kendi öz bilincine ulaşmasında önemli bir rolü üstlenmektedir. Bu durum aynı zamanda, yani insanın eleştirel yoldan kendi öz ve sınıf bilincine varması demek, tarihsel ve politik olarak seçkin aydın sınıfının yaratılması demektir (1967, s.64).

Gramsci “aydın” tanımlaması yaparken ikili bir ayrıma gitmektedir. Bu ayrım Gramsci’ye göre, “geleneksel aydın” ve “organik aydın” olarak sınıflandırılır. Her geleneksel aydın sınıfı, organik bir aydın sınıfının ortaya çıkmasının zemini konumundadır. Yazara göre sivil toplum ile politik toplumun bileşeni arasındaki bağı aydınlar kurmaktadır. Gramsci aydınları “egemen sınıfın elçileri” olarak görmektedir. Sivil toplum ile politik toplum arasındaki diyalektik ilişkiyi ve aydının rolünü ise şöyle ifade etmektedir:

Sivil toplum basamağı diyebileceğimiz basamak, yani kabaca özel denilen organizmaların tümünü içine alan basamak ikincisi ise politik toplum ya da devlet basamağıdır. Bunlar egemen takımın bütün toplum üzerindeki egemenlik görevini karşıladıkları gibi, devlette ve hukuksal yönetimde dile gelen doğrudan doğruya baskı (domino) ya da kumanda görevini de karşılamaktadır. Bunlar da örgütleme ve birleştirme görevleridir (1967, s. 28).

Aydınlar hegemonyanın kurulmasında ve aktarılmasında önemli aktörler olarak yer almaktadırlar. Sivil toplumda ideolojik hareketlerin öncü gücü olabilmektedirler. Altyapı ve üstyapı arasındaki bağı temsilcileridirler. Ortak bir bilinç etrafında şekillenen sınıflar, toplumun kanaat önderleri, aydınları aracılığıyla yeniden şekillenen bir sınıf oluştururlar. Sivil toplum ile politik toplum arasında kurulan bu bağlam toplumsal hegemonyayı beraberinde getirir (Aka, 2009, s. 330-332). Toplumsal hegemonyanın sağlanması aynı zamanda politik yönetimin sağlanması unsurlarıyla birleşerek “egemen güç” konumuna gelmektedir. Dolayısıyla bu gücü tespit edebilmek tarihsel değişimlerde iz sürmekle mümkün olabilmektedir. Bu kerte Gramsci’nin tarihsel blok kavramından yola çıkılmıştır. Toplumsal, politik ve ekonomik alan içerisindeki her türlü yapı ve üstyapıların birbirleriyle olan organik yönlü ilişkisi ve birlikteliği, düşüncede tarihsel blok kavramına karşılık gelmektedir (2011, s. 69). Yapı ve üstyapının birliği, Gramsci için aynı zamanda hegemonyanın da temelidir. Burada önemli olan husus, bu birlikteliğin

doğal bir biçimde gerçekleşmesidir. Doğal birlikteliğin sağlanmasında görevli olan ise organik aydın sınıfıdır (2011, s. 26-27). Gramsci rıza temelli bir yapılanmadan bahsederken, bahsi geçen unsurların tamamının varlığının ve uyumunun hegemonya sürecine temel teşkil ettiğini ifade etmektedir. Gramsci sivil toplumu denetleyen sınıfın politik toplumu da ele geçirmesiyle hegemonyasını tamamlayabileceğini (Portelli, 1982, s. 72-73) söyler. Bu görüşten yola çıkarak İslamcı söylemdeki değişim, tüm hegemonik bağlantılar dikkate alınarak açıklanmıştır. Ayrıca İslamcılığın tarihselliği yanında karşıtlıkları ve belirlenimleri üzerinde de durmak çalışmaya yeni veriler sunacaktır.

1.1. Köken, Karşıtlık ve Eklemlenme Üçgeninde İslamcılık

İslamcılığın kökenlerine siyasal bir ideoloji olarak bakmak oldukça zordur. Diğer klasik ideolojilerden teolojik bir birikime, bir dine, bir peygamber ve kitaba dayanmasından dolayı farklılaşır. İslamcılığın köken probleminin temeline inildiğinde Yeni Osmanlılara, II. Abdülhamit dönemine varan izleri sürmek mümkündür. Bu durumda egemenlik, yönetme erki, kalabalıkları yönlendirme bağlamında yönetsel bir araç olduğunu ileri sürmek mümkündür. İslamcı entelektüellerden Ali Bulaç'a göre (2013, s. 26-29) İslamcılık 1850 sonrasında Islahat Fermanı (1856) döneminde varlık kazanmaya başlamıştır. Bulaç'ın "İslamcılık yok, İslam var" görüşü de bu iddiayı desteklemektedir.

"İslamcılık" kelimesinin kullanımının hem Mehmet Akif Ersoy hem de Ziya Gökalp tarafından "İslamlaşmak" şeklinde kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca "İttihadı İslam", "Vahdet-i İslamiye", "Tevhi-i İslam" (İslam Birliği Panİslamizm), "Fikr-i İslamiyet", "İslamiyet Politikası", "İslamlık Meslek-i Mahsusu", "İslamcılık Fikri" kullanımlarına da rastlanmaktadır. Aynı ve yakın anlamlarda İhya, ıslah, Tecdid, İntibah (uyanış), Necat (kurtuluş) gibi kullanımlara rastlanmaktadır. İsmail Kara'ya göre (1986, s. 17-18) İslamcılık, modern dönemde yeniden ortaya konmuş yeni bir İslam yorumudur. Diğer bir tanıma göre "...İslâmcılık, siyasal, hukuksal ve dünyevi çerçevesi Batıcılık ve

Türkçülük tarafından çizilmiş yeni değer sisteminin yaratıcıya bağlandığı tinsel değerlerden oluşmaktadır; hepsinin bir araya gelmesinden yepyeni değerler sistemi ve yaşama tarzı ortaya çıkmaktadır (Güney, 2017, 304).

Bu çerçevede İslamcılık, 19.yy'da dağılmaya başlayan Osmanlı Devleti'nin aydınları tarafından öne çıkarılan, dine dayandırılan bir yorumlama ve siyasi bir pratik biçimi olduğu sonucuna varılabilir. Osmanlı Devleti'nin Batı karşısındaki yenilgilerinin her alanda hissedilmesi üzerine, devletin dağılmasını engelleyebilmek adına bir arayış içerisine girilmiştir. Pek çok aydın, yaşanan bu zor durumundan nasıl çıkılacağı konusunu uzun süre düşünmüş ve netice olarak çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir. İslamcılık kavramı da bu sancılı ve sıkıntılı dönemin bir mahsulü olarak ortaya çıkmıştır (Turna, 2020, s. 211).

İslamcılık kavramının, içinde bulunduğu tarihsel ve toplumsal süreçlere bağlı olarak, geleneksel İslam'dan ayrılarak ve bir kırılma noktası yaşayarak dönüşüme uğradığı düşünülmektedir. Kavramın içeriğinin zaman içerisinde geçirdiği dönüşümü ve kırılma noktasını doğru anlayabilmek, İslamcılık tanımlarına bakmakla ve İslamcılığı belli dönemlere ayırarak incelemekle mümkün görünmektedir.

Konuya dair literatür incelendiğinde tarihçilerin, İslamcılık düşüncesini üç ayrı nesil olarak değerlendirmeye aldıkları görülmektedir. Bu üç ayrı neslin algı, siyaset ve davranış tarzları, aynı ana kökten beslenip dallara ayrılan bölümler gibidir. İlk nesil İslamcılar (1856-1924) için tek doğru İslam'a dönme, İslamlaştırmadır. Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) Fermanları, tartışma alanlarını farklı bir eksene taşımıştır. Fermanlarla birlikte milletin tanımından, devletin yapısına ve rejime, hak ve özgürlüklere, hukuki alana doğru tartışma alanlarının genişlediği görülecektir. İslamcılar, İslami hareketi bir düşünce sistemi olarak görmeye başlaması II. Meşrutiyet yıllarına tekabül eder. Bu dönem İslamcılığın, modernleşmenin pek çok unsurunu soğurduğu bir dönemdir. Batılılaşma, milliyetçilik ve özgürlük gibi fikirler İslamcılıkta yer bulabilmiştir. İkinci

nesil İslamcılar (1924-1946) Cumhuriyet ve tek partili dönemi kapsar. Dönemin başlamasıyla birlikte, İslamcılar Türkiye'de köklü bir dönüşüm sürecinin parçası oldular. Bu dönemde gerçekleştirilen radikal reformlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde şekillenmiş olan İslamcı düşüncenin üzerinde derin etkiler yarattı. Cumhuriyet rejimi, laikliği devletin temel ilkelerinden biri olarak benimseyerek, dini hayatı ve İslam'ın toplumsal alandaki yerini yeniden tanımlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, hilafetin kaldırılması, medreselerin ve tekke ve zaviyelerin kapatılması, şeriat mahkemelerinin lağvedilmesi ve yeni medeni kanunun yürürlüğe girmesi gibi reformlar, İslamcıların karşı karşıya kaldığı en önemli zorluklar arasında yer aldı (Türk, 2015, s.11-112).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan bu köklü değişiklikler, ikinci nesil İslamcılar üzerinde derin izler bırakmıştır. İslamcı düşünce, modern devlet yapısına ve laiklik anlayışına karşı nasıl bir tavır alması gerektiği konusunda yoğun tartışmalarla şekillenmiştir. Bir yandan rejime uyum sağlama, diğer yandan ise İslam'ı koruma çabaları arasında denge kurma arayışı, İslamcıların temel stratejisi haline gelmiştir. Bu süreç, sadece İslamcı düşüncenin kendi içindeki dönüşümünü değil, aynı zamanda Türkiye'deki siyasal İslam hareketlerinin gelecekteki gelişimini de büyük ölçüde etkilemiştir (Şen, 2017, s.151-153).

İkinci nesil İslamcılar, bu dönemde kendilerini sadece bir savunma pozisyonunda görmediler; aynı zamanda İslam'ın toplumdaki yerini yeniden inşa etme çabası içinde olmuşlardır. Eğitim, kültür ve sosyal hayat gibi alanlarda faaliyet göstererek, İslam'ın modernleşme sürecine uyum sağlayabileceğini gösterme çabası içinde olmuşlardır. Bu dönemde kaleme alınan eserler, verilen konferanslar ve yapılan tartışmalar, İslamcı düşüncenin modern dönemdeki evrimi için önemli bir zemin oluşturmuştur. Böylece, bu dönemde atılan temeller, sonraki yıllarda Türkiye'deki İslamcı hareketlerin siyaset sahnesine güçlü bir şekilde geri dönmesine zemin hazırlamıştır (Aytepe, 2016, 188-190).

Üçüncü nesil İslamcılar (1946-1969) çok partili hayat döneminin İslamcılarıdır. Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte, İslamcı düşüncenin yeniden canlanmaya başladığı bir dönemi temsil eder. Bu dönemde, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki “katı” laiklik politikaları yerini daha esnek ve çoğulcu bir siyasal atmosfere bırakmıştır. Tek parti döneminin ardından 1946'da çok partili hayata geçişle birlikte, İslamcılar, siyasi arenada kendilerini ifade etme fırsatı bulmuşlar ve İslamcı düşünce, toplumun farklı kesimlerinde yeniden güç kazanmaya başlamıştır. Çok partili dönemin başlamasıyla birlikte, İslamcılar, siyasal alanda örgütlenmeye ve fikirlerini daha açık bir şekilde ifade etmeye yönelmişlerdir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, dini hayata yönelik baskılar azalmış ve İslam, kamusal alanda daha görünür hale gelmiştir. Arapça ezan okuma yasağının kaldırılması ve dini yayınların serbest bırakılması bu dönemde İslam'ın toplumsal hayattaki yerinin yeniden güçlendiğini gösteren önemli gelişmelerdir (Güler, 2015, s. 293-294).

Bununla birlikte İslamcılar, bu yeni siyasal ortamda hem siyasi hem de sosyal alanda etkili olmaya çalıştılar. İslamcı düşünce, sadece dini hayatın canlandırılmasıyla sınırlı kalmadı; aynı zamanda sosyal adalet, ahlaki değerler ve milli kimlik gibi konular üzerinden geniş bir toplum kesimine hitap etti. Bu dönemde İslamcı düşünürler ve yazarlar, İslam'ın modern dünyadaki rolünü ve Türkiye'nin toplumsal sorunlarına nasıl çözüm olabileceğini tartıştılar. Bu tartışmalar, İslam'ın sadece bir inanç sistemi olarak değil, aynı zamanda bir toplumsal düzenin temeli olarak da görülmesi gerektiği fikrini savunan eserler ortaya çıkardı (Bezci & Miş, 2012, s. 13-14).

Siyasal alanda ise, üçüncü nesil İslamcılar, İslam'ı siyasetin merkezine koyan partilerin kurulması ve desteklenmesi için çaba gösterdiler. 1950'li yılların sonunda, İslamcı düşüncüyü savunan bazı partiler ve hareketler, siyasette daha aktif bir rol oynamaya başladı. Necip Fazıl Kısakürek gibi önde gelen İslamcı düşünürler, bu dönemde İslamcı hareketin entelektüel ve ideolojik temelini güçlendiren önemli isimler

arasında yer aldı. 1960 darbesi ve sonrasındaki siyasi gelişmeler, üçüncü nesil İslamcıların üzerindeki baskıları artırdı, ancak bu durum, İslamcı düşüncenin tamamen ortadan kalkmasına yol açmadı. Aksine, bu dönemde İslamcılar, daha örgütlü ve ideolojik olarak daha sağlam bir yapıya büründüler. Bu süreçte İslamcılar, siyaset, eğitim ve medya gibi alanlarda daha etkin olma çabalarını sürdürdüler ve İslam'ı toplumsal bir güç olarak yeniden inşa etmeye yönelik çalışmalarına hız verdiler (Beşer,2019, s.150-151). Sonuç olarak, üçüncü nesil İslamcılar (1946-1969), Türkiye'de çok partili hayatın başlamasıyla birlikte, İslamcı düşüncenin yeniden canlandığı ve siyasette daha belirgin bir rol oynamaya başladığı bir dönemi temsil eder. Bu neslin, İslam'ın modern Türkiye'deki yerini yeniden tanımlamak için çaba gösterdiğini söylemek mümkündür.

Yapılan incelemeye göre bu sınıflandırmalara bir kategori daha eklenmesi uygun görülmüştür. Bu doğrultuda (1969-1990) arasındaki dönem son nesil İslamcılar olarak yorumlanmıştır. Bu dönemde İslamcı hareketin toplumsal tabanını genişletmeye yönelik önemli adımlar attığı gibi bir çıkarımda bulunmak mümkündür. Yeni nesil olarak yorumlanabilecek olan bu dönemde atılan temeller, sonraki yıllarda Türkiye'deki İslamcı hareketlerin “güçlenmesine” ve siyasal arenada “daha etkin” bir rol oynamasına uygun bir zemin hazırlamıştır.

1.1.1. İlk Nesil İslamcılar ve Düşünce Dizgeleri

19. yy'da Osmanlı Devleti'nin yaşadığı çöküşe engel olabilmek için dönemin aydınları hem toplumsal hem de siyasi alanda yeni bir fikir arayışlarına girmiştir. Bu arayışların sonucunda İslamcılık çözüm olarak filizlenmiştir. İslâmcılık anlayışı, dinden yararlanarak; özünde modern dünyanın ideallerini içeren bir ideoloji olarak ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti çöküş döneminde, ‘birleşik bir Hristiyan cephesi’ olarak karşısına çıkan Batı dünyasıyla yaşadığı çatışmalardaki gerileme durumunu önlemek için

İslamcılık anlayışına daha sıkı sarılmıştır. Müslümanlar bu duruma karşı koyabilmek adına birleşmeleri gerektiği fikrini ortak bir kararla paylaşmaktadır. Dolayısıyla toplumu ve devleti rahata çıkaracağı düşüncesi ile İslamcılık anlayışının egemen kılındığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bir anlamda İslamcılık, Batı dünyasının artılarının, dinin imkanlarıyla telafi edilme çabası olarak ön plana çıkmıştır. Kurtoğlu'na göre İslamcılık anlayışı, Batı dünyasını galip kılan unsurların, şeriatla meşru bir zemine oturtulma isteğinden doğan bir ideolojidir (2014, s. 204).

19 yy. İslam devletlerinin, kendileriyle ve Batıyla hesaplaşma çağı olmuştur. Müslümanlarla gayrimüslimleri siyaseten eşitleme fikri, bu dönemin düşüncesidir. Osmanlı birliğini sağlamayı amaçlayan ıslahatlar da yine bu düşüncenin ürünüdür. İslamcılar, söylemi meşru kılma adına yayın faaliyetlerine ağırlık vermişler; özellikle dergicilik alanında kendilerine bir yer edinmeye çalışmışlardır. Şerif Mardin'e göre (1994, s. 92-93) bu dönemde yayınlanmaya başlayan *Sırat-ı Müstakim* bu dergilerden biridir. Bu derginin etrafında toplanan İttihad-ı İslam taraftarlarının ufkunu belirleyen temel düşünce; İslam'ın orijinal kaynaklarına geri dönülerek, onların yeniden yorumlaması ve Müslüman tebaanın bu yorum etrafında siyaseten birleştirilmesi olmuştur. Bu birleştirme fikri, İslam ülkeleri ve Müslümanlar arasında İttihad-ı İslam olarak anılırken, Batı dünyasında Panislamizm olarak kabul görmüştür. Bu isim o dönemdeki Pan hareketlerinden gelmektedir. Dönemin İslamcı dergileri, yayın faaliyetlerini de İslamcılık ekseninde şekillendirmişlerdir. Bu dönemin İslamcılık anlayışı, Batı eleştirisi olarak ortaya çıkmış, İslami bir uyanış, bir yeniden tartışma veya reform olarak varlık ve anlam kazanmıştır. O halde İslamcılık siyasal olduğu kadar dinsel bir projenin de adıdır (Kurtoğlu, 2014, s. 201-203).

Yani Osmanlı'da devleti korumak için geliştirilen bir ideoloji olarak karşımıza çıkan İslamcılık'ın değişim için bir katalizör görevi üstlendiği söylenebilir. Sırma'ya göre (1990. s. 59-60), Abdülhamit'in İttihat-ı İslam fikrinin temelinde Batı karşısında

emperyalizme karşı koyma ve halifelğin getirdiği yetkilere dayanarak Müslüman ülkeler arasında bir bütünleşme fikri yatmaktadır. Yayılan milliyetçilik dalgasından etkileneceği düşünülen Arnavutlar, Araplar ve Kürtleri hakimiyet altında tutabilmek için halifelik, güçlü bir bağlılık unsuru olarak görülmüştür. Abdülhamit Panislamist politikaları, içinde Müslümanları bir arada tutmak, İmparatorluk sınırları dışında ise otorite sağlayıcı bir devlet politikası haline getirmek istemiştir (Şentürk, 2011, s. 50-51). Ancak II. Abdülhamit tarafından benimsenen bu İslamcılık, Osmanlı devlet pratiğinde devleti kurtarma amacıyla başarılı olamamış, Osmanlı topraklarında gittikçe güç kazanan milliyetçilik karşısında temel argümanlarını yitirerek milliyetçiliğe eklenmiştir. Kurtoğlu'na göre (2014, s. 204-205) İslamcılık'tan geriye "İslam ile takviye edilmiş bir milliyetçilik" kalmıştır.

Dolayısıyla İslamcılık'ın dayandığı doktriner öğretiyeye rağmen toplumsal olanla siyasal olanı bağlayan bir bakış açısı getirdiğini bu yüzden de tam bu aşamada ideoloji olma yolunda olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Turna'ya göre (2020, s. 214) İslamcılık ideolojisi dinin kendisini yansıtmaz. "Dinden mülhem bir içeriğe sahip olsa da modernizm zemininde varlık bulmuştur. Naslara değil, yorumlara müstenittir" İslamcılık anlayışı ilahi değil, beşerî niteliktedir. Modern İslâmıcılık akla, eşitlikçiliğe, kitabeliğe ve adalete güçlü vurguları nedeniyle geleneksel İslâm ile bir çatışma içerisindedir. İslâmıcılık anlayışı İslâm'ın kendisi değil, Müslümanların İslâm'ı dava olarak kabul etme süreci olarak ifade edilmektedir. Bu "dava" sürecinde İslamcılık tanımları da farklılaşarak yeniden yorumlanmaya başlamaktadır. Yalçın Akdoğan ise İslamcılığa geniş bir tanımlama getirmektedir:

İslamcılık, 19.-20. Yüzyıl'da İslam'ı bir bütün olarak (ibadet, ahlak, inanç, felsefe, siyaset, eğitim) yeniden hayata hâkim kılmak ve akılcı bir metotla "İslam Dünyası'nı Batı sömürsünden, zalim ve müstabil yöneticilerden, esaretten, taklitten ve hurafelerden kurtarmak; medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna aktivist, modernist, ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden bir harekettir (1999, s. 59).

Muhafazakârlık eklektik bir yapıya sahip olan İslamcılığa yeni bir form kazandırılmasıyla oluşan farklı bir alandır. Tıpkı Edward Hall'un (1992, s. 54) dediği gibi "...gerçek tarih bize fiili olarak melez kimlikleri vermektedir...". Muhafazakârlık, İslamcılık ideolojisinden beslenerek yeni eklemlemelerle melez bir kimlik oluşturmuştur. Bu "melez" kimliğin taşıyıcıları da İslamcı ideologlar olmuşlardır. İslamcılık ideolojisinin oluşmasında ve düşüncenin aktarılmasında, İslamcı entelektüeller önemli ve etkin bir misyon edinmişlerdir. Geleneksel dönem ile modern dönem arasındaki söylem ve tema farklılığı, dönüşümün ayak izlerini taşır niteliktedir. İslamcılığın manevi dünyaya ve "kalbe" ilişkin tahayyülüne bir örnek vermek gerekirse Mehmet Akif Ersoy'un 1912 yılında "Süleymaniye Kürsüsü'nde" Abdürreşid İbrahim'in dilinden yorumladığı şu dörtlüğe bakılabilir;

Ya açar Nazm-ı Celilin bakarız yaprağına

Yahut üfler geçeriz bir ölünün toprağına

İnmemiştir hele Kur-an bunu hakkıyla bilin,

Ne mezarlıkta okumak ne de fal bakmak için! (Kara, 2004, s.3034).

Şairin, Ahirete ve ruhun yaşayan olduğuna, ebediyete inanan bir zihin için Kur-an'ı (Nazm-ı Celil'i) dirinin yüzüne üflemeyle, ölünün toprağına üfleme arasında kurduğu anlam, içerik farkından ziyade derece farkı olmalıdır. Elde edilen "mevcut" la elde edilecek olan "namevcut" bir anlamda takas edilmektedir. Kaybedilmiş bir dünya ile kazanılmamış bir dünya arasında kalmış bir kişilik, ciddi bir kültürsüzleşme sürecidir. "Ölü", "mezar" ve "kıyamet", modernleşme döneminde klasik döneme göre anlam kayıplarına uğrayan temalardır. Tıpkı bunlar gibi İslamcılığın ideolojik bölümünü oluşturan bazı kavramlar (İslam Devleti, hakimiyet, Cihad, şariat...) modernleşme ile önemini yitirmeye başlayan temalar arasında sayılabilir. Bu veriler İslam'ın aşağıdan yukarıya doğru (birinci sırada ahlak) olan çizgisinin yukarıdan aşağıya doğru (birinci sırada siyaset) bir eksene kayma yönelimi olarak okunabilir.

Daha önce de ifade edildiği gibi, İslamcılık eklektik bir yapıya sahip olduğu bilinen ideolojik bir alandır. Milliyetçi muhafazakâr bir eklentiye sahip bu yeni ideolojik alanın fikri temellerinin, muhafazakâr kesimin önde gelen isimlerinden Erol Güngör, Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken tarafından atıldığı söylenebilir. Bu kişiler bulundukları dönemin entelektüel kültür taşıyıcıları olarak kabul edilebilecek edebiyatçılarıdır. Kültürel kodların ideologlar, edebiyatçılar ve gazeteciler tarafından üretildiği iddiasından hareketle, İslamcılığın entelektüel birikiminin tarihsel kökenlerine değinilmesi uygun olmaktadır. Böylelikle yeni bir İslamcılık söylemine giden sürecin izlerini sürmek mümkün olabilmektedir.

1.1.2. İslamcılık ve Tek Partili Dönem (1923-1946)

İkinci nesil İslamcıları, Muhafazakarlık-Milliyetçilik Dönemi (1923-1946) olarak adlandırmak mümkündür. Bu dönemin önemli kırılma noktaları olarak 3 Mart 1924 tarihinde I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden (TBMM) çıkan kanunlar sayılabilir. Bunlar halifeliğin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılması gibi kanunlardır. 1925 yılında kaldırılan tekke ve zaviyelerin de bu ekseninde değerlendirilmesi mümkündür. Bu yıllar Kara'ya göre (2014, s. 182-197) “İslamcılığın Ehli Beyt Uykusuna⁵ yattığı, kendi içine çekildiği” yıllardır. Cumhuriyet dönemi İslamcılığı ise dini olan ile dünyevi olan arasındaki keskin çizgilerin reddiyesine dayalı kolektif uzlaşmanın yenilikçi bir tezahürü olarak kabul edilebilir. 1930 yılında laikliğin konuşulacağı Tren Toplantısı'nda Mustafa Kemal'in yanında iktisat müşaviri olarak görev yapan Ahmet Hamdi Başar (Limancı Hamdi) Atatürk'e şunları söyler: ‘Hristiyanlıkta olmasına rağmen, İslamcılıkta din ile dünyanın ayrılması yoktur. Hristiyanlık dünya işlerinden uzaklaşarak yaşayabilir ama İslamcılık yaşayamaz” bu cümle “laiklik kavramının reddiyesinin” ayak izlerini ifade etmektedir. Oysa ki

⁵ <https://islamansiklopedisi.org.tr/ehl-i-beyt>, “Ev halkı” anlamına gelen Ehl-i beyt (ehlü'l-beyt), Hz. Peygamber'in aile fertleri için kullanılır.

Cumhuriyet laiklik ve pozitivizm üzerine temellenmektedir. Pozitivizmin, Cumhuriyetin ana felsefesi olması, modernleşme ve akılsallık arasında kurulan ontolojik ilişkidir. Modernleşme ancak, dinin kamusal ve toplumsal yaşam alanlarındaki işlev ve etkisinin azaltılmasıyla gerçekleşebilecek olan (pozitivist) Batılı aklın kurucu prensipleriyle gerçekleştirilebilecektir. Buradan hareketle, Cumhuriyet dönemi Osmanlı ethosundan ciddi bir kopuşu simgelemektedir gibi bir çıkarımda bulunulabilir. Kopuşun sembollerine bakılacak olursa; resmî törenler, mutfak, mobilya, mimari, kentleşme ve takvim gibi simgesel değerler, birkaç yıllık bir sürede yerlerini Avrupalı değerlere bırakmak üzere kaldırılmıştır. Müslümanların sahip oldukları bütün değerler ve kodlar böylelikle dönüşüme uğramıştır (Kurtoğlu, 2014, s. 208). Her seviyedeki dini eğitimin kısıtlandığı, yayın organlarının kapatıldığı bu dönemdeki İslamcılık, milliyetçilik ve muhafazakarlık şemsiyesi altında kendine bir yer bulabilmiş ise de 1970’li yıllara kadar sessizliğe bürünmüştür (Kara, 2013, s.15-28). Genel olarak tek partili dönemin din-devlet tartışmaları, İslamcılık ekseninde duraksama dönemi olarak kabul edilebilir.

Cumhuriyet dönemi incelendiğinde de İslamcılığın farklı şekilleri gözlemlenebilmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk dönemde laiklik politikaları “sert bir şekilde” uygulandığından, İslami bir hareketlilikten söz etmek mümkün değildir. Cumhuriyet döneminde kapatılan tekke ve zaviyelerin, 1946’daki çok partili hayata geçişle birlikte dönüşüme uğrayarak cemaatleştikleri de bilinmektedir. Cumhuriyet sonrası İslamcılık ise Osmanlıdaki gibi bir devlet hareketi olmaktan çıkıp, bir halk hareketine dönüşmüştür. 1946’da Demokrat Parti’nin, dinsel dünyanın diliyle ifade edilen toplumsal hoşnutsuzlukları kendi siyasal projesine dahil ederek kurulması, İslamcılar açısından dinsel düşüncenin yeniden canlılık kazanacağını düşündüren görece bir özgürlük ortamına sebep olmuştur. Bu dönemde Arapça ezan yasağının kalkması, din dersinin okullarda zorunlu ders olması (Emre Ergül, 2018) gibi gelişmeler İslamcı kesim açısından olumlu gelişmeler olarak yorumlanmıştır.

1.1.3. İslamcılık ve Çok Partili Hayat (1946-1969)

Tek partili hayattan çok partili yaşama geçişle birlikte din, yeniden siyasal yaşamın merkezindeki tartışma konularından biri olmuştur. Kitlelerin desteğini alma fikri, beraberinde halkın ihtiyaçlarını ve beklentilerini dinleme edimini beraberinde getirmiştir. Demokratikleşme bir anlamda dinin ve kültürel beklentilerin yeniden canlanmasına öncülük etmiştir. 1950 seçimleri öncesi okullarda din dersinin seçmeli dersler arasına konulması, ilahiyat fakültelerinin açılması ve imam hatip kurslarının açılması, dinin siyasal sisteme dahil olmaya başlamasının ayak sesleri niteliğindedir (Subaşı, 2005, s. 67-69). Demokrat Parti'nin laik söyleminin yumuşamasıyla birlikte, ezanın Arapça olarak okunmaya başlaması, halkın dini taleplerine karşılık verebilme anlamı taşımaktadır (Sitembölükbaşı, 1995, s.59-60). Risale-i Nur, Hilmi Efendi gibi cemaatlerin ortaya çıkışı ve Nakşilik gibi tarikatların canlanmaya başlaması da bu döneme denk gelmektedir. Tüm bunlara ek olarak şehirleşme ve göç oranının artmasıyla daha talepkâr ama dayanışmacı bir kitle oluşmaya başlamıştır. Bu durum modernleşme olgusunu beraberinde getirdiği gibi İslamcılığın da güç kazanacağı bir zemin hazırlamaktadır (Kara, 2013, s.30-31).

1946 sonrasındaki dönemde kısmen yumuşamaların gözlendiği, ezanın aslına uygun şekilde okunması ve imam hatip okullarının açılması gibi konular, İslamcılıkta daha esnek bir dönemin habercisi olarak yorumlanabilir. Bu dönemde İslamcılık düşüncesi, dini temel alan şehirli ve eğitimli bir kesim tarafından yayılmaya da başlamıştır.

1960 sonrasında Pakistan, Cezayir, Mısır ve Hindistan gibi ideolojik İslam düşüncesinin varlık kazandığı ülkelerden yapılan çeviriler, dinin ideoloji temelli bir görünüşe dönüşmesini hızlandıran faktörler arasındadır. Melik Bin Nebi, Seyyid Kutup ve Mevdudi gibi önemli dini entelektüellerin görüşleri Türkçeye çevrilerek, İslamcılık ideolojisine entelektüel bir bakış açısı getirilmiş, konuya ilginin artması sağlanmıştır

(Gencer, 2013, s. 83). Dolayısıyla şunu iddia etmek mümkündür: Erken Cumhuriyet olarak adlandırılan ve katı bir laiklik sisteminin uygulandığı dönemde İslamcılığın sesi duyulur nitelikte değildir. Ancak Demokrat Parti dönemiyle birlikte İslamcı ideolojinin düşünsel alt yapısı sadece yerel olarak değil küresel dünyada ortaya çıkmaya başlayan İslamcılığın bir ideoloji olarak temellerini atılmasının ilk nüvelerini tarihsel olarak içermektedir. Bundan sonraki dönemde İslamcı okur-yazar topluluğunun bir söylem geliştirme çabaları görülmektedir.

1.1.4. Yeni Bir İslamcılık Söylemine Doğru (1969-1990)

Bu dönemin en belirleyici siyasal ve toplumsal olayı şüphesiz, 1960 Askeri darbesidir. Bu darbe ile milli düzeyde pek çok alanda değişim olduğu gibi dini hayatı ve dini hareketleri de etkileyen bir karakter görülebilir. Darbenin ana gerekçeleri arasında “irtica” kelimesinin ilk sırada zikrediliyor olması, bu alanın yeniden düzenleneceğinin izlerini taşımaktadır. Ancak dönüştürülmesi öngörülen bu dini alan tam olarak pasif değildir, belli bir geçmişe ve hafızaya sahiptir. Üstelik Müslüman Kardeşler ve Cemaat-i İslami’den yapılmış olan tercümelerin ortaya çıkmasıyla, İslamcılık ideolojik temellerinin yanına eklenmiştir. Elbette ki 1960 Darbesi gerek siyaset, din, toplum üçgeninde ve gerekse dini yayıncılık üzerinde etkilerini hissettirmeye başlayacaktır. Türkçeye yapılan çevirilerin yanı sıra Marksizm, sosyalizm gibi İslamcılık karşıtı siyasi, ideolojik doktrinler ve postmodern eleştiri gibi tamamen birbirlerine zıt olan İslamcılık anlayışı ile kültürel bir alışverişin de olduğu varsayılmaktadır.

27 Mayıs darbesi, demokrasi deneyimi sırasında kırılmalar yaşayan pozitivist yönetim ideolojisinin yeniden sahne alışı göstermektedir. 1960’lı yıllara kadar milliyetçi-muhafazakâr bir söylem olan İslamcılık, 60’lı yıllardan itibaren Mevdudi ve Seyyid Kutub gibi İslamcılarının kitaplarının Türkçeye çevrilmesinin etkisiyle uluslararası etkiye sahip olmuştur. 1960’lı yıllara kadar milliyetçi-muhafazakâr bir söylem biçimi olan İslamcılık, bu yıllardan sonra evrensel bir dil kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte İran

Devrimi'nin de etkisi yadsınamaz ancak, Türkiye'de İran'dakine benzer bir toplumsal tabakalaşma ve dinsel ölümlük örüntüsü bulunmamaktadır. Türkiye otoriter siyasetin hâkim olduğu, Ortadoğu ülkelerinden farklı bir geçmişe sahiptir. 1970'li yıllarda Türk Müslümanlarının dünyanın (Filistin, Filipin, Moro, Afganistan, Suriye, Mısır, Cezayir) farklı yerlerindeki Müslüman meselelerine olan ilgisi daha da artmıştır. Tüm bunların etkisiyle İslamcılık, siyasal bir kimlik kazanmaya çalışmıştır. Bu etkiler ışığında kitlelerde siyasal dönüşümün göstergeleri arasında Milli Nizam Partisi'nin (MNP) kurulması sayılabilir. 1980'li yıllar, İran İslam Devleti'nin İslamcılığı, topyekûn dönüşüm hareketi olarak İslamcılık hareketine devrim düşüncesini yerleştirmiştir. Bu yıllarda toplumsal bir hareket olarak İslamcılık, kendisini yerel olarak konumlandırırsa da fikri olarak daha evrensel kaygıları olan bir hareket olarak öne çıkmaktadır. 1960'lı yıllarda geliştirilen ve 1980 sonrası döneme Türk-İslam sentezi olarak damgasını vuran, milli din ideolojisinin güç kazanmasına giden süreç, Milli Nizam Partisi (MNP) ve Milli Selamet Partileri (MSP) ve devamında da Refah Partisi'nin (RP) söyleminde siyasallaşarak kendi varlık alanının tesis edebilmiş, kendi kitlesini yaratarak kurumsal bir kimlik kazanmakta gecikmemiştir. 1970'li yıllar Türkiye'si Necmettin Erbakan ve Milli Görüş Hareketi için yeniden şekillendirilecek bakir bir coğrafyaya işaret eder. Hamza Türkmen (2014, s. 15-16) *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi* adlı kitabında bu dönemi, yani Müslüman ülkelerde 1970'lerden sonra yoğunlaşan süreci "Tevhidi Uyanış" olarak adlandırmıştır. İslamcılık düşüncesinin siyasal bir zeminde karşılık bulması Necmettin Erbakan dönemine tekabül eder. Millî Görüş fikrinin hâkim olduğu bu parti, adil düzen temelli, faizsiz yeni düzen, ahlak ve maneviyat kavramlarını ön plana çıkaran bir çizgide siyaset sahnesinin önemli figürlerinden biri olma yoluna girmiştir. Millî Görüş Hareketi'nin ekonomi politikaları ve "adil düzen" görüşüne göre, işçi, emekli, çiftçi ve dezavantajlı gruplar için yapılan icraatlar ön plana çıkarılmıştır. Sanayi, tarım, ticaret ve sosyal politika alanlarındaki uygulamalar bu minvalde yapılandırılmıştır. Millî Görüş'ün

ekonomiye yaklaşımı hem iç piyasa hem de dış ticaret perspektifinde İslami kurallara dayalı bir düzen önerisi ile değerlendirmiştir (Üçüncü, G., & Büyükbaş, H., 2023).

Daha önce de bahsedildiği üzere, İslamcılık 1870’li yıllarda ortaya çıkmaya başlamış, 1908 yılında İkinci Meşrutiyet ile ivme kazanmıştır. 1924 yılında hilafetin kaldırılmasıyla “güç” kaybetmiştir. Ancak 1960 ve 1980 yıllara gelindiğinde ise İslamcılık düşüncesi belirleyici olmuştur (Kara, 2018, s. 22-38). Bu yıllar, İslamcılar için Tanrının mutlak egemenliğine dayalı yıllardır. İslam, hayatın tüm alanlarını (aile, kültürel ve sosyal hayat, giyinme vb.) kapsayan bir düzen olarak kurgulanmıştır. İslam Devleti, İslami yasalara göre ve Kur’ân’ın⁶ ışığında yönetilmelidir.

Bu dönemde yani 27 Mayıs darbesinin hemen akabinde Sezai Karakoç tarafından yayınlanmaya başlayan *Diriliş* dergisi İslamcılık düşüncesi açısından oldukça önemlidir. Dergi, İslam ve Medeniyet vurgusu ön planda olan, Ortadoğu’ya açılmayı benimsemiş, slogansız etkili bir dile sahiptir. Dergi yeni bir İslami söylemin izlerini taşır.

Dönemin önemli gelişmelerinden bir tanesi 1979 İran İnkılabı’dır. Bu durum özellikle radikal İslamcılar arasında İslam’ın zaferi olarak algılanmıştır. 12 Eylül Askeri darbesiyle birlikte İslamcı siyasi hareketlere kısıtlama gelmiş, MSP kapatılmış, pek çok yayın organına yasak gelmiştir. Bu durum İslamcılarının dönüşüme uğradığı ılımlı İslam’a doğru yeni bir rota çizildiği yıllara doğru ilerlemeyi beraberinde getirmiştir.

12 Eylül’deki askeri darbenin örgütlü siyasete müdahalesi, referanslarını doğrudan politik kutuplaşmalardan geliştirmeyen yeni toplumsal hareketlerin de önünü açtığı izlenimini gözler önüne sermiştir. Kurtoğlu’nun aktardığına göre (2014, s. 210-216), Adam Przeworski’nin 19. yy. ve 20. yüzyıllardaki uluslararası işçi hareketlerini incelerken dikkat çektiği nokta; parti halinde örgütlenmeyen önderliklerin, seçim sisteminin olduğu yerlerde her zaman dağılma riskiyle karşı karşıya olduğu sonucudur.

⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/>, İslam Ansiklopedisi verilerine göre çalışmada Kur’ân olarak yazılacaktır.

Türkiye’de de olan buydu; İslamcılar bir yandan mevcut düzene katılıp onu güçlendirirken, bir yandan da onu kısmen dönüştürdüler ve kült önderler yaratma çabasına girdiler. Bilici’ye göre (2014, s. 802), 1980 yılı sonrasında İslamcılık, kapitalizm ve modernizm eleştirileri ve yorumlarının yoğunluk kazanması da bu durumla alakalıdır. İslamcı yazar ve aydınların, kökenleri bakımından Marksizm ve sosyalizme dayanan karşıt kavram ve düşünceleri taşımalarının nedeni modernizm perspektifiyle yeniliklerle şekillenme arzusudur demek mümkündür.

İslamcılık kavramına ilişkin tanımlama tartışması bu dönemde de hissedilmektedir. İslamcılık tanımına karşı soğuk tavır, 1980’li yıllarda da güçlü bir biçimde devam etmiştir. Kendilerine “İslamcı” demekten ziyade “Müslüman” demeyi tercih ettikleri görülmektedir (Duran, 2014, s. 129). Cihan Tuğal’a göre (2019, s.15-18) Türkiye’deki İslamcı liderler “İlmî İslam” sıfatını kabul etmemekte, bu tanımlama yerine kendilerini “Muhafazakâr Demokrat” olarak nitelemektedirler. Tuğal bunun nedeninin İslamcı geleneği vurgulamak yerine, daha çok Batı muhafazakârlığı benzerliklerini vurgulamak olduğunu savunmaktadır.

1980 sonrası değişen ve dönüşen dinamikler içerisinde, özellikle küreselleşmenin etkilerinden söz etmek mümkündür. Küreselleşme, sosyal ve siyasal alandan pek çok tanımın yeniden yapılmasını beraberinde getirmiştir. İslamcı hareket artık, devlet ve beka sorunu çizgisinden modern yeni bir kimlik çizgisine doğru evrilmeye başlamıştır. “Değişim” kavramı artık İslamcılar için bir gereklilik halini almıştır. İslamcı kesim, sistem karşıtı tavırlarından vazgeçerek sistemle uyumlu bir eksene yaklaşmaya başlamıştır. Sosyal hareketlenmeler, birey merkezli özne kavramını da dönüşüme uğratarak gündelik pratiklere yansıtmıştır. Yalçın Akdoğan’la yapılan görüşmede verdiği bilgilere göre; yayıncılık alanında da benzer şekilde yaşanan bu değişim bir arayışı ifade etmekteydi. *Yeni Zemin*’in yayıncılık alanındaki ontolojik temeli işte bu temel teorik tartışmalardaki sentez arayışı olarak yorumlanabilir. Akdoğan bu durumu, gelenek-

modernlik, küreselleşme-yerelleşme, madde-mana, dini olan-seküler olan, devlet-toplum-birey ilişkisi gibi konularda yeni şeyler söylemeye çalıştı⁷ diyerek ifade etmektedir.

1990'lı yıllar dönüşümün ayak seslerinin duyulduğu yıllardır. Bu dönem İslamcılar için bir değişim ve dönüşüm döneminin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Çünkü bu dönemde İslamcılığın temel tezleri tartışmaya açılmıştır. Hoşgörü, birlikte yaşama, medeniyetler ittifakı ve çok hukukluluk gibi kavramlar bu dönemde etkin olan temalar haline gelmiştir. İslam Devleti kavramı sorgulanmaya başlamış, İslam ve demokrasi kavramları bir arada düşünülür hale gelmiştir. Yani bir anlamda Allah'ın egemenliğine dayalı bir iktidar arayışından, çoğulcu bir perspektifle hukuka ve demokrasiye doğru evrilen devlet fikrine doğru bir dönüşüm başlamıştır. Dönüşümün diğer bir sac ayağını modernizm kavramı oluşturmaktadır. 90'lara kadar İslamcılık ideolojisi, modernizme karşı gelmesine rağmen, Refah Partisi döneminde iktisadi vurgularla, Saadet Partisi döneminde ise uluslararası platformlara verdiği önemle modernizm yanlısı tavır sergilemeye yönelmiştir.

1980'e kadar İslamcılık, din ve siyaset denkleminde iken, 1980'li yıllar sonrası bu denkleme toplum ve kültür de bütünüyle eklenmiştir. 1990'lı yıllar Müslümanların İslam'ı yeniden yorumladıkları önemli bir dönemin başlangıcıdır. Bu yeni dönemde, var olan Cumhuriyet ideolojisinin bütün argümanlarının yeniden sorgulandığı, yorumlandığı ve yeni söylemsel kodların oluşturulduğu görülmektedir. İslamcılık bu yıllardan sonra örgütlenme eğilimi göstermiştir. Türkiye'de sivil toplum tartışmalarını ön plana çıkararak, siyasaldan sivil alana doğru kayma yöneliminde olmuştur. Bu dönemde hem pratik hem de teorik alanda sivil topluma ağırlık verilmiştir. İslamcılık bu yıllarda, siyasetin yanında ve ona destek olarak, siyasetin işini kolaylaştıran yardımcı bir unsur işlevi görmüştür. 28 Şubat süreci sonrasında yaşanan kırılma ile birlikte, İslamcılık

⁷ Bkz. EK-I: Yalçın Akdoğan ile yapılan yüz yüze görüşme.

hareketinin siyasal zemindeki kanalı kısa süreliğine kapanmıştır. 28 Şubat döneminde yaşanan “zorluklar”, İslamcılık hareketinin geri çekilmeyi ve olabildiğince elindeki ile yetinmeyi kabul ettiği dönemler olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) 14 Ağustos 2001 tarihinde resmi olarak kurulmuştur. AK Parti’nin seçimleri kazanarak iktidara gelmesiyle, İslamcı hareketin siyaset sahnesine geri dönüşü ivme kazanmıştır. Ak Parti’nin politikalarının da etkisiyle, yeni bir tanımlamaya gittiği ve muhafazakâr demokrat kavramını öne çıkardığı görülmektedir. İslâmcıların birçoğunun ise bu yeni siyaset tanımını içselleştirdiği görülmektedir. Muhafazakârlık, İslamcılık ana kökünden beslenerek Türk, Milliyetçi, İslami ve liberal düşünce pratiklerini birleştirmiş ve yenilikçi bir kimlik oluşturarak demokrasiyle olan dansa katılmıştır (Demircan, 2015, s. 3-4). Bu dönemden sonraki İslamcılığı Asef Bayat (2015, s. 44) post-İslamcılık olarak nitelendirmektedir. Bayat, Post-İslamcılığı kültürel, siyasal ve düşünsel alanda önceki akımlara nazaran üstün kılma olarak kabul etmektedir. Ona göre, post-İslamcılık “ne İslam karşıtı, ne Gayri-İslami, ne de sekülerdir. Daha ziyade dinselliği ve hakları, inancı ve özgürlüğü, İslam’ı ve özgürlüğü birleştirme çabasını temsil etmektedir” demektedir.

Geleneksellikten modernizme doğru yeni bir adım atan İslamcılar, İslami motifleri, liberal, sağ ve modernist düşünceleri siyasi bir doktrin çerçevesinde birleştirmeyi başararak yeni bir kimlik inşa etme çabasına geçiş yapmışlardır. Hegemonya kendi hükmünü, devleti ve sivil toplumu birbirine bağlayarak sürdürür. İslamcılar da bu hüküm çerçevesinde gazete, dergi, kitap gibi yazılı basın araçlarını kullanarak yeni hegemonik bir dil yakalama yöneliminde olmuşlardır. Bu tez çalışmasının gayelerinden biri de bu hegemonik kodların izini sürebilmektir.

İslam Dünyasında modernleşme teşebbüsleri, dinin yeniden yorumlanma çabalarının bir parçası niteliğindedir. Modernlik ile gelenek, belli sosyal olgularla örülüp bu olgular içerisinde harmanlanarak yeniden üretilmiştir. İslamcılığın, modernlik temasının bir yeniden üretimi olduğunu; bu ideolojinin modernliğe özgü araçlarla

dönüştürüldüğünü söylemek mümkündür. İslamcılığın son yüz elli yıllık tarihine bakıldığında, modernizme özgü ideolojik araçların bazılarını merkezlerine aldıkları görülecektir. Bunlar “özgürlük”, “halkçılık”, “adalet”, “sivil toplum”, “eşitlik”, “bağımsızlık”, “İslami kimlik” ve “aidiyet” gibi kavramlardır. İslamcılar tüm bu kavramları taşıyarak kendi söylem evrenlerine dahil etmektedirler. Yeni bir siyasal söylem oluşturan AK Parti’nin fikri temellerinin 1990’lı yıllarda atıldığını ve o dönemin fikri ürünü olduğu söylemek mümkündür. “Aklileşen” İslamcılar, yeni bir siyasal söylem oluşturarak sivil toplum, devlet, siyasal toplum üçlüsünü bir arada tutan yeni bir denklem oluşturmayı başarmıştır denilebilir. 1990’lı yılların özellikle İslamcı dergiler nezdinde yer alan entelektüel ideologları, 2000’li yılların iktidarında önemli siyasi aktörler olarak karşımıza çıkacaklardır.

AK Parti, muhafazakâr demokrasi kavramını tanımlarken Batı muhafazakârlığını esas almış ve aile, organik toplum, gelenek, otorite, din gibi bazı muhafazakâr temalara dikkat çekerek, demokrasi, insan hakları, hukuk gibi liberal temalara da yer vermiştir (Kahraman & Evre, 2008, s. 67-70). Yalçın Akdoğan ise muhafazakarlık tanımını şöyle yapmaktadır:

Aydınlanma ile ortaya çıkan, aydınlanmanın verdiği olumsuz sonuçlar neticesinde kendini göstermeye başlayan, toplumun o dönemde meydana gelen projelerle birlikte dönüştürülme çabalarında ortaya çıkan yanlışlara, bu tür rasyonalist siyasi sınırlandırmalarla toplumu tamamen kökten devrim yaparak değiştirmeye çalışan tüm projelere karşı korumak vasıtasıyla; eleştiri kaleme alan tüm düşünür yazar ve siyasetçilerin biçimlendirdiği zamanla da siyasi bir ideoloji siyasi bir felsefe biçimini almış kavramlar bütünü (2004, s. 14-15).

Siyaset alanı (siyaset düşüncesi, siyasi kurumlar, siyasi üslup...) tarih boyunca entelektüel İslamcılığın önemseddiği bir alandır. Ancak salt da ona indirgenemez. Parti ideoloğu olarak görülen ve muhafazakâr demokrasi kavramının isim babası olarak kabul edilen Yalçın Akdoğan (2004, s. 227-228) bu kavramın daha önce literatürde bulunmadığını ve tarihselliğinin de olmadığını kabul etmekle birlikte, AK Parti gibi bir partinin literatüre yeni kavramlar ekleyebileceğine de vurgu yaparak, muhafazakârlık ve İslamcılık ayrımına yeni bir soluk getirmiştir. Cihan Tuğal’a göre (2019, s. 64), İslamcı

söylemin ideologları, İslami bir Türkiye'nin hem Müslümanlara hem de gayrı Müslimlere refah, halk egemenliği ve adalet getirmek suretiyle tüm dünyaya hizmet edeceği düşüncesiyle milliyetçi dini, ümmetçi (ve hatta solcu) söylemi birleştiriyorlardı. Ona göre, artan ulus ötesi dayanışma ve dünyanın birçok yerinde artan sayıda İslami rejim, İslamcılarda dünya çapında İslami bir siyasi kutup yaratmanın mümkün olduğu inancını doğurmuştu.

Diğer bir bakış açısıyla, Muhafazakâr demokrasi kavramının 11 Eylül saldırılarından sonra tüm dünyayı etkisi altına alan “radikal İslam” algısına bir tepki olarak doğduğunu söylemek de mümkündür. AK Partinin dünyada yükselen İslam karşıtı rüzgârı tersine çevirmek üzere bu kavramı ön plana çıkardığı düşünülebilir (Gözen, 2006, s. 7). 11 Eylül saldırılarının İslam toplumlarına yönelik açık ve örtük saldırıların, bütün İslami hareketleri bir araya getiren bir etkisi olmuştur. Muhafazakâr İslam anlayışı, Batı ile ekonomik ve siyasi ilişkiler kurma isteği ile doğru orantılıdır. Muhafazakâr demokrasi kavramı ile dış politikada meşruiyet ve destek sağlamak, iç siyasette güvenli bir alan yaratmak, sivil toplum ile siyasal toplum arasında bir bağ kurarak rıza temelli hegemonik bir iktidar inşa etme çabasına temel oluşturulmuştur.

Bu noktada sivil toplum kavramına bakmak da yararlı olacaktır. Gramsci'ye göre (Akt. Anjum, 2010, s. 156) sivil toplum, gönüllülük ilkesine göre toplanmış, egemen sınıfın rızaya dayalı alanıdır. Yani Gramsci sivil toplumu, bilinç merkezli bir rızadan oluşan alan olarak görmektedir. 1990'lı yıllar da böyle bir zemine ev sahipliği yapan yıllar olmuştur. Bu yıllar İslamcılarının siyasal keşfettikleri, siyasal davranışı yorumladıkları ve siyasal katılımında bulunmanın nasıl bir şey olduğu hakkında daha karmaşık keşifler yapabildikleri bir dönem olarak da okunabilir. Yeni otorite figürleri, halka seslenmek ve onları düzene eklemlemek için farklılıklarını hissettirip rızayı yeniden kurgulamaya dönük bir söylem oluşturmaya çalıştılar. Siyasal İslamcılık, toplumsal olanla düşünsel olan arasındaki dinseliliğin bütünleşmesi amacıyla kurma ve koruma hareketi olarak kabul

edilebilir. Aslında Türkiye’de İslamcılığın temsil meselesi daha çok İslamcılığın öznesinin kim olduğu ve bu kimliği nasıl kurduğıyla alakalıdır. Türkiye’de demokrasi, siyasetin daha liberalleştirici bir alan olarak kurumsallaşmasından çok, devlet tercihlerinin siyasal iktidarlar aracılığıyla topluma aktarılması olarak evrilmektedir. Demokrasi kavramı geleneksel İslamcılığı nasıl modernlikle tanışık bir yenileşmeye açmışsa; cemaatleri de siyasete katılıma açmıştır. Bu dönem, kentleşme ve küreselleşme ile birlikte İslamcılarının küresel bir vizyon olarak, İslamcılığı yeniden okuma süreci olarak değerlendirilebilir. Süreklilik ve medeniyet unsurlarına etkileşim potasını “medeniyet” teması oluşturmaktadır.

Tüm bu yönler ele alındığında, Türkiye’de muhafazakârlık kavramının elitist, bürokratik, şehirli ve varlıklı kesimin oluşturduğu kesimin karşısında kentli yoksulların oluşturduğu, görece az eğitime sahip, dindar alt kesimi temsil ettiğini söylemek mümkündür. Türk muhafazakârlığı daha çok değişime ve yeniliğe açık yönüyle ön plana çıkmaktadır. Sivil toplumun unsurları arasında bulunan toplumsal uzamı ve gündelik yaşamı siyasal toplumla dansa ikna ettiğini iddia eden Tuğal (2019, s. 23), “AK Parti siyasal meşruiyetini rızaya dayalı bir temele oturtmayı başarmıştır” demektedir.

AK Parti’nin kısmen muhafazakâr görülen Amerikan toplumsal düzeninden faydalanma içgüdüleriyle, kamusal alanda Batıyla bütünleşme sinyalleri vermeye çalıştığı söylenebilir. Bunu da cami, çay ocakları vb. gibi kamusal alanlarda Batıya entegre olma fikrini halk arasında meşrulaştırmaya çalışarak yapma gayretinde olmuştur. Bu noktada çoğulculuk perspektifinden hareket etmiştir. Smith’in (2003, s. 321) de aktardığı gibi Recep Tayyip Erdoğan, belediye başkanlığı döneminden bu yana sadece camilerin değil, havra ve sinagogların; hatta kiliselerin de yenilenmesine destek olmuştur. 2004 yerel seçimlerinde Ermeni asıllı Türkleri partisinden aday göstererek ötekileştirmeden de uzak olacağının sinyallerini vermiştir. Bu da gösteriyor ki AK Parti, geçmiş İslamcı deneyimlerden de yararlanarak, sivil toplum ile siyasal toplumu birbirine bağlamanın

yenilikçi yollarını bularak, akli bir siyasal meşru zemin yaratma çabası içerisinde olmuştur. Aslında AK Parti'nin "pasif devrimi"⁸ nin özü, İslamcı stratejileri sahiplenmesi ve ardından bunları İslamcı olmayan amaç çizgisinde kullanmasıdır. Bunu da son otuz yılda milyonlarca insanı harekete geçirip siyasallaştırmak üzere siyasal partiyle bağlantılı cemaatler, kayıt dışı gruplar ve dernekler kurarak yapmayı başarmışlardır (Tuğal, 2019, s. 22). Bu yapılanma içerisinde cemaatler ve vakıflar, kendilerine ait olan çeşitli yayın organları aracılığıyla, fikri temellerini sivil toplum nezdinde filizlendirmeye çaba göstermişlerdir. Bunlar arasında 1990'lı yıllarda yayınlanmış olan pek çok İslami dergi sayılabilir. Bu dergiler önemli kültür taşıyıcıları olarak kabul görmektedir. Bu yayınların bazıları: *Diyanet*, *Diriliş*, *Din ve Hayat*, *Ehli-Beyt Mesajı*, *Bilgi ve Hikmet*, *Yeni Zemin* dergileridir⁹. Bu dergilerde daha çok din ve cemaat konuları ele alınmıştır. 1990'lı yıllarda tüm dünyada yaşanan uluslararası gelişmeler; Sovyetler Birliği'nin dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve neo-liberal ekonomi politikalarının toplumsal ve siyasal alana yansımalarını, küreselleşme gibi faktörler ile siyasal zeminin dönüşümünün gerçekleştiği yıllar olarak okumak mümkündür. Bu konuya daha ayrıntılı olarak ilerdeki bölümlerde değinilecektir.

Tüm banlardan hareketle bu çalışma; hegemonik iktidar yapılarının kurulmasında, vakıf dergiciliğinin rolünü ve dönüşüme olan etkisi tespit etmeye ve tartışmaya yönelik olacaktır. Çalışmada İslamcılığın siyasal dilindeki dönüşümün ayak izlerinin okunmasına yöneliktir. Bu itibarla, 2000'li yılların temel siyasal zemininin arka planını okunmaya çalışmaktadır.

⁸ Gramsci'nin siyaset felsefesine Marksist bir perspektifle dahil ettiği kavramlardan biridir. Tanım olarak "Yeniden Kuruluş" ya da "restorasyon" anlamına gelmektedir. Kavram, egemen sınıfın baskı ve şiddet unsuru gözetmeden sivil toplum nezdinde hegemonya sağlayabilmesi yaklaşımının açıklanabilmesi çerçevesinde çalışmaya açıklık getirebilmek için kullanılmıştır.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://katalog.idp.org.tr/dergiler>.

1.2. Kültürel ve Uluslararası Nedenler

Çalışmanın bu bölümünde İslamcılık söylemindeki dönüşümlerin izleri, tarihsel faktörler dikkate alınarak irdelenmiştir. 1980’li yıllardan itibaren süregelen değişimlerin kökenleri ve etkenleri araştırılmıştır. Bu yıllar, küreselleşme ve liberalleşme süreçlerinin hızlandığı, dünya ekonomisinde ve siyasetinde önemli dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu süreçler, ekonomik, siyasi ve kültürel yapıları da derinden etkilemiştir. Dünya genelinde başlayan bu küreselleşme ve liberalleşme süreçleri birçok ekonomik ve sosyal değişikliği de beraberinde getirmiştir. Bu dönem aynı zamanda kültürel etkileşimin ivme kazandığı ve kültürel ürünlerin ve fikirlerin hızla yayıldığı bir döneme de denk düşmektedir. Bu dönemde özellikle Batı kültürü dünya çapında etkin hale gelmiştir. Ekonomik açıdan bakıldığında, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, dünya ekonomisinin daha entegre bir yapıya dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle gelişmiş ülkeler, bu süreçten yararlanarak üretim maliyetlerini düşürüp küresel pazarlarda rekabet avantajı elde etmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerde ise çok uluslu şirketlerin yatırımlarında artış gözlemlenmiş; ancak bu, bazı bölgelerde çevresel sorunlar, iş güvencesinin azalması ve sosyal eşitsizlikler gibi olumsuz etkiler yaratmıştır. Uluslararası ticaret hacmindeki genişleme, bölgesel ticaret bloklarının ve serbest ticaret anlaşmalarının artışıyla desteklenmiştir. Siyasi ve toplumsal açıdan ise bu dönemdeki küreselleşme ve liberalleşme hareketleri, devletlerin egemenlik algılarında önemli dönüşümlere yol açmıştır. Neoliberal ekonomik politikaların benimsenmesi, devletin ekonomi üzerindeki kontrolünün azalmasına ve piyasa odaklı bir küresel düzenin güçlenmesine neden olmuştur. Bu süreçte, uluslararası finans kurumlarının (Dünya Bankası, IMF gibi) etkisi artmış; gelişmekte olan ülkelere uygulanan yapısal uyum politikaları, demokratikleşme ve iyi yönetim talepleriyle birlikte ekonomik reformlar getirmiştir. Dolayısıyla, küreselleşme ve liberalleşme süreçleri, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi güç dengesini yeniden şekillendirirken,

uluslararası alanda yeni fırsatlar ve zorluklar da doğurmuştur. Bundan dolayı çalışmanın bu bölümünde tüm bu etkenler dikkate alınarak yaşanan dönüşümün etkileri hakkında çıkarımda bulunmaya yöneliktir. Bu nedenle konuyu detaylı olarak incelemeye almak önem arz etmektedir.

1.2.1. 1980 Askeri Darbesi Sonrası Siyasal Hayat

Ordu her zaman demokrasinin en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Her devlet güçlü bir orduya sahip olmayı ve onu denetim altında tutarak sivil otoriteye bağlı kılma arzusundadır. Sivil iktidar, toplumun çoğunluğunun siyasal tercihlerini temsil etme gücünü elinde bulundurduğundan, ordunun sivil iktidarın belirlediği politikaları uygulaması beklenir. Nitekim ordu Türkiye Cumhuriyeti'nde de siyasal oluşumların belirlenimlerinden biri olmuştur. Ordu, siyasal iktidarın bir unsuru olarak görev yapmış, rejimle ilgili sorun olduğu düşünülen durumlarda da vatan ve millet bütünlüğü kavramından hareketle siyasal yaşama müdahale etmiştir. Türk siyasal yaşamının da yapılan askeri müdahalelerle bazı dönemlerde sekteye uğradığını görmekteyiz. Demokrasi bilincinin zayıf olduğu az gelişmiş ülkelerde, ordunun siyasal iktidara müdahalesi meşru görülmektedir. Bu durum demokrasinin kurumsallaşmasının gerçekleşmesini sekteye uğratmaktadır. Ahmet Taner Kışlalı (1996, s.84) “Gelişmiş ülkelerin siyasal rejimlerinin taklit edilmesi ile kurulmuş olan yeni siyasal rejimler, bu ülkelerde askeri müdahalelerin yaşanmasına neden olmaktadır” diyerek demokrasinin kurumsallaşmasının önündeki ana nedeni ifade etmektedir.

1980 Askeri müdahalesi tüm düşünce akımlarında olduğu gibi, İslamcılık ideolojisi üzerinde de etkili olmuştur. İslamcı proje, İslam'ı siyasal düzenin bir göstereni yapma ve söylemsel bir evrenin kimliğini hangi gösterenlerin oluşturacağına ilişkin bir mücadele girişimidir (Sayyid, 2017, s. 64). İslami söylemi siyasal zemine taşıma noktasına bakıldığında karşımıza ilk olarak MNP çıkmaktadır, Cumhuriyet Döneminde 26 Ocak 1970'te kurulan İslamcı kökenli MNP'nin 8 Şubat 1970'teki “Allahüekber,

Amin, İnşallah” sedaları eşliğindeki açılışı Türkiye’de İslamcılığın gerçek bir siyasi harekete dönüşümünün simgesiydi (Atılgan, 2015, s.586). Değişen ve dönüşen dünya ile birlikte “değişim” talebine giden İslamcılar, İslamcılığı siyasal zemine taşıma noktasında da yeni arayışlara giderek yeni siyasi hareketlere yönelmiştir. Dolayısıyla bu siyaset ve din arasında diyalektik bir ilişkinin izdüşümüdür. Tarihsel süreçte iktidarı elinde bulunduranların, otoritelerini güçlendirmek ve söylemlerini meşru kılabilmek adına dini araçsallaştırdıkları görülmektedir. Maurice Barbier (1990, s. 15-18) *Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset* isimli kitabında, modern dünyadaki siyaset ve din arasındaki ilişkiyi açıklarken kullandığı sınıflandırmalardan birinde şu noktaya dikkat çeker: Modern dönemlerdeki başat unsur, geleneksel dinsel figürlerin eleştirilmesine yöneliktir. Çünkü bunlar yeni modern toplumun ihtiyaçlarına yanıt vermez ve sonuç itibarıyla toplum yeni seküler esintili bir din inşasına gider.

1980 Askeri Darbesi de Türkiye’de demokrasi anlamında önemli bir kesintinin yaşandığı dönemdir. Bu dönem siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının kapatıldığı, ideolojik nedenlerle pek çok kişinin tutuklandığı, yayın kuruluşlarına kısıtlama getirildiği bir dönem olarak okunabilir. Bu dönemdeki “Siyasal İslam” ise baskı, şiddet ve tahakkümden sıyrılarak, sivil toplum nezdinde yer edinme çabasıdır. İslami söylem bu kırılma anında incelendiğinde, Cumhuriyet’in ilanından sonra, laiklik etrafındaki reformlarla başa çıkabilme stratejisinde bu amaçla, milli idare kavramını destekler yönde eğilim göstermiştir. Aslında bu kavram, Cumhuriyet’in tek partili devresinde geçerli olan bir terimken yeniden hayat bulmuştur (Kubilay, 2009, s. 346-347).

1980 Askeri Darbesi ile mevcut yönetime el konulmasıyla alınan tedbirler ve getirilen kısıtlamalar, yaşanan kaos ortamının önüne geçebilmek adına atılmış adımlardandır. 1982 yılında yürürlüğe giren yeni anayasa ile Türk siyasi hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Siyasal alanda yapılan yeniden yapılanma süreci, 1980 sonrası dönemde de devam ederek yeni eklektik unsurlarını inşa etmeye başlamıştır. Türkiye’nin

1980 darbesi sonrası siyasal hayatı incelendiğinde, uygulanan sıkıyönetim kurallarıyla birlikte bir yeniden kendini bulma çabasının gerek toplumsal gerekse siyasal alanda yer aldığını söylemek mümkündür. Örneğin bu dönemde, bazı meslek örgütlerinin ve sendikalarının grev, toplantı, yürüyüş ve seminerleri yasaklanarak, gençlik örgütleri kapatılmıştır. Başta gazete yayınları olmak üzere her türlü sol yayın durdurulup yasaklanmıştır. 12 Eylül 1980 tarihinden sonra iki yıl boyunca her türlü siyasal faaliyet denetim altına alınarak baskı altında tutulmuştur. Sıkıyönetim durumu her iki ayda bir uzatılarak iki yıl boyunca devam etmiştir. Sıkıyönetim süreci devam ederken yeni anayasa çalışmaları başlamıştır. Yapılan yeni anayasa çalışmaları sonunda Kasım 1982’de yapılan referandumda yeni anayasa kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (Ahmad, 2016, s. 180-181). Sıkıyönetim sonrası gerek sağ görüşlü gerekse sol görüşlü partilerin kendi kendilerini sorguladıkları ve tartışmaya açtıkları görülmektedir. İslami söylemi yeniden inşa etme süreci de bu dönemin ürünüdür.

1982 Anayasasıyla birlikte güçlü bir devlet kurma düşüncesi ön plana çıkmıştır. Anayasanın yapım sürecinde güçlü bir otorite ile devletin güçleneceği inancı mevcuttur. Dolayısıyla 1982 anayasasının yapılmasının temel nedeni, özgürlük ve demokratikleşme değil, otorite ve devletin güçlenmesi odaklıdır. Bu noktada İslami söylemin, siyasal-toplumsal antagonizmanın öteki kutbunda bulunan devletle ilintili durumu incelendiğinde; özellikle 1980 yılında gerçekleşen askeri darbeden sonra İslam’ın devlet ideolojisinin bir parçası haline getirilmesi ile devlet ve İslam arasındaki bağın kuvvetlenmesi sonucunda 1930’lu yıllara göre büyük bir değişiklik meydana gelmiştir (Kubilay, 2009, s. 343).

Yürürlüğe giren 1982 Anayasası’nda yürütme üzerindeki denetleme ve dengeleme etkisi yapacak kurum, kuruluş ve kuralların büyük ölçüde etkisini azaltacak yönde adımlar atılmıştır. Partileşme, dernekleşme, parti ve derneklerin çalışma alanları kısıtlanarak, politik katılmanın her türünü kısıtlayan düzenlemeler getirilmiştir.

Yürütmenin gücünün artırılması amacıyla Cumhurbaşkanının yetilerinin genişletildiği bir dönem olmuştur (Kalaycıoğlu, 2016, s. 373).

Muhafazakâr düşünce kavramının gelişmesinde de 1982 anayasası önemli bir rol oynamıştır. Toplumsal otoriterlik, milliyetçilik ilkeleri, güçlü hükümet, hiyerarşi ve disiplinli toplum, muhafazakâr düşüncenin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Neo-muhafazakâr düşüncenin temel unsurlarının, 12 Eylül darbesinden sonraki süreçte egemen olduğu görülmektedir. Darbe yönetimi ve 1982 Anayasası'nın özellikleri incelendiğinde güçlü bir hükümet, disiplinli toplum isteği, toplum üzerinde otorite kurma, bireylerin toplumsal düzene itaati ve milliyetçilik unsurlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Devletin kontrolü altında dinsel işlevlerin rahatlıkla yapılabilmesi, ilk ve orta öğretimde din derslerinin zorunlu hale gelmesi ve 1980'de darbeye rağmen, sağ eğilimli Anavatan Partisi'nin iktidara gelmesi neo-muhafazakâr düşüncenin kabul gördüğü anlamına gelmektedir. Siyasal alanda bireyler, siyasal faaliyetlerde çeşitli sınırlamalarla karşılaşmaktadır. Bu yönüyle ele alındığında, darbe sonrası dönem Türkiye'de neo-muhafazakâr düşünceye özgü bir takım siyasal yapılanma dönemi olmuştur (Köse, 2010, s. 66).

Darbe sonrası hegemonik bir güç inşasına soyunan İslamcılık İdeolojisi, İslamcı söylemde modernlik-geleneksellik", "devlet-millet", "yurttaş-mümin" zıtlıkları düzleminde farklılıkları ortaya koymaktadır (Kubilay & Ova, 2010, s. 253). Çalışmaya konu olan dergiler üzerinde yapılan incelemelerde; bu kavramlar arasındaki farklılaşmalar, zaman içerisinde gösterdikleri dönüşümler dikkat çekici boyuttadır. Hedef kitlesi üzerinde "ben" ayırımından uzaklaşarak "biz" algısına doğru bir rota çizmiştir.

Toplumsal ve siyasal dönüşüm sürecinde, dünyadaki gelişmeler de yaşanan siyasal değişime etki eden unsurlar arasındadır. İki kutuplu dünyanın sona erdiğinin göstergesi olan 1989 Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla sosyalizm, kapitalizmin karşısında bir adalet arayışı olarak var olmaktan uzaklaşmıştır. Tüm bu toplumsal çelişkilerden

beslenen farklı ideolojiler arasında İslam da siyasallaşmaya başlamış ve kendi yörüngesinde hegemonya kurmaya çalışmıştır demek mümkündür.

Toplumsal kesimlerde eşitlik ve adalet arayışı 1990'lı yıllarla beraber İslamcılıkta da “adil düzen” vurgusunun ivme kazanmasına yol açmıştır. Refah Partisi'nin (RP) koalisyon hükümetinde iktidara gelmesiyle birlikte kitlesel, bir nitelik kazanan İslamcılık, dünyadaki değişimi sorgulayan ve değişime inanarak iktidar olma niyetiyle toplumsal ve siyasal alana dahil olma eğilimi göstermiştir. İslamcı dergiler bu noktada tabana seslenen, tabanın ihtiyaçları doğrultusunda onlarla bağ kurabilen bir konuma erişmiştir (Yiğit, 2020, s. 121-122).

Türkiye'de 1980 sonrasında siyasal alan ve politik kültür daha uzlaşmacı daha hoşgörülü bir zemine kaymıştır. Mevcut iktidar ve toplum, siyasal ve sosyal hayatın gelişmesi, ilerlemesi ve toplumun yararına projelerde ortak bir amaç etrafında birlikte hareket etmeye başlamıştır.

1.2.2. Siyasi Tartışmaları Yönlendiren Uluslararası Nedenler

Uluslararası arenada yaşanan ve dünya siyasi konjoktürüne şekil veren önemli olaylar, değişen ve dönüşen Türk siyasetine de yansımış ve şekillendirmiştir. Bu dönem hem yurt içinde hem de uluslararası alanda 1990'lı yılların siyasal zeminini hazırlayan önemli izler barındırır. 1989 yılına kadar iktidarda kalan Kenan Evren'in başkanlığındaki askeri vesayet dönemi, Evren'in görevi bırakmasıyla son bulmuştur. Bu dönemi siyasal bir geçiş veya dönüşüm noktası olarak okumak mümkündür.

Yeni dünya düzenine giden süreçte diğer bir etken Körfez Savaşı'dır. 1980-1988 yılları arasında süregelen bu savaş, Ortadoğu'da dengelerin değişmesini beraberinde getirmiştir. Irak'ın Kuveyt'e girişiyle, sorun sadece bölgesel bazda kalmayarak ABD ve diğer batılı devletlerin de sorunu haline gelmiştir. Petrol rezervlerinin bu bölgede yer alması bölgesel olan savaş uluslararası hale getirmiştir (Molla, 2009, s. 33).

Uluslararası alanda yaşanan diğ er bir önemli gelişme Berlin Duvarı’nın yıkılmasıdır. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Doğu ve Batı Almanya olarak ikiye ayrılan ve bunun sonucunda 1961 yılında yapılan Berlin Duvarı, 1989 yılında yıkılmış, böylelikle Doğu ve Batı Almanya birleşmiştir. Bu durum bir anlamda komünist rejime karşı halkın soğuduğunun bir göstergesi niteliğindedir (Uçarol, 2013, s. 804). Değışen ve dönüşen ideolojik eğilimler, komünizmin  ok ş  ve yeni ideoloji alanlarının varlık kazanması yeniliklere zemin hazırlamıştır. İslamcılık ideolojisi de bu dönüşümlere sessiz kalamamıştır.

Sovyetler Birliğı’nin, 1985 yılında yaşanan i  gelişmelerle birlikte, dağılmaya başlaması dünya siyasi tarihi açısından en önemli gelişmelerin başında sayılabilir. Sovyetlerin ana ideolojisi olan Komünizmin geçerliliğini yitirmeye başlamasıyla birlikte, milliyetçi düşünce daha geçerli bir ideoloji olarak kabul edilebilir hale gelmiştir. Mikhail Gorbaçov’un Devlet Başkanlığı’ndan istifa etmesiyle birlikte, 26 Aralık 1991’de Sovyet Parlamentosu Sovyetler Birliğı’nin dağılmasını onaylamıştır. Bunun ardından on dört devlet bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bunlar arasında Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan gibi ülkeler de yer almaktadır (Uçarol, 2013, s. 799-801). Sovyetler Birliğı’nin dağılmasıyla birlikte g  ler dengesi değışmiş, bunun sonucu olarak da soğuk savaş dönemi sona ermiştir. Bu durum dünya g   dengelerini de yeniden şekillendirmiştir. ABD “yeni dünya düzeni” olarak adlandırılan bu yeni dönemde güçlü bir siyasi aktör haline gelmiştir.

Tüm dünyayı etkileyen gerek siyasal gerekse ekonomik bu gelişmeler, demokratikleşme, küreselleşme, postmodernizm gibi kavramların gündeme gelmesine neden olmuştur. Yeni dünya düzeni ile hayatımıza giren kavramlardan biri olan postmodernizm, İslami dergilerdeki dönüşüm hareketinin sac ayaklarından biri olarak kabul görmektedir. Doğuculuktan Batıcılığ  evrilme olarak da görülebilecek olan bu dönemde modernizm tartışmalarının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bu

unsurlar, geniş kitleler tarafından kabul görmeye ve toplumları bir arada tutmaya başlamıştır. Tıpkı Giddens'ın dediği gibi (2008, s. 83-84), küreselleşme ulusların, grupların, bireylerin birbirine bağımlı hale geldiği tek bir dünya düzenine giden bir olgudur. Küreselleşmeyle beraber bilişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler de zamanın ve mekânın yakınlaşmasına neden olmuştur. Cep telefonlarının ve internetin yaygınlaşması, insanları küresel bir topluluğun bireyleri haline getirmiştir. Küreselleşme artık hem siyasal hem kültürel hem de ekonomik alanda kendini göstermiş bu alanlarda dönüşümlere ve evrenselleşmeye zemin hazırlamıştır.

1.2.3. Toplumsal ve Kültürel Nedenler

Türk siyasi literatürüne bakıldığında, din ve siyaset ilişkisinin her daim gündemde olduğu ve dönem dönem tartışıldığı görülmektedir. Bu tartışma zemini tüm dünyada yaşanan siyasal, ekonomik ve kültürel nedenlerle paralel seyretmektedir. Uluslararası arenada yaşanan siyasi ve toplumsal sorunlar, dengeleri değiştirerek yeni güç merkezleri oluşturabilmektedir. Bu dönüşümün Türkiye nezdindeki izdüşümleri de din ve siyaset bağlamında belli dalgalar halinde kendini hissettirmiştir. Tek partili düzenin katı laik yaklaşımı sonrasında, çok partili hayata geçişle birlikte din-siyaset ilişkisi daha ılıman bir eksene kaymıştır. 1980 sonrası askeri darbenin etkilerinin yavaş yavaş azaldığı, postmodernizmin etkisinin arttırıldığı bir dönemi yansıtırken, 1990'lı yıllar, değişim ve dönüşümün hatta resmî ideolojinin yeniden sorgulandığı yıllar olma özelliğini taşımaktadır. Gerek Refah Partisi'nin iktidara gelmesi gerekse akabinde yaşanan 28 Şubat süreci, din-siyaset ilişkisinin yeniden tartışmaya açılmasına neden olmuştur. İslami hareketin bu süreçlerden sonra bazı arayışları ve yenilikleri gündeme getirdiğini söylemek mümkündür. Kentel (2014, s. 724) bu yılları “arayış” ve “tartışmanın” gündemde olduğu yıllar olarak değerlendirir.

12 Eylül 1980 askeri darbesi Türk siyasi tarihinin önemli olaylardan biri olmakla beraber, Türkiye’de yeni bir dönemin başlangıcını da işaret etmektedir. 1980 sonrasını

kültürel ve siyasal dinamiklerin yeniden inşa edildiği bir dönem olarak okumak yerinde olacaktır. Bu dönem farklı toplumsal dinamikleri ve dönüşümleri içerisinde barındırmaktadır. Dünya dengelerini yeniden şekillendiren uluslararası güç ve ideoloji savaşlarından ülkemiz de payına düşeni almıştır. Bu dönem, küreselleşme bağlamında yaşanan dönüşümlerle birlikte yeni dünya düzeni içerisinde var olmaya çalışan ve yenilenmeye çalışan bir Türkiye'nin izlerini taşır. İdeolojik ve kültürel zeminde görülen bu dalgalanmalar yeni bir yapılanmanın temellerini atmıştır.

Her toplumun kendini belirleyen iç dinamikleri ve düzeni bulunmaktadır. Toplum sürekli değişim ve dönüşüm halindedir. Toplumsal dinamiklerin sürekli olarak hareket halinde olmaları dolayısıyla, değişen dengelerin yerini başka dinamiklerin alması kaçınılmazdır. Toplumsal yapı içerisinde bulunan kurumlar yaşanan dönemin koşullarına göre sürekli olarak değişim ve dönüşüm geçirirler (Küçük, 2019, s. 20-45). Bu durum değişen dünya ve uluslararası dinamiklerden bağımsız düşünülemez. Dalga dalga yayılan bu etkiler toplumsal bağlamda sosyal ve kültürel değişimi de kaçınılmaz kılmaktadır.

Sosyal değişim, bir toplumun hayat tarzında ve dünya görüşünde meydana gelen değişimler veya farklılaşmaları ifade etmektedir. Daha geniş anlatımla, zaman içerisinde toplumun sosyal yapısı, toplumun kültürü ve toplumun gündelik yaşam fonksiyonlarında sürekli veya köklü bir şekilde meydana gelen değişiklikler yaratan dönüşüm sürecini sosyal değişim olarak tanımlamak mümkündür (Türkkahraman & Tutar, 2009, s. 4-5).

Toplumsal yapıdaki sosyal ve kültürel değişmeye paralel olarak siyasal dinamikler de değişim göstermektedir. Toplumu meydana getiren bireyler siyasal birer varlıktır. Gelişen ve dönüşen dünyada nüfusunda artmasıyla devlet yönetiminin belirli bir sistematik çerçevesinde örgütlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu durum siyasal faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. Toplumların yaşam tarzları ve toplumsal değişim ve dönüşüme etki eden maddi ve manevi faktörler, siyasal yapının şekillenmesinde en

önemli etken olmaktadır. Toplumun yapısı ve içinde bulunduğu durum, toplumda yaşanan olaylar, siyasal dinamiklerin oluşmasında önemli etkenlerdir (Akçalı, 2007, s.32).

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde yaşanan değişim hareketleri, birdenbire ortaya çıkmamıştır. Yaşanan bu değişim hareketleri üzerinde bazı iç ve dış gelişmelerin etkisi vardır. Siyasal ve sosyal alandaki değişimlere neden olan iç dinamikler: 24 Ocak kararları, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve 1982 Anayasası’dır. Tezin konusunu oluşturan bu dönem, Türkiye’nin siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamında dönüşümün simgesi sayılabilecek önemli belirlenimleri içinde barındırır.

Askeri Darbe öncesinde toplumda yaşanan ideolojik hareketler darbe ile bastırılmıştır. Askeri darbe sonrası üç yıl süresince sıkıyönetim hali devam etmiştir. Sıkıyönetim sürecinde toplumda, devletin reddiyesinin yanlış olduğu algısı tabana yerleşmiştir. Bu dönemde getirilen kısıtlamalar ile devlete başkaldırının önüne geçilmiş, sosyal ve siyasal alanda pek çok yenilik ile beraber, yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Türkiye’de darbe sonrasında, sivil toplumun niteliğinde de değişme yaşanmıştır. Sivil toplum artık insan hakları, hayvan hakları, kadın hakları, çocuk hakları ve çevre hakları gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. 1980’li yıllar, sonrasında sosyal hayatta köklü değişimler yaşandığı yıllar olmuştur (Küçük, 2019, s.21-23).

Türkiye’de 1980 sonrası, toplumsal dinamikler bağlamında değerlendirilecek olursa, toplumun isteklerinde önemli değişimler yaşandığı görülecektir. Dünyada küreselleşmeye paralel olarak yaşanan kültürel bazdaki değişimler, Türk kültürünü de etkisi altına almış ve kültürün uluslararası düzeyde tanınırlığını artırmıştır (Bayar, 2008, s. 33).

Bu dönem sonrasında bireyselleşmenin ivme kazanmasının nedenlerinden biri de köyden kente göç yaşanmasıdır. Şehirlerin uç kısımlarında gecekondu bölgeleri oluşmaya başlamıştır. Bu durum şehirlerin hem fiziki yapılarında hem de demografik yapılarında

ciddi bozulmalar yaşanmasına neden olmuştur. Bu göçler sadece köylerden şehirlere değil, küçük şehirlerden büyük şehirlere de olmuştur. Bu göçler çoğunlukla Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'dan Antalya, İzmir, İstanbul gibi büyük şehirlere doğru yaşanmıştır. Bunların sonucunda, şehirlerin ekonomik, kültürel ve siyasi yapısında değişimler yaratarak, şehirlerde kültürel ve toplumsal uyumsuzluklar yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum bazı bireylerin yaşadıkları topluma uyum sağlayamaması, kendisine yabancılaşması ve gayri meşru işlerin işkollarının toplumda oluşmasına neden olmuştur (Kızılcıkel, 1994, s. 453). Böylelikle dönüşen kültür bireyi de yeniden şekillendirmiştir. Türkiye'de bu dönemde anayasa değişikliği ve uygulanan ekonomi politikaları, hızlı bir sosyalleşme süreci başlatmıştır. Yaşanan sosyalleşme süreci, toplumun her alanına nüfuz etmeye başlamıştır. Toplumun demografik yapısının dönüşümü, kültürel yapılanmada da izlerini göstermeye başlamıştır. Yaşanan bu dönüşüm gündelik hayat ve tüketim pratiklerine de yansımıştır. Tüketim alışkanlıklarını yönlendiren reklam içerikleri incelendiğinde, daha çok Amerika ve Avrupa hayat tarzı örnekleri görülebilmektedir. 1986 yılında McDonald's'ın ilk şubesinin açılması, Amerikan tarzı yaşamın ilk göstergesi olarak gösterilebilir. Toplumda tüketme kültürü, devamlı değişen zamana ve mekâna uyum gösteren bir kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. Radyo, televizyon reklamlarında hamburger MCDürüm denilerek hamburger yeme kültürü toplumsal yapıya entegre edilmeye çalışılmıştır. Görsel ve işitsel iletişim kanallarıyla sunulanlar insanların tüketme, paylaşma ve izleme alışkanlıklarını etkilemektedir. Bu durum insanların geleneksel dayanışma ve yardımlaşma duyguları üzerinde olumsuz etkiler bırakarak insanların bireyselleşmesini ön plana çıkarmıştır (Özsoy, 2011, s. 125-126). Bireyselleşen ve ortak bir ideoloji etrafında toplanamayan toplumlarda görülen çözülme, 1990'lara giden yeni zemini şekillendiren ana nedenler arasındadır.

Bu dönemde vatandaşlık kimliği gibi genel kimlik yapıların yerini sosyal, siyasal, dinsel ve farklı etnik kimlikler almaya başlamıştır (Kıvılcım, 2013, s. 277). Bu dönemde bireyselleşen ve kültürel kodları değişen toplumun izlerini, tüketim alışkanlıkları üzerinden okumak mümkündür. Tüketim alışkanlıkları üzerinde, yapılan reklamların etkili olmasına; alışveriş merkezlerinin açılması iyi bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye’de ilk AVM 1 Ekim 1988 yılında İstanbul Ataköy’de açılmıştır. Başta İstanbul olmak üzere, ilerleyen yıllarda bu sayıya yenileri eklenmiştir. Alışveriş Yatırımcıları Derneği kayıtlarına göre Mart 1994’te bu sayı üç yüz otuz üçe ulaşmıştır. AVM sayılarındaki artış beraberinde harcama kültürünü dönüştürmüş; kredi kartı kullanımının artması bankacılık hizmetlerinde ciddi değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Bankalar her isteyene kolay bir şekilde kredi kartı olanağı sunmuş, bu durum ise insanların ödeme güçlüğüne düşmesine ve ekonomik kaygıların ön plana çıkmasına neden olmuştur (Fatih, Gül, & Uzun, 2017, s. 1-16).

Kültürel dönüşümlerle beraber bireyselleşmenin ivme kazanması sonucu, toplumsaldan bireysel olmaya doğru dönüşen kitlenin iktidardan beklentileri de farklılaşmıştır. Bu beklentileri tartışmaya açan İslamcılar, geleneksellikten modernliğe doğru bir yenileşmeye giderek Batı muhafazakârlığı tarzı bir üslup benimseyerek iktidara giden sürecin zeminini yeniden şekillendirmiştir.

1.2.4. Ekonominin Yapısal Dönüşümü ve Neo-Liberalizm

Türkiye’de 1990 sonrası değişen ideolojik yapının izlerini, 1980 sonrası yaşanan siyasi, ekonomik ve teknolojik nedenlerde aramak yanlış olmayacaktır. 12 Eylül Askeri Darbesi sonrası oluşan depolitizasyon dönemi, bir anlamda siyasal katılımı yok etmiş gibi gözükse de sonrasında getirilen yeni ekonomik düzenlemelerle, sivil toplumu siyasal topluma entegre edebilme süreci başlamıştır (Çetin, 2011, s. 147). 1980 Askeri Darbesi’nin ardından yaşanan dönüşümde, ülkenin siyasi ve ekonomik yapısında özellikle liberalleşme hareketleri göze çarpmaktadır. Liberalleşme hareketleri sonrasında,

devlet yapısında önemli değişikler yapıldığı, devletçi yapının terk edildiğı ve serbest piyasa ekonomisine doğru yol alındığı görölmektedir. Bu dönemdeki iktidar belirlenimleri de siyasi konjoktüre yeni kazanımlar eklemiştir.

Ekonomi, bir anlamda içinde yeniden üretim ilişkilerini barındıran hegemonya ilişkisinin bir koludur. Sermayenin yeniden dağılımıyla yeniden örgütlenen ve inşa edilen ekonomik hegemonya, toplumsal yapıya yeni bir form kazandırmaktadır. İncelenen dönemin önemli değişkenlerinden olan Neo-liberalizm, bu noktada devreye girmekte ve dönüşümün önemli sacayaklarından birini oluşturmaktadır.

Neo-liberalizmin ortaya çıkışı 1970’li yıllara dayanmaktadır. Dünya ekonomisi 1970’lerde zorlu bir süreç yaşamıştır. Vietnam Savaşı’nın etkileri, Bretton Woods’un sisteminin dolar kuru ve altın düzeninde bozulmalar yaratması ve petrol fiyatlarının artması sonucunda oluşan enflasyon, dünya genelinde, ekonomik durgunluğa neden olmuştur. Yaşanan bu durumdan çıkmak için Keynes’ci politikalar da yeterli olmamıştır. Önce İngiltere, sonrasında Amerika Birleşik Devletleri, yaşanan ekonomik bunalımdan çıkmak için Keynes’ci ekonomik politikalarında gerek ülke içi gerekse uluslararası alanda bu politikaları terk ederek, piyasa mekanizmalarına daha çok ağırlık veren politikalar kullanma yoluna gitmişlerdir (İlhan, 2019, s. 361-368). Neo-liberalizm aslında, ekonomi temelli olarak gelişen ve büyüyen siyasal bir ideolojidir. Neo-liberalizm 1980’lerle birlikte daha etkin olmuş, özellikle sosyal-ekonomik hayatı etkisi altına almaya başlamıştır. Devletin sosyo-ekonomik hayattan uzaklaşarak, serbest piyasa ekonomisini ön plana çıkarma politikasına dayanan Neo-liberalizm, devletin piyasalar üzerindeki etkisinin azalması anlayışına dayanmaktadır. Neo- liberal politikalarda devlet, büyük ölçüde sosyo-ekonomik hayatın dışında bırakılmış, sosyal devlet politikaları sonlandırılma noktasına gelmiştir. Böylece, devlet finansmanının sosyal politikalar üzerindeki etkisi azalmıştır. Devletin sosyo-ekonomik politikalardaki etkisinin azalması, topluma bir umut olarak gösterilmiştir. Buna rağmen Neo-liberalizmin topluma entegre

ettiği zayıf devlet söylemine karşın, devlet harcamalarındaki azalmanın yalnızca toplumun refahına ait alanlarda görülmesi de tezat oluşturan bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır (Hardt, 2012, s. 94-95).

1945 İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen ülke ekonomileri, Keynes'ci politikalara benzer, ithal ikamesi yoluyla ekonomik büyüme stratejisi benimsenmişlerdir. Zamanla gelişen ve büyüyen ülke ekonomilerinde, piyasa yanlısı politikalar ön plana çıkmış ve ekonomi politikalarında değişime gidilmiştir. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda ithal ikameci politikalar terk edilmiş ve Washington Mutabakatı olarak adlandırılan piyasa yanlısı politikalar kullanılmaya başlanmıştır. İthal ikamesi politikalarının korumacılığı, devletin müdahaleci tutumunu terk etmesi ve piyasa mekanizması yanlısı politikaların benimsenmesi ile ülke ekonomilerinin dışa açılmaları sağlanmıştır (Yıldırım, 2011, s. 4). Söz konusu liberal politikaların farklı boyutlarda makro ekonomik etkileri yaşanmıştır. Bu kapsamda yapısal uyum ve ihracata dayalı bir politika izlenmiş, dışa açılım ve liberal ekonomik politikalar uygulanmıştır. Küresel düzeyde ekonomi ve finans alanında yaşanan bu serbestleşme ortamı, liberalleşmeye yönelik yeni bir zemin sağlamıştır. Yaşanan bu dönüşüm, sadece ekonomi alanında değil, aynı zamanda sosyal ve siyasal alanda da dönüşümü beraberinde getirmiştir.

Türkiye 1970'li yıllarda yaşanan siyasi istikrarsızlığın etkisiyle, dünyada yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmış ve gelişmelere çok fazla ayak uyduramamıştır. Daha çok mevcuttaki ekonomi politikalarını korumaya çalışmıştır. Bu durum ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalımı daha da artırmıştır. Üretimde ve ithalatta yaşanan sıkıntılar, bazı mallardaki kıtlık ve yüksek enflasyon gibi sorunların olduğu bir ortamda iktidara gelen Süleyman Demirel Azınlık Hükümeti, 24 Ocak 1980 kararları ile ekonomide radikal bir istikrar ve liberalleşme politikalarını uygulamaya koymuştur. Bu kararların temel amacı, kısa dönemde ödemeler dengesini iyileştirmek ve enflasyonu düşürmektir. Uzun dönemde ise piyasaya daha çok ağırlık vererek ihracatı artırmaktır. 24

Ocak paketinin uygulamaya konulması ile bir dizi sıkı önlem alınmıştır. Alınan bu önlemlere işçi örgütleri karşı çıkmıştır. Özellikle 1980 yılında iş bırakmalar, grevler ve iş yeri anlaşmazlıkları, yaz aylarında giderek artmıştır. 24 Ocak kararları, üreticilerle ve işçilerle ilgili uygulamaların, işçilerin ücretleri ile ilgili olan kısmı ancak askeri yönetim sayesinde uygulanabilmiştir. 1980 Askeri Darbesi sonrasında kurulan yönetim sendikacılık faaliyetlerini yasaklamıştır. Ayrıca devlet destek alımları ve destek fiyat uygulamaları değiştirilince, büyük ölçüde tarımsal ürünlerin fiyatlarında düşüş yaşanmıştır. Ekonominin değişen yüzü, işçi sınıfının siyasal eğilimlerini ve devletten beklentilerini de dönüşüme uğratmıştır. Anavatan Partisi'nin 6 Kasım 1983'te yapılan genel seçimlerde tek başına iktidara gelmesinde de bu dönüşümün ayak izlerini bulmak mümkündür. Anavatan Partisi 1991 yılına kadar tek başına iktidarda kalmıştır. Turgut Özal, ilk olarak askeri rejimin uyguladığı ekonomik kısıtlamalara son vermiştir. Özal'ın başbakanlığında kurulan ANAP hükümeti döneminde, liberalleşme ve dışa açılım gibi serbest piyasa politikaları benimsenmiştir. Özal Hükümeti'nin benimsemiş olduğu serbest ekonomik politikalar sayesinde tüketiciler, birçok yeni ürünle tanışmıştır (Öztürk & Ergün, 2008, s. 17-18). Bu uygulamalardan dolayı Türkiye ekonomisinin dışa açılımını sağlayan ve neo-liberal politikaları uygulamaya koyan ve döneme damgasını vuran siyasetçinin Turgut Özal olduğunu söylemek mümkündür. Askeri rejim sonrasına denk gelen bu dönemde, askeri iradede sivil iradeye doğru ilerleyen süreçte liberalleşme, yeni düzenin adı olmuştur. Bu dönem Türkiye'nin dünyaya entegre olmaya başladığı bir dönem ve küreselleşme zincirinde bir halka olabilme süreci olarak da okunabilir. Özellikle serbest piyasa ekonomisine geçişin hız kazanmasıyla devlet tekeli zayıflamıştır. Küreselleşme sürecinin yaşanmaya başlaması, ulusal bağlamdaki dönüşümlere dahil olmayı da beraberinde getirmiştir.

Özal 1980'li yıllarda Türkiye ekonomisinin dışa açılması sürecinde birçok radikal karara imza atmıştır. Özal'ın uyguladığı neo-liberal politikalar, 1980'ler ile sınırlı

kalmamış; uzun dönemde de etkileri devam etmiştir. 1987 yılında yasakların kalması ile eski aktörlerin siyasete tekrar dönmesi bir dönüm noktasıdır. Tekrar siyasete dönen aktörler, Özal'ın ortaya koyduğu reformcu anlayışı bir kenara iterek, ekonomide günü kurtarmaya yönelik tedbirler almaya başlamışlardır. 1989 yılında Zonguldak'ta maden işçileri tarafından yapılan grev ve eylemler, artık askeri rejimin geride kaldığının bir göstergesidir. Gerçekleşen bu grev, ANAP hükümetinin düşük ücret politikasından ve tarımsal gelirler uygulamalarından vazgeçmesine yol açmıştır (Bakan, 2009, s. 122). Geline bu nokta, artık sistemin tıkanıdığı yeni bir siyasal yapılanmaya ihtiyaç duyulduğu söylemlerinin ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Yalçın Akdoğan, Özal'lı yılların son dönemlerini ve bu döneme ilişkin değişim beklentilerini şöyle yorumlamaktadır:

Özal'ın son döneminde 'değişim, dönüşüm, sistem tıkanı' muhtevallı söylemler ağırlık kazanmıştı. Sistemin yeniden yapılandırılması ve demokratikleştirilmesi konusunda talepler ve tartışmalar ağırlık kazanmıştı. *Yeni Zemin* statükoya karşı değişimden yana tavır takındı. Sistemden kaynaklanan sorunları ele alan ama hukuk devleti anlayışı içinde hareket eden, her türlü radikalizme, şiddete, aşırılığa karşı olan bir anlayıştaydı¹⁰.

Türkiye 1991-2002 yılları arasında, sık sık değişen koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmiştir. Türkiye'de 1987- 2001 arasındaki yıllar hem siyasi hem de iktisadi istikrarsızlıkların iç içe yaşandığı bir dönemdir. Kısa süreli koalisyonlar, ekonomi politikalarında günü kurtarma adına kısa vadeli ekonomik politikalara yönelmeleri nedeniyle mali disiplinden vazgeçmişlerdir. Ekonomideki bütçe açıkları hızla artarak, kamu iktisadi kuruluşları ve kamu bankaları büyük zararlara uğramıştır. Bu durumun sonucunda krizlere giden yollar da açılmıştır. Neo- liberal politikaların izlendiği 1980 dönemi sonrasına bakıldığında, gelirin bölüşümünde adaletsizlikler artarak, kent ekonomisi içinde yer alan emeğin payı büyük ölçüde gerilemiş ve gelir adaletsizliği her geçen gün artmıştır (Özel, 2011, s. 83-86). Türkiye'de Neo-liberal politika uygulamaları yüksek miktarda sosyal yardımlar içerdiğinden, insanları çalışmak ve üretmekten giderek uzaklaştırmış ve yüksek oranlarda uygulanan vergilerden dolayı bir noktada yatırımı

¹⁰ Bkz, EK-1: Yalçın Akdoğan ile yapılan yüz yüze görüşme.

engellemiştir (Johnson, 2007, s. 226). Ancak bu durumu Akdoğan, olumlu değerlendirirken bağımsız sosyal bilimciler ağı veya tarihsel materyalist epistemeden gelen iktisatçılar olumsuz değerlendirmiş, temel hak ve özgürlüklerde aşınma olduğunu ileri sürerek eleştirmişlerdir.

Neo-liberal politikalar az gelişmiş ülkeler açısından değerlendirildiğinde, uzun vadede büyük ekonomik bunalımlara ve krizlere yol açmaktadır. 1980’lerden itibaren Türkiye’de etkili olan neo-liberal politikalar neticesinde gelişen serbest piyasa ekonomisi, uluslararası sermayenin genişlemesine neden olurken, ülke içinde ücretler baskılanarak kamu sektöründe büyük yük haline gelen faizler ve borçlar, ekonomiyi borç girdabının içine sürüklemiştir. Bu süreçte, kamu kesiminin küçülmeye çalışması da özelleştirme çalışmalarına hız kazandırmıştır. Yaşanan bu gelişmeler, kamu sektörü üzerinde yoğun bir baskıya neden olmuş; bu durum sonucunda da kamusal hizmetlerde nitelik ve nicelik yönünden gerilemeler yaşanmıştır. Dolayısıyla yaşanan bu gelişmeler, küresel kapitalizm daha genişlemesiyle sonuçlanmış, sosyo-ekonomik olarak çöküşler görülmeye başlanmıştır. Yoksulluğun artmasına ve sosyal politikaların uygulanma alanının ortadan kalkmasına yol açmıştır. Derinleşen yoksulluk ve sosyo-ekonomik yetersizlikler her ne kadar kamusal hizmet alanlarının dışında tutulmaya çalışılsa da kapitalizmin soğuk yüzü bu alanda derinden hissedilmiştir (Uçkaç, 2010, s. 429-430).

Türkiye’de özellikle 1980 yılı itibariyle üretim odaklı olmaktan ziyade tüketim odaklı; yabancı yatırımcı merkezli büyümenin hedeflendiği bir ekonomi politikası benimsenmiştir. Örneğin, ihracat verileri 1980 yılında 2.9 milyar dolar seviyelerindeyken 1985 yılında bu veriler 8.1 milyar dolara ulaşmıştır (Özer, 2010, s. 11). Bununla birlikte enflasyon, ülkenin en büyük sorunlarından biri olmaya devam etmiştir. Devam eden süreçte Türkiye ekonomisi, Cumhuriyet tarihinin en büyük sıkıntısını 1994 krizinde yaşamıştır. 1994 yılında enflasyon yüzde yüz beş seviyelerine gelmiştir (Gaytancıoğlu, 2010, s. 139). Bu krizin başlangıcını tetikleyen temel kırılma, 1989 yılında çıkan “Türk

Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki 32 Sayılı Karar”dır. Bunun yanı sıra kredi değerlendirme fonunun Türkiye’nin kredi notunu düşürmesi de diğer bir etkidir. IMF ile yapılan anlaşma sonrası Türkiye’de Neo-liberal politikalar benimsenmiş ve devlet politikalarında dışa daha açık bir büyüme stratejisi geliştirilmiştir. 5 Nisan 1994 Ekonomik Önlemler ve Kriz Paketi Kararları olarak bilinen bu dönem, beklenen etkiyi gösterememiş ve Türkiye’nin büyüme oranı yüzde iki seviyelerine gerilemiştir (Timur, 2004, s. 6-62). Türkiye’de 1980 sonrası dönemde kamu bankalarındaki denetim mekanizmasının devre dışı bırakılması, bankaların içlerinin boşaltılmasını ve soyulmalarını kolaylaştırmıştır. Mevduat sertifikası, servet beyanının kaldırılması, sırdaş hesap vb. isimsiz hesapların açılmasına izin verilmesi gibi faktörler kara para aklama olayını kolaylaştırmıştır. Bu durum paranın kaynağının sorgulanması durumunu ortadan kaldırmış, beraberinde bu yıllarda bankacılık faaliyetleri hız kazanmıştır. Çalışmadan çok para kazanma amacıyla faize yönelme, zengin olma çabaları ve düşüncesi ön plana çıkmıştır. Birçok insan bu bankacılık faaliyetlerinden zarar görmüş; toplumun yapısında derin yaraların açılmasına ve dönüşümler yaşanmasına neden olmuş ve suç oranlarında artış yaşanmasına, cinayetler ve intihar vakalarının artmasına neden olmuştur. İhracatın artırması amacıyla yapılan vergi iadesi altında mali teşvikler sunulmuştur. Bu durum, hayali ihracatı özendirirken naylon para ve kaçakçılık suçları ön plana çıkmıştır.

Amerika destekli Arap sermayesinin Turgut Özal’ın başbakanlığı döneminde ülkeye girişiyle birlikte, özellikle İslami camiada faizsiz bankacılık sektörü gelişmiş, bir nevi İslami Kapitalizmin ayak sesleri duyulur olmuştur. Bu dönemde tarikatların yaygınlaşması ve serbestçe faaliyet göstermesinin yolu da açılmıştır (Kazgan, 2006, s.126). Ekonomik anlamdaki gelişmeler İslami kesimde daha iyi eğitim, yabancı dil öğrenme ve öğretme isteği, yayın kuruluşlarını zenginleştirme isteğini de beraberinde getirmiştir. Bu durumu, İslami tebaanın yeniden şekillendiğinin göstergesi olarak okumak mümkündür.

12 Eylül Darbesinden sonra yapılan ilk seçim 1983 Türkiye genel seçimleridir. Seçim ile birlikte, demokratik siyasal hayata tekrar dönmüş ve liberal değerlere olan ilgi birden artmıştır. Toplumda ve siyasal partiler arasında demokratik rejimin korunması konusunda uzlaşılarak bir bağ kurulmuştur. Siyasi partilerde pozitif muhalefet anlayışı daha da benimsenerek uzlaşmacı bir yapıya doğru yönelim başlamıştır (Özbudun & Kalaycıoğlu, 1995, s. 32). Bu bireyselleşme ve serbestleşme ortamı, toplumun demografik ve ideolojik yapısının dönüşümünü de hızlandırmıştır.

1.3. İslamcı Yayıncılık

Türkiye’deki İslamcı yayıncılık faaliyetlerini doğru okuyabilmek adına dergicilik, önemli sacayaklarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu yayıncılık faaliyetleri siyasal tartışmaların devamlılığına ve sürekliliğini etkilemiştir. Söz konusu dergilerin hiçbirisi kendinden önce yayınlanmış bir derginin devamı niteliğinde olmamakla birlikte; geçmişteki yayınların izlerini ve tartışmalarını da içinde barındırır. Bunu diyalektik açıdan bir “aşma” olarak da yorumlamak mümkündür. Bir siyasal fikir ve tartışmanın tarihsel bağlamdaki şekillenişini anlamak için başvuru noktalarından biri de dergilerdir (Işık, 2016, s.7). Kentel’e göre (2005, s. 722) “İslamcı dergileri okumak aynı zamanda İslami Hareketin hangi güzergahlarda seyrettiğine dair işaretleri toplamak demektir”. Dolayısıyla İslamcılığın siyasal dilinde yaşanan dönüşümünü görebilmek adına İslamcı dergiler önemli durak noktalarından biridir.

Çalışmanın ana eksenini oluşturan İslamcı dergilerin içinde şekillendikleri toplumsal dinamiklerin izlerini de bu dergiler üzerinden okuyabiliriz. Özellikle 12 Eylül Askeri Darbesi’nin gölgesinde, Millî görüş öğretileri ekseninde, liberalleşmenin de etkisiyle şekillenen İslamcılık hareketi, bu çerçevede 1980 sonrası bir dönüşüme uğramıştır demek mümkün görünmektedir.

İslamiyet'in doğuşuyla başladığı varsayılan İslam tarihi, İslam coğrafyasında faaliyet gösteren yayınlar ve dünyada yaşanan düşünce akımları ile beraber evrilmiştir. Bu dönüşüm çerçevesinde gerçekleşen basın-yayın faaliyetlerini de İslamcı yayıncılık olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır.

İslamcı düşünceye ait bilgileri ve İslami düşünce akımlarını takip edebilmek için yazılı- görsel ve sesli kaynaklar önemli uğrak noktalarından biridir. İslamcı yayıncılık, İslamcı ideolojiyi destekleyen, İslami değerleri ve yaşam tarzını teşvik eden, dini ve siyasi içerik üreten yayıncılık faaliyetlerini ifade eder. Bu yayıncılık türü, genellikle İslam'ın temel öğretilerine dayalı bir toplum modeli oluşturmayı amaçlayan üretimler üretmektedirler. İslamcı düşünce ekseninde gerçekleştiği iddia edilen dönüşüm İslamcı yayıncılık perspektifinde de değişimlere neden olmuştur. Bu doğrultuda çalışma, İslamcı yayıncılık alanının siyasal dönemeçlerden nasıl etkilendiğini de aktarabilme çabasıdır.

İslamcı yayıncılık hareketinin 1980'li yıllardaki hâkim kodu, kentlileşen Müslüman kesimin kültürel bir cemaat olarak siyasal katılımı arttırma eğiliminde oluşudur. 1980'li yıllarla başlayan ve tüm dünyayı etkileyen uluslararası faktörler bireyselleşme ve küreselleşme dinamikleriyle birlikte, toplumsal alanda “arayışın” izlerini taşımaktadır. Bu izleri İslamcı yayıncılık alanında da görmek mümkündür. 1990'lı yıllar, İslamcı yayıncılık anlayışında bir anlamda kırılmanın yaşandığı yıllar olarak okunabilir. Bu izleri görebilmek adına çalışmanın bu bölümünde, İslamcı yayıncılık alanındaki eklemleme ve kırılma alanlarına bakmak faydalı olacaktır.

1.3.1. Tarihsel Süreçte İslamcı Yayıncılık

İslamcı yayıncılığın başlangıcı noktası literatürde Hz. Ebû Bekir döneminde Kur'ân-ı Kerîm'in iki kapak arasına alınması olarak kabuk edilmektedir. Hz. Osman, Hz. Ebû Bekir döneminde mushaf haline getirilen Kur'ân-ı Kerîm 25-30/646-651 yılları

arasında yedi nüsha olarak çoğaltılmıştır (Adıgüzel, 2010, s.204). Sonraki yıllarda İslamcı yayıncılığın izlerine, 19. yy'ın ikinci yarısında Osmanlı döneminde rastlanmaktadır. Matbaadan önce Osmanlı İmparatorluğu'nda kitap satışları Beyazıt Hakkaklar Çarşısı'nda yapılmaktadır. Dolayısıyla basılı kitapların ilk dolaşıma katılma alanı da Beyazıt Hakkaklar Çarşısı olarak kabul edilmektedir. 19. yy'da yayınların çeşitliliğinde hızlı bir artış yaşanmış, kitap satışları seyyar satıcılar aracılığıyla yapılır olmuştur. İranlı ve Ermeni kitapçıların ardından 19.yy'ın son çeyreğinde Ahmet İhsan Tokgöz, Hilmi Çığıracan, Ebuzziya Tevfik gibi Cumhuriyet döneminde de yayıncılık faaliyetlerine önderlik eden yayıncılar ortaya çıkmıştır (Erken, 2018, s. 29).

İkinci Abdülhamit döneminde İslamcılık faaliyetleri neredeyse resmi bir politika haline gelmiştir. Bu dönemde okuryazarlık oranında artış görülmüştür ve bu durum basılı yayınların çoğalmasına neden olmuştur. Buna rağmen basın yayın faaliyetlerinde sansür uygulaması da yaygın olarak görülmektedir. Sansürsüz yayınların ilk izleri II. Meşrutiyet dönemindedir. 25 Temmuz 1908 sabahı, ilk defa sansürsüz yayın yapılmıştır (Topuz, 2016, s.13). Basın üzerinden denetimin kalkması, İkinci Meşrutiyet'in ilanı ve Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından yayın dünyasında bir özgürleşme ortamı meydana gelmiş, dergi ve gazete sayısı üç yüz elliye ulaşmıştır. 1913 yılına gelindiğinde ise bu sayı üç yüz seksen dokuza yükselmiştir. İslamcı, sosyalist, milliyetçi ve liberal düşünceleri ele alan yayınlardaki bu artış düşünce özgürlüğünün ayak izleri olarak kabul edilmiştir. Hatta bu dönemde gazete ve dergi yayınları, bazı siyasi parti ve akımların raportörü olmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi bir parti kurup örgütlenmesinin ardından *Şura-i Ümmet* ve *Tanin* gibi yayınlar bu partilerin yayın organı olarak faaliyete geçmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti Parti'sinin güçlü olduğu Rumeli bölgesinde *Silah*, *Tüfek*, *Kurşun*, *Süngü*, *Hançer*, *Bıçak*, *Bomba*, *Top* isimli gazeteler yayın yapmışlardır. Meşrutiyetin ilanından sonra İkinci Abdülhamit döneminde sürgün

edilen aydınlar yurda gelerek *Hukuk-ı Umumiye ve Serbesti* gazetelerini kurmuştur. Bu yayınlar İttihat ve Terakki Partisi'ne muhalif olan yayınlardır (Doğaner, 2012, s.118).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19.yy.'ın son çeyreğinde yaşanan Balkan Savaşı, Trablusgarp Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı gibi nedenlerden dolayı yayıncılık faaliyetlerinin yavaşlamasına sebep olmuştur. 1909 sonrasında kitap yayınlarında önemli artışlar yaşansa da yaşanan savaşlar nedeniyle kitap yayınlarının yükselişi neredeyse durma noktasına gelmiştir (Rasim, 1969, s.152-157). Özellikle bu dönem ve sonraki on yıllık süreçte resmi kayıtların yetersizliği nedeniyle kitap sayıları hakkında kesin bilgi bir de yoktur (Erken, 2018, s.31).

Bu dönemde yürürlükte bulunan Matbuat Kanunu (1909-1931) basınla ilgili kısıtlayıcı hükümleri içeren bir kanundur. Hükümet gazete ve dergileri kapatma yetkisini elinde bulundurur (Topuz, 2003, s. 815-875). Tüm bunlara karşılık 1908 yılında basın özgürlüğü ve basın sektöründe çalışanların haklarını korumak amacıyla Cemiyet-i Matbuatı Osmaniyye, Mürettibîn-i Osmaniyye gibi örgütler kurulmuştur (Aydın, 2010, s.556). Tüm anlatılan sürece ati somut verileri, Tablo-1'de yer alan 1876-1917 yılları arasında yayınlanan kitaplar sayıları üzerinde görmek mümkündür.

Tablo 1: 1876-1917 Dönemlere göre Yayınlanan Kitap Sayıları

Yayın Dönemi	Sene Adedi	Kitap Adedi	Ortalama
1876-1892	17	3277	192,7
1893-1907	16	4250	283,5
1908-1917	10	6827	682

Kaynak: Alpay, 1976. s.48.

31 Mart Olayı sonrasında Abdülhamit tahtan tahttan indirilmiş ve sıkıyönetim ilan edilmiştir. Mebusan Meclisi'nde kabul edilen basın özgürlüğünü kısıtlayıcı otuzyed maddelik Basın Kanunu Tasarısı 14 Temmuz 1909 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 23 Temmuz 1908'da II. Meşrutiyet'in ilanından itibaren 1918 yılının sonuna kadar dokuz yüz on sekiz adet dergi ve gazete yayını gerçekleşmiştir (Topuz, 2012, 84-89).

1908 yılı itibariyle dergi ve gazete yayınları incelendiğinde, ülke genelinde yüz yirmi olan dergi ve gazete sayısı, Meşrutiyetin ilanından sonra ilk yedi ayda yedi yüz otuz adete yükselerek altı kat artmıştır. İstanbul’da dergi ve gazete yayınları elli ikiden üç yüz yetmiş yediye yükselerek yedi kat olmuştur. Bu dönemde ülkenin genelinde gazete yayını çıkmayan tek bir şehir kalmamıştır (Koloğlu, 2006, s.87).

Farklı düşünce akımlarının Tanzimat Dönemi’nde temellerinin atıldığını ve asıl belirlenimlerin Meşrutiyet Dönemi’nde daha belirginleştiğini görmek mümkündür. Bu akımlardan en güçlü olanları Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık ve Batıcılık akımlarıdır. Farklı düşüncelerin ülke meselelerini farklı yönlerden ele alış biçimleri siyasal ve toplumsal yaşamı şekillendirmiş ve demokrasinin gelişmesine de ön ayak olmuştur. Bu anlatılanlar doğrultusunda siyasal belirlenimlerin ve toplumsal değişimlerin yayıncılık hayatını yakından etkilediğini söylemek mümkündür. Çalışma bu düşünce eksenini üzerinden şekillendirilmiştir.

1.3.2. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde İslamcı Yayıncılık

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi yayıncılık faaliyetlerine dair bilgiler oldukça sınırlıdır. Ancak basın dünyasını anlatan pek çok çalışma bulunmaktadır. 1923-1945 arası, Türkiye’de rejim değişimine paralel olarak toplumsal anlamda birçok köklü değişimin meydana geldiği bir dönemdir. Dolayısıyla çok partili hayata geçişe kadar olan bu dönemi ayrı bir başlık altında ele almak gerekmektedir.

29 Ekim 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu dönemde yayın hayatına bakıldığında gazete ve dergi yayınları ile kitap yayınları birbirlerine paralel bir çizgide devam etmiştir. Eşref Edip Fergan’ın başyazarlığında *Sebilürreşad* adıyla çıkarılan dergi, hükümet tarafından dolaylı olarak desteklenmiştir. Şeyh Sait İsyanı’ndan hemen sonra Hıyanet-i Vataniyye Kanununa “halkın hissiyatı-ı diniyyesini alet ittihaz etmek, her ne şekilde olursa olsun yeni yazı yazmak, gazete çıkarmak, icrayı hitabet etmek” gibi fiilleri

yasaklayan madde eklenmiştir (Türker, 1998, s.22). Ardından 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükun Yasası ile pek çok dergi ve gazete kapatılmıştır. Bunlardan biri, Osmanlıdan beri yayın hayatına devam eden *Sebilürreşad* dergisidir. Takrir-i Sükun Yasası'nın ilgili maddesinde, "İrtica ve isyana ve ülkenin sosyal düzenini, huzur ve sükununu ve emniyet ve asayişini ihlale yönelen örgüt, kışkırtma, özendirme girişim ve yayınını hükümet Cumhurbaşkanının onayı ile doğrudan doğruya ve idareten yasaklamaya yetkilidir" (Erken, 2016, s.32) denilmiştir.

Dönemin İslamcı yayıncılık faaliyetleri ile ilgili olarak Necdet Subaşı (2014, s.44-46) siyasi ve kültürel hayat bakımından bir geçiş dönemi izlenimi veren 1920-1924 yılları dışarıda tutulursa, 1945'e kadar olan dönemde bir vakıa olarak dini yayıncılıktan söz etmek mümkün değildir demiştir. Cumhuriyet öncesinden beri faaliyetlerini sürdüren İslami kesime ait yayınlar, Takrir-i Sükûn döneminin özgül koşulları içinde kapatılmış, bundan sonra da mevcut yayınlar konusunda, resmi düzeydeki birkaç çıkışın dışında, ciddi bir girişim görülmemiştir. Tüm bunlara rağmen, geleneği yeniden canlandırmayı, yeni koşullar altında etkili bir dinsel söylem alanı üretmeyi amaçlayan entellektüeller ve onların öncülüğünde çıkan yayınlar da bulunmaktadır. Bunlar Eşref Edib'in (1882-1971) *Sırat-ı Müstakim*'i, Said Nursî'nin (1876-1960) *Risale-i Nur'u*, Nurettin Topçu'nun (1909-1975) *Hareket*'i ve Necip Fazıl Kısakürek'in (1905-1983) *Büyük Doğu*'sudur (Subaşı, 2014, s.222). Bu dergiler her ne kadar basın sansürünün devam ettiği yıllara denk gelse de İslamcı kesimin sözcüsü durumunda olan dergilerdir. Adı geçen yayıncılar ise İslamcı düşüncenin önemli temsilcileri olarak kabul edilmişlerdir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, din temelli düşünce sistemine karşı alınan tedbirler ve yasaklar artmıştır. Türkiye'de 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilen ve 3 Kasım 1928 tarihinde resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun"u ile Latin harflerinin kullanılmaya başlaması, İslamcı yayınları olumsuz yönde etkilemiştir. Örnek vermek gerekirse 1940 yılına kadar *Asâr-ı İlmiyye*

Kütüphanesi yalnızca bir kitap yayımlayabilmiştir. 1928-1938 yılları arasında toplamda yüz altmış bin kırk altı kitabın sadece iki yüz elli tanesi dini yayın içeriklidir (İskit, 2000, s. 204).

1923-1945 yılları arasında İslamcı yayıncılık faaliyetleri diyanet işleri başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Okullara yönelik din dersi kitapları, İlahiyat Fakültesi Mecmuası gibi dini yayınlar bu yayınlar arasında sayılabilir. Şark-Maarif Kütüphanesi, İkbâl Kitaphanesi, Hilmi Kitabevi gibi yayınevleri tarafından küçük ilmihal, yasin cüzü, namaz hocası gibi küçük el kitapları bu dönemdeki yayınlardan bazılarıdır. Bu dönemde yayınlanan İslamcı yayınlar incelendiğinde, sayfa sayılarının yüzü geçmediği ve devlet eliyle basıldığı görülmektedir. Yine bu dönemde basılan *Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsiri*, *Tecrid-i Sarih Tercümesi* gibi kitaplar da önemli eserler arasındadır. Eşref Edip, Ömer Rıza Doğrul'un tarafından yayınlanan Eyüp Necati'nin *Felsefeli Dini Esaslar ve Asr-ı Saadet Neşriyatı* (1927-1939, 15 kitap yayını) isimli kitapları devlet dışı yayınlar adına önemli örneklerdendir (Kara, 2016, s. 419). Aktarılan verilen ışığında bu dönemin İslamcı yayıncılık faaliyetleri adına çok da zengin bir dönem olmadığını göstermektedir. Dini yayınların çeşitliliğinde ve sayısında dikkate değer bir sınırlılık mevcuttur. Bu durum dini yayınların devlet denetiminde olduğunun göstergesi niteliğini taşımaktadır.

1.3.3. Çok Partili Hayat ve Askerî Muhtıra Arası Dönemde İslamcı Yayıncılık

İkinci Dünya Savaşı'nda sonra yaşanan toplumsal dönüşümlerle beraber dünya yeniden şekillenmeye evrilmeye başlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte, Türkiye'de de 1945 yılından sonra çok partili hayata geçilmesiyle birlikte birçok alanda olduğu gibi, dini düşüncede ve İslamcı yayıncılık alanında yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip liseleri açılmıştır. Bunların yansıması olarak yayın hayatında da farklılaşmalar hissedilir olmuştur. bu dönemde Yeşilzâde Sâlih Efendi *Hakikat Yolu*, Abdürrahim Zapsu Ehl-i *Sünnet Mecmuası*, Tâhirü'l-mevlevî'nin *İslâm Yolu* gazetesi, Şemseddin Yeşil'in *İslamîyet*, Osman Yüksel

Serdengeçti'nin *Serdengeçti* dergileri yayın hayatlarına başlamışlardır (Erken, 2018, s. 44).

1950'li yıllarda İslamcı yayınlarda, dergilerde ve dini okul yayınlarında artış yaşanmıştır. Bu dönemde İmam Hatip Liseleri, İstanbul Fetih Cemiyeti, İlim Yayma Cemiyeti, Büyük Doğu Ocakları ve Milliyetçiler Derneği gibi yeni kurumlar açılmıştır. Demokrat Parti 7 Ocak 1946 tarihinde kurulmuş ve 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimlerin ardından iktidara gelmeyi başarmıştır. 1950'li yıllarda dindar kimliği ile tanınan kişilerin Demokrat Parti'den milletvekili olması, radyo yayınlarında dini içerikli konuşmaların ve programların yapılması gibi gelişmelerin ardından Türkiye'de İslamcı yayıncılık yeniden varolma eğilimine geçmiştir (Sitembölükbaşı, 1995, s.11).

Bu dönemde yayın sayısında artış olmakla birlikte dini nitelikli yayınların sınırlı oluşu dikkat çeker. Resmi kayıtlara göre, 1945-1960 yıllar arasında dokuz yüz kitap basıldığı görülmektedir. Devlet tarafından yayınlanan kitaplar ise Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumların denetimiyle basılmıştır. Devlet denetimi dışında yayınların olması yayınevleri sayısının artmasını beraberinde getirmiştir. Çeltüt Matbaası, Burhaneddin Erenler Matbaası, Ahmed Said Matbaası gibi matbaalar bu yayınevleri için örnek olarak verilebilir (Erken, 2018, s.45).

1945-1960 yılları arasında; *Hakka Doğru* (1945), *Selamet* (1947-1948), *Doğan Güneş* (1947-1948), *Serdengeçti* (1947-1962), *Hakyol* (1947), *Yeşilnur* (1949-1953), *Büyük Dava* (1950), *Vazife* (1956), *Büyük Cihad* (1952-), *Hakikat Yolu*, *Hakka Doğru* (1950), *İslam Yolu*; (1952-1954) *İslam Dünyası* (1951-1953), *İslamiyet*; (1947- 1949), *Selamet*; *Serdengeçti* (1947-1962), *Yeşil Nur* (1947), *Mavera dergisi* (1967) yayınlanan İslamcı dergilere örnek olarak verilebilir (Yalçın, 2012, s. 74).

1960 yılına kadar İslamcı yayıncılık açısından durgun bir dönem olarak kabul edilir. Bu dönemin başında faaliyet göstermeye başlayan Sönmez, Boğaziçi, İrfan, Ötüken, Bedir, Babiali gibi yayınevleri sayesinde basım işleri kolaylaşmıştır. Bu yeni

yayınevleri İslamcı yayınların çeşitlenmesinde büyük rol oynamıştır. Ancak 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında İslamcı yayıncılık sansür uygulamalarıyla beraber İslamcı yayıncılık sekteye uğramıştır. Örneğin *Serdengeçti* Dergisi on beş yılda sadece otuz üç sayı çıkarabilmiştir. Türkiye’de askerî darbeler sonrasında uygulanan kısıtlayıcı eğilimlerin daha çok din temelli oluşu, İslamcıların asker, ordu, laiklik gibi meseleleri dini inançlara baskı olarak yorumlamalarına sebebiyet vermiştir. 1960 Askerî Darbesi’nde olduğu gibi 1971 Muhtırası da benzer eğilimler göstermiştir. Çok partili siyasal hayatın bir sonucu, farklı düşünce ve eğilimlerin siyasal zeminde kendine yer bulma arayışına zemin hazırlaması olarak da yorumlanabilir.

1.3.4. 1970-1990 Yılları Arasında İslamcı Yayıncılığın Temel Dinamikleri

1970’li yıllarda dünyada İslamcı hareketlerin yükselişe geçmesi, Türkiye’yi de etkisi altına almıştır. Bu dönemde İslamcı kesimlerin daha organize bir şekilde ve belli öğretiler etrafında yayın yapmaya başladıkları söylenebilir. 1960 ve 1980 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan İslamcı dergilerin sayısının elli üç olduğu tespit edilmiştir (Yalçın, 2021, s.11). Bu durumun ilk örneklerini, Nur Cemaatinin çıkardığı 21 Şubat 1970’de yayın hayatına başlayan *Yeni Asya* gazetesi ve 26 Ocak 1970’te kurulan Milli Nizam Partisi (MNP) ve partisi tarafından çıkarılan *Millî Gazete*’dir. 1970 – 1980 yıllar arasında çıkarılan dergiler; Milli Selamet Partisi tarafından çıkarılan ve 29 Mayıs 1977 yılında yayın hayatına başlayan *Akıncı dergisi*, *Sur* (1975), *İslam’ın Sesi* (1975), *Vesika* (1975), *Zafer* (1976), *Sebil* (1976), *İslam Alemi* (1976), *Şadırvan* (1976), *İslami Düşünce* (1977), *Yeni Ölçü* (1977), *Köprü* (1977), *Sızıntı* (1978), *Tevhid* (1978), *Adım* (1978), *Hicret* (1979) dergileri sayılabilir (Duman, 1985, s. 81-82).

İslamcı yayıncılık açısından 1979 yılı önemli bir dönemeç noktasıdır. Hicretin bin dört yüzüncü yılının ilan edilmesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı birçok yayınevi bu yıla özel yayınlar yapmışlardır. Ayrıca bu dönemdeki İran İslam Devrimi tüm dünyadaki Müslümanları ve Türkiye’deki İslamcı kesimleri etkisi altına almıştır. Bu

durum İslamcı yayın içeriklerinde değişim ve dönüşümün izlerini taşımaktadır (Erken, 2016, 146). İslamcı yayıncılık hem tarihsel bağlamdaki gelişmelere hem de dünyadaki dönüşümlere paralel olarak yeniden şekillenmeye başlamıştır.

İslamcı yayıncılık adına, İkinci Meşrutiyeti Dönemi, Cumhuriyet Dönemi ve Çok Partili Hayata geçiş süreçleri önemli sacayaklarındandır. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte İslamcı yayıncılık üzerindeki baskının azaldığı ve bir anlamda yumuşama dalgasının 1980 darbesi sonrasında da devam ettiği söylenebilir. Türkiye'de yaşanan bu askeri darbe sonrasında özellikle de 1983 seçimlerinden sonra ANAP'ın (Anavatan Partisi) iktidara gelmesi ve ılımlı İslami politikaların uygulaması Türk basın ve yayın hayatında İslamcılığın yükselişine neden olmuştur. Bu durum İslamcı yayıncılık açısından değerlendirildiğinde, yayıncılık alanında yeni yayınevlerinin açılması en önemli sonuçlar arasındadır bu yükseliş trendi 1990'larda da devam etmiştir.

1.3.5. 1990 Sonrasında İslamcı Yayıncılık

1990 yıllar Türkiye'de İslamcı yayıncılık alanında büyük çeşitliliğin görüldüğü bir dönemdir. İslam dünyasında ve Türkiye'de yaşanan siyasal, toplumsal ve kültürel değişimler sonucunda İslamcılık fikri tekrar tartışmaların merkezine taşınmıştır. Bu durum yayıncılık alanında da kendini göstermiş özellikle İslamcı yayınlarda diğer yıllara nazaran ciddi bir artış ve hareketlilik yaşanmıştır. Bu yıllarda özellikle özel televizyon yayıncılığının önünün açılması ile birlikte dini yayıncılık da ivme kazanmıştır.

1990 yıllar sivil toplumun güçlendiği, bireylerin dindarlaştığı ve sivil toplum ile devlet arasında bağlantıların güçlendiği bir dönem olarak yorumlanabilir. 1980'li yıllarda Özal ile başlayan İslamcıların devlet idaresinde yer alması geleneği, 1990 yıllarda Refah Partisi ile daha da kuvvetlenmiştir. 1991 yılında yapılan genel seçimlerde, Refah Partisi TBMM'ye girmiş, 1994-1995 yılları arasında yapılan genel seçimlerde ise oy oranını yükseltmiştir. Yaşanan tüm bu gelişmeler İslamcı yayıncılık alanına da olumlu bir etki

olarak yansımıştır (Bilici, 2014, 799). Çalışma kapsamındaki dergiler, önceki yıllarda “İslami bir toplum projesi” veya “İslami bir devlet” tahayyülü etrafında birleşirken, 1990 yılından sonra bu durum değişerek bugüne kadar tartışmaya açılmayan konuların tartışma zeminine taşınmasına neden olmuştur. Dolayısıyla İslamcı yayıncılık alanı bu değişimin öncülüğünü yapmıştır şeklinde bir çıkarım yanlış olmayacaktır.

1991 yılı Türdav Büyük Kataloğu verilerine göre, en fazla yayın yapan on yayınevinden beş tanesi 1980 yılı sonrası kurulan yayınevleridir. 2000’li yıllara kadar sürekli olarak bir değişim gösteren siyasi atmosferin, İslamcı görüş ve İslamcı yayın biçimleri üzerinde etkisi olmuştur. İslamcı yayıncılık alanı zaman zaman kısıtlamalara maruz kalmış zaman zaman da kısmen daha rahat bir ortamda yayıncılık faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu yıllarda internetin daha fazla kullanılmasıyla artık İslamcı yayınlar dijital ortamda da yayın yapmaya başlamışlardır. Bu dönemde İslamcı yayın yapan dergiler arasında *Bilge Adamlar*, *Bilgi ve Düşünce*, *Anadolu Gençlik*, *Diyanet İlmi Dergi*, *Burhan Dergisi*, *Genç Yaklaşım Genç Dergisi*, *Beyan*, *Gerçek Hayat*, *İnkışaf*, *Yeni Dünya*, *İsam*, *İnzar*, *Köprü*, *Köklü Değişim*, *Moral Dünyası*, *Kur'an Nesli*, *Rahle*, *Özgün İrade*, *Vuslat*, *Özgün Düşünce*, *Furkan*, *Yolcu*, *Rihle*, *İslami Yorum*, *Kurani Hayat*, *Dünya ve İslam*, *İslam Dünyası*, *Tasfiye*, *Basiret*, *Nebevi Hayat* sayılabilir. Bu yıllarda yaşanan ve değişim gösteren siyasi atmosfer ile muhafazakâr görüş noktasında da esnemeler göze çarpmaktadır. Bu döneme kadar değinilmeyen din ve din adamı temsili yeniden yorumlanmaya başlamıştır. İnanç konusu sinema filmlerinde yer almış ve filmlerdeki din adamı figürünün temsilinde de değişiklikler görülmüştür (Erken, 2018, s.45-47).

Günümüzde aktif olarak yayınlarına devam eden İslamcı dergiler ise şunlardır; *Semer kand*, *Osmanlıca*, *Aile Mektebi*, *İlim ve İrfan*, *İtibar*, *Ay Vakti*, *Fayrap*, *Köprü*, *Nisa nur*, *İnzar*, *Vuslat*, *Tereke*, *Din ve Hayat*, *Nûbihar*, *Afak*, *Elif elif*, *Genç*, *Altınoluk dergisi*, *Baran*, *Zafer*, *Furkan*, *Hüküm*, *Akademya*, *Seher*, *Müslüman Genç Davetçi*, *Kurani Hayat*, *Haksöz*, *İrfan Mektebi*, *Ailemiz*, *Yedi İklim*, *Dergah*, *Bizim Aile*, *Seyyide dergisi*,

*İnzar çocuk, Kelhaamed, Sancaktar, Şehrengiz, Moral dünyası, Tasfiye, Genç Doku, Birdirbir, İslam, Dünya ve İslam, Kalem, Havsala, Kadem., Derin Tarih, Özgün İrade, Nida, Peyami, Kitap ve Hikmet, Aylık, İlim, Bir Nokta, Yüzakı., Hanımefendi, Gerçek Hayat Dergisi, Gezgin Dergisi, Yolcu, Umran, Rihle, İktibas, Nebevi davet, Azade, Temrin, Değirmen Beyza, Yeni Dünya., Genç Düşünce., Diyanet Çocuk, Cafcaf, Genç Birikim, Ortak Zemin, Söz ve Kalem. Diyanet dergisidir*¹¹.

1.3.6. Vakıflara ve İslami Vakıf Dergiciliğine Genel Bir Bakış

Vakıflar tarih boyunca İslam toplumlarında sosyal yapının güçlenmesi, adalet ve sosyal dengenin sağlanması ile korunmasında etkin bir rol üstlenmiştir. Vakıf kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup sözlük anlamı olarak hareketten alıkoyma, durdurma, durma, hapsetme, ayakta bekleme, dinlendirme gibi anlamlara gelmektedir. Vakıf kelimesi terim olarak “bir malın sahibi aracılığıyla sosyal, dini ve hayrî bir maksatla ebediyen tahsisi” şeklinde ifade edilebilir (Çınar & Kaya, 2015, s. 4).

Vakıflar, 18.yy’ın ortalarından 19.yy’ın sonlarına kadar devam eden süreçte İslam ülkelerinde, başta Selçuklu Devleti olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu döneminde de hep var olmuştur. Vakıflar özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel alanların gelişmesinde önemli rol üstlenmişlerdir. Ayrıca sağlık, bayındırlık, eğitim, yayıncılık ve sosyal güvenlik gibi birçok alanda da faaliyette bulunmuşlardır (Yıldız, 1993, s.20).

Türkiye’de 1926 yılından önce kurulmuş olan vakıflara ait bilgiler ve vakıfların yayınları gibi bilgiler günümüzde Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün arşivlerinde saklanmaktadır. 1926–1967 yılları arasında iki yüz iki adet vakıf kurulmuştur ve bunların çoğunluğu dini amaçlıdır (yüz dokuzu dini, yirmi biri eğitim, on altısı karma dini, kırk beşi sosyal, üçü eğitim ve sağlık, altısı da sağlık amaçlı). Kurulan bu vakıflar amaçları

¹¹ <https://www.kitaphaber.com.tr/islamci-dergiciligin-tarihi-gelisimi-k1461.html>

doğrultusunda kitap dergi yayınları da yapılmıştır (Tuyan, 2009, s. 139). 1951 yılında kurulan ilim yayma vakfının yayınladığı *Vefa* dergisi vakıf dergilerine örnek olarak verilebilir.

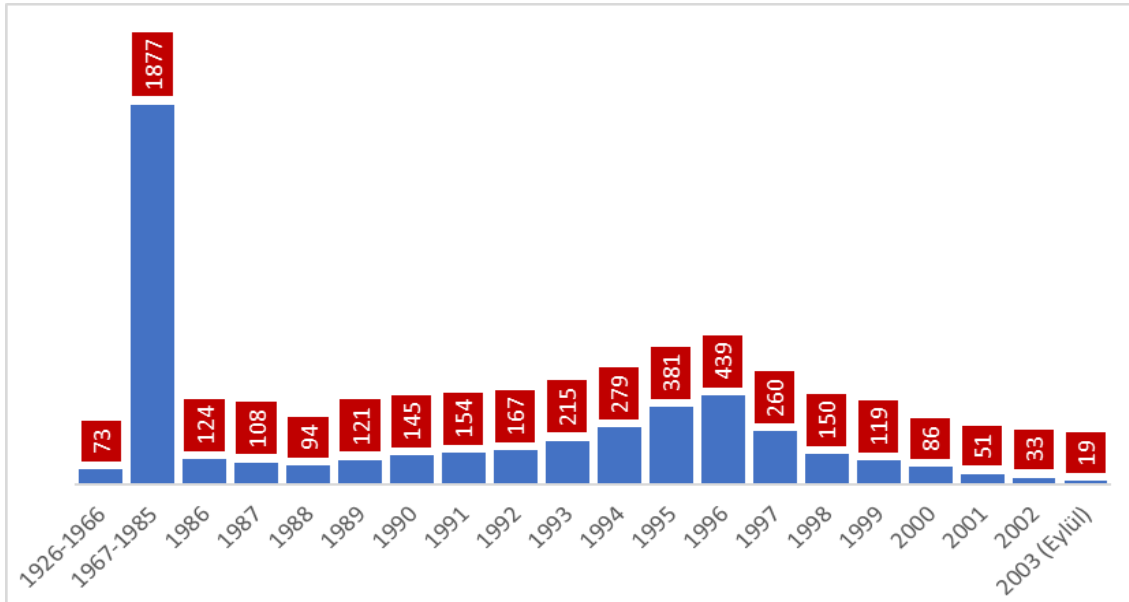
Vakıflar Genel Müdürlüğü verilerine göre, Cumhuriyet döneminde dört bin yedi yüz altı vakıf kurulmuştur. Cumhuriyet döneminden 2003 yılına kadar kurulan vakıfların dağılımları Tablo-2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Cumhuriyet Döneminde Kurulan Vakıfların Dağılımları

Tür	Sayı
Özel Kişi Vakıfları	3.677
Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakıfları	928
Çevre Koruma Vakıfları	76
Sosyal Güvenlik Vakıfları	24
Türk Silahlı Kuvvetleri Vakfı	1
TOPLAM	4.706

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü¹²

1926-2003 yılları arasında açılan vakıfların sayıları ise **Grafik** ’de yer almaktadır.

Grafik 1: Yıllar İtibariyle Tescil Edilen Vakıf Sayıları

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü.

¹² <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>

Türkiye’de öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler ışığında toplumsal ve siyasal alanda birçok değişime yol açan 1980 yılı askeri darbesi, demokratik hayatı da kesintiye uğratmış; ancak bu durum çok uzun süre devam etmemiştir. 1983 Genel Seçimleri 12 Eylül 1980 sonrası yapılan ilk genel seçimdir. Bu seçim Türk siyasal hayatındaki en modern, en yenilikçi seçim kampanyaları arasında gösterilmektedir (Çavuşoğlu, 2022, s. 77-86). Seçimin ardından görece daha “özgürlükçü” bir ortam oluşmuştur. Değişen sosyo-politik ve ekonomik koşullarla birlikte vakıf sayılarında da büyük bir artış yaşanmıştır. Vakıf sayılarındaki artışla birlikte kitap ve dergi yayınlarında da artış görülmüştür.

1990’larda dünyadaki küreselleşme etkileri ve Türkiye’de liberalleşme ve AB üyeliğine adaylık süreci gibi gelişmeler neticesinde sivil hareketler ivme kazanmıştır. Bunların sonucu olarak Türkiye’de 1990’lı ve sonrasındaki yıllar, vakıf çeşitliliğinde büyük artışların yaşandığı yıllar olarak ön plana çıkmıştır. 1990 yılında yüz kırk beş adet olan tescil sayısı, 1994 yılında iki yüz yirmi dokuz, 1995 yılı üç yüz seksen, 1996 yılında ise dört yüz otuz dokuz sayıya yükselmiştir. Sonraki yıllarda artış hızı düşüşe geçse bile 2003 yılı sonuna kadar vakıf sayısı dört bin sekiz yüz doksan beşe, 2021 yılında ise beş bin dokuz yüz altıya çıkmıştır. Tablo-3’te vakıfların türlerine göre dağılımı, tablo-4’te ise yeni vakıf çeşitleri sayısı yer almaktadır.

Tablo 3: Vakıfların Türlerine göre Dağılımı (13.08.2021).

Türleri	Sayısı
Mülhak Vakıf	255
Cemaat Vakıf	167
Esnaf Vakfı	1
Yeni Vakıf	5.906
Yurtdışında Kurulan Vakıfların (Yabancı Vakıflar) Türkiye’deki Şube/Temsilcilik	12

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü,¹³

¹³ <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>

Tablo 4: Yeni Vakıf Çeşitleri ve Vakıf Sayısı

Adı	Sayısı
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları	1.003
Çevre Koruma Vakıfları	11
Diğer Yeni Vakıflar (Çok amaçlı vakıflar)	4.458

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Vakıflar, türlerine ve kuruluş amaçlarına göre çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin arasında eğitim-öğretim alanındaki faaliyetlerin özellikle ön planda olduğu görülmektedir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra kitap, dergi gibi alanlarda da yayıncılık faaliyetlerini sürdürmektedirler. 1990 yıllardan sonra faaliyette bulunan vakıfların çıkarmış olduğu bazı dergiler arasında; *İslami Araştırmalar*, *Diyanet Vakfı*, *İslam Hukuk Araştırma* dergileri sayılabilir.

Tüm anlatılanlar ışığında İslami dergileri kategorilere ayırarak sınıflandırmak mümkün görünmektedir. 1990'lı yıllarda yayın yapan İslamcı Dergileri dört kategori halinde incelemek mümkündür. İlk kategoride tasavvufi yapılar ve tarikat çevreleri tarafından yürütülen dergiler yer alır. Bunlar tarikatın mensupları ile iletişim kurma aracı olarak kurgulanmaktadır. Tarikatın lideri ve İslam anlayışı arasında bir köprü kurmayı amaçlamaktadır. *İcmal*, *Ribat*, *Yeni Dünya*, *Altınoluk* gibi dergiler bu kategoride yer almaktadır. İkinci kategoride cemaat dergileri yer almaktadır. *Sızıntı*, *Köprü* gibi dergiler de bu grupta yayın yapan dergiler arasındadır. Tıpkı tarikat dergilerinde olduğu gibi cemaat lideri ile cemaat arasında bir bilgi akışını sağlamak üzerine tasarlanmaktadır. Diğer bir kategoride edebiyat dergileri yer almaktadır. Bu dergiler İslamcı düşüncede etkili bir güce sahiptir. Çünkü İslamcılık ideolojisinin kültür taşıyıcı aktörleri edebiyatçılar olarak kabul edilmektedir. Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Nurettin Topçu, Nuri Pakdil, Rasim Özdenören, İsmet Özel gibi İslamcı aydınlar bu grupta yer almaktadır. İslamcı gelenekte edebiyat dergileri güçlü bir etkiye sahip olmuştur. Son kategoride ise İslamcılığın ideolojik birikimini besleyen, İslamcı entelektüellerin ve politik aktörlerin fikir, düşünce ve tartışma zeminini oluşturmuş dergiler yer almaktadır (Maviş, 2017, s. 18-19).

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL VE SİYASAL GELİŞMELER BAĞLAMINDA YENİ ZEMİN İLE BİLGİ VE HİKMET DERGİLERİ’NİN BİÇİMSEL VE İDEOLOJİK ÇERÇEVESİ

Çalışmanın bu bölümünde; *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet*, biçimsel ve ideolojik özellikleri dikkat alınarak değerlendirilmiştir. İlk bölümde dergiler biçimsel olarak ele alınmaktadır. Dergi kapakları, dergide kullanılan görsel içerikler ve reklamlar aktararak “cemaat dergisi” çizgisiyle benzeşen ve ayrışan noktalar analiz edilmektedir. Bunun yanı sıra “çoğulculuk” perspektifiyle yola çıktıkları iddiasından hareketle, yazar kadrosu detaylı olarak incelenmektedir. Kadın ve erkek yazarlara yer verme sıklığının yanı sıra İslamcı aydınlar ve farklı ideolojik görüşten kişilere söz hakkı verme sıklıkları da incelemeye dahil edilmektedir. Böylelikle “değişim”in izlerinin tespiti amaçlanmaktadır. İdeoloji analizinin yapıldığı ikinci bölümde öncelikle İslamcılığın entelektüel ve siyasi kökenleri aktarılmaktadır. İslamcılığın temel belirleyeni olan “İslam Devleti” fikrinden, “yeni devlet tasarımı”na giden sürecin belirleyenleri tartışılmaktadır. Bir “hayat nizamı” olarak kurgulanan İslamcılıktan, demokrasiyi sahiplenen “çoğulculuk”, “çok hukukluluk” söylemleriyle şekillenen yeni İslamcılık söylemine geçiş sürecindeki “kırılma” ve “eklemlenme”lere odaklanılmaktadır. İslami vakıf dergi içerikleri, ideolojiyi ürettiği iddia edilen metinler olarak ele alınıp, değişen söylem dili, üretilen ve dönüştürülen ideolojik kodlar, tartışmaya açılan temel konular, neoliberal dönüşümün izleri, İslamcılığın neoliberalizme eklemlenmesi ve postmodernizmin araçsallaştırması gibi konular arasındaki ilişkiler üzerinden analiz yapılmaktadır. Bu incelemeler yapılırken *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet*’in üzerine kurgulandıkları İslamcılık ideolojisine ve içinde şekillendikleri 1980’li ve 1990’lı yılların toplumsal ve siyasal

dinamikleri de dikkate alınmaktadır. Tematik analiz yöntemi kullanılarak tartışmaya açılan temel konular detaylandırılarak çıkarımda bulunmaktadır. “Allah’ın hakimiyeti”nden, “milletin hakimiyeti”ne, “din devleti” fikrinden “devletle bütünleşen yeni devlet tasarımı”na dönüşen söylem dilinin izleri aranmaktadır.

2.1. Biçimsel Çerçeve

Çalışmanın bu bölümü araştırma kapsamındaki dergilerin biçimsel belirlenimlerini tespit etmeye yöneliktir. Bu kapsamda; öncelikle dergilerin tarihçesi hakkında bilgi verilerek, bu dergilerin cemaat ve vakıf dergilerinden farklılıklarını tespit etmek amaçlanmaktadır. Dergilerin yayın formatları hakkında çıkarımda bulunmak istenmektedir. Dergi içeriklerinde üretilen ve tartışmaya açılan konular incelenerek temaların belirlenmesi de hedeflenmektedir. Dergilerde yer alan tüm metinler öncelikle konularına göre gruplandırılmaktadır¹⁴. Amaç, ağırlıklı konuların belirlenmesidir. Kategorilere ayrılan temalar, ana başlıklar etrafında toplanmaktadır. Belirlenen başlıklara göre toplam yazı sayıları ise tablolar ile gösterilerek somutlaştırılmaktadır¹⁵. Böylelikle İslamcılıkta hangi konuların ağırlıklı olarak tartışmaya açıldığına yönelik veriler elde edilmek istenmektedir. Sayısal veriler grafik ve tablolarla gösterilerek yorumlanmaktadır. Dergilerin kadın ve erkek yazarlarının analiz edilmesi de çalışma kapsamına alınmıştır. İslamcıların “kadının kimlik” sorununa yaklaşımı, kadını “görünür” kılıp kılmadıklarının tespit edilebilmesi adına kadın ve erkek yazarların metin sayıları da tablo halinde verilmiştir. Aynı zamanda bu yazarların hangi tema hakkında makale kaleme aldıkları da tablolarda gösterilmektedir¹⁶. Böylelikle dergilerin kadın yazarlara yer verip vermediği, veriyse hangi konular hakkında makale yazdıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır¹⁷.

¹⁴ Bkz, Ek-4: *Yeni Zemin* Makale Başlıklarına Göre Tematik Gruplandırma Tablosu (*Bilgi ve Hikmet* için Bkz, Ek-11).

¹⁵ Bkz, Tablo-5: *Yeni Zemin* Temalar Rakamsal Veriler Tablosu.

¹⁶ Bkz, Ek--5: *Yeni Zemin* Kadın ve Erkek Yazarların Temalara Göre Yazma Sıklığı.

¹⁷ Biçim analizi kapsamında, yapılan tüm grafik ve tablolar her iki dergiye de uygulanmaktadır. Detaylı olarak yapılan alt bölümlerde ayrıca aktarılmaktadır.

Bunun yanı sıra erkek yazarların makale yazma sıklıklarını içeren tablo da çalışmaya eklenmiştir¹⁸.

Çalışmada kapak ve reklam analizlerine de yer verilmektedir. Bu kapsamda dergilerin ön ve arka kapaklarında kullanılan görseller ve manşete taşınan yazılar değerlendirilmektedir. Burada amaçlanan, hedef kitlenin ilgisini çekebilme ve yönlendirme konusunda hangi kodların kullanıldığının tespit edilebilmesidir. Bu çalışmayla aynı zamanda dergilerin yayın politikası ile ilgili de verilere ulaşılması hedeflenmektedir.¹⁹ Çalışma kapsamında incelenen dergilerin reklam kullanma sıklıklarına da değinilmektedir. Reklam kullanılıp kullanılmadığı, kullanıldı ise hangi kurum ve kuruluşların reklamlarına yer verildiği aktarılacak istenmektedir. Böylelikle dergilerin ticari bir kaygı taşıyıp taşımadığının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Biçim analizi ve yazar analizi yapılırken her iki derginin de yazarı belli olmayan yazılar yayınladığı tespit edilmiştir. Özellikle *Yeni Zemin*'deki yazı sayılarının oldukça yüksek olması bu bölümün dikkate alınmasını ve tablolar ile gösterilmesini zorunlu kılmaktadır. Zira bu bölümde toplam yüz elli yedi yazı kaleme alınmaktadır. Bu veri çalışma kapsamında olmamakla birlikte, analiz sırasında tespit edilmiş olup başka çalışmalar için öneri teşkil edebilmesi adına veriler çalışmanın ekler bölümüne dahil edilmiştir. Bu kapsamda yer alan yazıların ağırlıklı olarak dış politika ve rejim üzerine olması dikkate değerdir. ABD, Afganistan, Filistin, Azerbaycan, KKTC, Cezayir gibi ülkeler yazı konusu yapılmıştır. Örneğin, “KKTC: Maraş İçin Pazarlık Kızıştı”, “Kuzey Irak'ta Kürt Devleti'ne Karşıyız”, “Azerbaycan: Komünistlerden Sessiz Darbe” gibi başlıklar bu kapsamdaki yazılardandır. Bunun yanı sıra rejim ve siyasetçiler ile ilgili yazılar da dikkate değerdir. “Demirel Bile Değişti”, “Demokrasi Tabulara Feda mı

¹⁸ Bkz.EK-6: *Yeni Zemin* Erkek Yazarların Yazma Sıklığı (Bilgi ve Hikmet için Bkz, Ek-12).

¹⁹ Bkz, Ek-3: *Yeni Zemin* Kapaklar (Bilgi ve Hikmet için Bkz,Ek-10).

Ediliyor?”, “Beceriksiz Hükümet Kemalizm’e Sığındı”, “Tüm Yollar Çankaya’ya Çıkar”, “Batı Modernizmi ve İslami Hareket” gibi başlıklar örnek olarak verilebilir²⁰.

2.1.1. *Yeni Zemin* Biçimsel Belirlenimler

Yeni Zemin 1993 yılında yayın hayatına başlayan İslamcı çizgide bir kültür ve siyaset dergisidir. Mehmet Metiner’in yönetiminde İstanbul’da yayın hayatına başlamıştır. On sekiz sayı olarak çıkan dergi aylık olarak yayınlanmıştır. Zehra Vakfı tarafından yayınlanan derginin sahibi Osman Tunç’tur²¹. Derginin tüm sayılarına ulaşılmıştır. *Yeni Zemin*’in 1985 yılında yayın hayatına başlayan ve Mehmet Metiner tarafından yayınlanan *Girişim* dergisinin devamı niteliğinde olduğu söylenebilir. *Girişim* önceki dönemin İslamcılık dilinden farklı bir çizgide, İslamiyet’in dönüşüme ayak uydurması gerektiğini ifade eden bir çizgide olduğu kabul edilebilir. Mehmet Metiner yazılarında hızla değişen dünya düzeninden, İslamcıların da uzak olamamasını ve dönüşüme ayak uydurmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu dergi, “değişim” fikrinin tartışılmaya açıldığı ve bu fikri ilk kez dile getirilen dergi olmuştur (Metiner, 2015, s. 145). *Yeni Zemin*’in de geleneksel İslamcılık yanlısı yazarların yanı sıra daha yenilikçi bir yorum arayışındaki yazar kadrosuna yer vermesi çokseslilik adına atılmış bir adım olarak yorumlanabilir²².

1980 ve sonrasında 2000’li yıllara giden süreç, dönüşümün sadece toplumsal boyutta değil siyasal zeminde de yaşandığı bir dönem olarak ön plana çıkar. Bu dönemi, 1970’li yılların aslında gelenekçi olarak kabul edilebilecek sürecinden, 2000’li yılların yenilikçi sürecine giden etkin yolun inşası denilebilir. Buradan hareketle İslam devleti kurma fikrinin toplumdaki ideolojik dönüşüm ile birlikte devlet kurma fikrine doğru evirildiği söylenebilir. Ek olarak, yukarıdan aşağı baskı ve şiddet yerini rızaya dayalı

²⁰ Bkz, Ek-:8 *Yeni Zemin* Yazarı Belli Olmayan Yazı Başlıkları (*Bilgi ve Hikmet* için Bkz, Ek-15).

²¹ Bkz. EK-2: *Yeni Zemin* Dergisi Künye

²² Bkz, Ek-6: *Yeni Zemin* Erkek Yazarların Yazı Sayıları

hegemonyaya bırakmıştır. Bu kerte de İslamcı dergiler dönemin aktörleri ile toplumsal ve siyasal dönüşümleri okumak adına önem taşır.

Yeni Zemin, İslami dergiler kategorisinde, bazı noktalarıyla farklılıklar göstermektedir. İslam kültürüne bağlı kalarak farklı çevrelerin de görüşlerine yer veren çoksesli bir kimlik içerir (Nevgölsever, 1993, s. 54). *Yeni Zemin*'in ilk sayısında yer alan “*Yeni Zemin Niçin Çıkıyor?*” başlıklı yazı, dönüşümün ayak seslerini duyuran bir nitelik taşımaktadır. Bu yazı, yenilenen ve değişen yenedünya düzeninde İslamcılarının da post modern bir çizgide yeniden yorumlanmasına vurgu yapar. İslamcılığa yeni bir söylem dili kazandırabilmek adına hoşgörü, çoğulculuk, demokrasi, özgürlük gibi yeni anahtar kavramlar kazandırmıştır. Kurucular bu yönü de “*Yeni Zemin* hiç kuşkusuz yeni bir misyonun sözcüsü olacaktır” cümlesiyle ifade etmişlerdir. Çıkış yazısında yeni dönemi bir kırılma noktası olarak gördüklerini; merkezkaç güçlerin çatışmasında değişimden yana olacakları vurgusunu yapmışlardır. Manifesto niteliğindeki bu çıkış yazısında değişim vurgusu ön plandadır. Devlet anlayışının değişmesi ve küçülerek sivilleşmesi gerektiği, anayasanın değişmesi, hukukî reformun gerekliliği ve çoğulcu bir hukuk anlayışına geçilmesi, ordunun küçülmesi ve sivil otoritenin emrinde olması, yerel yönetimlerde değişim sağlanması ve yerinden yönetimin varlığının gerektiği vurguları ön plandadır ²³.

Dergi toplamda on sekiz sayı yayınlamış ve 1990'ların Türkiye'sinde gündemde bulunan konular İslamcı perspektifi öne çıkaracak nitelikte ele alınmıştır. Derginin genel siyasal yöneliminin temelde İslam üzerine olduğu düşünülmesine rağmen, hedeflerin sadece İslam üzerine kurgulanmadığı görülmektedir. Dergi her sayısında dönemin siyasi olaylarını da okuyucuya aktarmıştır. Dergide yayımlanan tüm yazılar içerisinde yapılan tematik çalışma tablosu derginin temel ilgi odağını anlayabilmek bakımından yararlı olacaktır. İslami yazıların yanı sıra politik konulara eğilim dikkat çekici boyuttur.

²³ *Yeni Zemin*, (1993). “*Yeni Zemin Niçin Çıkıyor?*”, (1), s. 1.

Temalar tablosu incelendiğinde dergide ana hatlarıyla İslamcılık, modernizm tartışmaları, Kürt sorunu, Kemalizm, laiklik, kadın, ekonomi, askeri vesayet ve ordu, anayasa, yayıncılık, kültürel hayat ve dış politika gibi temaların işlendiği görülmektedir. Bu temaların analizi inceleme kapsamında olan her iki derginin çizgisini tespit edebilme adına önemli veriler sunmaktadır. Bu çerçevede yapılan incelemede temalar kategorilere ayrılmış ve genel hatlarıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Kategoriler oluşturulurken konular en çok tekrar edilen kelimeye bağlı olarak temaların altında değerlendirilmektedir. Gündelik yaşamın İslamileştirilmesi, İslami eğitim ve aile gibi konular kadın ve İslam temaları altında ele alınmıştır. Refah Partisi, seçim ve iç politika ile ilgili yazılar Rejim başlığı altında kategorilendirilmiştir. Temaların birbirine yakın konular olduğu göz önüne alındığında iç içe geçmiş konuların hangi konuya ağırlık verdiklerine göre temalandırma yapılmıştır. Örneğin “İslam, Sivil Toplum ve İktidar” başlıklı yazı, konunun bütünlüğüne göre değerlendirilmiş ve ağırlıklı konunun rejim olduğu fikrinden hareketle bu kategoride değerlendirilmiştir. Çalışmada bu doğrultuda yazarlarına ve makale içeriklerine göre bir tematik çalışma hazırlanmıştır²⁴.

Bu çerçevede yapılan incelemede dergi içerisinde yer alan tüm metinler yani makale, köşe yazıları, haberler, yazılar çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Dergi içeriklerinde yer alan görseller ve karikatürler kapsam dışı bırakılmıştır. Bazı görseller anlamı kuvvetlendirdiği gerekçesiyle araştırmaya dahil edilmiştir.

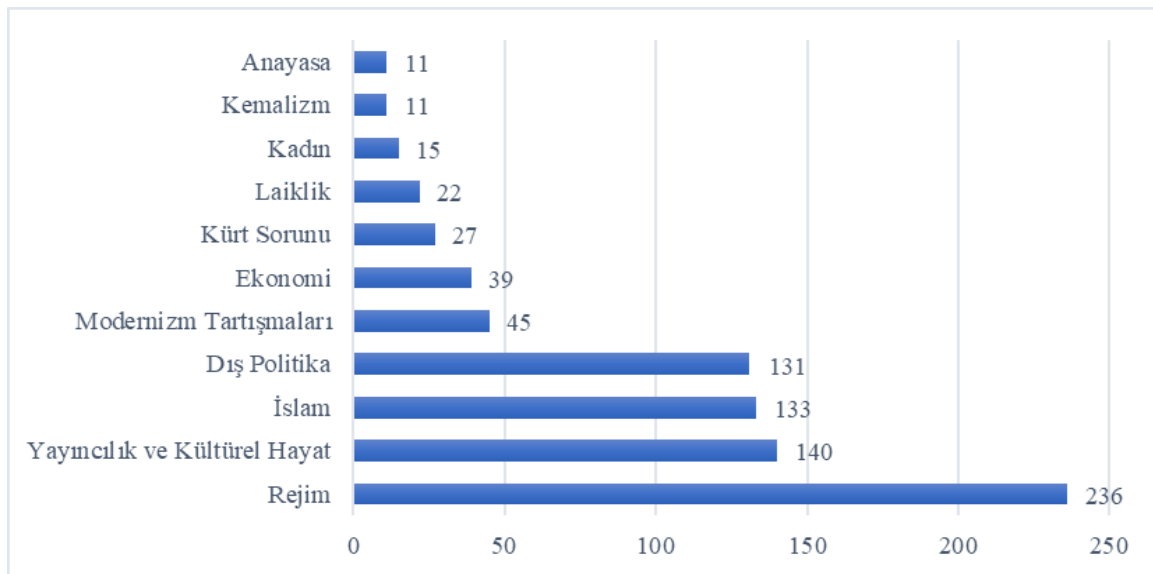
Yeni Zemin’de toplamda sekiz yüz on yazının yayımlandığı görülmektedir. İslami bir vakıf dergisi olduğu düşünüldüğünde ağırlıklı konunun İslam temalı yazılar olması beklenirken daha çok Rejim üzerine yazıların kaleme alınması dikkat çekicidir. Rejim ve Vesayet üzerine toplam iki yüz otuz altı yazıya yer verildiği görülmektedir. İkinci sırada Yayıncılık ve Kültürel Hayat gelmektedir; bu konu hakkında yüz kırk yazıya rastlanmıştır. İslam konulu yazı sayısı ise yüz otuz üçtür. Dış Politika konulu yazı sayısı

²⁴ Bkz.EK-4: Yeni Zemin Makale Başlıklarına Göre Temalar

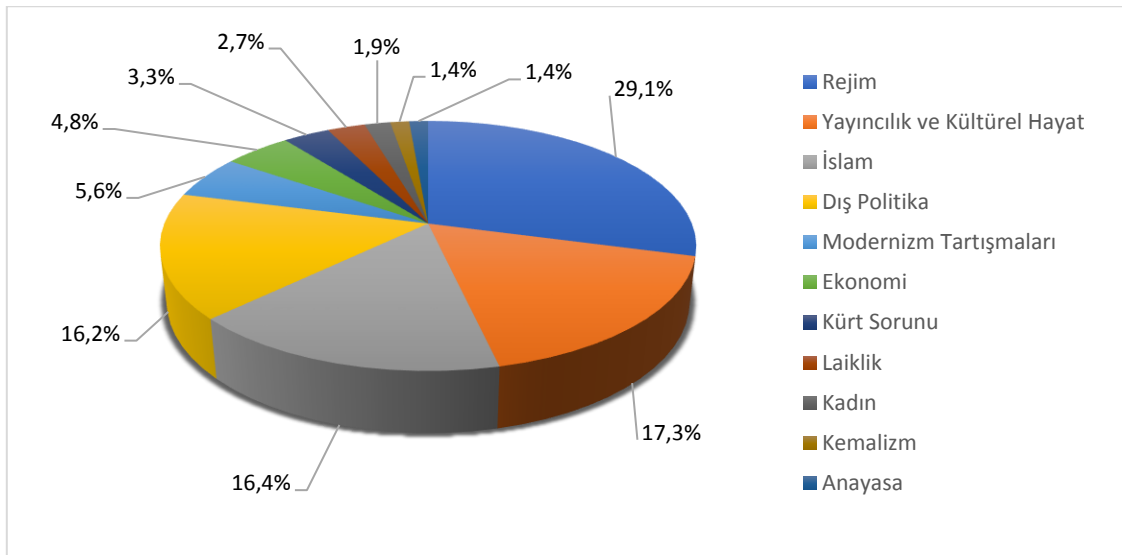
yüz otuz bir, Modernizm Tartışmaları konulu yazı sayısı kırk beş ve Ekonomi konulu yazı sayısı da otuz dokuz olarak tespit edilmiştir. Kalan diğer temalara ait veriler Tablo5'te detaylı olarak verilmiştir. *Yeni Zemin*'in temalarının daha net gösterilebilmesi açısından grafiklerle sunulması faydalı olacaktır. Tema dağılımı Grafik 2 ve Grafik 3''te daha net görülebilmektedir.

Tablo 5: Yeni Zemin Temalar Rakamsal Veriler Tablosu

Sıra	İlgili Tema konusu	İlgili Tema konusu ile yazılan yazı sayısı
1.	Rejim	236
2.	Yayıncılık ve Kültürel Hayat	140
3.	İslam	133
4.	Dış Politika	131
5.	Modernizm Tartışmaları	45
6.	Ekonomi	39
7.	Kürt Sorunu	27
8.	Laiklik	22
9.	Kadın	15
10.	Kemalizm	11
11.	Anayasa	11
	Toplam	810

Grafik 1: Yeni Zemin Dergisi Temalar Rakamsal Grafiği

Grafik 3: Yeni Zemin Tema Dağılım Grafiği

Gerek *Yeni Zemin*, gerekse *Bilgi ve Hikmet* farklılıklarını ortaya koyabilmek adına, dergilerde işlenen temaların karşılaştırmalı analizi uygun görülmektedir. Buradan hareketle konu başlıklarının yer aldığı karşılaştırmalı temalar tablosuna yer verilmesi, çalışmanın anlaşılabilirliği ve dergiler arasındaki farklılığı ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir. Bu fıkirden hareketle yapılan karşılaştırmalı analize sonuç ve değerlendirme bölümünde ayrıca değinilmiştir.

Yeni Zemin tema analizi yapılırken, temaların kadın ve erkek yazarlara göre dağılımı da incelenmiştir²⁵. Burada ulaşılmak istenen; kadın ve erkek yazara yer verme oranının tespit edilerek, söz konusu dergide eşitlikçi bir çizgi izlenip izlenmediğine ilişkin çıkarımda bulunabilmektir²⁶.

Dergide kadın yazarların erkek yazarlara oranla az oluşu ve devamlılık gösteren yazılarının bulunmayışı dikkate değerdir. Kadın yazarların daha çok yayıncılık ve kültürel hayat bölümünde yazı yazdığı görülmektedir. Bu konuda kadın yazarların görüşlerine toplam altı yazıda yer verilmiştir. Özellikle kadın temalı yazılarda, on bir erkek yazarın görüşüne yer verilmişken sadece üç kadın yazarın konu hakkındaki yazıları

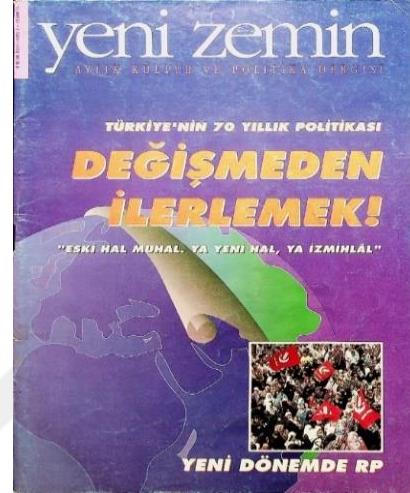
²⁵ Tematik incelemedeki toplam makale sayısı ile yazar sayılarının eşdeğer doğrultuda olmamasının nedeni bazı makalelerin birkaç yazar tarafından ortak yazmasıdır.

²⁶ Bkz Ek-5: *Yeni Zemin* Kadın ve Erkek Yazarlara göre Yazı Sayılarının Temalara göre Dağılımı

yayınlanmıştır. Bunun yanı sıra hemen hemen her sayıda yer verilen erkek yazar sayısı da dikkat çekici boyuttadır. Konuya dair yazar sürekliliğini gösteren çalışmaya yazar analizi bölümünde ayrıca değinilecektir.

2.1.1.1. *Yeni Zemin* Dergisi Kapak ve Reklam Analizi

Yeni Zemin, 1993 yılının ocak ayında yayın hayatına başlamıştır. Derginin birinci sayısı doksan dokuz sayfadan ve toplamda elli dört yazıdan oluşmaktadır. Resim 1’de *Yeni Zemin*’in birinci sayısının kapağı yer almaktadır. Kapakta var olan kabuğundan sıyrılarak, yeniden şekil almaya başlayan bir dünya görseli kullanılmıştır. Bu sayı “Türkiye’nin yetmiş dokuz yıllık politikası, değişmeden ilerlemek “Eski Hal Muhal Ya Yeni

Resim 1: *Yeni Zemin*, Ocak 1993, Sayı: 1

Hal, ya İzmihlal”²⁷ başlığı ile yayın hayatına giriş yapmıştır. Bu başlıkla Türkiye’de uygulanagelen mevcut sistemin tıkanıdığı, eskidiği ve yeni bir sisteme ihtiyaç duyulduğu söylemi derginin temel yol haritasını çizer niteliktedir. Bu amaçla dergide görev alan yazarlar, sosyal, kültürel ve içinde bulunulan politik koşulları değerlendirilerek sistemin yeniden yapılandırılması gerektiği hususu üzerinde yazılar yazmışlardır. Dergi her sayısında farklı konuları kapak konusu yapmıştır. Kapak tasarımları *Bilgi ve Hikmet*’ten farklılık gösterdiği için diğer kapakların da çalışmada yer alması uygun görülmüştür. Çalışma içerisinde her iki derginin ilk üç sayısı değerlendirmeye alınmış olup diğer sayı kapaklarına ekte yer verilmiştir²⁸.

²⁷ Konuya “Rejim Sorunu: Eski Türkiye-Yeni Türkiye Karşıtlığı” bölümünde detaylı olarak değinilmiştir. Bkz.s.134.

²⁸ Bkz. EK-3: *Yeni Zemin* Dergisi Kapakları

Dergi, bu sayısında şu bölümleri tematik kategorilere ayırarak kullanmıştır. “Politika” başlıklı bölümde “Yeni Dönemde Refah Partisi ve Siyasette Yeni Oluşumlar” konusuna, “Dış Politika” bölümünde, “Bosna Yangını ve Seyircileri”, “Söyleşi” bölümünde “Yeniden Yapılanma Türkiye’nin Tekamülü Olacaktır”, “Tartışma- Düşünce” bölümünde “Radikalizmin Sınırlar”ı, “Kültür Sanat” bölümünde ise “Bediüzzaman Said Nursi Olayı” konuları ele alınmıştır.

Dergide “Açık oturum” ve “Ayın Konuğu”, “Sizden Gelenler”, “Okuyucu Köşesi”, “Okuyucu Mektupları” gibi köşelere yer verilmiştir. Böylelikle okuyucu ile karşılıklı iletişim ve tartışma ortamı yaratılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan değeriendirildiğinde derginin ideolojik kazanımları, sembolik biçimde hedef kitlesi üzerinde (Thompson, 2013, s. 320) anlamlı bir hegemonya yaratmak üzere kullandığı söylenebilir.

Yeni Zemin’de ifadeyi kuvvetlendirmek adına görsel kullanımına ağırlıklı yer verildiğı görölmektedir. Her sayının kapağında farklı görseller kullanılmış, ayrıca içerik bölümünde de görsel kullanımına yer verilmiştir.

Resim 2’de *Yeni Zemin*’in ikinci sayısının kapağı yer almaktadır. Derginin ikinci sayısı Şubat 1993 yılında yayınlanmıştır. *Yeni Zemin*’in ikinci sayısı yüz sayfadan oluşmaktadır. Kapakta Beyazıt Eylemleri’nden bir fotoğraf bulunmaktadır. Bu sayıda toplamda altmış iki yazı yer almaktadır. Bu sayıda dergide “Türkiye’de Denetim Altındaki Dinin Özgürleşme Talepleri” ana başlığı kullanılmıştır. Türkiye’de din ve devlet ilişkisinin

Resim 2: *Yeni Zemin*, Şubat 1993, Sayı: 2

nasıl olduğu ve din politikalarının uygulanışı konuları işlenmiştir. Kapak başlığıyla ilgili olarak Mehmet Metiner; “Devlet Dinden Elini Çekmeli”, Muhsin Yazıcıoğlu; “Devlet

Halkına Benzemelidir”, Doç. Dr. Davut Dursun; “Din – Devlet İlişkilerinin 70 Yıllık Macerası”, Abdurrahman Dilipak; “Türkiye’de Hiçbir Zaman Laiklik Olmadı” başlıklı yazılar kaleme almışlardır.

Resim 3’te *Yeni Zemin*’in üçüncü sayısının kapağı yer almaktadır. Derginin üçüncü sayısı Şubat 1993 yılında yayımlanmıştır. Bu sayı yüz sayfadan oluşmaktadır ve toplamda yetmiş yazı yer almaktadır. Kapakta bir tartışma platformu ve asker şapkası fotoğrafları kullanılmıştır. Dergi “Rejim Ordusu mu, Savunma ordusu mu?” başlığını kullanmıştır. 1990’lı yıllarda asker-sivil ilişkisi kamuoyunun gündeminde olan konulardan biridir. Bu sayıda ordunun konumu ve

yeniden yapılandırılması, küçülmesi gerektiği gibi konular ele alınmıştır. *Yeni Zemin*’in en önemli gündemlerinden biri, Türkiye’nin siyasal hayatı üzerindeki askeri vesayetin geriletilmesidir. Dergi bu amaçla üzerinde askeri vesayet olmayan bir siyasal rejimin kurulması için düşünsel planda mücadele başlatmıştır. Bu mücadeleye de Türkiye düşünce hayatında daha sonraki yıllarda etkili olacak aydınlar dâhil edilmiştir. Bu perspektifte bu sayıda siyaset ve ordu denklemi üzerine yazılar kaleme alınmıştır. Örneğin, Mehmet Metiner; “Bazı Mülahazalar”, Dr. Hikmet Özdemir; “Silahlı Kuvvetler – Sivil Otorite İlişkisi Üzerine”, Doç. Dr. Mehmet Altan; “Askeri Cumhuriyet”, Ali Bulaç; “Savunma Ordusu mu, Rejim Ordusu mu?”, Rasim Özdenören; “Askeri Sivil Toplum Örgütü Değildir”, Doç. Dr. İzzet Er; “Asker Düşünce Kabul Ettirme Aracı Olamaz”, Ümit Aktaş; “Siyasal Denetleme Aracı Olarak Ordu”, Doç. Dr. Sami Şener; “Halk Rejimine İnaniyorsa Onu Korur”, Doç. Dr. Davut Dursun; “Değişen Türkiye’de Ordu, Sistemin Neresinde?” başlıkları altında yazılar yazmışlardır.

Resim 1: *Yeni Zemin* Mart 1993, Sayı: 3

Tartışma – Düşünce bölümünde “Toplumu Dönüştüren İslamcı Aydınlar” konusu ile ilgili yazılar kaleme alınmıştır. Her sayıda yer alan Kültür-Sanat bölümünde ise “Pozitivist Tıp Kepenek Kapatıyor” başlığıyla, Ziyad Ebuzziya ve “İslam’ı Yayıncılık Sancılı Dönem” başlıkları ile yazılar bulunmaktadır.

Yeni Zemin/in kıt olanaklarla yayın hayatında tutunmaya çalıştığı, derginin satış fiyatları incelendiğinde görülmektedir. Yayın hayatına başladığı Ocak 1993 yılında 15 TL olarak satışa sunulmuş, yedinci sayıda fiyat 30 TL’ye çıktığı güne kadar bu fiyat üzerinden satışa sunulmuştur. Sekizinci sayıda satışların azalması üzerine fiyat 20 TL’ye indirilmiş ve bu rakam son sayıya kadar devam etmiştir. On ikinci sayıdan itibaren ana sayfada fiyat bilgisi görülmemektedir. Son sayı olan on altıncı sayıda ise 30 TL olarak belirlenmiştir. Mayıs ve Haziran 1994’te ise tek dergi olarak çıkan son sayıda fiyatı 70 TL olarak belirlenmiştir. Yalçın Akdoğan, *Yeni Zemin*’in kapanma gerekçesini şu sözlerle ifade etmektedir:

Yeni Zemin dergisi kıt imkânlarla yayın hayatına tutunmaya çalışan, hiçbir dış kaynak ve destek almayan, hiçbir yönlendirmeye girmeyen, kimsenin güdümünde olmayan bir dergiydi. İmkânları çerçevesinde 18 ay yayın hayatını sürdürebilmiş ve sonrasında kapanmıştır²⁹.

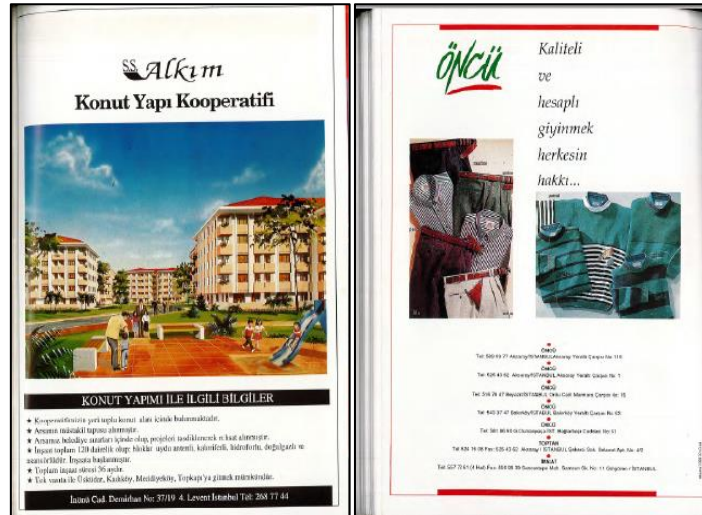
Yeni Zemin sunuş yazısında ekonomik kaygılar yaşadıklarını da şu sözlerle ifade etmiştir:

Bildiğiniz gibi *Yeni Zemin* dergisi genel dağıtımla çalışmıyor. Türkiye’nin her tarafına nokta bayilere gönderilmek suretiyle okuyucularına ulaşıyor. Bu ekonomik sebeplerden kaynaklanan oldukça zor bir dağıtım biçimi. Ödemeler geç dönüyor ve biz giderek sıkıntıya düşüyoruz. *Yeni Zemin* dergisinin yaşayabilmesi için ödemeleri geciktirmemeli, geciktirenleri uyarmalıyız (Sunuş, 1993, s. 1).

Yeni Zemin ile *Bilgi ve Hikmet*’in ticari kaygı düzeylerinin de birbirinden farklılık gösterdiğini, yayınladıkları reklamlar üzerinden değerlendirmek mümkündür. Bu noktada, söz konusu dergilerde kullanılan reklam içeriklerine de bakmanın faydalı olacağı öngörüsünden hareket edilmiştir.

²⁹ Bkz- Ek-1: Yalçın Akdoğan ile yapılan yüz yüze görüşme.

Yeni Zemin’de kitap tanıtımlarının yanı sıra bazı özel firmaların reklamlarına da yer verilmiştir. Aşağıda örnekleri verilen Kurt Giyim, Öncü Giyim, Asil Kumaş ve Tesettür Giyim gibi bazı tekstil firmalarının reklamlarına, Sınav Dershanesi, Şafak Dershanesi gibi dershanelerin reklamlarına, Furkan Eczanesi, Kevser Yağları, Alkım Konut Yapı Kooperatifi gibi özel sektöre ait ticari temalı reklamlara yer verildiği görülmektedir. Bu verilerden hareketle, vakıf dergilerinin maddi kaygı taşıdığı ve varlığını finanse edebilme adına farklı sektörlerin reklamlarına ihtiyaç duyduğu sonucuna varılabilir.

Resim 4: Yeni Zemin’de Yer Alan Reklam Örnekleri

Dergide bu reklamların yanı sıra Zehra Eğitim ve Kültür Vakfı’nın reklamlarına ve bazı kitap tanıtımlarına yer verildiği görülmektedir. Örneğin; Nehir Yayınlarının

Ortadoğu’da İslamcı Örgütler adlı kitabı, Kardelen Dergisinin, İslami Düşünce Metodumuz ve Hedefleri isimli kitabın yanı sıra “İslam Ümmeti’nin Yetimleri Kürtler”, “Dinler Tarihi”, “Kürd Sorunu Forumu” isimli kitapların tanıtımı da yapılmıştır.

Vakıf geleneğimizi yaşatalım
Zehra Eğitim ve Kültür Vakfı'nın Yeni Hizmet Programı

- Kurban Kurbanı
- Eğitici kurumları
- Yurt ve pansiyonlar
- Öğrenciler için burs...

Nakdi ve aynı bağışlarımızla, Zekat ve fitrelerimizle, Kurban ve adaklarımızla bu hizmet yarışına siz de katılın.

İSLAM ÜMMETİNİN YETİMLERİ KÜRTLER
Fehmi Şimşek

DİNLER TARİHİ
ALİ ŞERİATİ
YediGeceKitapları

BEKLENEN KİTAP ÇIKTI!..
MAZLUM-DER
KÜRD SORUNU FORUMU
200'a aşkın alim, aydın, toplumsal sözcü ve milletvekilinin katılımıyla gerçekleştirilen ve iki gün süren forumda soruların tüm tebliğler, gapanın tüm tartışmaları...

KÜRDİSTAN'DA DEĞİŞİM SÜRECİ
Müfid Yüksel
YAKINDA

İSLAM DEVLETİNDE SİYASAL SİSTEM / PROF. M. SELİM EL-AVVA • KUR'ANI ANLAMADA YÖNTEM / MURAHMED GAZALI • YOLDAĞI AFETLER / DR. S. MUHAMMED NUIH • MODERN DÜŞÜNCENİN BUNALIMI / PROF. TAHİA ÇARİİ EL-AVVA • ŞİRK VİZYONU VE DÜŞÜNME / PROF. ARİFELİYAN Y. FAKIRAN • İSLAMİ UYANIS / PROF. MUHAMMED KUTUP • İSLAM ANTROPOLOJİSİNE DOĞRU / PROF. EKBER S. AHMED • MÜSLÜMANLARIN DÜŞÜNCE BUNALIMI VE ÇIKIŞ YOLLARI / PROF. ABDULHAMİD AHMED ERİ SÜLEYMAN

SORU YAYINCILIK - CİHAN SOK. 39/2 TEL:0330 05 09 06430-SİHRİTE/ANICALA

Resim 5: Yeni Zemin’de Yer Alan Yayıncılık Alanındaki Reklam Örnekleri

Söz konusu dönemde kendini finansal olarak var etmeye çalışan İslamcı yayıncılık vakıflarının maddi manevi desteğiyle dönüşmüş ve materyal varoluş kaygınları büyük ölçüde azalmıştır. Bununla birlikte yayınlandıkları dönem boyunca nasıl fonlandığına ilişkin araştırmalar, tarihsel dönemin sonlanmasının ardından araştırmacıların akademik ilgisini çekeceği düşünülmektedir.

2.1.1.2. Yeni Zemin Yazar Analizi

Yeni Zemin üzerinde yapılan yazar incelemelerinde toplamda iki yüz yirmi yedi yazarın yazılarına yer verildiği tespit edilmiştir. Kadın yazarlar sayıca azdır. Kadın yazar sayısı on iken, erkek yazar sayısı ise iki yüz on yedidir³⁰. Derginin büyük bir çoğunluğunda erkek yazarın yer alması dikkat çekmektedir. Kadın yazarların toplamda on dört yazıyı kaleme aldığı³¹ görülürken, erkek yazarların makale sayısı altı yüz otuz dokuz olmuştur³². Kadın yazarlardan Hülya Aktaş ve Nur Vergin isimli yazarlar birkaç sayıda yer alan ender kadın yazarlardandır. Diğer yazarlar içerisinde yer alan kadınların Elif Yuva Müdiresi, Hilal Anaokulu Müdiresi, Anaokulu Öğretmeni ve Pedagog gibi meslek gruplarından olması kadın yazarların bazı meslek grupları ile özdeşleştirilip yer verilmiş olması dikkate değerdir³³. Derginin yayın hayatı boyunca hemen hemen her sayıda aynı erkek yazarlara sıklıkla yer verildiği tespit edilmiştir. En çok yazı yazan yazarlar ise sırasıyla Mehmet Metiner (otuz beş), Doç. Dr. Davut Dursun (yirmi üç), Ali Bulaç (yirmi bir), Altan Tan (yirmi), Yalçın Akdoğan (yirmi), Osman Tunç (on dokuz), olmuştur³⁴. Dergide aynı zamanda hemen hemen her sayısında yazarı belli olmayan metinler de yayınlamıştır. İsim belirtilmeden yayınlanan bu metinlerin toplam sayısı yüz elli yedi olmuştur. Toplam makale sayısı dikkate alındığında bu sayının yüksek oluşu dikkat çekicidir. Tablo 6’da *Yeni Zemin* cinsiyete göre yazı sayıları Tablo 7’de *Yeni Zemin* kadın yazarların yazı sayıları yer almaktadır.

³⁰ Bkz: EK-6 *Yeni Zemin* Erkek Yazar Sayıları.

³¹ Aynı kadın yazarın farklı sayılarda başka konu hakkındaki makalelerinin olması nedeniyle yazar ve makale sayıları arasında fark bulunmaktadır.

³² Bkz.Tablo-10 *Yeni Zemin* Cinsiyete Göre Yazı Sayıları.

³³ Bkz. Tablo-11 *Yeni Zemin* Kadın Yazarların Yazı Sayıları.

³⁴ Bkz.Tablo-12 *Yeni Zemin* Erkek Yazarların Yazı Sayıları.

Tablo 6: Yeni Zemin Cinsiyete göre Yazı Sayıları

Dergi Sayıları	Kadın, Erkek ve Adı Belirtilmemiş yazarların yazı sayısı	Kadın Yazar	Erkek Yazar	Belirtilmemiş
1. Sayı	36		29	7
2. Sayı	49		46	3
3. Sayı	57	1	50	6
4. Sayı	58		43	15
5. Sayı	62	5	41	16
6. Sayı	47		38	9
7. Sayı	44	2	32	10
8. Sayı	47		40	7
9. Sayı	35		35	
10. Sayı	50	1	37	12
11. Sayı	42	1	31	10
12. Sayı	51	1	46	4
13. Sayı	52		33	19
14. Sayı	48		34	14
15. Sayı	43		34	9
16. Sayı	38	1	29	8
17-18. Sayı	51	2	40	9
Toplam	810	14	639	157

Tablo 1: Yeni Zemin Kadın Yazarların Yazı Sayıları

Kadın Yazarlar	Dergi Sayıları	Yazı Sayısı
1. Afife Çort/Elif Yuva Müdiresi	5. Sayı	1
2. Bahise Ayar/Hilal Anaokulu Müdiresi	5. Sayı	1
3. Emine Şenlikoğlu	7. Sayı	1
4. Gülden Aslan/Anaokulu Öğretmeni	5. Sayı	1
5. Hülya Akın	5. Sayı	1
6. Hülya Aktaş	3. Sayı	1
	7. Sayı	1
	16. Sayı	1
	17-18. Sayı	1
7. Nilgün Çelebi (Ankara Ü. DTCF Sos. Bl. Bşk.)	10. Sayı	1
8. Nur Vergin	11. Sayı	1
	17-18. Sayı	1
9. Saadet Kaya	12. Sayı	1
10. Semra Gözcü/Pedagog	5. Sayı	1
Kadın Yazarların Yazdığı Yazı Sayısı Toplamı		14

Dergideki yazar profilleri incelendiğinde, çok yönlü olmakla birlikte belli bir kültürel havzadan beslendikleri görülmektedir. *Yeni Zemin*'deki yazar çeşitliliği, konuların farklı entelektüel bakış açıları ile zengin bir perspektiften bakılmasına imkân vermektedir.

2.1.2. *Bilgi ve Hikmet* Biçimsel Belirlenimler

Bilgi ve Hikmet 1993-1995 yılları arasında Ahmet Şişman'ın sahipliğinde İstanbul'da yayınlanmıştır. Derginin kuruluşunda ve yayınlanışında öncülük eden ve derginin genel yayın yönetmenliğini yapan Ali Bulaç olmuştur. *Bilgi ve Hikmet* Dergisi İz Yayıncılık tarafından toplamda on iki sayı olarak çıkmıştır. Derginin periyodu üç aydır. Kış, bahar, yaz ve güz döneminde yayınlanmıştır³⁵. Derginin tüm sayılarına ulaşılmıştır.

1993'te Ali Bulaç ve arkadaşları tarafından yayınlanmaya başlayan *Bilgi ve Hikmet*, iki sene sonra, on iki sayıyla birlikte, sahiplerinin el değiştirmesiyle kapanmıştır. Derginin önemli yazarları ise Abdurrahman Arslan, Ömer Çelik, Ömer Dinçer, İlhan Kutluer, Nuh Coşkun, Şükrü Karatepe, Kadir Canatan'dır. Kentel'in (2014, s. 10) ifade ettiğine göre; Bulaç'ın 1980'de tutuklanmasından sonra kapanan *Düşünce*'nin bir devamı olan ve on üç yıl aradan sonra akademik ve entelektüel üretim amaçlı ilk dergi girişimi olarak çıkan bu derginin ortalama satışı üç bin – beş bin civarında olmuştur.

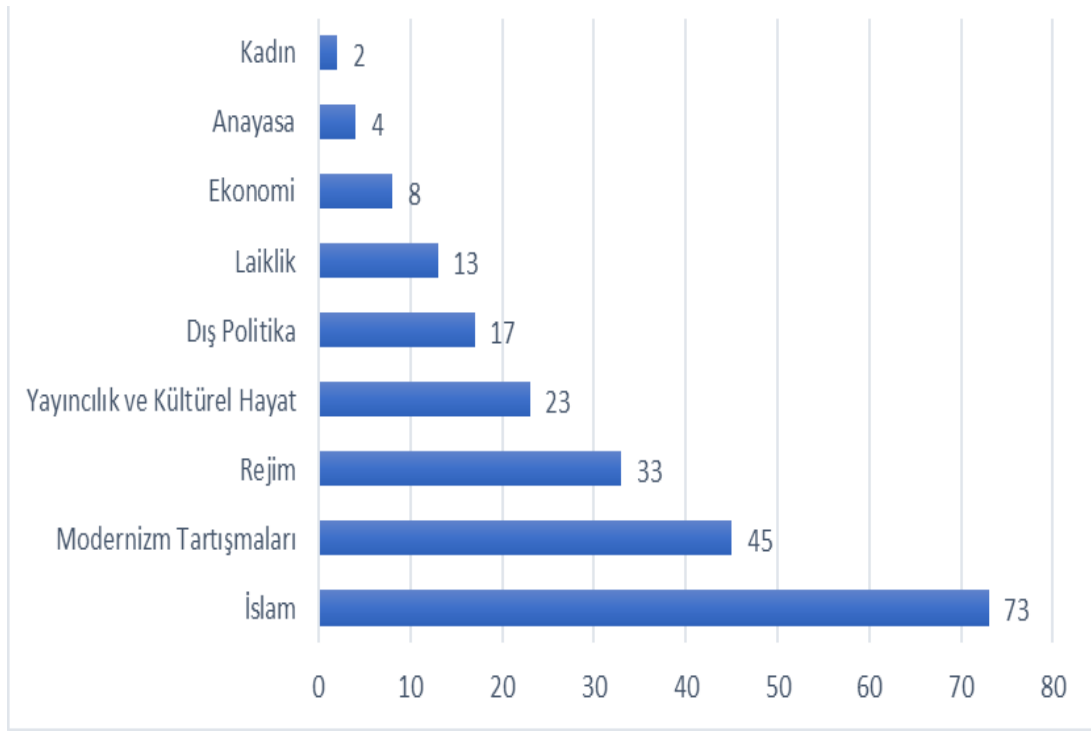
Bilgi ve Hikmet, çeşitlenmiş bir içerikle güncel siyasal konulara İslamcı bir yaklaşım getirmeye çalışan bir dergi olmuştur. Anlam ve dil yapısı itibariyle İslamcı bir çizgide yayımlanmıştır. Bir gelenek içindeki devamlılık ve yenilenmenin işaretleri olarak İslâmî eğilimli dergiler, bir yandan “bilgi üretiminin gerçekleştiği araçlar” olarak da sunulmaya çalışılmış ve İslami ideolojiye etkileri aktarılmaya çalışılmıştır. *Bilgi ve Hikmet* de bu kodlarla hareket eden bir dergi olmuştur.

³⁵ Bkz EK-10: *Bilgi ve Hikmet* Dergisi Künye.

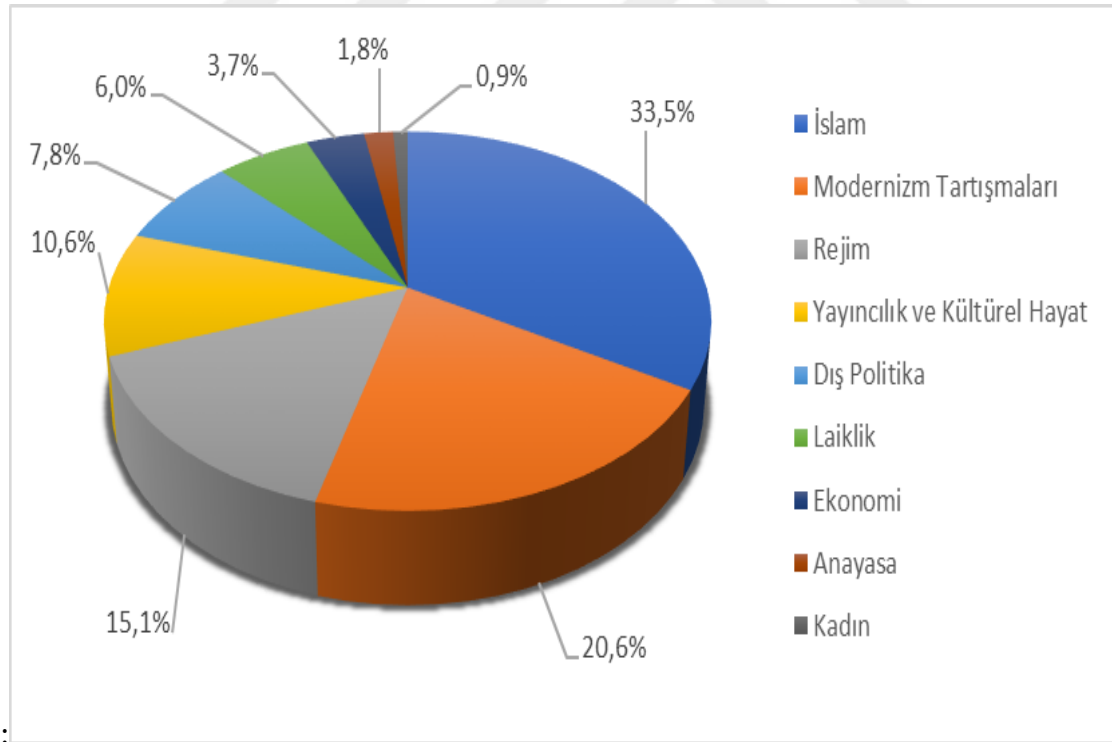
Dergide üzerinde yapılan tematik incelemede belirlenen temalara ait yazı sayıları şu şekilde verilmiştir. *Yeni Zemin* ile kıyaslandığında yayınlanan yazı sayısının dörtte bir oranında az olduğu dikkat çekmektedir. *Yeni Zemin*'de sekiz yüz on yazı yayımlanmışken, *Bilgi ve Hikmet*'te ise toplamda iki yüz on sekiz yazı yayımlanmıştır. *Bilgi ve Hikmet*'te yer alan en ağırlıklı tema yetmiş üç yazı ile İslam konusu olurken, Modernizm Tartışmaları kırk beş, Rejim hakkındaki yazılar ise otuz üç olmuştur. Kadın konusuna dair yazı sayısı sadece ikidir. Dergide hiçbir kadın yazara yer verilmemiştir. Kadın konusuna ait yazıları da erkek yazarlar kaleme almıştır. Kemalizm ve Kürt sorununa hiç değinilmediği tespit edilmiştir. Konu hakkındaki tematik incelemenin verilerine ait detaylı grafiksel Tablo 8'de yer almaktadır. Ayrıca Grafik 4: *Bilgi ve Hikmet* temalar rakamsal olarak gösterimi ve Grafik 5'de *Bilgi ve Hikmet* tema yazıları dağılımı yer almaktadır.

Tablo 8: *Bilgi ve Hikmet* Temalar Rakamsal Veriler Tablosu

Sıra	İlgili Tema konusu	İlgili Tema konusu ile yazılan yazı sayısı
1.	İslam	73
2.	Modernizm Tartışmaları	45
3.	Rejim ve Vesayet	33
4.	Yayıncılık ve Kültürel Hayat	23
5.	Dış Politika ve Ekonomi	25
6.	Laiklik	13
7.	Anayasa	4
8.	Kadın	2
9.	Kemalizm	0
10.	Kürt Sorunu	0
	Genel Toplam	218

Grafik 2: Bilgi ve Hikmet Temalar Rakamsal Grafiği

Grafik 5: Bilgi ve Hikmet Tema Yazıları Dağılım Grafiği

Çalışmanın bu bölümünü araştırma kapsamındaki dergilerin belirlenen temalara değinme sıklığıyla ilgilidir. Böylelikle elde edilen veriler üzerinden çıkarımda bulunmak amaçlanmaktadır. Aynı dönemde yayınlanmalarına rağmen *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet*'in konulara eğiliminin farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. *Bilgi ve Hikmet*'in Kemalizm ve Kürt sorununa hiç değinmediği, anayasa ve laiklik konularına ise kısmen değindiği söylenebilir. *Yeni Zemin* ise tüm konulara sıklıkla yer vermiş görüş bildirmiştir. Bunun yanında İslam ve modernizm konusu her iki dergide de ön plandadır. Buradan hareketle, İslam temelli bir modernizmin tartışmaya açıldığını söylemek mümkündür. Modernizm tartışmaları çerçevesinde yeni bir İslamcı söylem üretme isteği taşıdıkları gibi bir çıkarımda bulunmak yanlış olmayacaktır³⁶.

2.1.2.1. *Bilgi ve Hikmet* Kapak ve Reklam Analizi

Resim 6'da *Bilgi ve Hikmet*'in birinci sayısının kapağı yer almaktadır. Derginin ilk sayısı Ocak 1993 yılında yayın hayatına başlamıştır. Derginin bir inci sayısı yüz altmış sekiz sayfadan oluşmaktadır. Dergide toplamda yirmi yazı bulunmaktadır. Kapakta herhangi bir görsel kullanılmamıştır. Derginin tüm sayı kapakları aynı formatta görsel kullanılmadan kapak dosya adı ve içindekiler şeklinde sunulmuştur³⁷. Bu sayıda dergi

Resim 6: *Bilgi ve Hikmet*, Ocak 1993, Sayı: 1

“İslam’ın Modern Dünyaya Cevabı Nedir?” kapak başlığını kullanmıştır. Bu sayıda aynı zamanda derginin genel yayın yönetmenliğini yapan Ali Bulaç “İslam Dünyasında Hikmeti Yeniden Diriltmek” isimli makalesini yayınlamıştır. Derginin ilk sayısındaki bazı yazarlar ve yazı başlıkları ise şöyledir: Abdurrahman Arslan; “Yeni Bir Anlam İçin

³⁶ Bkz. Ek-16: *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet* tema karşılaştırması

³⁷ Derginin diğer sayılarına ait kapaklar için Bkz EK-11: *Bilgi ve Hikmet* Dergisi Kapakları.

Bir Gelecek”, M. Akif Ak; “Muasırlaşmaktan Modernleşme”, Ferhat Kentel; “Dinin Anlamı, Anlamları ya da Yeniden Rüyaya Doğru”, Mümtazer Türköne; “Modernleşme ve İslamlaşma” gibi konuları kaleme almışlardır.

Dergi her sayısında “Tartışma” ve “Eleştiri-Tanıtım” gibi köşelere yer vermiştir. İlk sayısında tartışma bölümünde İştâr Tarhanlı; “Laik Türkiye Devleti’nde Diyanet İşleri Başkanlığı” Ömer Çelik ise “Aydınlık, Din, Gelenek ve Modernite” başlıklı yazıyı kaleme almıştır. Eleştiri ve Tanıtım bölümünde ise Ergun Yıldırım; “Modernleşmenin Doğurduğu Toplumsal Şizofreni “yaralı bilinç”, Hüseyin Besli “Kızılдерili Atalarımдан Günümüzün Kafirlerine”, Michael E. Meeker “Türkiye’nin Yeni Müslüman Aydınları” konulu yazıları yazmışlardır.

Resim 7’de *Bilgi ve Hikmet* ikinci sayısının kapağı yer almaktadır. Derginin ikinci sayısı olan bahar sayısı 1993 yılında yayınlanmıştır. Dergide toplamda otuz iki yazı yer almaktadır. Genel format incelendiğinde hemen hemen her sayının aynı formatta yazıldığı görülmektedir. Sadece her sayının kapak konusu değişim göstermiştir. Derginin ikinci sayısı olan bahar dönemi kapak başlığı ise “İslam ve Protestanlık”tır. Bu sayısında yer alan bazı makale

Resim 7: Bilgi ve Hikmet, Bahar 1993, Sayı: 2

başlıkları şu şekildedir: Abdurrahman Arslan “Sekülerizm; Akleden Kalbin Parçalanışı”, Ali Bulaç “Kutsala, Hayata ve Tarihe Dönüş”, Kadir Canatan “Kapitalizm, Protestanlık ve İslam”, Yasin Aktay “İslam ve Modernliğin Ruhu” Ömer Çelik ise “Modern İdrakin Tabii Hasılası” başlıklı yazıları kaleme almışlardır.

Resim 8’de *Bilgi ve Hikmet* dergisinin üçüncü sayısının kapağı yer almaktadır. Derginin üçüncü yaz sayısı olan bu sayı 1993 yılında yayınlanmıştır ve yüz yetmiş altı sayfadan oluşmaktadır. Derginin bu sayısında toplamda yirmi beş yazı yer almaktadır. Derginin bu sayısında da kapak fotoğrafı kullanılmamıştır. Derginin yaz dönemi kapak başlığı

“İslam ve Modern Ulus Devlet” olmuştur. Bu sayısındaki bazı makale başlıkları ise şöyledir: Ali

Resim 8: *Bilgi ve Hikmet*, Yaz 1993, Sayı: 3

Bulaç “Modern Devletin Totaliter ve Ulus Niteliği”, Abdurrahman Arslan, “Peygamber Ümmeti’nden Ulus’un Devletine”, Ömer Çelik “Devletin Modern Doğası İyi Siyasetten Etkin Siyasete” başlıklı yazıları kaleme almışlardır.

Bilgi ve Hikmet’in reklamları incelendiğinde ağırlıklı olarak kitap tanıtımlarının yapıldığı görülmektedir. Bu tanıtımların büyük çoğunluğunda İslami ağırlıklı kitaplar yer almaktadır. İz Yayıncılıktan “Hz.Muhammed’in Hayatı”, “İslam’ın Serüveni”, Pınar Yayınları kitapları gibi tanıtımların reklamlarına yer verilmiştir. Derginin satış bedeli incelendiğinde ticari kaygıyla hareket ettiği söylenebilir. Satış bedeli on iki sayı boyunca değişim göstermiştir. İlk sayısı 1993 Kış ayında çıkan derginin satış bedeli 30.000 TL olarak belirlenmiştir. Üçüncü sayıdan itibaren 40.000 TL olan fiyatı, beşinci sayıda 50.000 TL olmuş, 1994 bahar sayısından itibaren satış fiyatı 100.000TL’ye çıkmıştır. Dokuzuncu sayıda 150.000 TL olan rakam, on birinci sayıdan itibaren 200.000 TL’ye çıkmış ve yayın hayatına son verdiği 1995 güz on ikinci sayısında da bu rakamla yayın hayatına veda etmiştir. Dergini maddi kaygı taşımasına rağmen özel sektör, firma ve dersane reklamlarına yer vermediği görülmektedir. Dergi reklam olarak sadece “Hz.Muhammed’in Hayatı”, Pınar Yayınlarından “Kur-an’da İnsan ve Toplum”, “İslam’ın Serüveni” gibi İslami ağırlıklı kitap tanıtımlarına yer verilmiştir.

Resim 9: Bilgi ve Hikmet İslami İçerikli Kitap Tanıtımları

2.1.2.2. Bilgi ve Hikmet Yazar Analizi

Bilgi ve Hikmet üzerinde yapılan incelemelerde yazıların akademik bir dille makale formatında yazıldığı görülmektedir. Ancak yazarların bazıları akademisyen olmasına rağmen akademik unvanları yazılarda belirtilmemiştir. Yapılan yazar analizinde dergide hiçbir kadın yazara yer verilmediği tespit edilmiştir. Derginin tamamındaki yazılar erkek yazarlara aittir. Toplamda iki yüz on beş yazı kaleme alınmıştır. Dergide yazarı belli olmayan yazı sayısı ise *Yeni Zemin*'nden farklı olarak sadece üç olarak tespit edilmiştir. Bu durum *Bilgi ve Hikmet*'in yazarı belirtilmeyen yazılara yer vermemesinin somut bir örneğidir. Tablo 9'da *Bilgi ve Hikmet*'in cinsiyete göre yazı sayıları yer almaktadır.

Tablo 2: Bilgi ve Hikmet Cinsiyete göre Yazı Sayıları

Dergi Sayıları	Kadın, Erkek ve Adı Belirtilmemiş yazarların yazı sayısı	Kadın Yazar	Erkek Yazar	Belirtilmemiş
1. Sayı	15		15	
2. Sayı	17		17	
3. Sayı	19		19	
4. Sayı	18		16	2
5. Sayı	19		19	
6. Sayı	23		23	
7. Sayı	18		18	
8. Sayı	18		18	
9. Sayı	17		16	1
10. Sayı	15		15	
11. Sayı	19		19	
12. Sayı	20		20	
Toplam	218	0	215	3

Bilgi ve Hikmet üzerinde yapılan yazar analizinde bazı yazarların sıklıkla yer aldığı görüş bildirdiği tespit edilmiştir. Bu yazarların farklı farklı konularda yazıları kaleme aldığı görülmüştür. Derginin aynı zamanda genel yayın yönetmenliğini yapan Ali Bulaç, hemen her sayıda bir makale kaleme almıştır. Toplamda yüz sekiz erkek yazarın makalesi yayımlanmıştır. İlk sırada yirmi üç yazı ile Ali Bulaç yer alırken, ikinci sırada Ömer Çelik on bir yazı ile takip etmektedir. Kadir Canatan on, Abdurrahman Arslan ise beş yazı kaleme almıştır. Dergide *Yeni Zemin*'den farklı olarak ara ara yabancı uyruklu yazarlara da yer verildiği görülmektedir. Bunlar Ruud Peters³⁸, Hans Van Der Loo³⁹ Willem Van Reijen⁴⁰ ve Oliver Carre⁴¹'dir⁴². Tablo 10 'da *Bilgi ve Hikmet* erkek yazarlar ve yazı sayıları yer almaktadır.

³⁸ 16 Eylül 1943 doğumlu Amsterdam Üniversite'sinde görevli İslam Alimi. <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/kisi/55431809/rudolph-ruud-f-peters>,

³⁹ Biyografi, edebiyat, iş dünyası kategorilerinde eserler yazmış yazardır. <https://kidega.com/yazar/hans-van-der-loo-183610/>

⁴⁰ Estetik, felsefe, felsefi akımlar, filozoflar kategorilerinde eserler yazmış yazardır. <https://kidega.com/yazar/willem-van-reijen-170506/>,

⁴¹ 1961 doğumlu Fransız bağımsız politikacısı, [https://en.wikipedia.org/wiki/Olivier Carr%C3%A9](https://en.wikipedia.org/wiki/Olivier_Carr%C3%A9)

⁴² Bkz. Tablo-14 Bilgi ve Hikmet Dergisi Erkek Yazarların Yazı Sayıları.

Tablo 10: Bilgi ve Hikmet Erkek Yazarlar ve Yazı Sayıları

Yazar Adı	Toplam Yazı
1. Ali Bulaç	23
2. Ömer Çelik	11
3. Kadir Canatan	10
4. Abdurrahman Arslan	5
5. Neşet Toku	5
6. Ali Çoşkun	5
7. Rasim Özdenören	4
8. İlhan Kutluer	4
9. Ömer Dinçer	4
10. Ergün Yıldırım	4
11. Şükrü Karatepe	4
12. Eyüp Köktaş	4
13. Ebubekir Sifil	3
14. Davut Dursun	3
15. Cihan Aktaş	3
16. Mehmet Bekaroğlu	3
17. Düccane Cündioğlu	3
18. Mustafa Armağan	3
19. Ümit Aktaş	3
20. Mustafa Aydın	3
21. Kamil Yeşil	3
22. Hüseyin Besli	2
23. Martin Van Bruinessen	2
24. Hüseyin Atay	2
25. Mevlüt Uyanık	2
26. Mehmet Akif Ak	2
27. Ferhat Kentel	2
28. Nuh Çoşkun	2
29. Kadir Abdiimamoğlu	2
30. W. Montgomery Watt	2
31. Mümtaz'er Türköne	2
32. Süleyman Akdemir	2
33. Nadim Macit	2
34. Tanıl Bora	2
35. Necdet Subaşı	2
36. Hasan Tahsin Fendoğlu	2
37. Yalçın Akdoğan	2
38. M. Sait Şimşek	2
39. M. Hakan Yavuz	2

2.2. İdeolojik Çerçeve

Çalışmanın bu bölümü, araştırma kapsamında yer alan dergilerde işlenen ideolojik örüntüleri belirleme amacına yönelik olacaktır. Bunun için tematik analizden faydalanılmaktadır. Tematik analizinin amacı, metinlerin anlam inşasında hangi unsurlara göre sınıflandırıldığını ve bunu gerçekleştirirken üstlendikleri rolleri tespit edebilmektir. Bundan dolayı hegemonya kurma sürecinde ideolojik kodların temalar aracılığıyla nasıl kullanıldığını analiz etmeye yöneliktir. Bu kodlar oluşturulurken hangi öğelerin hangi amaçla ön plana çıkarıldığı, hangi öğelerin ise dışarda bırakıldığını keşfetmeyi amaçlanmaktadır. Böylelikle oluşturulan sembolik inşanın hegemonik ilişkileri nasıl beslediğini temalar üzerinde yapılan çözümlemeyle anlamak mümkün olacaktır.

İslamcılık ideolojisi, Türkiye’de siyasal hayat içerisinde önemli bir yer edinmiş ve Cumhuriyet tarihi içerisinde bağımsız bir teşkilatlanma alanı yakalamış, böylelikle siyasal bir hareketin hizmetinde olmuştur (Mardin, 2018, s. 156-157). Gülalp’in (2013, s. 25) de dediği gibi İslamcılık “siyasal mücadelelerin bir ifadesi” konumunda olmuştur. Her ideolojik akım da siyasal iktidara ortak olma veya tamamen elde etme potansiyeli taşır; bunu da toplumsal yapı ve toplumsal kültürle ilişkilendirerek gerçekleştirme eğilimindedir. Bu hegemonik inşayı ise yeni söylemler oluşturarak ve semboller üreterek gerçekleştirir (Atılğan, 2017, s. 292-295). Bu sembollerin üretilme ve hegemonik inşa için yeni söylemler oluşturma araç ve alanlarından biri de yayıncılıktır.

Bu aşamada “toplumsal yeniden üretim” (Thompson, 2013, s. 106) ve ideoloji bağının nasıl kurgulandığına incelenen dergiler üzerinden odaklanılmaktadır. Çalışma kapsamında, değişen İslamcılık söyleminin, hangi kültürel ve siyasal birikimlerin ürünü olduğu, hangi siyasi aktörleri aynı zeminde buluşturduğu, hangi dinamiklerin sonucu, somutlaştığı incelenmektedir. Geleneksel İslamcı düşünce ile yeni İslamcı söylemin çatışmaları ve kırılmaları 1993-1995 yılları *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet* üzerinden değerlendirilmektedir.

Yapılan incelemede dergilerde hangi kavramların sıklıkla tekrar edildiğine odaklanılmıştır. Yazılardaki makale başlıkları taranmış ve temalara ayrılmıştır. Böylelikle çalışmada gruplara ayrılan makaleler ana on tema altında başlıklandırılmıştır. Bu temalar; Rejim ve Vesayet, Ordu, İslam, Yayıncılık ve Kültürel Hayat, Dış Politika, Modernizm Tartışmaları, Ekonomi, Kürt Sorunu, Laiklik, Kadın ve Anayasa temalarıdır. Çalışmanın tematik analizi bu kapsama giren metinlerin üzerinde yapılmaktadır. Tematik analiz yöntemi kullanılan çalışmalarda incelenen çalışmaların benzer ve farklı yönlerini eleştirel ve yorumlayıcı bir perspektiften bir bütün şeklinde sunmak amaçlanmıştır (Çalık & Sözbilir, 2014, s.33-38). İncelenen dergilerdeki yazılar konuyu ele alış biçimlerine, ön plana çıkarmak istedikleri söylemlere göre değerlendirilip gruplandırılmıştır. Yazarların ülke meselelerinde ortaya koydukları tutum, eleştirel baktıkları konular ve olay ve olgulara çözüm önerileri dikkate alınmaktadır. Seçilen örnek makalelerde hangi kelimelerin sıklıkla tercih edildiği üzerinden değerlendirilmiştir. Bu çerçevede örneklem olarak seçilen makalelerden bazen doğrudan alıntı yapılarak, bazen dolaylı olarak aktarılacak istenen düşünce ifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak temalar arasında keskin bir ayırım olmaması sınırlılıklar arasındadır. Çoğunlukla her metinde rejim, demokrasi, modernizm, ordu, laiklik gibi temalar iç içe verilmiştir. Metinlerin hangi temaya dahil edildiği kullanılan kelimelerin ağırlıklarına göre belirlenmiştir. Çalışmada 1980 sonrası değişmeye başlayan İslamcılar için postmodern İslamcılar, bu dönemden öncekiler için ise gelenekçi İslamcılar tanımları kullanılacaktır. Geleneksel İslamcılık, 20. yy. başlarından itibaren modernleşme ve Batılılaşma süreçlerine tepki olarak ortaya çıkan ve İslam'ın siyasi, sosyal ve ekonomik hayatın tüm alanlarında hâkim olması gerektiğini savunan bir ideolojik harekettir. Bu hareket, İslam'ın sadece bir dini inanç sistemi değil, aynı zamanda kapsamlı bir yaşam rehberi olduğunu vurgular ve İslami değerlerin ve hukukun (şariat) devlet yönetiminde merkezi bir rol oynaması gerektiğini savunmaktadır. Postmodern İslamcılık, geleneksel İslamcılık hareketlerine kıyasla daha esnek, eklektik

ve çoğulcu yaklaşımları benimseyen, modernizm ve sekülerizme daha az karşıtlık gösteren bir İslamcılık formudur. Postmodern İslamcılık, İslam'ın evrensel değerlerini korumakla birlikte, modern dünyanın gerçeklerine uyum sağlama konusunda daha pragmatik ve açık fikirli bir tutum sergilemektedirler (Polat, 2021, s. 89-93).

Araştırma kapsamında yer alan her iki dergide yapılan incelemede bazı temalara sıklıkla yer verildiği tespit edilmiştir. Dergilerdeki makale sayıları göz önüne alındığında bu durum daha net ortaya çıkmaktadır. *Yeni Zemin* sekiz yüz on, *Bilgi ve Hikmet* ise toplam iki yüz on sekiz makaleye yer vermektedir. *Yeni Zemin* dönemin en önemli konu başlıklarını tartışmaya açmaktadır. Yayınlanan makale sayıları dikkate alındığında *Yeni Zemin*, araştırma kapsamındaki temaları ele alma sıklığı görülmektedir⁴³. Bundan dolayı tematik analiz örneklemelerinde *Yeni Zemin* ağırlık kazanmaktadır. Temalar analiz edilirken bazı yazarların makalelerine de sıklıkla değinilmiştir. Bunun nedeni ise, bu yazarların belirlenen her tema hakkında görüş bildirmeleridir. Bu yazarlar hemen hemen her sayıda yer almışlardır. Mehmet Metiner, Ali Bulaç, Davut Dursun, Yalçın Akdoğan, Ömer Çelik gibi önde gelen İslamcı aydınlar bunlar arasındadır.

2.1.1. *Yeni Zemin ile Bilgi ve Hikmet*'te Kurulan Askeri Vesayet ve Ordu Söylemi

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma kapsamında yer alan *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet*, rejim ve vesayet temaları çerçevesinde analiz edilmektedir. Dergideki yazarlar, vesayet kavramını ordu kavramı ile paralel tartıştıklarından ordu da bu başlık altında değerlendirmeye alınmaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında tüm devlet yapılanmalarında eli silah tutan erkekler asker olarak kabul edilmiştir ve 18. yy. Fransız Devrimi'yle ordular devletlerin profesyonel yapılanmış kurumları olmuştur ve İslamcı aydınlar için bu *de facto* sorun teşkil etmemektedir. Ancak ne zaman ki somut bir kurum olan ordu soyut bir kavram olan iktidara bağlandığında bu sorunsuzluk kırılmaya uğramıştır. Siyasi alana

⁴³ Bkz: EK-12 *Yeni Zemin* ve *Bilgi ve Hikmet* tema karşılaştırması

müdahaleler ve hatta askeri darbeler söz konusu olmuştur. Asker sivil iradeyi hedef olarak iktidarın yerine geçmektedir. Ordular rejimi tehlike altında gördükleri dönemlerde askeri bir düzen kurmak veya yönetebilecekleri sivil otorite belirlemek üzere darbe yapmaktadır (Kiriş & Cansever, 2015, s. 364). Ordu ve siyaset denklemi ülkelerin içinde bulundukları dinamiklere göre şekillenmiştir. Ordu “güç” kavramı ile eşdeğer tutulmuştur. Bu güç zaman zaman aslında devletin alt unsuru olmasına rağmen, devlete yön vermek isteyen konumuna da gelmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında Cumhuriyet’i kuranların asker kökenli kişiler olması, zor bir dönemde ülkeyi kurtarması, orduya “güven” duyulmasını ve kurtarıcı bir misyon edinmesini de beraberinde getirmiştir. Ordu rejimin koruyucusu ve teminatı olarak kabul edilmiştir. Bu misyondan hareketle zor zamanlarda ordunun siyasete müdahalesi bir “vazife” olarak kabul görmüştür. Ordu, sistemin devamlılığı için her daim tetikte bekleyen bir unsur olarak tarihsel hafızada yer almıştır. Türk ordusu da rejimi tehlikede gördüğü anlarda ülke yönetimine müdahalede bulunmuştur (Demir, 2009, s. 49-50). Ordu bir anlamda “rejimin bekçisi” olarak sistem içinde kendine varoluş sebebinin dışında bir yer edinmiştir. Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren Türk demokrasi tarihini sekteye uğratan askeri müdahaleler “vesayet” kavramını de literatüre katmıştır. Bu kırılmalar siyasal, toplumsal ve kültürel alanlarda da değişimlere neden olmuştur. Bu darbelerin ardından “askeri vesayet” belirgin olarak Türk siyasi hayatında yerini sağlamlaştırmıştır. Bu tarihlerden itibaren asker-sivil ilişkisi ve ordunun demokrasilerdeki yeri tartışmaların zeminini oluşturmuştur (Çiftçi, 2019, s. 7-11).

İslamcılar, Cumhuriyet rejimi ile aralarındaki gerilimin temel nedenini askeri vesayete dayandırmaktadırlar. Cumhuriyet sonrası iktidar tarafından yapılan din temelli düzenlemeler kutuplaşmayı hızlandırmıştır. Hilafetin, tekke ve zaviyelerin kaldırılması, diyanet işleri başkanlığının kurulması gibi uygulamalar din merkezli müdahaleler olarak kabul edilmiştir. İslamcılara göre, uygulanan katı askeri kurallar laiklik ilkesiyle birleşerek daha da sertleşmiş ve dini tasfiye etme yöneliminde olmuştur. 1980 Darbesi

sonrası Türkiye'de laiklik anlayışı gerekçesiyle müdahaleler daha sıkı bir şekilde uygulanmıştır. Bu uygulamalar sadece dini otoritenin devlet işlerinden uzaklaştırılması ile sınırlı kalmamış aynı zamanda toplumsal kutuplaşmalara da sebep olmuştur (Akıncı, 2013, s. 45-46).

Tüm dünyada yaşanan siyasal olaylar ve küreselleşmenin de etkisiyle ideolojik alanlarda da dönüşümler yaşanmıştır. Dünyada milliyetçilik ve liberal politikalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Yaşanan dönüşümün etkisiyle İslamcılar yeni bir rejim tasavvuruna doğru yol almıştır. Rejimin yanında çoğulculuk, çok hukukluluk, hoşgörü ve demokrasi kavramlarına ve laiklik ilkesi yeniden tartışmaya açılarak bu kavramlara uyumlu İslamcı politikalar geliştirmeye çalışmışlardır.

Portelli'nin (1982, s. 25) anlatımına göre, devlet hegemonyası sarsılmaya başladığı anlarda zora başvurur ama bunu uzun süre yapamaz. Çünkü uzun zaman alan tahakküm karşı hegemonyayı güçlendirebilir. 1980 Askeri Darbesi de bu bağlamda düşünüldüğünde karşı hegemonyayı harekete geçiren bir zemin hazırlamıştır demek mümkündür.

Bu kertedeki analizde amaç, dergiler üzerinden önerilen bu alternatif İslamcı modelin kendi hegemonyasını nasıl kurduğuna dair tespitlerde bulunabilmektir. Bu tespitler ile, 2000'lerin siyasal hayatını hangi düzeyde etkilediğine dair çıkarımlar yapılabilmesi, daha sonra yapılacak araştırmalarına katkı sağlayabilecektir. Yapılan tematik analiz sonucunda, İslamcıların rejim, ordu ve vesayet kavramlarını iki temel tez üzerinden şekillendirdikleri söylenebilir. Bunlardan ilki demokrasi ve modernizm temelinde rejimin revizyonu, ikincisi ise yeni bir devlet zemini için sivil toplumun güçlendirilmesi olarak belirlenmektedir.

2.1.1.1. Rejim Sorunu: Eski Türkiye-Yeni Türkiye Karşıtlığı

İslamcılar, söylemlerinde yaklaşık yetmiş yıllık bir sistemin eleştirisini yaparak başlamaktadırlar. Böylelikle yeni bir rejim söyleminin alt yapısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. *Yeni Zemin* (1993, s. 1) dergisi ilk sayısının sunuş yazısında “*Yeni Zemin* mevcut dergilere bir yenisini eklemek için değil; kaçınılmaz yeni bir oluşuma zemin hazırlamak için çıkıyor” diyerek bu talebini açıkça ifade etmektedir. Mevcut rejime getirilen eleştiriler yeni bir rejimin gerekliliğine dayanak oluşturmaktadır.

Rejim meselesiyle ilgili olarak *Yeni Zemin*’de merkezde tutulan kavramların “değişim” “dönüşüm” ve “uyum” olduğu tespit edilmiştir. Derginin Ocak 1993’te yayınlanan ilk sayısının kapağında “Türkiye’nin yetmiş dokuz yıllık politikası, değişmeden ilerlemek- Eski Hal Muhal...Ya Yeni Hal ya İzmihlal” (1993, s. 1) başlığı yer almaktadır. Said-i Nursi’ye⁴⁴ ait olan bu söz ile “değişim” kavramı tartışmaya açılmaktadır. “Eski Hal Muhal” sözüyle mevcut sistemin tıkanıp, eskidiği ifade edilmektedir. “Ya Yeni Hal...ya İzmihlal” diyerek “değişmeden ilerlemek” düşünce sisteminin değişmemesi halinde, bu durumun İslamcılık ideolojinin sonu olacağı anlatılmak istenmektedir.

Dergide değişimin iki temel hedefinden bahsedilmektedir. İlk olarak, İslamcılar, mevcut sistemin artık iflas ettiğini kabul etmeli ve İslamcılık düşüncesinin hoşgörü ve demokrasi ile yoğrularak revize edilmesi gerektiğine inanmalıdırlar. İkinci adımda ise, devletin yeniden yapılanmasının zorunluluğu ifade edilmektedir. Böylelikle yeni bir oluşumun temelleri atılmış olacaktır.

Bu yapılanma için ise açık topluma geçiş önerilmektedir. Açık toplum fikri daha çok modernizm ve batılılaşma kavramlarının İslamcılık içerisinde eritilmesine denk düşer

⁴⁴ Said-i Nursi, 1876 yılında Bitlis’in Nurs köyünde doğmuş, 1960 yılında vefat etmiş İslam mütefekkiridir. Çağın eşsizi, garibi anlamına gelen Bediüzzaman adıyla da anılmaktadır (Yeğin, 1997, s. 56).

(Özdemir, 1993, s. 32-33). Batılâşma, bilimsel ilerleme, sekülerleşme, endüstrileşme ve demokrasi ile bütünleşebilir. Ancak yine de modernizm İslam'ın çerçevesi ve öğretileri içinde değerlendirilmelidir (Küçükcan, 2005, s. 118-119). Çünkü İslamcılık ve modernizm arasındaki bu etkileşim, İslam dünyasında sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda çeşitli değişimleri beraberinde getirecektir (Yıldız, 2018, s. 118). İslamcılar arasında modernizm ve batılâşma unsurlarının, İslamcılık ile bütünleşmesiyle beraber açık topluma geçişin hızlanacağı düşüncesi hakimdir. Böylelikle, yenilenmiş ve değişmiş bir İslamcılık algısıyla, güçlü bir iktidar kurulabileceği düşünmekte ve yeni Türkiye oluşturulmak istenmektedir. Uluslararası arenada güçlenmiş bir “Yeni Türkiye” algısı ancak değişimi kabul ederek ve dönüşen dünyaya entegre bir söylem üreterek mümkün gösterilmektedir. Mevcut rejim yani “Eski Türkiye” değişen ve dönüşen dünyanın gerisinde kalmaktadır. *Yeni Zemin*’nin manifesto niteliğindeki ilk sayısında Eski Türkiye-Yeni Türkiye karşıtlığına dair şu söylemler ön plana çıkmaktadır:

Yeni Zemin İslami düşünce ve hareket için yeni bir kalkış noktası ve güçlü sağlam bir zemin oluşturmak için çıkıyor. Dünyada meydana gelen köklü değişimler, Türkiye’yi de derinden sarsarak değişim sürecine sokuyor. Türkiye’de yetmiş yıldan beridir uygulanan sistemin tıkanıldığını artık herkes kabul ediyor... Tarihin bu dönüşüm noktasında sosyal, kültürel ve politik koşullar yeniden yapılanmayı zorunlu kılıyor.... Bu bağlamda özgürlükçü, çoğulcu ve hoşgörülü bir İslami bakış açısını esas alınacaktır (1993, s. 1).

Yeni Zemin’in yayınlanan ilk sayısındaki ilkelerde, değişimin önce rejimden başlaması gerektiği ifade edilmektedir. Bunun da askerden arındırılmış ve sivil otoritenin kurgulandığı yeni bir anlayış ile mümkün olacağı düşünülmektedir. Devlet otoriter ve totaliter olmamalıdır. Çağdaş anlamda küçülmeli ve sivillerin yönetiminde olmalıdır (Zemin, 1993, s. 10-19). Bu noktada Yeni Türkiye söylemi ile asıl anlatılmak istenen yeni bir “İslami devlet modeli” dir demek mümkündür. Ancak bu önerilere rağmen İslamcılar arasında kesin net bir İslami devlet modeli tasavvuru da bulunmamaktadır.

Bu bölümde İslamcılıkta gelenekselci kanat olarak kabul edilen, Rasim Özdenören, Davut Dursun, Ataol Behramoğlu gibi İslamcı aydınların yazdıklarından örnekler sunulacaktır. Geleneksel çizgiye yakın duran isimlerden Rasim Özdenören

(1993, s. 18) “İslami Devletin Şablonları Yoktur” isimli makalesinde belirlenmiş köşeleri çizilmiş bir model olmadığını ifade eder. Benzer şekilde Davut Dursun (1993, s. 11-14) da “İslami Devlet Modeli Üzerine” kaleme aldığı yazısında Özdenören ile aynı çizgide uzlaşarak, halihazırda uygulamaya konulacak net bir İslami devlet modelinin olmadığından bahseder. Aslında tek tip bir devlet modelinin belirlenmemiş olması çoğulculuk, demokrasi, çok hukukluluk gibi kavramlarla zenginleşebilecek yeni bir modelin inşası için de olanak sağlayacaktır. Dergi içerisinde iki farklı hattı temsil eden gelenekçiler ve yenilikçi yazarlar İslami devlet modeline yaklaşımlarında da farklılaşmalara neden olmaktadır. Bu konuda egemenliğin kaynağına dair tartışmalar da ön plandadır. Egemenlik Allah’a mı aittir yoksa topluma mı sorusunda yazarların ortak bir zeminde olmadıkları görülmektedir. Atasoy Müftüoğlu “Devrim Bir Düş Değildir” adlı makalesinde, yeni oluşturulacak devlet modelinin temelini İslami kural ve öğretiler doğrultusunda olması gerektiğini savunmaktadır. Bir anlamda yeniliği kabul eder görünen ancak İslam’ın temel noktalarında da değişime açık olmadığını sinyallerini vermektedir. Bağlı kaldığı düşünce sistemindeki kişileri “biz Müslümanlar” olarak nitelendirmektedir. Müslüman halk dışında kalan kesimi “öteki” olarak göstermektedir. Egemenliğin Allah’a ait olduğu düşüncesinden hareketle İslam devletinin “küfür, isyan, şirk, fuhuş, nifak” vb. alanlarda özgürlük tanımayacağına da altını çizmektedir (1993, s. 76). Müftüoğlu bir yandan demokrasi ve özgürlük kavramlarını kabul etmekte, bir yandan da özgürlük alanlarını sınırlandırmaktadır. Özgür birey ve toplum kavramını tanımlarken yine İslami öğretilerin dikkate alınacağı ve “tam bir özgürlük” olmayacağı vurgusu yapılmaktadır. Bu noktada egemenlik tartışmalarının yanı sıra yeni bir demokrasi tanımının yapılmasını da tartışmaya sokmaktadırlar. Müftüoğlu’nun aksine İslamcı yazar Ali Bulaç “Özgürlük Üzerine” başlığıyla kaleme aldığı yazısında hakimiyetin Allah’ta olduğu düşüncesine karşı duruş sergiler. Konuya dair ise şunları ifade etmektedir:

İlahi anlamda hakimiyet Allah'ındır, ama siyasi ve hukuki olarak hakimiyeti kullanma hakkı halkındır. Birçok Müslüman yazar “hakimiyet Allah'ındır halkın değildir” diyerek farkında olsun olmasın İslam'da bir Hristiyan (Katolik) teokrasisi ihdas etmek istiyorlar. Oysa Emr ve hükmün Allah'a ait olması başka, birilerinin çıkıp Allah adına insanları yönetmek istemesi başkadır (1993, s. 63).

Sivil otoriteye halka ait, yeni bir devlet modelinin tartışmaya açıldığı bu minvalde askeri vesayet tartışmaları da su yüzüne çıkmaktadır. Bir anlamda kendilerini “rejimin bekçisi” olarak gören askeri vesayetin, demokrasi adına demokrasiyi baltaladığı ifade edilmektedir. Demokrasi ve özgürlük kavramları birleştirilerek yeni bir İslami demokrasi tanımı yapılmak istenmektedir. Aktaş (1994, s70-71) “demokrasi din değildir” diyerek demokrasinin en iyi yönetim biçimi olduğunun altını çizmekte, din ve demokrasi ayırımına dikkat edilmesi tavsiyesinde bulunmaktadır.

Çoğulculuk perspektifinden yola çıktığını ifade eden *Yeni Zemin*, bu minvalde farklı görüşten pek çok yazara fikirlerini aktarabilecekleri bir alan açmıştır. Ek-6 incelendiğinde farklı görüşten olan 217 kişiye söz hakkı verildiği görülmektedir. Örneğin, Toktamış Ateş İslamcı çizgide bir yazar olmamasına rağmen demokrasi tartışmalarında yerini almaktadır. Ateş'e (1993, s. 26) göre, demokrasi bir yaşam felsefesidir ve özgür insanların rejimidir. Demokrasinin, toplumda cinsiyet, dil, ırk, din gibi nedenlerle hiçbir ayrıcalığa tabi tutulmadan eşitlik içinde olan; hak ve sorumlulukları yasalar ile belirlenen özgür insanların rejimi olduğunu vurgular. Benzer biçimde, Ergün Yıldırım (1993, s. 16-17) “Türkiye Siyasal Geleneğinde Demokrasi” adlı yazısında devlet ve toplum karşıtlığını darbeler nezdinde değerlendirmiş, iktidara ortak edilmeyen bir toplumun varlığına dikkat çekmeye çalışmıştır. Sözlerini “Türkiye'nin siyasal geleneğinde Cumhuriyet dönemi boyunca -kışkırtılmış devlet, bastırılmış toplum- vardır” diyerek devlet ve tahakküm ilişkilerine eleştirel yaklaşmaktadır. Devlete yönelik eleştirilerinin temelinde ise İslam'ın kamusal ve siyasal alana dahil edilmemiş olması yatmaktadır. İslamcılar eleştirilerini toplumu mütedeyyin bireylerden oluşan bir bütünlük olarak tahayyül ederek gerçekleştiriyorlar. Bastırılmış toplum söyleminde anlatılmak istenen de budur aslında.

Kışkırtılmış bir devlet söylemiyle, demokrasinin koruyucusu olmak adına ordunun “vesayet kurma” stratejisini eleştirmektedir. Sivil toplumun “mecburen” tahakküm altına alındığını ifade eder. Böylelikle öteki zayıf kurgulanmaktadır. Rejime dair eleştirilerini Türk siyasal hayatındaki darbelerle ilişkilendirirler. Benzer şekilde, İslamcı aydınlardan Prof. Dr. Mustafa Kamalak “Demokrasi ve Darbe” isimli yazısında darbecileri sert bir dille eleştirerek “27 Mayıs Darbesi bütünüyle gayrı meşrudur. 27 Mayıs Darbesini “meşru” saymak mümkün değildir, “hatta darbecilerin idam edilmeleri gerekirdi” diyerek sert bir tutum sergilemektedir. Kamalak, dönemin Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden’i de “Şanlı ordumuzu darbe münasebetiyle alkışlamakla” itham etmektedir. Kamalak bir anlamda Özden’i eleştirirken bir anlamda da orduya “şanlı” diyerek onu övmektedir. Bu söylemde ordunun varlığına karşı bir duruş sergilemediğini ifade etmektedir. Kamalak, bu söyleriyle aslında orduya değil askeri vesayete karşı olduğu vurgulanmaya çalışılmaktadır. Özden’in Cumhurbaşkanı Kenan Evren’e yazdığı mektubu da yazısına dayanak yapmaktadır. Özden’in bu mektupta kullandığı “soysuzlaşan demokrasi” nitelemesi de oldukça ilgi çekicidir. Soysuzlaşan demokrasi derken iyiden kötüye giden bir eksenle olan demokrasiyi eleştirmektedir. Kamalak (1993, s. 80-83) “yoğun ve çok önemli işleriniz arasında sizi rahatsız ettiğim için hoş görülüp bağışlanmamı dilerim. Şanlı ordumuzun yerinde el koymasıyla giderilen tehlike, aydınlık yarınları hazırlamakla büsbütün ortadan kalkacaktır. Soysuzlaşan Demokrasiyi kurtarmak çabası demokrasiden de değerlidir” diyerek eleştirisini kuvvetlendirmektedir.

İslamcılar, rejim ve vesayet meselelerine değişen dünyayı da dahil ederek tartışmayı genişletmektedirler. Değişen ve dönüşen toplumsal yapının sistemin değişmesine de izin vermesi gerektiğini vurgularlar (Dursun, 1993, s. 25-27). Değişime ayak uydurmaya çalışan Altan Tan (1993, s. 67-68) “İslam birçok Müslümanın zannettiğinin aksine, toplumu, jakoben bir anlayışla tepeden baskı ve zorlamayla değiştirmeye talip bir din değildir” diyerek Müslümanların iktidar anlayışlarının

hükmetme ve otorite kurmaktan ziyade özgür yaşayabilme mücadelesi olarak görülmesi gerektiğini ifade etmektedir. *Yeni Zemin* yazarlarından Aydın Menderes (1993, s. 14-15) “Yeniden Yapılanma Tarihsel Zorunluluktur” isimli yazısında değişim olgusunu merkeze almakta, demokratikleşme için devletin toplumsal değişimlere ayak uydurması gerektiği ifade etmektedir. Menderes, yerinden yönetim sisteminin gerekliliğine işaret ettiği yazısında, merkezi bürokratik yapının değişmesi gerektiğine de vurgu yapmaktadır. Menderes bu yazısında, eski sistemin güncelliğini yitirdiğini ve yeni siyasal oluşumların var olması gerektiğine olan inancını dile getirmektedir.

Tıkanan sistemle ilgili diğer bir eleştiriyi, Altan Tan’ın yazısında da görmek mümkündür:

Siyasi partiler bir anlamda mevcut potansiyeli koruyup kontrol edip düzene entegre etme; diğer yönüyle ise geleceğe yönelik hedeflerin önünü açacak çözüm araçları olarak değerlendirilebilir...geleneksel taşra İslamın kentte kan kaybetmesi ve yeni bir medeniyet ortaya koyamaması radikal hareketin bir çıkmazıdır...klasik örgüt mantığıyla herşeyi yönlendirme ve kontrol etme isteğiyle farklı İslami çalışmaları dikkate almama ise diğer bir çıkmazıdır (1993, s. 10-11).

Tüm anlatılanlardan mevcut düzenin değiştirilmesi fikrinin ideolojik çerçevesinin çizilmeye çalışıldığı görülmektedir. İslamcılar, taşra İslam’ının modernleşen kentlerde etkinliğini kan kaybettiğini ifade ederek, yeni siyasi oluşumların var olmasının gerekliliğinden söz etmektedir. Bu söylemler mevcut İslamcılık ideolojisindeki kırılmasının işaretleri niteliğindedir.

2.1.1.2. Güçlü Toplum Projesi: Sivil İktidar

Askeri vesayet kavramı halkın seçtiği temsilciler yerine askeri bürokrasinin yönetimde etkin olması anlamına gelmektedir (Güneş, 2011, s. 87). Askeri darbe İslamcı aydınlar tarafından, demokratik süreçlerin ve halkın iradesinin zedelenmesi olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla askeri vesayet ve ordu kavramına mesafeli yaklaşırlar. Bu yaklaşımın temel nedeni askeri vesayet demokrasinin ve sivil toplumun gelişimine engel olacağı düşüncesine dayandırılmaktadır. Devlet yapılanmasında ordunun varlığına

karşı olmamalarına rağmen, ordunun asli görevini yapması gerektiğini düşünmektedirler. Devlet yönetiminin sivil iktidara bırakılmasını savunurlar. Yani tamamen bir reddiyeden ziyade askeri vesayetin sona ermesinin güçlü bir toplum oluşturacağı söylemi dikkati çekmektedir. Bu aydınlar için askerlik ve ordu “sivil iktidar” içinde egemen olmamalıdır.

İncelenen dergiler, mevcut rejime karşı eleştirilerini vesayet konusu üzerinden temellendirmektedir. İslamcılar, askeri vesayetin sona erdirilmesi ve sivil yönetimin güçlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Güçlü sivil bir iktidardan yana duruş sergilemektedirler. Ordu ve bürokrasinin rejimi güçsüzleştirdiği görüşünden hareketle, ordunun gücünün azaltıldığı yeni bir rejim oluşumdan bahsetmektedirler. Toplumun İslam temelinden beslenen yeni bir iktidara ihtiyaç duyduğu görüşünü ön plana çıkarmaktadırlar. Oluşturulan söylemler askeri vesayetten kurtularak ordunun gücünün azaltılması üzerine kurgulanmaktadır. Devlet anlayışının hızla değişmesi, hukuki reformların gerekliliği, ordunun küçülerek sivilleşmesi gerektiği gibi konulara öncelik verilmektedir.

Yeni Zemin askeri vesayet kavramının karşısına sivil toplumu koymaktadır. Sivil topluma ve devlete biçilen rolleri görebilmek ve analiz edebilmek, özgürlükler alanını çizebilmek adına faydalı olacaktır. İslamcılar aynı zamanda darbecileri ve askeri vesayetin iktidara ortak olmasını da eleştirmektedirler. *Yeni Zemin* üçüncü sayısında “Rejim Ordusu mu, Savunma Ordusu mu⁴⁵” isimli kapak dosyasıyla bu konuya geniş yer ayırmaktadır. Sunuş yazısında vesayet kavramına karşı duruşlarını doğrudan ifade etmektedirler:

Türkiye’de rejimi ve resmî ideolojiyi korumak yerine konumlandırılan ordunun artık savunma ordusu olarak yeniden konumlandırılması ve bu bağlamda askerin sivil otoritenin emrinde olması gerektiğine inanıyoruz (1993, s. 2).

⁴⁵ Bkz. Resim-3.

Yurttaşları güdülen ve güdüldüğü için onları bir “sürü” olarak gören zihniyete karşı olduklarını ifade etmektedirler. Rejimi halka rağmen ve halkın korunması iddiasıyla sunmanın çelişmesini ön plana çıkarırlar. Askeri vesayeti bir tür “uzaktan kumanda”ya benzetirler. Egemenliğin halk tabanına yayıldığı ve kararların halkın ortak iradesi ile alındığı ülkelerde ise uzaktan kumanda yönteminin geçerli olmayacağına vurgu yaparlar (Zengin, 1993, s. 18-19). Bu noktada halk-ordu karşıtlığı oluşturulmaktadır. Ali Bulaç, Davut Dursun, Ergün Yıldırım’ın ortak noktası askeri vesayetin azaltılıp sivil bir otorite kurulması yönünde görüş bildirmeleridir. Ali Bulaç, ordunun asıl görevinin rejim içerisinde olmak değil, sadece rejimi korumak olduğunu vurgular. Bir toplumun askeri vesayeti kabul etmesinin nedenini ise demokrasi eksikliği olarak yorumlamaktadır (1993, s. 13-19).

İslami hareketin sivil otorite kontrolünde olması gerektiği düşüncesini Dr. Hikmet Özdemir “Silahlı Kuvvetler Sivil Otorite İlişkisi Üzerine” başlıklı yazısında ele almaktadır. 1776 Virginia İnsan Hakları Beyannamesi’ni dayanak göstererek “her hâlükârda askeri kuvvet kesin surette sivil idareye tabi olacaktır” maddesinin Türkiye’de dikkate alınmamasını eleştirmektedir. Savunma ve iç güvenlik kontrol mekanizmalarının birbirinden ayrılarak zabıta ve iç işleyiş denetiminin içişleri bakanlığına verilmesini önermektedir. Polis ve jandarma teşkilatının her anlamda güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kuvvet komutanlarının Genel Kurmay Başkanlığı çatısı altında konumlandırılması ve savunma bakanı, genelkurmay başkanı ve kuvvet kurmay başkanlarının doğrudan Başbakan’a bağlı olacağı yeni bir sistem önermektedir (Özdemir, 1993, s. 6-7). Benzer şekilde Doç. Dr. Mehmet Altan (1993, s. 9) “Askeri Cumhuriyet” başlıklı yazısında “...ordu sadece “dış düşmana” karşı sınır güvenliğini sağlamalı, elini “ülke yönetiminden çekmelidir” diyerek sivil bir otorite kurulması fikrini desteklemektedir. Bulaç, demokrasi geçmişine sahip olmayan az gelişmiş toplumların her güçlükte orduyu bir seçenek olarak gördüklerini ifade eder. Osmanlı’dan kalan askeri

vesayet sorununu, siyasal ve kuramsal bir sorun olmaktan ziyade kültürel ve tarihsel bir sorun olarak görmektedir (1993, s. 14-18). Sami Şener “Halk Rejimine İnanıyorsa Onu Korur” başlıklı yazısında Ali Bulaç’ı destekler nitelikte bir söylemle, demokrasinin koruyucusu misyonundaki ordunun demokrasiyi baltaladığını ifade etmektedir. Şener (1993, s.23) “Tek kelime ile demokratik rejimin koruyucusu ve kollayıcısı olarak kendini tanımlayan ordu, kendi eliyle demokrasiye ara vermektedir” diyerek demokrasi ve ordu karşıtlığını ön plana çıkarır. Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay (1993, s. 12) “Resmi İdeolojiyi Koruma Rolü Demokrasi ile Bağdaşmaz” başlıklı yazısında ordu ve demokrasi bağlamına eleştirel bakmaktadır. “Orduları var eden sebep esas olarak tehdidin dışsal olmasıdır” diyerek ülkemizde ordunun yönetimde var olmasını demokrasinin “cılız” olmasıyla bağdaştırmaktadır. Dergide asker merkezli bir yapılanmanın demokrasi ile bağdaşmadığı sık sık dile getirilmektedir. Doç. Dr. İzzet Er de (1993, s. 16) askerin bir düşünceyi kabul ettirme aracı olamayacağını ifade ederken, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş da (1993, s. 17) ordunun resmî ideolojinin savunucusu olamayacağına vurgu yapmaktadır. Doç. Dr. Davut Dursun (1993, s. 25-27) Türkiye Cumhuriyet’inin kuruluşunda son derece aktif bir rol oynayan ordunun, “kurucu işlevi’ni unutarak “demokrasi” içindeki yerine çekilmesini beklemenin “imkânsız bir arzu” olduğunu vurgulaması oldukça manidardır.

Ali Bulaç İslam ve sivil toplum denklemine farklı bir açıdan bakmaktadır. Sivil topluma önem vermekle birlikte İslam’ın saf bir sivil toplum projesi olmadığına da vurgu yapmaktadır. Bunu da şöyle ifade etmektedir:

Sivil toplum projesi, hem iktidar ilişkisini düzenleyici hükümler ve idealler içerir. Hem de Müslüman ümmetin iktidarını öngörür. Özünde siyasi iktidar olan hiçbir öğretisi salt sivil proje olamaz. Şu var ki, İslam salt ve mutlak bir resmî toplum projesi de değildir (1993, s. 61-62).

Bulaç, sivil toplumu aslında din devleti içerisinde konumlandırmaktadır. Bu yapılanma içerisinde gayrimüslim ve seküler olanlara da dar bir alan ayrılmaktadır. *Bilgi ve Hikmet*’te Ergün Yıldırım (1993, s.43). ise “Modern Ulus Devlet” başlıklı makalesinde, devlet ve sivil toplum denkleminde Bulaç’ın aksine “ulus” inancını ön

planda tutar. Fransız sosyolog Durkheim'ın “tanrı inancı” yerine “ulus inancını” koyduğunu ifade etmektedir. Ulus olabilmek millet olabilmek daha yüce bir inanış sistemi olarak kurgulanır. Cumhuriyet ideolojisi kurucularından sosyolog Gökalp'in de bu yaklaşımı Türkiye’de kullanan bir isimlerden biri olarak görmektedir. Bu ifadede “tanrı” yerine “biz (milli)” ifadesi topluma mal edilerek birliktelik vurgusu yapılmak istenmektedir. Sivil toplumu oluşturabilmek ve ayakta tutabilmek adına yeni bir söylem oluşturulmak istenmektedir. Bu modern batılı ulus devletteki dinin rolüne, İslam’ı indirgemek anlamı taşımaktadır. Bu söylemlerde siyasetçileri ve bürokratları tanrı iradesinin vücut bulmuş şekli olarak gösterilmeye çalışılmakta, her şeyin meşruluğu tanrı yerine ulusta aranmaktadır Böylelikle sivil iktidarın güç ve otoritesinin tanrı ile eşdeğer olduğunu savunulmaktadır.

İslamcılar batıdaki parlamento sistemine de eleştiri getirmektedir. Karatepe (1993, s. 61) “Bir zamanlar hükümetler parlamentonun denetimindeyken şimdi artık parlamentolar hükümetin kontrolüne geçmiş bulunuyor” sözleriyle yürütme erkinin etkin kullanılmadığını ifade etmektedir. İslamcıları da bu çıkmaza düşmemeleri konusunda uyarmaktadır.

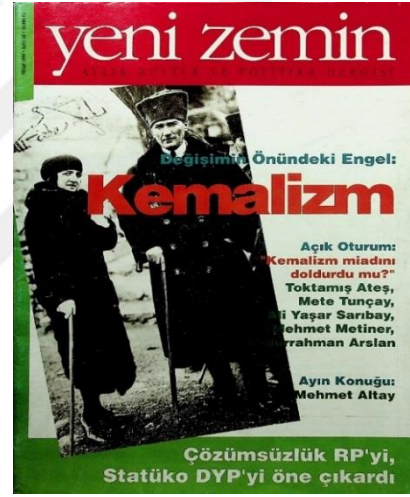
Tüm bu yaklaşımlardan da anlaşılmaktadır ki, geleneksel İslamcılar orduyu, Türkiye'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve milli güvenliğini korumakla yükümlü olarak görmektedir demek mümkündür. Bunun yanı sıra ordunun bu görevi milli çıkarlar doğrultusunda yerine getirdiklerine inandıklarını, ancak, ordunun siyasi müdahalelerden uzak tutulması ve demokratik süreçlere saygılı olması gerektiğini savundukları yönünde çıkarımda bulunmak da mümkündür. Ordu, ulusal çıkarlar çerçevesinde iktidara destek vermelidir görüşü hakimdir ve bu doğrultuda söylem ürettikleri tespit edilmiştir.

Tüm bunlardan hareketle, İslamcılığın değişen siyasal diliyle beraber vesayet ve ordu kavramlarına da farklı perspektiften bakılmaya başlandığını söyleyebiliriz. Bu söylem dilinin aydınlar üzerinden yürütüldüğü çıkarımı çok yerinde olacaktır. İslamcı ve

liberal entellektüellerin özellikle askerî vesayete karşı düşünsel bir mücadele verdikleri görülmektedir. Askeri vesayete karşı duruşla birlikte yeni bir demokrasi tanımına zemin hazırlandığı söylenebilir. Bir anlamda demokrasinin İslamcılık üzerinden yeni bir tarifine ulaşmaya çalıştıklarını ifade etmek mümkündür. Ordu milli güvenliğin teminatıdır asli görevi de budur gibi bir çıkarımı yapılabilir. İslamcılar ordunun siyasete karışmasını demokratik müdahale olarak yorumlamaktadırlar. Sıklıkla demokrasi vurgusu yaparak askeri vesayete meydan okuduğunu söylemek mümkündür.

2.1.2. “Değişimin Önündeki Engel: Kemalizm”

Değişim fikriyle yola çıktıkları iddiasında bulunan İslamcılar, *Yeni Zemin*’in on altıncı sayısında Kemalizm’i kapak konusu yaparak tartışmaya açmaktadır. “Değişimin önündeki engel: Kemalizm” başlığında Kemalizm güçlü ve yeni Türkiye için bir engel olarak gösterilmek istenmekte ve bu yönde bir başlık kullanılmaktadır. İslamcı yeni bir model üretememenin temel nedeni Kemalizm’dir.

Resim 10: *Yeni Zemin*, Nisan 1994, Sayı 16

Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde, bir “engel” olarak görülen Kemalizm’in anlamı, geleneksel İslamcılarının ve post modern İslamcılarının Kemalizm’e bakış açıları tartışılacaktır. Kemalizm, Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda rehber aldığı ve şekillendirdiği ideolojiye verilen isimdir. Kemalizm, pek çok siyasi ideoloji gibi, tek bir tanım veya tek bir bakış açısıyla sınırlanamaz. Kemalizm, Türkiye’nin modernleşmesini, laikleşmesini ve batılı anlamda çağdaş bir devlet olmasını hedefleyen prensipler bütünüdür (Bora, & Gültekingil, 2008, s. 520-522). Kemalizm’in kökleri, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nun bilimsel düşüncesi, Meşrutiyet’in Batılılaşma hareketi ve erken 20. yüzyılın Türkçülük akımına dayanır (Hanioglu, 2013,

s.57). Bu ideoloji, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından modern, laik ve milliyetçi bir Türk devleti inşa etmeyi amaçlamaktadır. Kemalizm, altı ana ilkeye dayanmaktadır: Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve Devrimcilik. Kemalizm, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1931'de belirlenen ve altı ok olarak da bilinen ilkelerini temsil eder. Bir ideoloji olarak ilk değerlendirmeler 1932'de *Kadro* dergisinde görülmektedir. Takip eden yıllarda Kemalizm'i anlatan yayınların sayısında da artış olmaktadır. Bu anlatımların yanı sıra Milli Mücadele sonrası İtilaf güçleri de Mustafa Kemal'in güçlü lider profilini anlatmak için Kemalizm ifadesini kullanmış, daha sonraları yeni kurulan rejimin tanınması adına düzen taraftarlarınca da yaygınlaştırılmıştır. Sonraki yıllarda resmi egemen bir ideoloji olarak Kemalizm kabul görmüştür (Demirel, 2012, s. 293). Bu tanımlamaya zamanla “Kemaliler”, “Kemalist”. “Kemalizm” gibi adlandırmalar da eklenmiş ve Millî Mücadele dönemini ve bu mücadeleye katılanları anlatmak için kullanılır olmuştur. Gerek basında gerekse iç yazışmalarda sık sık kullanıldığı görülmektedir (Uzun, 2010, s. 244-245).

1990'lar, 1980 darbesinin etkilerinin kısmen azaldığı, Sovyetler Birliği'nin dağıldığı, liberalizmin zafer kazandığı düşüncesinin hâkim olduğu ve modernizmin etkilerinin arttığı bir dönemdir. Bu dönem aynı zamanda pos-Kemalizm düşüncesinin de tartışmaya açıldığı zamana denk düşer. Post-Kemalizm, Türkiye'de Kemalist ideolojinin temel prensiplerinin ötesine geçerek, yeni sosyal, ekonomik ve politik dinamikleri anlamaya çalışan bir yaklaşımdır. Bu kavram, özellikle 1980'lerden sonra, Türkiye'de yaşanan sosyal, ekonomik ve politik değişimlerle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, Türkiye'nin globalleşme süreci, neoliberal ekonomik politikalar, Avrupa Birliği'ne entegrasyon süreci ve artan sivil toplum hareketleri gibi dinamiklerin etkisiyle Kemalizm'in yeniden şekillendiğini öne sürmektedir (Aytürk, 2015, s. 34-36).

Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu ise "Globalization, Europeanization, and the Evolution of Turkish State: Post-Kemalism in Turkey" adlı çalışmalarında Post-Kemalizm şu şekilde tanımlarlar:

Post-Kemalizm, Kemalist modernleşme projesinin, 1980'lerden itibaren yaşanan toplumsal ve politik değişimler bağlamında yeniden değerlendirilmesini ve dönüştürülmesini ifade eder. Bu dönemde, Türkiye'de demokratikleşme, insan hakları, sivil toplumun güçlenmesi ve farklı kimliklerin tanınması gibi konular ön plana ıkmyış ve bu da Kemalist ideolojinin yeniden yorumlanmasına neden olmuştur (2003, s. 6-7).

Benzer şekilde İlker Aytürk (2015, s. 34-38) makalesinde, postmodernizmin, post-Kemalizm'i etkileyen en önemli uluslararası akım olduğunu söylemektedir. Dünyada yaşanan bu gelişmeler sadece Kemalizm'in değil, diğer ideolojilerin de kendilerini sorgulamalarına neden olmuştur. İşlammlar da bu dönüşüme "kayıtsız" kalmayarak, temel konularını tartışmaya açarak kendilerini "aşma" hedefinde olmuşlardır.

İşlammların 1990'lara kadar, Kemalizm'i laiklik ile eşdeğer tuttuklarını söylemek mümkündür. Din ve vicdan özgürlüğünü Kamalizm ile anlamlandırmışlardır. Seküler olan ile dine olanı karşı karşıya getirmişlerdir. Liberalizmden de aldıkları gle bu döneme kadar yüz çevirdikleri konuları tartışmaya açmaktadırlar. Seklerizm⁴⁶ ve modernizm İşlammların ve Kemalistlerin aynı başlık altında en çok tartıştığı konular arasındadır. Her iki ideoloji savunucularının birbirlerini eleştirdikleri görülmektedir. Kemalizm yanlıları, İşlam hukukunun dogmatik bir sistem olduğuna, ayrıca değişen ve gelişen modern çağın ihtiyaçlarına cevap veremediğine inanmaktadırlar (Yılmaz, 2015, s. 24-25). Buna karşılık İşlamm yazar Kadir Canatan modern insanın st otorite (hesap verilmesi gereken) eksikliği nedeniyle, doğayla olan ilişkisinde de dengeyi kaybettiğini söyler. Bu noktada Canatan'ın kastettiği st otorite tevhid konusuna gönderme yapar. Tevhid, anlam olarak Allah'ın varlığını ifade eder, her şey Allah için vardır. Allah dünya

⁴⁶ Sekülerizm, dine karşı kayıtsız veya dine karşı olan felsefi bir harekettir. Laiklik, din ile hükümet, eğitim ve hukuk arasında kesin bir ayrımı savunur. Laiklik, dini kurumlar ve uygulamalar için özel değerlendirmeleri reddeder.

hayatının düzenleyicisidir. Tevhid anlayışına göre eşya, doğa, insan kendi içinde bir bütündür. (Şimşek, 2017, s. 11-12). İnsan gücünü de üst otoriteden almaktadır. Canatan’a göre (1995, s. 41), modernizm bu dengeyi bozmaktadır.

Pozitivist bir modernleşme ideolojisine sahip Kemalist seçkinler için hakikat, kuşkuyla yer bırakmaksızın tektir ve kendilerinin dünyayı gördükleri gibidir (Turgut, 2012, s. 166). Ali Bulaç ise bu Kemalist söyleme karşılık, modernizmin seküler anlayışına eleştiri getirmektedir:

Din dışı sekülerlik “yalancı” bir vaattir. Gelecekte dünyada kurulacak bir cennetin kurulacağını ifade ederler. Oysa ki İslam öte olanı kurar, yeryüzü sadece bir emanettir, kendi kutsallığında yaşanmalıdır (1995, s. 6-13).

Yeni Zemin açık oturum bölümünde, “Kemalizm Miadını Doldurdu mu?” başlığıyla konuyu derin bir tartışmaya açmaktadırlar. Açık oturumun moderatörlüğünü Yalçın Akdoğan yapmaktadır. Abdurrahman Aslan, Mehmet Metiner, Ali Yaşar Sarıbay, Toktamış Ateş ve Mete Tunçay’ın katıldığı açık oturumda Kemalizm’in Mustafa Kemal’in ölümünün ardından dogmalaştırıldığı ve ideoloji haline getirildiği oysa ideoloji ve doktrin olmadığı yönündeki söylemleri değerlendirmeye almaktadırlar. Yalçın Akdoğan’ın yönelttiği “Kemalizm bir ideoloji midir” sorusuna farklı yorumlar gelmektedir. Niyazi Berkes’e göre, Kemalizm bir ideoloji değil, tarihsel bir olaydır. Toktamış Ateş’e göre ise ideoloji bir insanın kafasındaki sistemleşmiş düşünceler bütünüdür ve bu açıdan Kemalizm bir ideolojidir. Abdurrahman Aslan’a göre de Kemalizm II. Mahmut ile başlayan modernleşme sürecinin devamıdır. Yazarlar arasında Kemalizm’in ideoloji olup olmadığı noktasında net ortak bir fikir yoktur. Buna rağmen tüm yazarların ortak noktası anlatımlarında sadece Kemalizm sözcüğünü kullanmalarıdır. Mehmet Metiner ise diğer aydınlardan aksine cümlelerinde “Atatürk” ismini de kullanmıştır. Atatürk’ün kafasındaki Cumhuriyetin demokratik olmadığını aslında “diktatöryal bir Cumhuriyet” olduğunu söylemektedir (Akdoğan, 1994, s. 36-45). *Yeni Zemin* yazarları arasında eleştirel bir çeşitlilik olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür.

Benzer şekilde Abdurrahman Dilipak (1993, s. 34) “Kemalizm’in önlenemeyen düşüşü” başlıklı yazısında Kemalizm’in adeta tabu haline getirilmesini eleştirerek kurtarılmaya ve korunmaya muhtaç hale geldiğini söyleyerek, Kemalizm’in kurtarıcı bir ideoloji olmanın ötesine geçemediğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Kemalizm’in bir resmi kurum ideolojisi olduğunu sivil toplumun ideolojisi olmadığını da iddia etmektedir. Bu vurguyu yaparak sivil toplumu temsil eden yeni bir modelin üretilmesi gerektiği düşüncesini inşa etmeye çalışmaktadır denilebilir. Böylelikle değişim vurgusu beraberinde yeni rejimin gerekliliğini getirmektedir. Dilipak (1994, s. 35) Kemalizm’i sadece “kurtarıcı ideoloji” olarak sunmakta, günün koşullarında ise “tabu” haline getirildiğini vurgulamaktadır. Kemalizm’in okul duvarlarında “kim tarafından söylendiği belli olmayan” vecizelerden ibaret olduğunu söyleyerek “ideolojinin içini boşaltmaya” çalışmaktadır demek mümkündür. Bu ideolojinin artık kabul görmediğini anlatabilmek için “Hoş kimseni Kemalizm’i ciddiye aldığı da yoktu” gibi söylemlerle ötekini sıradanlaştırmaya çalıştığı söylenebilir. Bunun yanı sıra, geline zaman bir “kavşak noktası” olarak sunulmaktadır. “Kavşak noktası” söylemiyle “kırılma noktası” vurgusu yapmaktadır. Türkiye “kamburlarından kurtularak sıçramak zorundadır” diyerek mevcut sistemi “kambur” olarak nitelendirmekte, rejimin “hasta” olduğunu söylemleştirmektedir. Bu durumu aşmak için de gerçeklerle savaşmak yerine gerçekleri kabul eden bir yaklaşım önerdiğini iddia etmektedir. Bu ifadelerde, yeni bir ideolojik yapılanmaya duyulan ihtiyaç, karşıtlığı güçsüz gösterme eğilimiyle yapılmaya çalışılmaktadır. Kullanılan “tıkanma”, “kambur”, “miadını doldurmak”, “önlenemeyen düşüş”, “hasta” gibi olumsuz ifadeler bu amaca hizmet etmektedir. Sivil toplumun yeni ve resmi bir ideolojiye ve rejime ihtiyaç duyduğu konusu meşru bir zemine taşınmaya çalışılmaktadır.

Gerek *Yeni Zemin* gerekse *Bilgi ve Hikmet*’in ortak noktalarının Kemalizm’e karşı bir duruş sergilemek olduğunu söyleyebiliriz Her iki derginin güncel siyasete yaklaşımı farklı iken Kemalizm’e yaklaşımı benzerlik göstermektedir. *Bilgi ve Hikmet*’in genel

hatlarıyla ülke siyasetine kayıtsız bir duruşu vardır diyebiliriz. Örneğin dönemin güncel siyaseti Sivas Katliamı ve yerel seçimlerde başarı elde eden Refah Partisi'dir. *Yeni Zemin* güncel siyaset konularını tartışmaya açarken, *Bilgi ve Hikmet* bu konulara sessiz kalmıştır. Güncel politika kapsamında sadece Kemalizm üzerine fikri bir zemin oluşturdukları görülmektedir. Buna karşılık *Yeni Zemin* güncel siyaseti takip etmekte ve bu konuları tartışmaya açmaktadır. Bu ayrım her iki derginin de yürüttükleri yayın politikası hakkında veri sağlamaktadır.

Bilgi ve Hikmet'in Kemalizm yaklaşımının daha “sert” olduğunu söylemek de mümkündür. “Kimliklerin Modern Anlamı” isimli makalede Mehmet Bekaroğlu şöyle demektedir:

Emperyalizmin artık pazara ihtiyacı vardı, bu da halkın dönüşmesini gerektiriyordu. Cumhuriyet yönetimi bu amaçla geniş bir projeyi acımasız bir şekilde yürürlüğe koydu. Kemalistler, bu projeye direnen yüzlerce ulema, aydın ve bunları destekleyen binlerce insanı katlettiler. Müslüman halk geniş bir şekilde mağdur edildi, adeta hayatın dışına itildi (1993, s. 64).

Bekaroğlu bu makalesinde Kemalizm'i emperyalizme hizmet eden bir araç olarak göstermektedir. Oysa ki Kemalistler Kurtuluş Savaşı'nı emperyalizme karşı vermiştir. Buna rağmen Müslümanlar ve Kemalistler'i iki farklı kutup olarak göstermekte ve bir karşıtlık oluşturmaktadır. Bu karşıtlığın yanı sıra halkı “Müslümanlar” olarak eşitlemiş, diğerlerini halk kavramının dışına çıkarmıştır. Buradan hareketle yeni bir “halk” tanımı yapmaya çalıştıkları görülmektedir. Bekaroğlu, Cumhuriyet projesinin hayata geçirilme safhasında Müslüman aydınların yok edilmeye çalışıldığını anlatmak istemektedir. Bekaroğlu “Cumhuriyet”in emperyalist bir proje olduğunu, bu projesinin gerçekleştirilme aşamasında Müslüman ulema ve aydının “katledildiğini” ifade ederken, Kemalistler “acımasız” olarak sunulmaktadır. Bu sunumda Kemalist rejimin radikal tavrını tasvir edebilme adına Türk siyasal teorisinde İslamcı aydınların aleni veya örtük biçimde Jakobenizm eleştirisinden yararlandıklarını, Bekaroğlu'nun da bu kullanımlara benzer örtük anlatımı benimsediği söylenebilir. Ancak şu belirtilmelidir ki Fransız

Jakobenizmi'nin aksine, Kemalizm ne özerk kamu sivil toplum kurumlarına dayanmış ne de Türk toplumunun dönüşümünü öngörmüştür. Seküler Cumhuriyetçilik, akılcılık, tepeden inmecilik, halk için halka rağmen gibi temalar çerçevesinde yazarlar Kemalizm ve Jakobenizm arasında bağlantı kurmaktadır (İrem,2005,1-3). Bekaroğlu'nun Jakobenist imasıyla Müslümanların mağduriyeti vurgulanmakta ve Müslümanların artık uyanması ve değişmesi gerektiği alt mesajla sunulmaya çalışılmaktadır.

Bu incelemelerden bazı çıkarımlar yapmak mümkün görünmektedir. İslamcılar, Kemalizm konusunu, Türkiye'nin sosyo-politik yapısını, milliyetçilik anlayışını ve din-devlet ilişkisini dikkate alarak, Kemalizmsiz bir devlet perspektiften değerlendirmektedirler. Kemalizm çizgisinden farklı, yeni bir zeminde şekillenecek olan iktidar vurgusu ön plandadır. Güçlü bir Türkiye için ve küresel bir güç olabilmenin ön koşulu olarak yeni bir rejimden bahsedilmektedir. Temel tezlerini Kemalizm'den farklı bir sistemin gerekliliği üzerine kurgulamaktadırlar.

Yeni Zemin'in (1994, s. 1) on dördüncü sayısında “İki binli yıllara doğru nasıl bir Türkiye” başlıklı sunuş yasında Türkiye'nin sancılı bir dönemden geçtiğini, yetmiş yıllık sistemin artık dökülen “köhne” bir yapıya dönüştüğü aktarılmaktadır. “1994'lerin Türkiye'si artık 1923'lerin elbisesiyle arzı endam edemez” söylemiyle eskimiş ve geçerliliğini yitirmiş bir rejim vurgusu yapmaktadır.

Kemalizm, rejim ve değişim kavramları incelenen hemen hemen her yazıda kullanılmıştır. Yeni bir rejime duyulan ihtiyaç Kemalizm'in miadını doldurduğu görüşüyle desteklenmiş ve değişim olgusuyla birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Altan Tan (1994, s. 32) “Kemalizm tıkanan sisteme kalkan yapılmamalı” başlıklı yazısında, mevcut sistemin günümüzde tıkanmasına rağmen kendini değiştirmemekte yenilememekte direndiğini ifade etmektedir. Sisteme alternatif getirmeye çalışan tüm çevrelerin “bölücü” veya “Şeriatçı”, “yobaz”, “Atatürk düşmanı” olarak ilan edildiğini söyleyerek, Kemalizm yanlılarını ötekileştirmekle yargılamaktadır. İktidarın mevcut

yöneticilerinin, Atatürk'ü hemen hemen her meselede kendilerine kalkan olarak kullandığını bu dayanakla ayakta durmaya çalıştıklarını söylemektedir. Bunun yanı sıra İslamcılar da Kemalizme alternatif bir yönetim modeli geliştirmediklerini söyleyerek bir özeleştiriyi yapmaktadır. Geleneksel İslamcılar "köhneleşmiş" olarak nitelendirilerek yeniliklere ve değişime ayak uydurmamalarını eleştirmektedir. İslamcılar Osmanlı saltanatını ve hilafetinin adeta savunucusu olmaları nedeniyle eleştirmekte ve bunun büyük hata olduğunu ifade etmektedir (Tan, 1994, s. 33).

İslamcı aydınlar, Kemalizm'i betimlerken Batıyı taklit eden, başka ideolojilerden etkilenen ve rejim için askeri vesayet kurmaktan çekinmeyen bir model de çizmektedirler. Mehmet Özyay'ın "İslam'ın Modernleşmesi 'Türkiye Modeli'" başlıklı yazısında, modern Türkiye'nin, Mustafa Kemal Atatürk'ün düşüncelerini yansıtan Kemalizm ile şekillendiği söylenmektedir. Özyay'a göre, Kemalizm, büyük ideolojilerin etkisi altında özellikle Marksizm, Leninizm ve faşizmden etkilenmiştir. Buna rağmen Kemalizm'in, Türk milletinin tarihsel sorunlarına özgü çözümler sunan yerli bir model olarak ortaya çıktığını da söylemektedir. Yazara göre, Türk modernleşmesinde etkili olan Kemalizm, ulusal kalkınmaya ve modernleşmeye öncülük etmiştir. Bu hareketlerin başarılı olabilmesi için Kemalist güçler tarafından stratejik zamanlarda üç askeri darbe gerçekleştirilmiştir. Özyay'a göre (1994: 105-108) Türk modernleşmesi, seküler bir kalkınma modeli olmasına rağmen, Türkleri daha az Müslüman yapmamaktadır. Özyay modernleşme ve Kemalizm'i değerlendirirken bu durumun yani modernizmin Müslüman olmaya engel olmadığını ifade etmektedir.

İslamcıların Kemalizm'e yaklaşımı, genellikle ideolojik, tarihsel ve siyasi bağlamlara göre değişkenlik göstermektedir. Geleneksel İslamcılar ile İslamcı gelenek arasındaki söylem farklılığının izlerini Kemalizm konusundaki yazılara da yansıtmıştır. *Bilgi ve Hikmet* yazarlarından Ömer Çelik (1995, s. 23-24) de bu ayrıma dikkati çeker ve geleneksel İslam'ı eleştiren bir duruş sergiler. Geleneksel İslam'ın Batılı bir anlatımla

kutsallık içerdığını ifade ederken, İslam'ın ise dokunulmaz bir gelenek üretmediği iddia eder. Kadir Canatan (1995, s. 28-39) ise, postmodern İslam'ı aktivist bir eğilim olarak görmekte ve önce birey ve cemaat olarak sonra da toplum olarak değişimden yana olunması gerektiği yönünde tavır sergilemektedir.

Dergilerdeki metinler, sivil toplum için yeni bir rejim gerekliliği ve değişim üzerine odaklanmaktadır. Yapılan analizde, Kemalizm üzerine Jakobenist söylemler üretildiği görülmektedir. Kemalizm'in Fransız Jakobenizmi'nin mirasını devralır nitelikte olduğu iddia edilmektedir. İslamcı külliyyatın hassasiyetleri bu iddialar üzerine şekillenmektedir. Bunun yanı sıra İslamcılar, Kemalizm'i laiklik ilkesi üzerinden değerlendirmekte ve her ikisini eşitlemektedir. Bu yaklaşıma da Kemalistlerin, ideal bir insan profili tanımlamasını dayanak yapmaktadırlar. Kemalist ideal insan profili, İslam'ın tüm öğretilerini reddeden bir laikçidir (Yılmaz, 2015, s. 25). İncelenen dergilere göre, Kemalizm ve laiklik Türkiye'deki İslami kimliği baskı altına almak ve yok etmek için tasarlanmış bir ideolojidir. Kemalizm, Seküler bir devlet yapısını ve demokratik bir siyasi sistemi merkezine yerleştirir. Buna karşılık İslamcılar, demokrasiyi benimsemektedir ancak İslam dinine uygun şekilde düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Yani Kemalizmi ve laikliği dini özgürlükler çerçevesinde değerlendirdikleri sonucuna varılabilir.

2.1.3. “Kemalizm’in Son Kalesi: Laiklik”

Çalışmanın bu bölümü laiklik kavramı üzerinedir. Konunun daha net ifade edilebilmesi için laiklik politikalarının ülkemizdeki gelişim sürecine değinmek yerinde olacaktır. Türkiye’de İslamcılar ve laikler arasındaki bu ideolojik ve siyasi mücadeleler, ülkenin demokratik ve laik yapısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla konunun geçmişten günümüze dinamikleri, değişimleri ve kırılmalarının detaylı olarak aktarılması bu temanın yanı sıra diğer bağlantılı temaların analizinde de yol gösterici olacaktır.

Resim 11: Yeni Zemin, Ocak 1994, Sayı: 13

Türkiye’de laiklik, yıllar boyunca tartışmaların odağında yer almış, toplumun farklı kesimlerini ikiye bölmüş bir konu olmuştur. Bir yanda laikliği savunanlar, diğer yanda ise onu sorgulayanlar ve hatta reddedenler bulunmaktadır. Ancak bu kısır döngünün aşılması ve daha sağlıklı bir tartışma zemini için laikliğin tanımının, tarihinin kökeninin ve ortaya çıkışının çıkış koşullarının objektif bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Laik sözcüğü eski Yunanca’dan gelmektedir ve “Laikus” olarak adlandırılmaktadır. Din adamı olmayan kişi manası taşır. Böylelikle toplum ve devlet düzenini yöneten din adamı dışındaki kişiler demektir (Kışlalı, 1994, s. 129). Başka bir tanıma göre laiklik sadece din ve devlet işlerinin ayrılması demek değildir. Laiklik din ve vicdan özgürlüğüdür. Laik bir devlette yasalar, çağdaş hukuka göre yapılır, dinden referans alınmaz. Demokratik bir devlette “birey” “kul”, “ulus” “ümmet” kavramları yer değiştirir. Laik bir toplumda kadın ve erkek hakları eşit olmalıdır (Tayhani, 2009, s. 520). Ertit ise laiklik tanımını şöyle yapmaktadır:

Din-toplum arasındaki inişli çıkışlı ilişkiyi açıklamak için kullanılan sekülerleşme kavramına karşın laiklik din ile devlet arasındaki ilişkiye dair bir siyasi ilke ve projedir. En geniş anlamı ile laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, devletin her inanç grubuna aynı uzaklıkta olması, devletin kontrolünde olan eğitim, sağlık, güvenlik, hukuk, ekonomi gibi alanlarda herhangi bir dini grubun söz sahibi olmaması, devletin dış ve iç politika için alınan kararlarda belli bir inanç grubunun çıkarlarını gözetmemesi, hiç kimsenin bağlı olduğu dini inançtan dolayı devlet kadrolarından uzaklaştırılmaması ya da bürokraside yükseltilmemesi, yani kısacası devletin tüm inanç gruplarına eşit mesafede olması demektir. Bu tanım laik devletin dine düşman olduğu, vatandaşlarının ibadet etme hakkını gasp edeceği, vatandaşlarını dinsizleştirmeye çalışacağı ya da dini kendi kontrolü altına alacağı anlamına gelmemektedir. Laiklik, söz konusu devlet işleri olduğunda dinin hiçbir şekilde referans noktası olarak kabul görmemesi anlamı taşımaktadır (2014, s. 108-109).

Türkiye’de 1920’li yıllar itibariyle, Fransa modelini örnek alan bir laiklik projesi uygulanmaya çalışılmıştır. Fransa’dan örnek alınan bu laiklik projesi tamamıyla Fransız laikliğine de benzememektedir. Fransa’da dinle devlet tamamen birbirinden ayrı bir yapıdadır. Türkiye’de ise dinin kontrol altına altına tutulduğu bir model şeklindedir. Diyanet İşleri Başkanlığı bu amaçla din hizmetlerini düzenlemek üzere yapılandırılmıştır. Türkiye’deki laikliğin, devletin kontrolünde ve rejime göre din talep eden “laisizm” olduğu savunulmaktadır (Kahraman, 2008, s. 74-75). Bayraktar’a göre (2010, s. 45) laisizm, devletin dini kurumlardan bağımsız olarak yönetilmesi gerektiğini savunan bir ilkedir. Bu anlayış, devletin dini inançlar karşısında tarafsız kalmasını ve vatandaşlara din özgürlüğü sunmasını amaçlar. Laisizm, özellikle Batı Avrupa’da, Aydınlanma Çağı sonrasında gelişmiş ve modern demokratik toplumların temel ilkelerinden biri haline gelmiştir. Bu çerçevede, laik devletler, dinin kamu politikaları üzerinde etkili olmasını engeller ve dini inançların bireysel bir mesele olarak kalmasını sağlar.

Türkiye’de laikleşme süreci, 1923 yılında Cumhuriyet’in ilanından önce başlamış ve Cumhuriyet döneminde laikleşme reformlarıyla hızlanmış ve radikalleştirilmiştir. Bu süreç, Osmanlı İmparatorluğu döneminde din kurumunun sınırlı bir alanda muhafaza edildiği ve 19. yüzyılda ekonomik, eğitim ve toplumsal hizmetlerin modern bir yönetim rejimi tarafından üstlenildiği bir döneme işaret etmektedir. Devrimci değişime karşı dindar kesimlerin zayıf bir tepki gösterdiği ve Mustafa Kemal’in egemenliğindeki reformların, bu süreci hızlandırarak neredeyse tamamlandığı görülmektedir. Cumhuriyet

döneminde laikleşme, hilafetin kaldırılması, “resmi din İslam'dır” ibaresinin anayasadan çıkarılması gibi önemli adımlarla gerçekleştirilmiştir. Türkiye'deki laikleşme süreci, Cumhuriyet'in kuruluş stratejilerinden biri olarak benimsenmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin modernleşme ve Batılılaşma çabalarının bir parçası olarak ele alınmaktadır (Giritli, 1985, s. 53-54).

Cumhuriyet döneminde laiklik, toplumsal düzende önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu dönemin laiklik anlayışı, Cumhuriyet'in kuruluşuyla bağlantılı olarak şekillenmiştir. Cumhuriyet döneminde Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun İslamiyet ile sıkı bağlarını kırmayı hedeflemektedir (Duman, 2010, s. 294-295).

Laiklik, devletin ve dinin ayrılması, devletin din üzerindeki etkisinin sınırlandırılması ve din özgürlüğünün sağlanması ilkesine dayanan bir yönetim sistemidir. Laiklik, devletin dini inançlara veya kurumlara bağlı olmamasını ve tüm vatandaşlara eşit mesafede durmasını amaçlamaktadır. Cumhuriyet'in laiklik görüşüne göre devlet din konularında tarafsız kalır ve tüm dini inançlara eşit muamelede bulunur. Laiklik ilkesi, farklı ülkelerde farklı biçimlerde uygulanabilmekte ve yorumlanabilmektedir. Laiklik devletin dinsel ayrıcalıklardan kaçınması ve herkesin dini inançlarını özgürce yaşamasını sağlamak amacıyla devletin tarafsızlığını korumasını ifade etmektedir (Gişi, 2015, s. 5-6).

İslamcılar arasındaki laiklik algısı ve yaklaşımı, genellikle siyasi, ideolojik ve tarihsel faktörlere bağlı olarak şekillenmiştir. Her ne kadar geleneksel İslamcılar laikliği reddetse de, Türkiye'deki siyasi süreçlerde laiklik ilkesinin önemi ve kabulü giderek artmış ve laiklikle uyumlu bir İslamcılık gelişmiştir (Mardin, 2012, s. 125).

Türkiye'de İslamcılar ve laikler arasındaki farklı bakış açıları ülkenin siyasi ve toplumsal dinamiklerinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Bu farklılıklar genellikle devletin rolü, toplumun yönetimi, din-devlet ilişkisi ve modernleşme gibi konular etrafında şekillenmektedir. Geleneksel İslamcılar, devletin İslam'a dayalı bir şekilde

yönetilmesini savunurken, laikler ise devletin dini unsurlardan arındırılmış bir şekilde yönetilmesini istemektedirler. Din ile devlet ilişkisi konusunda geleneksel İslamcılar, din ile devletin birbirinden ayrılamaz olduğunu savunurken, laikler ise din ile devletin ayrılması gerektiğini düşünmektedirler. Geleneksel İslamcılar, modernleşme ve batılılaşmanın İslam'a aykırı olduğunu düşünerek, geleneksel İslami değerleri korumayı savunurken, laikler ise modernleşmenin ve batılılaşmanın toplumun gelişmesi için gerekliliğine inanmaktadır. Toplumsal özgürlükler ve haklar konusunda İslamcılar, toplumsal yaşamın İslami değerlere göre düzenlenmesini savunurken, laikler ise bireysel özgürlüklerin ve insan haklarının korunmasını istemektedirler. Bu farklılıklar, Türkiye gibi birçok Müslüman çoğunluklu ülkede önemli bir siyasi ve toplumsal dinamiği oluşturmakta ve zaman zaman krizlere neden olmaktadır. Bu çatışmanın kökleri, Türkiye'nin modernleşme sürecinde yaşadığı değişimler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra ortaya çıkan cumhuriyetin kuruluş ideolojisi olan laiklik ilkesine dayanmaktadır (Yıldırım & Hanefi, 2009, s. 124-127).

Türkiye'de laiklik anlayışı, tarihsel süreç içinde çeşitli dönemlerde farklı görüşlerin ve tartışmaların odağı olmuştur. 1945 yılında CHP' içindeki bir grup, dinde yapılacak reformlara karşı çıkmış ve laikliğin temellerini daha da güçlendirecek ilerici öneriler sunmuştur. Bu grup, devlet ile din işlerinin ayrılması gerektiğini savunmuş, Diyanet İşleri Başkanlığı'na benzer yeni bir teşkilatın kurulmasını önermiştir. Bunun yanı sıra ibadet yerlerinin Türk geleneklerine uygun hale getirilmesi gibi tavsiyelerde de bulunmuşlardır. Bu önerilere karşı çıkan grup ise dinde reformun toplumun doğal gelişiminin içinde gerçekleşmesi savunulmaktadır. Bu farklı görüşler, Türkiye'deki laiklik anlayışının tüm parti mensupları arasında net bir şekilde anlaşılmadığını göstermiştir. Çok partili hayata geçtikten sonra da, laiklik ilkesi yeni kurulan partilerin programlarında ve anlatımlarında önemli bir yer tutmuştur (Karataş, 2008, s. 292-294).

Demokrat Parti (DP), 1950-1960 yılları arasında Türkiye'de iktidarda olan ve çok partili demokratik sürece geçişin önemli aktörlerinden biridir. DP'nin iktidara geldiği dönemde, Türkiye'de din ve devlet işlerinin ayrılık ilkesi yerine daha esnek bir yaklaşımın benimsendiği görülmüştür. DP hükümetleri, dinin toplumsal hayatta kalmasına izin veren politikaları destekleyerek dini kuralları teşvik etmiştir. Özellikle DP'nin iktidarda olduğu dönemde dinî eğitime önem verildiği, bu doğrultuda Kur'an kurslarının açılmasına olanak sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte, DP'nin laiklik ilkesine bağlı kaldığı ve din ile devleti birbirlerinden ayırdığı da belirtilmelidir. DP'nin laiklik anlayışı, dönemin siyasi ve toplumsal dinamiklerine göre şekillenmiştir (Şur, 2015, s. 165-166).

1970'lerde, Türkiye'de siyasi ve toplumsal dinamiklerin etkisiyle, laiklik ilkesi yeniden tartışmalara konu olmuştur. Bu dönem sol ve sağ kutuplaşmanın derinleştiği bir dönem olarak okunabilir. Sol kesimler genellikle laikliği savunurken, sağ kesimler ise dini ve geleneksel değerleri ön planda tutmuştur. Bu siyasi kutuplaşma, laiklik ilkesinin siyasi bir rekabetin parçası haline gelmesine yol açmıştır. Özellikle Milli Nizam Partisi gibi İslamcı bir partinin yükselişi, laiklik ilkesine yönelik tartışmaları arttırmıştır. Bu dönemde, İslam'ın etkisi giderek artmış ve laiklikle İslami değerler arasındaki denge tartışılmıştır. Askeri müdahalelerin yaşandığı bu dönemde, laiklik ilkesini korumak amacıyla dini faaliyetler sıkı bir denetime alınmıştır. Eğitim politikaları da laiklik tartışmalarının merkezinde yer almıştır. Din eğitimi ve okullardaki din dersleri konusundaki düzenlemeler, laiklik ilkesinin uygulanması açısından önemli adımları içermiştir. Toplumsal ve kültürel değişimlerin hız kazandığı bu dönemde, geleneksel ve dini değerlerle modernleşme arasındaki çatışma, laiklik anlayışının yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. 1970'lerde Türkiye'deki laiklik anlayışı, siyasi, toplumsal ve kültürel dinamiklerin etkisiyle şekillenmiş ve çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Bu dönemde yaşanan siyasi mücadeleler ve toplumsal değişimler, laiklik

ilkesinin yorumlanması ve uygulanması üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur (Akyüz, 2016, s. 52-53).

1980 Askeri müdahalesinin ardından Türkiye'de laiklik anlayışında belirgin değişiklikler ve dönüşümler yaşanmıştır. Darbenin ardından yapılan anayasa değişiklikleri ve uygulamalar, laiklik ilkesinin kavramsal ve pratik boyutlarında önemli etkiler meydana getirmiştir. Öncelikle, 1982 Anayasası'nın getirdiği düzenlemelerle laiklik ilkesi daha sıkı bir şekilde savunulmuş ve korunmuştur (Dursun, 2000, s.201). Özellikle, 136. madde ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın laiklik ilkesine uygun olarak çalışması düzenlenmiştir. Bu düzenleme, dini kurumların devlet işlerine karışmasını engellemek ve devletin dini inançlardan bağımsız bir yapıya sahip olmasını sağlamak amacıyla yapılmıştır. Ancak, 1980 darbesinin ardından laiklik anlayışında bir değişim yaşanmış ve laiklik daha çok siyasi bir araç olarak kullanılmıştır. Darbe sonrası oluşturulan yeni yönetim, laikliği sadece dini otoritenin devlet işlerine müdahalesini önlemekle sınırlı görmemiş, aynı zamanda laikliği toplumsal ve siyasi bir düzenleme aracı olarak da kullanmıştır. Bu dönemde, Milli Güvenlik Konseyi'nin demokratikleşme sürecini kontrol etme isteğiyle, laiklik ilkesi sıkı bir şekilde uygulanmış ve toplumu belli bir siyasi ve ideolojik çizgiye yönlendirmek amacıyla dini ve ahlaki değerler vurgulanmıştır. Ayrıca, darbe sonrası dini ve ideolojik otoritenin denetimi altında bir Anayasa Mahkemesi oluşturulmuş ve bu mahkemede askeri yargıçlara yer verilmiştir. Bu durum, askerin siyasi ve toplumsal yaşam üzerindeki etkisini güçlendirmiş ve laiklik ilkesinin darbeci bir zihniyetle uygulanmasına yol açmıştır (Köktaş, 1997, s. 201).

1989'da Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi, Türkiye'de laiklik anlayışında önemli bir değişimin işareti olarak kabul edilir. Özal, asker kökenli olmayan ilk Cumhurbaşkanı olarak göreve gelmiş ve laiklik ilkesinin askeri vesayet altında şekillendirilmiş olduğu dönemlerde önemli bir değişikliğin habercisi olmuştur. Özal'ın Cumhurbaşkanlığı dönemi, Türkiye'de laiklik ilkesinin daha demokratik bir çerçevede

yorumlanmaya başladığı bir döneme işaret etmiştir. Özellikle, Özal'ın liderliğindeki hükümet döneminde, dini ve etnik çeşitliliğin daha fazla kabul edilmesi ve ifade özgürlüğünün genişlemesi gibi adımlar atılmıştır. Bu süreç, laiklik ilkesinin askeri vesayet altında sıkı bir şekilde kontrol edilen dönemlerin aksine, daha demokratik bir yönde evrildiğini göstermiştir (Baydur, 1997, s. 321). Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı dönemi, askeri vesayet altındaki laiklik anlayışına karşı çıkışların güç kazandığı bir zaman dilimi olmuştur. Özal'ın liderliğindeki siyasi reformlar ve demokratikleşme çabaları, Türkiye'de laiklik ilkesinin daha açık ve katılımcı bir şekilde uygulanması yönünde önemli bir adım olmuştur. Bu nedenle Özal ile birlikte, asker kökenli olmayan bir liderin Türkiye'nin en üst makamında yer alması, laiklik anlayışında daha demokratik bir evrime işaret etmiş ve askeri vesayet altındaki laiklik anlayışına karşı çıkışların güçlenmesine zemin hazırlamıştır (Çavdar, 2004, s. 271-276).

1990'ların Türkiye'sinde laiklik anlayışı, siyasi arenada önemli tartışmalara ve çatışmalara yol açan bir konu olarak öne çıkmıştır. Askeri müdahaleler ve baskılarla laiklik ilkesinin korunması, demokratik süreçlerin sınırlandırılması gibi adımlar, 1990'larda Türkiye'de laiklik anlayışının şekillenmesinde etkili olmuştur. Özellikle MGK'nın aldığı kararlarla ve askeri elitlerin sivil siyasete müdahalesiyle laiklik ilkesi, demokratikleşme ve insan hakları açısından tartışmalı bir konuma gelmiştir. Ancak bu dönemde, laiklik ilkesinin toplumsal huzuru ve rejimi koruma adına vurgulandığı ve sık sık askeri elitler tarafından dile getirildiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, laiklik ilkesinin demokratikleşme ve insan haklarıyla uyumlu bir şekilde yorumlanması ve uygulanması gerektiği konusunda da görüş ayrılıkları yaşanmıştır (Gökmen, 1997, s. 336).

1990'ların Türkiye'sinde laiklik anlayışı, siyasi mücadelelerin ve toplumsal çatışmaların merkezinde önemli bir yer tutmuştur. Bu süreç, laiklik ilkesinin nasıl yorumlanması gerektiği konusunda derin tartışmaları beraberinde getirmiştir ve bu

dönem, Türkiye'nin laiklik ve demokrasi denkleminde nasıl bir yol izleyeceği konusunda belirleyici bir rol oynamıştır.

Refah Partisi (RP) da Milli Görüş hareketi içerisinde yer alan bir siyasi oluşumdur ve bu bağlamda laikliğe bakışı da benzer temellere dayanmaktadır. RP'nin laikliğe bakışı, Milli Görüş hareketinin genel görüşlerine paralel bir çizgide ilerlemektedir. RP, laikliği sadece dini yaşamın devletten ayrılması olarak değil, aynı zamanda devletin İslam'a dayalı bir şekilde yönetilmesine karşı bir engel olarak görmektedir. RP, laikliğin Türkiye'de İslami değerlerin kamusal alanda yaşatılmasını engellediğini ve devletin İslam'a dayalı politikaları uygulamasının önünde bir engel olduğunu savunmaktadır. RP'nin siyasi söyleminde İslam vurgusu öne çıkarmış ve Türkiye'nin İslami kimliğini korumak ve güçlendirmek amacıyla çalışmıştır. RP İslam'ın toplumsal alanda daha fazla görünür olmasını ve dini değerlerin yaygınlaşmasını desteklemiştir. Bu çerçevede, RP'nin eğitim politikaları da İslami değerlerin ön plana çıkarılmasını ve İslam'a uygun bir eğitim sisteminin oluşturulmasını hedeflemiştir. RP'nin dış politika ve ekonomi politikaları da İslami değerlere dayanır ve partinin Batı'ya karşı tavrı, ABD'nin bölgedeki hegemonyasına karşıtlığı ve İsrail'e karşı politikaları da diğer Batılı ülkelerin mesafeli bir tavır sergilemesine neden olmuştur. RP, İslam toplumlarının karşı karşıya kaldığı sorunlara İslam birliği hedefiyle çözüm arar ve İslam'ın sosyal, siyasal ve ekonomik konulardaki rehberliğine vurgu yapmıştır. Bu çerçevede, RP'nin laikliğe bakışı, Türkiye'de devletin İslam'a dayalı bir şekilde yönetilmesini savunurken, laikliği İslami değerlerin kamusal alanda yaşatılmasına engel olarak görmüştür. RP Türkiye'nin İslami kimliğini korumak ve güçlendirmek amacıyla çalışırken, laikliğin bu hedefe ulaşılmasının önünde bir engel olarak görülmesi RP'nin laiklik konusundaki temel tutumunu oluşturmuştur (Mert, 2020, s. 1950-1951). Özellikle 28 Şubat süreci, laiklik ilkesinin nasıl yorumlanması gerektiği konusunda derin ayrılıkların yaşandığı bir dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde, askeri ve sivil elitler arasındaki mücadelede laiklik ilkesi

önemli bir rol oynamıştır. Postmodern darbe olarak adlandırılan 28 Şubat sürecinde, askeri yetkililerin laiklik adı altında siyasi müdahalede bulunması, demokratik süreçlerin askıya alınması ve belirli dinamiklerin siyasi arenadan dışlanması gibi adımlar atılmıştır. Özellikle Refah Partisi'nin (RP) yükselişi ve RP'nin hükümet ortaklığı döneminde, laiklik ilkesine bağlılığı sorgulayan tartışmalar yoğunlaşmıştır. Susurluk skandalı gibi olaylarla ortaya çıkan çetelerin ve bazı üst düzey askerlerin siyasetle ilişkileri, laiklik ilkesinin korunması gerektiği düşüncesini güçlendirmiştir (Özgür, 2004, s. 160).

Çalışma kapsamında yer alan dergiler incelenirken, İslamcılar ve laikler arasındaki bu çatışma unsuru dikkate alınarak bir çözümleme yapılmaya çalışılmıştır.

Yeni Zemin on üçüncü sayısında “Laiklik” konusunu tartışmaya açmıştır. “Kemalizm’in Son Kalesi” başlığıyla yayınlanan kapakta bir eylem fotoğrafı yer almaktadır. “Son kale” söylemiyle Kemalizm’in güç kaybettiği laiklik ilkesinin de etkisinin azaldığı vurgulanmaktadır. Kapak fotoğrafı incelendiğinde⁴⁷, Atatürkçü Düşünce Derneği üyelerinin katıldığı bir eylem görülmektedir. Pankartlarda “Türkiye Laiktir Laik Kalacak”, “Yaşasın Çağdaş Laik Türkiye”, “Atatürk”ün İzindeyiz İzin Silinmez”, “Yenilenmiş ve Laik Bir Türkiye İçin Elele” gibi laiklik yanlısı sloganlar yer almaktadır. Kapak görseliyle, laiklik savunucularının taraftarlarının güç kaybettiği ve azaldığı “bir avuç kitleden” ibaret olduğu anlatılmak istenmektedir.

Derginin açık oturum bölümünde “Laikliğin Türkiye’de Tabanı Yoktur” başlığıyla laiklik tartışmaya açılmaktadır. Oturum Başkanlığını Doç. Dr. Davut Dursun’un yaptığı bölümde, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi, Prof. Dr. Toktamış Ateş, Prof. Dr. Mehmet Aydın, ve Doç. Dr. Murat Belge gibi akademisyen yazarlar yer almaktadır. Yazarı belli olmayan kapak yazısında “Müslümanlar Laiklik Kısıncında” başlığı kullanılmış, laiklik Müslümanlar için “kısıtlayıcı” bir unsur olarak sunulmuştur. Laikliğin

⁴⁷ Bkz. Resim-11, *Yeni Zemin*, 1993.

dini denetim altına aldığı düşüncesi hakimdir. Laiklik kavramını reddiyesinden ziyade İslami öğretilere göre yeniden yorumlamaya çalıştıkları görülmektedir. Cumhuriyet rejiminin batılılaşma noktasında “din”i bir engel olarak gördüğünü, bu engeli kaldırmak için de “laiklik” kavramını kullandığını düşünmektedirler. *Yeni Zemin’e* göre, dinin tasfiyesinin Cumhuriyet’in bir dayatması olduğunu söylemektedirler (Sunuş, 1994, s. 13).

İslam dininin toplumu her alanda biçimlendirme gücü bulunduğunu, toplumu dönüştürme gücüne sahip olan dinin önünü kesmek için laiklik formülünün devreye sokulduğunu iddia ederler. Bunun nedenini Avrupa’ya bağlanmakta ve Batı’nın örnek alınması eleştirilmekte, “düşman Batı idi, şeytan ABD idi” (Akat, 1993, s. 67) gibi söylemler ile bu görüşlerini kuvvetlendirmektedirler. Türkiye’nin Batılılaşma ile laiklik tarihi ile paralel gitmiştir. Laiklik İslam’a karşı adete bir “kalkışma” olarak düşünülmüştür.

Toplumu dönüştürmenin önündeki din engelini ortadan kaldırmak için formül bulunmuştu: Laiklik, Sosyo- politik, ekonomik ve kültürel hayatı asırlardan beridir biçimlendirip gelen din, bir Cumhuriyet sabahında kul ile Allah arasında vicdani bir şeye dönüştü. Yani din bireyselleştirilmişti. Sosyal, siyasal ve kültürel hayattan dışlanmalıydı artık Neden? Çünkü örnek aldığımız Avrupa’da bu böyle olmuştu (Sunuş, 1994, s. 10).

Çalışma kapsamında incelenen dergilerde laiklik üzerine net bir fikir birliğinin bulunmadığı görülmektedir. Bu farklı görüşleri iki kategoride incelemek mümkündür. İlk kategoriyi laikliği reddeden ve bir İslam Devleti kurma formülü üzerinde şekillenen görüşler oluşturur. İkinci kategoride ise laiklik ile uzlaşan ve laikliği yeniden yorumlamaya çalışan görüşler yer almaktadır. Yazarların çıkış noktaları benzeşmekle birlikte meseleyi tartışma biçimleri farklıdır.

2.1.3.1. Laiklik Karşıtlığı

Laiklik kavramı, İslamcı hafızada derin izler bırakan bir kavramdır. İslamcılar laikliği “dinin tasviyesi” olarak gördüklerinden mesafeli yaklaşırlar. İslamcılar laikliği reddederler ve laikliğin Türkiye’de bir karşılığı olmadığını dile getirirler. Rasim Özdenören

(1993, s. 10) “Türkiye’de Laikliği Besleyecek Kültür Yoktur” isimli yazısında, “Dünyanın başka hiçbir yerinde devletin laik olması, hem de dini etki altında bulundurması şeklinde bir uygulama mevcut değil. Bunun sebebini öncelikle Türkiye’de Laiklik kurumunu besleyecek kültür kaynaklarının mevcut olmayışına izah edebiliriz” diyerek laikliğin Türk toplum yapısıyla uyumlu olmadığını vurgulamaktadır. Özdenören, kültürel bir dönüşümün altını çizmektedir. Laiklik kavramına karşı olmadıklarını sadece Türkiye’deki uygulamalarını sorun olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Prof. Dr. Asaf Savaş Akat’da (1993, s. 65-67) Özdenören’i destekleyen doğrultudaki yazısında “Ben Türkiye’deki anlamı ile laik değilim. Başkaları da bunu sık sık söyledi. Birey laik olamaz. Birey Müslüman, Hristiyan, dinsiz vs. olur. Laiklik kamu düzenine ait bir kavramdır. Devlet laik olur” diyerek laiklik tanımının Türkiye’de yanlış yorumladığını ifade etmektedir. Çağdaşlaşma iddiasında olan iktidarın bunu kullanarak inançlara baskı uyguladığını dile getirmektedirler. Davut Dursun “Laiklik Vicdanlara Baskı Aracı Olmamalı” başlıklı yazısında Özdenören’i ve Akat’ı şu cümleleri ile destekler:

Laik olması gerekenin ancak devlet olabileceği gayet açık bir husustur. Oysaki Türkiye’de sadece devlet mekanizmasının laik hale getirilmesi amaçlanmamış toplumun dinsizleştirilmesi, mevcut İslam’dan uzaklaştırılması, toplumsal olan İslam’ın “bireysel bir inanç” haline getirilmesi hedeflenmiş ve bu amaçla için pek zulümler işlenmiştir (Dursun D. , 1994, s. 16).

Dursun, laik ülke olma adına Müslümanlara baskı yapıldığını ve İslam’dan uzaklaştırıldığını söylemekte ve uygulamaları “zulüm” olarak yorumlamaktadır. Din ve laiklik arasındaki bu çekişmeli durum İslamcılar laikliğe karşıt söylemler üretmesine de sebep olmuştur. Laikliğe “dayatma”, “sicili bozuk” gibi atıflar yapılmaktadır. Laikliği “din dışı bir dayatma” (Tunç, 1998, s. 19) olarak görenlerin yanında, “Türkiye’de Laikliğin Sicili Bozuktur” (Esengül, 1994, s. 12) diye yorumlayanlar da olmuştur. Davut Dursun’a göre de, laikliğin temel hedefi “toplumu dinsizleştirmektir” (1993, s. 102-106).

Abdurrahman Dilipak “Türkiye Hiçbir Zaman Laik Olmadı” başlıklı yazısında laikliği bir sorun olarak yansıtmaktadır. Herkesin inandığı gibi yaşaması ve

düşündüklerini serbestçe ifade edebilmesine bağlamaktadır. Farklılıklara rağmen barışçıl bir ortamda yaşanabileceğini ifade etmektedir (1993, s. 10). Benzer şekilde Türkiye laik değildir diyen Asaf Savaş Akat (1993, s. 70-71) “din adamlarının kamudan maaş aldıkları, dini eğitimin kamu tarafından yapıldığı, kamu mekanlarında ibadet yerlerinin açıldığı, üstelik özel din eğitiminin Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yasaklandığı bir ülke laik değildir diyorum” diyerek Dilipak’ı desteklemektedir.

İslami devlet formülünün merkeze alındığı görüşlerde, İslamiyet hayatın her alanını kapsayan bir güç İslam İlahi bir nizam olarak sunulmaktadır. Sadık Albayrak konuya dair şunları söylemektedir:

İslam’ın hakimiyeti devlet olması ile kaimdir görüşü hakimdir. Halbuki İslam sadece itikat, ibadet, ahlak esaslarında değil toplumu yönlendirmede her alanda hüküm var eden ilahi bir nizamdır. İslam bir bütündür. Doğumundan ölümüne kadar insanın muhtaç olduğu veya karşı karşıya geleceği bütün sosyal, kültürel ve toplumsal değerlere çözüm bulan bir nizamdır. Bu durumda ya devlet dini reddedecek ya da din devlete hâkim olacaktır. Aksine bir durum ise batı tipi laiklik, devletçilik olur ki Amerika’da bu vardır (1993, s. 12).

Demokrasilerin olmazsa olmazı laiklik değildir, demokrasinin temel şartı “milli irade”dir. Milli iradenin çıkış noktası egemenlik kavramıdır. Bu kavram, Türk siyasi hayatında yer edinmiş bir kavramdır. Modernleşme ile beraber “egemenlik”in kaynağı tartışılır olmuştur. Egemenliğin kimde olduğu bu tartışmaların temelidir. Bu döneme kadar egemenliğin kaynağı Tanrı iradesine bağlanmışken, Cumhuriyet döneminde egemenlik halka dayandırılmıştır. Yani egemenlik “Tanrı”dan “halka” el değiştirmiştir (Taşkın, 2019, s. 81).

Bilgi ve Hikmet yazarlarından Davut Dursun (1993, s.76-81) “Türk Laiklik Sisteminin Tarihsel Kültürel Arka planı” başlıklı yazısında, din devlet ilişkilerinin batıdan farklı olarak bir gelişim sürecinin olduğuna dikkat çekmektedir. Roma İmparatoru Sezar’ı ve Tanrı’yı ayırarak “Tanrı’nın hakkını Tanrı’ya, Sezar’ın hakkını Sezar’e” söylemiyle gelişip yayılan Hristiyanlıkta din ve devlet ayırımı belirgindir. İslamiyet’te ise Hristiyanlıktan farklı olarak, “tevhid” ilkesi etrafında din ve dünyayı

birleşen görüş hakimdir. Dolayısıyla İslamcılığın, Hristiyanlıktan toplumsal ve siyasal örgütlenme anlamında farklı gelişim göstermesi kaçınılmazdır

Dr. İştâ B. Tarhanlı *Bilgi ve Hikmet*’te kaleme aldığı “Laik Türkiye Devletinde Diyanet İşleri Başkanlığı” adlı yazısında cumhuriyet dönemi laiklik politikalarını asıl amacının dinin kişilerin iç dünyasında hapsolup, dış dünyaya çıkmasını engellemekti demektedir. Din sadece inanç ve ibadet işlerine indirgenmek isteniyordu. Tarhanlı’ya göre (1993, s. 96-110) “...burada laiklik yanlılarına düşen, gerektiğinde devletle işbirlikçi konuma sahip çıkarak çifte standartlı tutarsız çözümlere başvurmaları yerine sivil toplum içinde demokratik araçlarla korumaya değer gördükleri ilkeleri savunabilmeleridir”.

2.1.3.2. Türkiye’ye Özgü Laiklik

İslamcıların karşı hegemonya kurma yolculuğunun izlerini, geçmişte yayınlanan dergilerde de aramak bazı veriler elde etmemizi sağlamaktadır. Bunun yanı sıra söylemsel kodların sonraki yıllara aktarımının olup olmaması da doğru çıkarımda bulunabilmek adına önem arz etmektedir. Buradan hareketle, İslamcı ideologların laiklik üzerine söylemlerinin *Sözleşme* dergisinde de devam ettiğini görmek mümkündür. Örneğin, Mehmet Metiner 1998 yılında *Sözleşme* dergisinde kaleme aldığı yazısında laikliğe ılımlı bakmanın yollarını aramaktadır. Laikliği farklı inanç gruplarına tarafsız olabilen ve bir arada barış içerisinde olmalarını sağlayabilen birleştirici bir unsur olarak tarif eder (1998, s. 2). Fazilet Partisi Genel Başkanı Recai Kutan da yine *Sözleşme* dergisindeki yazısında benzer bir ifadeyle, laikliğin özünü yitirdiğini, Türkiye’de laiklik kavramının siyasallaştığını iddia eder (Kutan, 1998, s. 32). Yapılan demokratikleşme çabalarının özünde demokratiksizleşmeye neden olduğunu vurgulamaktadırlar. Özgürlükleri güvence altına almaktan çok, özgürlükleri kısıtlayıcı bir araç olmuştur. Devletin dine sahip olma ve denetim altında tutma istediğini dile getiren İslamcılar, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın varlığını da buna dayandırmaktadırlar. Böylelikle yeni bir din anlayışı yerleştirdiklerini bir anlamda devlet İslam’ı kurmaya çalıştıklarını savunurlar (Ete, 2003,

s. 49-50). Bu aktarılanlar ışığında, laiklik üzerine kurgulanan yeni söylemsel kodlar sonraki yıllarda da devamlılık göstermiştir demek mümkündür.

Bu eleştirilerin varlığı İslamcılığın değişen söylem diline ve kabul edilebilir laiklik kavramıyla ilgili meşruiyet zeminine örnek teşkil etmektedir. Oluşturulan söylem diliyle ılımlı bir laiklik anlayışının inşası yapılmak istenmektedir. Bu durumu “laiklik ile uzlaşma” olarak da yorumlamak mümkündür. Yalçın Akdoğan, çoğulculuğa bakış açısı nedeniyle laikliğe sıcak bakılabileceğini ifade ederken, laikliğin olumlu yanlarına bakmayı tavsiye eder niteliktedir. Akdoğan (1998, s. 17-18), laiklik, çoğulculuk ve demokratikleşmeye dayalı yeni İslamcı fikirlerin oluşumunu “*Yeni Zemin* hak ve özgürlükler, hoşgörü ve tahammül, çoğulculuk ve çok seslilik gibi konularda duyarlı bir düşünce çizgisi ortaya koydu. İslami kesimin çok alışık olmadığı kavram setleriyle günün meselelerini ele almaya çalıştı ⁴⁸” diyerek dile getirmektedir.

Laiklik, geleneksel İslamcılarının reddettiği bir argümandı, yeni İslamcılar için kabul edilebilir olmuştur. Cumhuriyet dönemi laiklik uygulamalarının İslamcı hafızada derin izler açtığını söylemek mümkündür. Yapılan devrimler, müdahalelerin laiklik “maskesi” altında gerçekleştirildiğine olan inanç yönünde İslamcılarının birleşmelerine sebep olmuştur şeklinde çıkarımda bulunulabilir. Bundan dolayı “geç kalmış bir hesaplaşma”dan bahsetmek mümkündür. Yeni İslamcılarının ise, laikliği bir üst anlatı olarak yeniden kurmaya ve yorumlamaya çalıştıkları söylenebilir. Bu değişim çok radikal olmamakla beraber, laiklik anlayışına yeni bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.

⁴⁸ Bkz: EK-1: Yalçın Akdoğan ile yapılan yüz yüze görüşme.

2.1.4. Medine Vesikası Temelinde Yeni Bir Anayasa Arayışı

Çalışmanın bu bölümünde anayasa teması üzerinde durulacaktır. İslamcılığın değişen söylem diline geçmeden önce, İslamcıların anayasaya hangi perspektiften yaklaştığına bakmak faydalı olacaktır. Geleneksel İslamcılar, devletin İslam öğretilerini temel alan bir anayasa ile yönetilmesi gerektiği savunurlar. İslam'ın temel prensiplerini esas alan bir hukuk sisteminden yanadırlar. Anayasanın da bu prensipleri benimsemiş bir çizgide hazırlanmasını arzu etmektedirler. “İslam Devleti” temelli bu görüş,

Resim 12: Yeni Zemin, Nisan 1993, Sayı: 4

geleneksel İslamcılar için iktidarın ve anayasanın İslam'ın prensipleri çerçevesinde şekillenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Halk egemenliği ve katılımcılığı önemsemekle birlikte, sınırların İslam doktrinlerine göre çizilmesini arzu etmektedirler. İslam'a uygun bir anayasanın kaynağı da İslam Hukuku'dur. Dolayısıyla anayasa da bu temelde hazırlanmalıdır görüşü hakimdir.

İslamcı söylemde 1990'lı yıllarda başlayan değişim rüzgârı çerçevesinde anayasa konusu da tartışmaya açılmaktadır. *Yeni Zemin* (1993, s. 1) ilk sayısının sunuş yazısında da anayasa konusunu öncelikli konular arasına almış, sivil otoriteyi kapsayacak yeni bir anayasa hazırlanması gerekliliği üzerinde durmuştur. Yenilikçi sivil bir anayasa hazırlanması gerektiği, hak ve özgürlükleri garanti altına alma eğilimiyle yeni bir hukuk devleti oluşturma gerekliliği, din ve vicdan özgürlüğü ile uyumlu farklı etnik kültürleri aynı potada eritebilen yeni bir oluşuma zemin hazırlama gerekliliği tartışma zeminine taşınmıştır. Sunuş yazısında “Yeni Anayasa, tepeden inmeci, baskıcı karakterden uzak, özgürlükçü ve çoğulcu bir zihniyetle, İslam ve Kürt gerçeği dikkate alınarak hazırlanmalıdır” denilmiştir. Bu söylemde Cumhuriyet rejiminin “jakobenist” tavrına

eleştiri getirilmektedir. Mevcut anayasanın “baskıcı” ve “tepeden inmece” tavrını dile getirerek askeri vesayete de eleştirel bir gönderme yapılmaktadır. Yeni anayasanın geniş bir yelpazede çoğulcu bir zihniyetle hazırlanması isteği aktarılmaktadır. Çoğulculuk İslamcı aydınların en çok kullandığı kelimelerden biridir. “Allah’ın hakimiyeti” fikrine dayalı bir anlayıştan uzaklaşarak, “muhalif” sayılanın da söz sahibi olabilmesine olanak tanır. Müslüman’ların “bizden olmayanlar” ile bütünleşme çabasıdır. Çoğulculuk perspektifine Medine Vesikası dayanak olarak gösterilmektedir. “Ümmet temelinde çoğulcu bir toplumsal proje” olarak sunarak İslamcılığın bir arada barış içinde yaşamayı mümkün kıldığı iddiasındadırlar. “İslam ve Kürt gerçeği dikkate alınarak” görüşüyle Kürt kimliği meşru bir zemine taşınmak istenerek toplumsal kabul sağlanmak istemektedirler çıkarımında bulunabiliriz. Böylelikle farklı kesimlerin de desteği alınarak yeni bir anayasa temelli yeni İslami bir model algısı yaratılmak istenmektedir. Derginin editörlüğü ve yayın yönetmenliği görevinde bulunan Yalçın Akdoğan konuya dair şu açıklamayı yapmaktadır:

Yeni Zemin İslami kesim içinde demokrasi kavramının tartışıldığı ve kimilerince negatif görüldüğü bir ortamda demokratik bir çizgi ortaya koydu. Açıkta demokrasi, hukuk devleti, hak ve özgürlükler gibi kavramlar üzerinden bir dil geliştirdi ve İslam ile demokrasinin çatışmadığı anlayışı üzerinden demokratik bir pozisyon aldı. *Yeni Zemin*, siyasi olarak zamanın ruhunu oluşturan eğilimlerin bir nevi tezahürü mahiyetindeydi. Özal’ın son döneminde ‘değişim, dönüşüm, sistem tıkanı’ muhtevalı söylemler ağırlık kazanmıştı. Sistemin yeniden yapılandırılması ve demokratikleştirilmesi konusunda talepler ve tartışmalar ağırlık kazanmıştı. *Yeni Zemin* statükoya karşı değişimden yana tavır takındı. Sistemden kaynaklanan sorunları ele alan ama hukuk devleti anlayışı içinde hareket eden, her türlü radikalizme, şiddete, aşırılığa karşı olan bir anlayıştaydı⁴⁹

Aynı dergi, Nisan 1993’te yayınladığı 4. Sayısında anayasa konusunu ele almış, “Nasıl Bir Anayasa?” tartışmasını gündeme getirmiştir. Kapak görselinde bir kitapçık gösterilmekte ve “dayatma mı yoksa sosyal mutabakat mı” sorusu yöneltilerek konu tartışmaya açılmaktadır. Bu söylem bir anlamda Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde “dışlanan kesimlerin” merkeze doğru ilerleme, meşruiyet kazanma ve kendilerini baskı altında tutan askeri vesayetten kurtulma projesinin teorik ideolojik zeminini

⁴⁹ Bkz Ek-1: Yalçın Akdoğan ile yüz yüze görüşme

oluşturmaktadır. İslamcılar darbe anayasası olarak kabul edilen 1982 Anayasa'sını “zora” ve “baskı”ya dayalı tavrından dolayı özellikle dini kesimleri dışladığını tahakküm altına aldığını iddia etmektedir. Dışlanan tüm kesimleri söyleme dahil ederek kendi tikel çıkarımlarını genelleştirmektedirler. *Yeni Zemin* bunu herkesin, ülkenin ve halkın kurtuluşu olarak sunmaktadır. İncelenen dergilerde “1982 darbe Anayasası” sık sık eleştirilmektedir. Mehmet Altan anayasaya dair görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Anayasa tümünden değişmelidir. Sivil çağdaş bir anayasa hazırlanmalıdır. Mevcut anayasa, 12 Eylül darbesini gerçekleştiren generallerin hazırladıkları “kışla mantığı ürünü” bir anayasadır. Bu bakımdan anti-demokratik bir anayasadır. Sivil bir anayasa hiç değildir. “Türkiye’de asker-sivil bürokratlar tarafından oluşturulan anayasalar temelde “tepki” niteliği taşıyan anayasalardır. Bütün anayasalarda “devletin bekası” fikri, öncelikli olarak belirleyici olmuş, buna bağlı olarak devletin bütün bir toplumu denetim altına almasını sağlayan düzenlemeler getirilmiştir. Aslolan “devlet” ve “devletin bekası” olunca, haliyle insan hak ve özgürlükleri de sadece kağıt üstünde bir önem taşımış, gerçekte ve pratikte ise bütün hak ve özgürlükler önemsizleşmiştir. Bir başka söyleyişle, “çağdaş hukuk devleti” ilkesine aykırı olarak devlet, birey ve toplum üstü kutsal bir güç haline getirilerek adeta ilahlaştırılmış ve totemleştirilmiştir. Devlet karşısında güçsüz duruma düşürülen birey ve toplum ise kişisiz bir konuma itilmiştir. Devlet “buyuran” veya “emreden” olmuş, birey ve toplum ise bu süreçte “sürü” yerine konulmuştur (93:13).

Metinde kullanılan “kışla mantığı”, “totemleştirme”, “ilahlaştırma” “buyuran”, “emreden” devlet sıfatları ile ötekinin kötücül tanımlaması yapılmaktadır. Devlet karşısında bireyi ve toplumu da “sürü” olarak nitelendirmektedir. Böylelikle bilinçsiz ve kodlanmış toplumu güçsüz gösterme eğilimi gösterilmek istenmekte böylelikle pasif devrimi unsurları kendiliğinden harekete geçmektedir. Bir nevi sistem eleştirisi ve anayasa eleştirisi yapan Altan’a paralel biçimde Mustafa Kamalak da devlet, ordu, anayasa denklemini şöyle anlatmaktadır:

Türk ordusunun görevi, darbe yapmak değil, Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır (4.1.1961 tarih ve 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, m.35 (Resmi Gazete: 10.1.1961; 10703). Cumhuriyet, darbelerde kollanıp korunamaz. Bu yüzden daha önce yapılan darbeleri onaylayıp meşru saymak hukuken mümkün değildir. Çünkü hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasa’dan almayan bir Devlet yetkisini kullanamaz (1982 Anayasası, m.6/111). Ancak unutmamak lazımdır ki tabiat boşluk kabul etmez. Eğer parti liderleri hizmet yerine birbirleriyle boğuşmayı hüner sayar, parlamento çalışmayıp Devlet işlemez hale gelirse bir takım maskeli yüzle, üç-beş komutanı-defalarca yaptıkları gibi-yine demokrasi için millet adına darbe yapmaya teşvik edeceklerdir. Bundan da hem milletimiz hem de O’nun ordusu zarar görecektir. Bu tür tehlikeleri önlemek için “hakimiyet hakkını” sahibine teslim etmemiz, insanımıza güvenmemiz, ferdi bir “vatandaş” olarak önplana çıkarmamız gerekir. Bunun için de tekrar belirtelim ki-Cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi, milletvekili seçimlerinin “dar bölge sistemi”ne göre yapılarak parlamentonun güçlendirilip fonksiyonel hale getirilmesi şarttır. Aksi halde darbe meşru olmasa bile “mukadder” ve “mükedder” olur” (1993: 82).

Kamalak orduyu asli görevini yapmaya davet ederken, devlet yönetiminden el çekilmesi talebini üstü örtük bir ifadeyle sunmaktadır. “Hakimiyet hakkı” İslami öğretilere göre Allah’a aittir ancak Kamalak hazırlanacak yeni anayasanın belli bir zümreye değil, asıl hak sahibine verilmesi gerektiğini vurgulayarak yeni anayasa fikrini meşru bir söyleme dönüştürmektedir. “Asıl hak sahibi” diyerek bireyi ve toplumu ön plana alan bir yaklaşım sergilemektedir. Yeni anayasanın özü itibariyle ferde ve parlamentoya dayanması gerektiğini sıklıkla ifade etmektedir. Bu açıklamalar devlet yönetiminde şariat fikrinden uzaklaşma olarak yorumlanabilir. “Yukarıdan aşağıya” yapılanmasının “aşağıdan yukarıya” dönüşümünün ayak izleri niteliğindedir. Güçlendirilmiş parlamentonun gerekliliği üzerinde duran Kamalak, gücün birey ve parlamentoda olmasını savunmaktadır. Bu yapılanma olmadığı takdirde askeri darbelerin “mukadder” olacağını söylemektedir. Mukadder (1993, s. 10) TDK verilerine göre “yazgıda olan, yazgı ile ilgili olan, alın yazısı”⁵⁰ anlamı taşımaktadır. Yeni bir rejim modeli olmadığı takdirde darbelerin kaçınılmaz bir alın yazısı ve kadere dönüşeceği vurgusu hakimdir. Böylelikle “korku” temelli kitlesel bir söyleme zemin hazırlandığı yorumu yapılabilir.

Yeni Zemin, “İslam’ın Alternatif Devlet Modeli Var mı? İslam Devleti Tartışılıyor” başlıklı açık oturum bölümünde de anayasa konusunu tartışma zeminine çekmektedir. *Yeni Zemin’e* göre Anayasa’nın değişmesi gerektiği görüşüne, çözüm önerisi olarak Medine Vesikası sunulmaktadır. Medine Vesikası, çeşitli şekillerde tanımlanmıştır; bunlar arasında "vesika," "sözleşme," "anayasa" ve "antlaşma" terimleri öne çıkar. Ali Bulaç (2020, s. 251) da bu konuda, "...ben yazılı metin-belge olması hasebiyle ‘vesika’ denmesinin doğru olacağını düşünüyorum; ancak metin ruhu, yapılış şekli ve yöntemine göre tamı tamamına bir ‘sözleşme’dir" ifadesiyle görüşünü dile getirmektedir Mekke’de yoğun baskı ve zulme maruz kalan Müslümanlar, Hz.

⁵⁰ <https://sozluk.gov.tr/>

Muhammed (s.a.v)'in önderliğinde 622 yılında Medine'ye hicret etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v), Medine'ye vardiktan sonra gerçekleştirdiği ilk önemli işlerden biri, Medine ve çevresinde yaşayan, birbirleriyle iyi ilişkiler içinde olmayan ve sürekli çatışan sosyal grupları bir araya getirmek olmuştur. Bu girişimin amacı, bu sosyal grupları siyasi ve sosyal olarak bir araya getirerek barış ortamını tesis etmektir (Demirci, 2012, s. 258-259).

Medine Vesikası, İslam peygamberi Muhammed tarafından hicretin ardından Medine'de kurulan yeni İslam devletinin temel kanunlarını belirleyen ve Müslümanlarla Yahudiler arasında bir arada yaşama düzenini sağlayan bir antlaşmadır. Ayrıca, "Medine Sözleşmesi" veya "Medine Anayasası" olarak da bilinir. Bu vesika, İslam'ın ilk anayasası olarak kabul edilir ve İslam devletinin hukuki, siyasi ve sosyal yapısını belirleyen önemli bir belgedir. Medine Vesikası, farklı din ve etnik grupların bir arada barış içinde yaşamasını sağlama çabası ile dönemin sosyal ve siyasi sorunlarına pratik bir çözüm getirmiştir. Bu yönüyle İslam tarihindeki önemli belgelerden biri olarak kabul edilir (Ceylan, 2021, s. 486-487).

Ali Bulaç'a göre (1994, s. 12-15), Medine Vesikası birlikte yaşama projesinin adıdır. Bu vesikanın aslında Bulaç'ın önerdiği toplumsal bir proje olduğu iddia edilebilir. İlk kez kayıt altına alan kişi Muhammed İbn İshak'tır. İbn İshak, "İsnad" yöntemini kullanmadan bu vesikayı kaydetmiştir. Bu nedenle İbn Seyyid en-Nas ve İbn Kesir, kendi eserlerinde bu kaydı yerleştirmişlerdir. Bulaç, Wellhausen ve diğer düşünürlerin Vesika'yı İbn Hişam'dan aldıklarını belirtmiştir⁵¹. Sonunda İbn Hişam, ünlü eseri "Siret"te Medine Vesikası'nın tam metnini yayınlamıştır. Bu nedenle, Vesika'nın güvenilirliği konusunda şüphe duyulmamalıdır. Hem hadis hem de tarih kritiği açısından

⁵¹ Medine Vesikası'nın kaç maddeden oluştuğu üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. Bir metin olarak tasarlanan metnin kırk yedi maddeye ayrıldığı ifade edilmektedir. Muhammed Hamidullah'ın 52 maddesine göre çalışma yaptığını, fakat konunun daha iyi anlaşılması için Vesikayı 53 maddeye ayırdığını ifade edilmektedir (Bulaç, 2020, s. 44).

Vesika'nın mevsukiyeti ve güvenilirliği üzerine herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bu vesika, kurucu ilkeleriyle daima Müslümanlar için yol gösterici olmuş ve çoğulcu bir siyasi tasarı için referans kaynağı olarak kabul edilmiştir (Çil, 2020, s. 236-249).

Medine Vesikası, sadece teoride kalan bir belge değil, “başarıyla uygulanan” bir uzlaşî metni olarak öne çıkmaktadır. Vesika, ülkenin savunması, birlikte yaşam, güvenlik ve tüm sosyal grupları kapsayan maddeleriyle önemli bir belge niteliğindedir. Maddelerinin katılımcı, açık ve şeffaf olması dikkat çekicidir. Zamanın ihtiyaçlarına cevap vermesi, çoğulcu bir demokrasi anlayışıyla tasarlandığını gösterir. Ayrıca, zorlayıcı hükümler içermemesi ve ortak yaşamı düzenleyen maddeler barındırması, Vesika'yı özel kılan unsurlardandır (Doğan ve Turan, 2021, s. 82).

Medine Vesikası temelinde yapılandırılabilen yeni anayasada yeni kurulabilecek bir İslam Devleti'nde bulunması gereken özelliklerden bahsedilmektedir. Ümmet topluluğundan, farklı dini ve etnik grupların özgürlüklerini güvence altına alınan, yasama ve yargılama erkini üzerinde tutarak devleti oluşturması bu özellikler arasındadır. Gerek Kur-an'ı gerekse sünneti iyi bilen Müslüman'ın kendi anayasasını da yapabilecek yeterlilikte olduğu fikri böylelikle savunulmaktadır (Sunuş, 1993, s. 29-34). Bu savunmalar farklı kurgular üzerinden şekillenmektedir. Örneğin Mehmet Metiner “Toplum merkezli özgürlükçü sivil bir anayasa” başlıklı makalesinde yeni anayasayı bireycilik üzerinden kurgulamaktadır. Devletçilikten bireyciliğe giden bir yolun daha doğru olduğunu vurgulamaktadır. Bireyin ve toplumu devlet için var olduğu anlayışını eleştirerek, bu anlayışın devam etmesi halinde mevcut sorunların çözülemeyeceğinin altını çizmektedir. Devlet merkezli değil, birey ve toplum merkezli bir anayasanın hazırlanması gerektiğini savunmaktadır (1993, s. 96).

Necmettin Erbakan “Anayasa Birey ve Toplum İçin Vardır” başlıklı makalesinde, “Anayasalar bir ülkede yaşayan vatandaşlar arasında, onların arzusuna uygun olarak tanzim edilmiş bir “toplumsal antlaşma” niteliğindedir demektir. Erbakan'a göre,

anayasanın hazırlanmasında gaye, istinasız bütün vatandaşların “Bizim ne güzel Anayasamız var” inancında olmaları temindir. Bunun için de “Anayasaların gayesi insan hak ve hürriyetlerini teminat altına almaktır. Yoksa bunları ortadan kaldırmak değildir” (1993, s. 30) diyerek İslamcı diğer aydınlar gibi mevcut anayasaya eleştiri getirmektedir. Anayasaların ortak gayesinin bireylerin temel hak ve hürriyetlerini teminat altına olmak olduğunu ifade ederek, birey merkezli yeni anayasa söylemini destekleyen ortak bir söylem üretmektedir.

Erbakan’ı destekler nitelikte, Ali Yaşar Sarıbay (1993, s. 15) da, 1982 Anayasası’nın birey merkezli olmadığını devlet merkezli olduğunu söyleyerek eleştirmektedir. Bu söylemini şu şekilde kurgulamaktadır. “Aydınlarımızın 1982 Anayasası’na yönelttikleri temel eleştiri, bu Anayasa’da devletin adeta kendi başına bir amaç olarak yüceltilerek, bireyin geri plana itilmesi böylece temel hak ve özgürlükler karşısında devletin çıkarlarına öncelik tanındığı yönündeydi” Böylelikle yeni bir anayasa hazırlamanın gerekliliği ortak bir söylem kurularak kuvvetlendirilmektedir.

Yapılan incelemede Medine Vesikası temelli bir anayasacılık fikrinin kabul gördüğü fikri iddia edilebilir. Klasik anayasacılık açısından bir anayasal belge olarak değerlendirilebilir, ancak modern anayasacılık kriterlerine göre bu değerlendirme pek mümkün değildir. Yine de, Muhammed Hamidullah başta olmak üzere birçok düşünür, Medine Vesikası’nın yeni kurulan devletin anayasası niteliğinde olduğunu ifade etmektedir (Doğan ve Turan, 2021, s. 86). Doğan ve Turan’ın bu yaklaşımı, Medine Vesikası’nın dönemin formatına uymaması gibi bir sorunu göz ardı ettiğini de göstermektedir.

Yeni Zemin Anayasa için hazırlanan bu sayısında, yeni bir anayasanın milletin benliğine ve özüne uygun hazırlanmasının gerekliliği hemen hemen her yazarın dile getirdiği ortak bir söylemdir. Nazif Şahinoğlu da bu söylemi şu cümlelerle kuvvetlendirir:

Bir millet adına yapılan bir anayasa, o milletin inançlarından, kültüründen, gelenek ve göreneklerinden gereken izleri bünyesinde yansıtmıyor, onun milli benlik ve şahsiyetini taşımıyorsa, sadece ismi anayasadır, gerçekte o bu millete özgü bir anayasa değildir. Usul ve esas yönünden mualleldir ve sık sık değişmeye ve değiştirilmeye mahkumdur (1993, s. 17).

Yeni Zemin'in birey ve çoğulculuk perspektifi üzerinden kurguladığı yeni anayasa fikri üzerine, Yalçın Akdoğan “çoğulculuk” perspektifi ile yaklaşılarak şunları söylemektedir:

Yeni Zemin temel teorik tartışmalarda bir sentez arayışı içine girdi. Gelenek-modernlik, küreselleşme-yerelleşme, madde-mana, dini olan-seküler olan, devlet-toplum-birey ilişkisi gibi konularda yeni şeyler söylemeye çalıştı. *Yeni Zemin* farklı siyasi görüşten insanların bir araya gelip özgürce tartıştıkları bir düşünce zemini oldu. Çok farklı ideolojilerden insanlar bir araya gelip memleket meselelerini ele aldılar⁵².

Bilgi ve Hikmet üzerine yapılan analizde anayasa, hukuk, çoğulculuk konularındaki tartışmaların daha çok Medine Vesikası üzerinden yürütüldüğü tespit edilmiştir. *Bilgi ve Hikmet* kendisini İslamcı dergi geleneğinin bir unsuru olarak görmesine rağmen değişen ve modernleşen dünya ile birlikte İslam'ın temel kaidelerini tartışmaya açmıştır. Farklılıklara rağmen bir arada yaşayabilme ve ortak bir paydada buluşabilme fikri ön plandadır. Dergi Mümtazer Türköne, Ferhat Kentel, Tanıl Bora gibi İslamcı olmayan aydınların yazılarına da yer vererek çoğulculuk perspektifinden yana olduğunu gösterme yöneliminde olduğu söylenebilir. Medine Vesikası'nın yeniden günün modern koşullarına göre ele alınması ve güncellenerek yazılması fikri ön plandadır. Dergi beşinci sayısında konuyu “Bir arada Yaşamın Formülü Nedir?” başlığıyla tartışmaya açmıştır. Dergide, Medine Vesikası'nın prensipleri üzerinde durarak geleneksel değerlere bağlı kalınması vurgusu yapılırken, bu sözleşmenin çağdaş dünyada yeniden ele alınması ve tartışılması gerektiğini de savunur.

Derginin önemli yazarlarından Ali Bulaç Medine Vesikası'nı birlikte yaşamın formülü olarak sunmaktadır. Bulaç, Medine Vesikası'nı tartışmaya açarken iki konunun tartışma dışı tutulması gerektiğini söylemektedir. Bunlardan ilki Kur-an ve Sünnet'tir. Bu

⁵² Bkz Ek-1: Yalçın Akdoğan ile yapılan yüz yüze görüşme.

noktada “değişim” fikriyle yola çıkılmasına rağmen İslam’ın temel doktrinlerine hepsine dokunulmadığının göstergesi olduğu iddia edilebilir. İçinde bulunulan dünyanın ana ihtiyaçlarına cevap verdiği müddetçe, Müslümanların tarihi tecrübesinin vazgeçilemez bir referans olduğunu vurgulamaktadır. Bulaç, tartışma dışı bırakılması gereken ikinci konu olarak “politik İslam”ı görmektedir. Bulaç politik İslam’ı şu şekilde anlamlandırır:

Modern devletin özünde doğru varsayımlar üzerine kurulduğunu, sorunun Müslüman’ların katılımına kapalı tutulmasından kaynaklandığını ya da İslamcıların bu modern aygıtı ve onun kurumlarını ele geçirmeleri durumunda herşeyin düzeleceğini öne süren ve bu uğurda büyük mücadeleler veren politik İslam’dır (1994, s. 9).

Bulaç, aynı zamanda Medine Vesikası’nı peygamberin yaptığı “mucizevi işlerden” biri ve “bir siyasi birliğin hukuki belgesi” olarak tanımlar. Bu birliğe katılan Müslüman, Yahudi ve Müşrikleri “ümme” çatısı altında birleştirir. Müslümanların ikili bir misyonu olduğuna dikkat çeken Bulaç, bunların İlahi misyona uygun yaşamak ve dini başkalarına tebliğ etmek olduğunu söyler. Bu çerçevede Müslümanlarla savaşa girmedikleri müddetçe ateist, Hristiyan, Yahudi, laik tüm kesimlerin kendi hayat biçimlerini kendi din ve hukuk sistemlerine göre sürdürebilirler. Bunu beyan eden tüm tarafların Medine Vesikası çerçevesinde bir hukuk topluluğunun parçası olduğunu ifade etmektedir. Medine Vesikası’nın siyaset, iktidar ve devlet kavramlarına yeni ve zengin kazanımlar getirebileceğini dile getirmektedir. Bin dört yüz sene önce farklı sosyal bloklar arasında imzalanmış bu hukuki belgenin günün şartlarında yeniden revize edilebileceği ve alternatif bir toplumsal proje tasarımı olarak görülebileceğini ifade etmektedir. Bunu da çoğulculuk perspektifi üzerinden kurgulayan Bulaç (1994, s. 15) “...ekonomi, kültür, bilim, eğitim, sağlık, sanat, iletişim vb. alanları merkezi devletin denetiminden çıkarılıp dinleri ve kimlikleri farklı topluluklara devredilmedikçe sahici çoğulculuk tasarlanamaz” diyerek izlenecek yolun altını çizmektedir. Hoşgörüyü ve çeşitliliği önemseyen ve farklı kültürlerin ve inançların bir arada barış içinde yaşamasını teşvik eden bir yaklaşım sunar. Bu bağlamda, kültürel etkileşim ve diyalogun

güçlendirilmesi ve farklı toplum kesimlerinin birbirini anlaması ve saygı göstermesini önemserler.

Yeni toplum projesi için birleştirici unsurların yanında İslamcı aydınlar ayrı bir rol biçilmektedir. Medine Toplum Sözleşmesi kapsamında yeniden yapılanma fikri bir çeşit zorunluluk olarak sunulmaktadır. Mehmet Metiner bu söylemin taşıyıcısı olarak şunları dile getirmektedir:

Demokrasi çok şey demektir ama her şey demek değildir, demokrasiyi aşan başkaca siyasal modellerin olabileceğini de Türkiyeli aydınların peşinen kabul etmeleri gerekiyor. Medine Toplum Sözleşmesi çerçevesinde geliştirilmek istenen çoğulcu, katılımcı ve özgürlükçü toplum projesine önyargısız ilgi duymak aynı zamanda entelektüel bir zorunluluktur da (Metiner, 1993, s. 4-5).

Metiner'in "önyargısız" ilgi duymak söylemi, bir üst anlatı veya bir üst baskılama olarak yorumlanabilir. Çünkü entelektüel aydınların özgür düşünce sahibi olması beklenirken, Medine Toplum Sözleşmesi konusunda, entelektüel kesime bir çeşit "dayatma" olarak kabul ettirilmeye çalışıldığı gibi bir çıkarımda bulunmak mümkündür.

Allah'ın "indirdiklerinin", hem Müslümanlar arası hem de Müslüman olmayanlar arası dinler arası ilişkileri çatışmasız düzenlediği görüşünden hareketle, "antisosyal", "dayatmacı" ve "saldırgan" olmayan yeni bir uzlaşma metni önerdikleri görülmektedir. Medine Vesikası temelli yeni düzenleme yirmi üç maddeden oluşmaktadır. Bu maddelere göre; farklı kimliklerin bir arada yaşamasının çatışmasız düzenlenmesi gerektiği, insanların düşünce, inanç ve inançlarını yayma haklarının önüne geçilmemesi gerektiği, farklı din ve anlayışa sahip kişilerin bir arada yaşama isteklerini ortak belirledikleri bir metin ve kurum ile belirleyebilecekleri, yöneticilerin toplumu ilgilendiren konularda ilgililerin görüşünü almaları gerektiği gibi hususlar maddeler halinde belirlenmiştir. Bunun yanı sıra özel yaşamın dokunulmazlığı, gerçeğe aykırı haber yapmanın yasaklanması, kişilerin küçük düşürülmesinin yasaklanması gibi konular da uzlaşma metninde düzenlenmektedir. Bu maddelere dayanak olarak da "5/8 Ey İnananlar! Allah için adaletle tanıklık yapan gözeteciler olun! Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe

götürmesin”, 109/6 sizin dininiz size, benim dinim bana” gibi Kur-an’ dan ayetler temel gösterilmektedir (Malkoç, 1994, s. 33-37).

Bilgi ve Hikmet’te değişim ve aşma kavramlarının ön planda olduğunu daha önce ifade etmiştik. Geleneksel İslamcılara göre, bu kavramlara ulaşmak modernizme yaklaşmak demektir. İncelenen dergilere göre, modernizm konusu en çok kaleme alınan temalardan biridir. Toplam kırk beş yazı, modernizmin getirmiş olduğu teknolojik ve düşünsel gelişmeleri dikkate alarak değişime ayak uydurabilmeyi hedefler şekilde dizayn edilmiştir. Kadir Abdiimamoğlu (1994, s. 38-45) “Modern Anayasa Hukuku Açısından Medine Vesikası” başlıklı yazısında “Zihnimizdeki hemen hemen tüm kavram ve yeniden anlam ve değer kazanmaya başladığı şu son yarım yüzyılda, değişim rüzgarlarından hukuk idesinin payını almaması elbette ki düşünülemezdi...Medine Vesikası hukuki düzeydeki polemiklerimizin oldukça değişik ve Müslüman topluma bile bir hayli özgün gelen bir boyuta taşınmasını gerektirdi” ifadelerine yer vererek bu durumu desteklemektedir. Buna karşılık *Yeni Zemin* dergisinde, Atasoy Müftüoğlu “Medine Vesikası Model Olamaz” başlıklı yazısında Medine Vesikasını neden yeni bir anayasa modeli olarak göremeyeceklerini şu sözlerle açıklamaktadır:

Medine Vesikası Medineliler için önemli bir vesika değildi. Medine Vesikası çok kısa bir süre yürürlükte kaldı. Vesika hiçbir zaman pratik hayata geçmedi. Pratik bir önemi yoktu. Medine Vesikası çok özel koşulların ürünüdür. Taraflar sözleşme maddelerini uygulamamışlardır. Olayların hızla gelişmesi İslami oluşumun yapılaşmanın bir iç bütünlük kazanması nedeniyle anlaşma kendiliğinden dağılmıştır. Bu açıdan Medine Sözleşmesi bugün için yeni bir model olamaz (1993, s. 24-25).

Makale içeriklerinde, yenilikçi ve çoğulcu bir proje olarak sunulan Medine Vesikası’na, kalplerinde “adalet ve erdem hissi taşıyan” herkesin bu projeye destek vermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kertede, İslam’ın temel kavramlarından biri olan “adalet” kavramı bir çeşit “zorunluluk” ve “baskı” aracı olarak vicdanlara massedilmektedir denilebilir. Metinlerde, modern ulus devletin rafine edilmiş totaliter mekanizmalarının ancak bu sözleşmeye bağlı adil bir projeyle aşılabileceği söylemi

hakimdir (Köktaş, 1994, s. 55-60). Kadir Abdiimamoğlu (1994, s. 39) ise "Modern Anayasa Hukuku Açısından Medine Vesikası" başlıklı yazısında, devletin modernleşme politikaları uğrunda kullandığı elit zümrenin aydınları, bürokratlar, teknokratlar ve askerlerin rollerini ele almıştır. Bu bağlamda, modernleşme çabalarının devletin farklı organları aracılığıyla gerçekleşme isteği vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra toplumun tüm kesimlerini aynı amaç etrafında bütünleştirme eğiliminin göze çarptığı da söylenebilir. Aydınlar, modern kültürü taşıyarak kitlelerin bilincine aktarırken, bürokrat ve teknokratlar bu işin yasal boyutunu düzene koyar ve icraya dökerler. Askerler ise tıkanmalara karşı bekçi rolü üstlenerek toplumsal muhalefeti sindirirler.

Yapılan incelemede anayasa konusu hakkındaki görüşlerin yazarlar arasında farklılık göstermesine rağmen, yeni anayasa için temel teşkil etmesi gerektiği fikri ön plandadır çıkarımı yapılabilmektedir. Konuya sivil toplum ve çokhukukluluk perspektifinden bakıldığı görülmektedir. Sivil otoriteye dayalı bir söylem geliştirirken aslında “vesayet” kavramına olan duruşlarını da sergiledikleri söylenebilir. Medine Vesika’sının şartlarının temel alınması taleplerinden dolayı “din merkezli devlet” tahayyülünün esnemeye başladığı düşüncesi fikri zeminde yerini almaya başladığı iddia edilebilir.

2.1.5. “Modernizme Entegrasyon ve Değişim”

Modernizm, 18. yy’dan itibaren siyasal yapılar ve toplumsal yaşam üzerinde etkili olan bir yaklaşımdır. Düşünsel bir yaklaşım olmasının yanı sıra, kültürel, sosyal ve siyasal alanda da dönüşümlere neden olmuştur (Yıldırım, 2009, s.703-719). Modernizm, endüstriyalizasyon, bilimsel ilerleme, sekülerleşme ve demokrasi gibi unsurlarla ilişkilendirilirken, İslamcılık modernizmi İslam’ın çerçevesi içerisinde yorumlamaya ve anlamaya çalışır. Bu süreçte, İslamcılar, İslam’ın çağdaşlaşma sürecinde nasıl bir rol oynayabileceğini ve nasıl yeniden yorumlanabileceği üzerine düşünmüşlerdir (Küçükcan, 2005, s. 109-128).

İslam dünyasındaki modernizm tartışmaları, İslam'ın geleneksel değerlerini, kültürünü ve toplumsal normlarını ve modern dünya ile nasıl bir ilişki kurması gerektiği konusunda geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir. İslamcı düşünürler genellikle İslam'ın temel değerlerini korurken, aynı zamanda çağdaş dünyanın gereksinimlerine nasıl cevap verebileceklerini düşünmüşlerdir. Bu süreç, İslam dünyasında hâlâ devam eden bir düşünsel ve siyasal tartışma konusu olmaya devam etmektedir. İslamcılık ve modernizm arasındaki bu etkileşim, İslam dünyasında sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda çeşitli değişimlere yol açmıştır. Her ne kadar bu ilişkiyi anlamak ve yorumlamak karmaşık olsa da bu düşünsel akımların etkileşimi, İslam dünyasındaki düşünsel ve toplumsal gelişmeleri anlamak için önemlidir (Yıldız, 2018, s.118).

Çalışma kapsamında, İslamcıların İslam'ı modern dünyada nasıl yorumladıkları, geleneksel değerlerin korunmasına karşı nasıl bir söylem oluşturdukları ve İslamcıların modern dünyaya entegrasyonu çerçevesinde nasıl önerilerde bulunduklarına odaklanılmıştır.

İslamcıların modernizme yaklaşımı farklılık arz etmektedir. Bunları eleştirelçiler ve uyumu savunanlar olarak iki kategoride incelemek mümkündür. Eleştirel yaklaşımçılar, modernizmin getirmiş olduğu yeniliklerin olumlu yönlerini almaktadır. Teknolojik ve bilimsel ilerlemeyi destekler yönde söylemlere sahiptirler. Daha çok bilimsel gelişmelerin İslam toplumlarının gelişmesine katkı sağlayacağı görüşü hakimdir. Bunun yanı sıra Batı merkezli kültürel hegemonyaya, ahlaki çöküntüye ve değer erozyonuna karşı çıkan söylemler üretmişlerdir. Çalışma kapsamında incelenen her iki dergide yer alan yazılarda, akıl ile iman, maddi hayat ile manevi hayat arasındaki parçalanma sorunu ön planda tutulmaktadır. Laiklik ve İslam'ın modernleşme sürecindeki etkileşimi sorgulanmaktadır. İslamcılar, toplumsal bütünlüğü manevi alanda koruma ve maddi alanda değişim talebiyle karakterize edilen "muhafazakâr İslamcılık" yaklaşımını eleştirmiştir. Bu çerçevede, *Bilgi ve Hikmet* dergisinin genel çizgisini en iyi anlatan

kavram, "aşma" olarak öne çıkmaktadır. Aşma kavramı, bir yandan Protestanlaşan sekülerleşen modernist İslamcı çizgiyle uyum içinde olmayı, diğer yandan ise modern yapılarla yarış ve çatışmaya giren siyasal İslamcı çizgiden ayrılmayı ifade eder. Bu anlamda, aşma kavramı, modernizmi aşarak modern dünyaya etkili bir şekilde cevap verme amacını taşımaktadır. Derginin konu başlıkları, makaleleri genel olarak incelendiğinde yürütülen perspektifin “modernizmle hesaplaşma” olduğu görülmektedir.

Eleştirelci yazarlara örnek olarak *Bilgi ve Hikmet* yazarlarından Ömer Çelik verilebilir. Çelik ilk yazısından itibaren elitiz bir çerçeveye çizmeye çalışmaktadır. Aslında bu söylem dili o güne kadar alışlagelenin ötesinde popülist siyasal dile uzaktır. “Aydınlık Din Modernite ve Gelenek” isimli makalesinde kullanılan kelimeler incelendiğinde elitiz dil daha net anlaşılacaktır. “Hakikat”, “üst akıl”, “aydın”, “hikmet”, “parçalanan bilinç” gibi birbiriyle çok da yakın olmayan kavramları aynı metin içinde sunmuştur. Bu dil yeni bir söylem oluşturulmak istenmesinin bir anlamda göstergesidir. Çelik, modernizmin aşılmasında Müslüman aydına önemli rol ve görevler düştüğünü ifade etmektedir. Bir aydın için salt geleneğe dönmek, Ortodokslaşarak donuklaşmak anlamına gelecektir. Çelik'e göre, ayrışanı, parçalananı birleştirecek olan, İslami anlamda bir eylem prensibinin kurucu öznesi olan akleden kalptir. Yani, modernizmin üstesinden gelmek için Müslüman aydının hem geleneksel değerlere bağlı kalması hem de modern dünyanın dinamikleriyle uyum içinde olması gerektiğini savunmaktadır (Çelik, 1993, s. 31-40). Benzer bir şekilde, Ergün Yıldırım (1993, s.72) “Dinazorlaşmanın Dayanılmaz Ağırlığı” başlıklı makalesinde değişmemekle direnen kesimleri Dünyanın geçirdiği alt-üst oluşlara ve Türkiye'nin edindiği yeni konjonktürel umutlara rağmen, “1960 kuşak bilinci, oligarşik bir tutumla yeni değişimlere girememiştir” sözleriyle ifade etmektedir:

Uyumu savunan İslamcılar, değişimin kaçınılmaz olduğunu kabul etmekle birlikte, İslam'ın temel prensiplerinin korunması gerektiğini savunmaktadırlar. İslami değerlere göre yeniden yorumlanmış bir modernizme daha yakın dururlar. Modernizmin

parçaladığı değer bütünlüğünü yeniden kurabilecek tek din olarak İslam görülmektedir. İslam'ın modern dünyaya etkili bir şekilde cevap verebilmesi için Müslümanların hedefinin, seküler kültürden ayrılarak İlahi Hikmet'i canlandırmak ve İslam'ı bir yaşama biçimi olarak kendi temel değerlerine geri döndürmek olduğu vurgulanmaktadır. Dergi, farklı görüş, felsefe ve ideolojilere mensup insanlar arasında diyalog kurmayı teşvik eder ve bu çerçevede İslami hareketin dışından da aydınları bir araya getirerek bu yönünü ön plana çıkarır. *Bilgi ve Hikmet* yazarlarının ortak noktası yazılarının aslında tavsiye niteliği taşımasına rağmen gereklilik kipi kullanılarak zorunluluk ifadesine dönüştürmeleridir gibi bir çıkarımında bulunmak mümkün görünmektedir.

İslamcılar bir taraftan da dönüşümün sistemi değiştirmesine de engel olamadıklarını ifade etmektedirler. Bu dönüşümü de tarikatlar üzerinden değerlendirmektedirler. *Yeni Zemin* yazarlarından Ergün Yıldırım, Modernizm ile birlikte tarikatlar içerisinde yaşanan dönüşümü, özellikle İslam dünyasında yeni bir politik erkin oluşmasıyla mikro erklerin yok olmasıyla ifade etmektedir. Müslümanların önemli eğitsel ve kültürel etkinlik alanları olan tarikatlar şeyh karizmasında belirli düzeyde mikro bir iktidarı (otoriteyi) temsil etmektedir. Ergün Yıldırım'a göre (1993, s. 38); tarikatlar yaşanan dönüşüm sonrası, benimsenen batılılaşma programına da uygun görülmediklerinden kendi içlerinde tasfiye edilmişlerdir.

Diğer taraftan *Bilgi ve Hikmet* modernizmin “güvenilmez” olduğu kanaati de ön plandadır. Yeniliklere karşı duyulan güvensizlik ve kaygı göze çarpmaktadır. Bu kirlenmenin orijinal başarıları olan bilim ve devlet insanlarını belirli bir kalıba soktuğu vurgulanmaktadır. Dünya, doğal ve kültürel her açıdan gerçekten kirletilmiş durumdadır. Bu kirliliğin en önemlisi ise zihinsel kirlenmedir. Bu önemlidir, çünkü diğer alanların temizliğini üstlenecek entelektüel gücün kendisi de kirlenmiştir ve üstelik arınma yollarına karşı da güçlü bir tavır sergilemektedirler (Aydın, 1995, s.132).

Bilgi ve Hikmet'de en çok tekrar edilen kelimelerden biri “tevhid”tir. Tevhid, İslam’ın en temel ilkelerinden biridir. Ali Bulaç, Abdurrahman Aslan gibi yazarlar sekülerizm, tevhid ve modernizmi aynı çerçevede ele alan söylemler üretmişlerdir. Bulaç, tevhid anlayışının karşısına sekülerizmi koymaktadır. Modernleşmeyle sekülerizmi ilişkilendirerek sorgulamaya eleştirel bir bakış açısı geliştirmeye çalışmaktadır. “Kutsala, Hayata ve Tarihe Dönüş” başlıklı yazısında Kemalist aydınları ve laikleri modernizmin dinden bağımsız bir kader olduğunu düşünmekle eleştirir. Evrende saf, pür bir seküler proje olmadığını söyleyerek bu düşüncesini pekiştirir. Modernizmin tersine çevrilmiş bir din olduğunu söyleyerek “ateist elitler”i eleştirir (Bulaç, 1993, s. 19-32). Aslında bu söylemde bahsi geçen ateist elitler grubunun da Kemalizm’i ve modernizmi eleştirdiğini göz ardı etmektedir. Yine Bulaç’ın bahsettiği “modernizmin tersine çevrilmiş bir din” olduğu düşüncesi de Frankfurt Okulu’nda Aydınlanmanın Diyalektiğinden bu yana kullanılagelmiş bir söylemdir. Bulaç’ın kendi söylemini itirazlar ve eleştirel duruşla oluşturmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Modernizm temasını, özgürlük ve adalet çerçevesinde de değerlendirmek gerekmektedir. İslamcılar, modernizmin getirdiği insan hakları, özgürlük, adalet gibi kavramların önemini kabul eden bir yaklaşım sergiler. İnsan haklarının evrenselliğine inanmakla beraber tüm bu değerlerin İslam’ın prensipleriyle yoğrularak yorumlanması gerektiğini savunurlar. *Bilgi ve Hikmet* dergisinin dördüncü sayısındaki “İnsanın Modern Kimliği: Evrenselcilik, Irkçılık, Cinsiyetçilik” adlı makalesinde Ömer Çelik, modernleşmenin tanımını yapmış ve bir aydın için “milli birlik ve beraberliğin” omurgasıdır demiştir. Bu yazısında Çelik, modernizmin getirdiği evrenselcilik kavramını kabullenmiş olmakla birlikte, din kavramı ile yoğurarak, İslam prensipleri çerçevesinde daha geniş perspektifte yeni bir söylem oluşturmaktadır. Bu noktada ideolojik bir zemin oluşturabilmek adına birleştirici ve meşrulaştırıcı bir yaklaşım görülmektedir. Milli birlik ve beraberlik birleştirici bir unsur olarak öne çıkarılarak, bireyin modern kimliğe

kavuşması sağlanmak istenmektedir. Çelik bu makalesinde, devlet, ulus ve din kavramlarını aynı şemsiye altında birleştirici bir unsur olarak görmekte ve modernleşme ile bir bütün olarak sunmaktadır (1993, s.21).

Çalışmada Modernizm tartışmaları din ve ifade özgürlüğü çerçevesinde de ele alınmıştır. İslamcılar modernizmin sağladığı ifade özgürlüğüne olumlu bakan bir yaklaşıma sahiptirler. Fikirlerin serbestçe ifade edilmesine inanırlar. Ancak bu özgürlüğün din ve ahlaki değerleri koruyacak bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini savunurlar. İslam birçok Müslümanın zannettiğinin aksine toplumu jakoben bir anlayışla tepeden baskı ve zorlamayla değiştirmeye talip bir din olmadığını vurgularlar. İslamcılar, fikirlerin özgürce söylenilmesinden yana tavır gösterdiklerini söylemek mümkündür. Müslümanların siyaset ve iktidar anlayışlarını, başkaları üzerinde baskı kurmaktan ziyade özgür ve özgün yaşayabilme mücadelesi olarak görmektedirler. İslam'ın "özgün" olmasına da vurgu yapmaları, İslam'ın ana çizgisinden kopmadan geleneksel ile modern birleştirme eğilimi taşımalarından kaynaklanmaktadır. Modernizmin olumlu yönlerini İslam'ın özgünlüğünde yoğurma eğilimi görülmektedir. Özgür birey, demokratik devlet, örgütlü toplum gibi kavramlara sahip modern dünyayı tanımaya çalışır. Bir sistemi sadece şiddet yoluyla değiştirmeye çalışmanın İslam'a göre anlaşılması güç bir mücadele şeklidir (Tan, 1993, s.68).

Bu temada son olarak toplumsal ve kültürel değişim ele alınmıştır. İslamcılar batılılaşma ve sekülerleşme kavramlarına mesafeli yaklaşır. Yenilik ve değişim konularının ancak İslami kimliğin korunması şartıyla kabul görebileceğini söylemektedirler. Modernizmi, Avrupa'nın Batılı olmayan toplumları homojenleştirme ve asimile etme amacı taşıyan bir projesi olarak görürler. Avrupalı olmayan halkların inanç, düşünce, kültür ve kimliğini ortadan kaldırmaya yönelik bir kapitalizm dünyası ve "modern sömürgecilik" olarak tanımlarlar. Modernleşmeyi, geçmiş yüzyıllarda olduğu gibi günümüzde de sömürüye uygun toplumlar oluşturarak "emperyalizm" aşamasının bir

yansıması olarak bir yaşam biçimi olarak toplumlara dayatma olarak görmektedir. Bu durumu geçmişte uygarlık adı altında yasallaştırma çabalarına benzetmektedirler ve modernleşmenin aslında halklarına dayatılan bir tür sömürü ve emperyalizm olduğunu vurgularlar (Canatan, 1994, s. 17-33).

Bilgi ve Hikmet dergisinin ilk sayısında Şükrü Karatepe'nin "Türkiye'de Modernleşme ve Hukuk" başlıklı yazısında, modernist yaklaşımın batı toplumsal kurumlarını ve değerlerini diğerlerinden üstün gördüğü ve batı kültürüne bağımlılığı sürekli kılmayı amaçlayan bir ideoloji olarak tanımlanmıştır. Karatepe'nin yazısında, modernizmin batılı olmayan toplumları sadece ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan geliştirmek değil, aynı zamanda batı kültürüne bağımlılıklarını sürdürmek için bir araç olarak kullanıldığı vurgulanmıştır. Batı modernist politikalarının, sömürgeci ilişkileri sürdürmek ve çıkarlara karşı tehditleri bastırmak amacıyla desteklendiği belirtilmiştir (Karatepe, 1993, s. 61-62). Bu örnekle, *Bilgi ve Hikmet*'in modernizm temasının, eleştirel bir perspektiften modernizme ve Batı odaklı politikalara yaklaştığını gösteren bir açıklama yapılmıştır. Dergi, İslam dünyasının karşılaştığı modernizme meydan okumalarını anlamaya çalışarak, kendi vizyonunu ortaya koymaya ve alternatif bir bakış açısı sunmaya çalışmıştır.

Ali Bulaç (1993, s. 20) "Modernite'nin Seküler Sitesi'nde Kutsala, Hayata ve Tarihe Dönüş" başlıklı yazısında, modernizmin, dini düşünce ve yaşam biçimlerini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedir. Özellikle İslam dünyası dışındaki toplumlar için bu durumun geçerli olduğunu ve dinin, modernizmin etkisiyle adeta bitkisel bir yaşama sürüklendiğini belirtmektedir. Bulaç, İslam dünyasında ise dinin modernizme karşı bir mücadele verdiğini, ancak bu mücadelede sıcak cephelerde kazanılan zaferlerin resmi toplumda ve lider elitlerin masasında kaybedildiğini vurgulamaktadır. Bu durum, İslam dünyasının modernizmle olan çatışmasını ve modernleşme sürecindeki zorlukları vurgulamaktadır. Bu ifadelerinden, *Bilgi ve Hikmet*'in modernizm teması altında,

modernizmin İslam dünyasındaki etkilerini eleştiren ve alternatif bir perspektif sunan bir çizgi izlediği çıkarımında bulunmak mümkündür.

Benzer bir anlatımla Ali Coşkun'un "Modern Dünyadaki Kimlik Bunalımlarının Toplumsal Boyutları" başlıklı yazısına göre, postmodern durum, geç kapitalizmin kültüre etkisi olarak ele alınmıştır. Postmodern durumda, yüksek modernizmin ahlaki ciddiyetinin yerini ironi, pastiş, kinizm, ticari tutum ve bazen dobra bir nihilizm almıştır. Modernist kimlikte, din, felsefe, ahlak, hukuk, tarih, ekonomi ve siyaset eleştirisi önemli bir ayrımcı özellikken, postmodernist kimlik bu konularda ya tamamen kayıtsızdır ya da her konuda anarşist bir tutum sergiler. Yüksek modernizmin ciddiyeti yerini postmodern dönemde daha rahat, esnek ve ironik bir bakış açısına bırakmıştır. Postmodern durumda, geç kapitalizmin kültürü, bireylerin kimlik bunalımlarını etkilemiş ve toplumsal boyutlarda değişimlere neden olmuştur (Coşkun, 1993, s. 52). Yine Ali Coşkun'un "Geleneğin ve Geleceğin Kavşağında Dindar İnsanla Modern İnsan Karşı Karşıya" başlıklı yazısı da diğer yazılarını destekler nitelikler taşımaktadır. Modern toplumlarda dinin geçirdiği sarsıntılar bir uyum sorununa işaret etmektedir. Geleneksel din ve dindarlık, değişen şartlara uyum sağlamaya çalışmakta ve bu uyum sürecinde sarsıntılar, uyumsuzluklar, geri dönüşler ve yeni arayışlar ortaya çıkmaktadır. Geleneksel din anlayışları, eski düzenlerini kaybetme eğiliminde olup taklitçilik, şekilcilik, korkuya dayalı yaklaşımlar ve konformist tutumlar gibi özelliklerini değiştirmeye çalışmaktadır. Bu süreçte, modern toplumlarda şehirlerden başlayarak daha kişisel, akılcı ve içsel bir deneyim olarak yaşanan yeni dindarlık biçimleri ortaya çıkmaktadır. Coşkun'a göre, bu durum, dinin modern toplumlarda kendini adapte ettiği bir süreci yansıtmaktadır (Coşkun, 1993, s. 46-49).

Sonuç olarak, modernizm konusunun her iki dergide de kapsamlı bir şekilde değerlendirildiği ve tartışmaya açıldığı görülmektedir. Yazarlar modernizmin etkilerini anlama, Müslüman toplulukların bu değişime nasıl cevap vermesi gerektiği gibi

konularında görüş bildirdiği tespit edilmektedir. Özellikle dergideki yazılardan çıkan ortak söylemler arasında, modernizm, özellikle de modern devletin, İslam'ın geleneksel değerlerine ve toplumsal düzenine nasıl etki ettiği, Müslümanların bu değişime nasıl adapte olduğu veya karşı koyduğu gibi konular tartışılmaktadır. Ayrıca, dinin modern dünyada nasıl yaşanması gerektiği, İslam'ın modern dünya ile nasıl bir “diyalog” kurması gerektiği gibi meseleler de dergide tartışılan konular arasındadır. Sonuç olarak İslamcıların modernizme bakış açılarının eleştirel ve uyumu savunanlar olarak kategorize edilebileceği görülmektedir. Eleştirel bakan kesim, Batı merkezli olan modernizmin İslami değerler ile çatıştığını, geleneksel değerler ve modern yaşam tarzını birbirinden farklı görmektedirler. Modernizmin getirmiş olduğu materyalizm, bireycilik, tüketim kültürü gibi kavramların bireyi manevi değerlerden uzaklaştırdığını düşünürler. Uyumu savunanlar ise, modernizmin sunmuş olduğu teknolojik ve bilimsel gelişmelerin İslam'ı daha geniş kitlelere yaymak için bir araç olarak kullanılabileceğini düşünürler. Ayrıca toplumsal refah ve bireysel yaşam kalitesinin artırılmasında da etkin olabileceği kanısındadırlar.

2.1.6. İslamcı Söylemde Değerler ve Dönüşümler

Türk siyasal hayatında din ve siyaset bağlamı her zaman tartışılmalı bir konudur. İslamcılar, devlet ve toplum konularını tartışılırken, temellerine İslam'ı alarak değerlendirmişlerdir. Değişim fikrinin hâkim olduğu dönemde yayın hayatına başlayan *Yeni Zemin*'in İslami esaslara göre düzenlenmiş bir devlet ve toplum tezahüründen yola çıktığını söylemek mümkündür. Referans olarak da Kur-an ve hadislerden faydalanılma yöneliminde olduklarının derginin sunuş yazısında ifade etmektedirler. Güçlü bir iktidar fikrini toplumsal huzurun anahtarı olarak sundukları ilk sayının sunuş yazısından da anlaşılmaktadır (Sunuş, 1993, s. 1). İslami hareketin değişim fikri farklı kesimden farklı görüşlere yer verilerek tartışmaya açılmaktadır. Temel tezlerinin mevcut İslamcı politikaların yetersiz kaldığı ve merkeze İslam'ı alarak değişim sürecinin gerekliliği

üzerine olduğu söylenebilir. Var olan geleneksel İslamcı politikanın din-devlet denkleminde, devletin İslami öğretilere göre belirlenmesi fikrinden uzaklaşmaya başladığı değişim fikrinin Said-i Nursi'nin sözlerinin ilk sayının kapak fotoğrafında yayınlanmasından anlaşılmaktadır. Mehmet Metiner değişimden yana olmakla birlikte bu dönemde kurtuluşun yine İslam'da olduğunu vurgulamaktadır:

Yeni dönemde rehberimiz akıl ve bilinç olsun, sevgi ve merhamet olsun. Çünkü Türkiye toplumunun kurtuluşu için İslam yegâne alternatif olarak yeniden gündemin başına gelmiş oturmıştır. Bu süreci berhava etmek, İslami hareketin zararınadır (1993, s. 4-5).

İslamcı söylemin yeni döneminden bahsedilen bu alıntıda, toplumun kurtuluşu için yegâne yolun İslami hareket olduğu vurgusu aşikardır. Bu çalışmada yeni İslamcılık söylemi yerine postmodern İslamcılık adlandırmasının kullanılacağını ifade etmiştik. Postmodern İslamcılık geniş bir yelpazede farklı düşünce ve yorumları içermektedir. Bu yeni akım, İslam'ın çağdaş dünyadaki rolü ve yorumlanması konusunda dinamik bir düşünce ortamı oluşturmuştur. Geleneksel İslamcıların “ahlak” ve “irade” kavramları yerini Metiner'in söylemiyle “akıl” ve “bilinç” kavramlarına bırakmaktadır. Geleneksel İslam “yukardan aşağıya” olarak tanımladığı İslamcılık anlayışının en üst basamağını “ahlak” kavramını yerleştirmiştir. Ahlak aynı zamanda, Tanıl Bora'nın (2016, s. 442) deyimiyle “ahlak buhranı” olarak sorunsallaştırılmaktadır. İslamcılarının temel doktrinleri arasında yer alan bu kavramlar İslamcı yeni söylem ile birlikte tartışmaya açılmaktadır. Bu kavramların karşısına yeni kavramların üretildiğini söylemek mümkündür. Ancak, bu yaklaşımın kabul görmesi gelenekselci çevrelerde tartışmalı yürümüştür. Hüseyin Besli, İslamcı dergilerin gelenekselci İslamcı talepler yerine, seküler talepleri dile getirdiğini ifade ederek eleştirmektedir (1993, s. 69-70). Mehmet Metiner ise gelenekselci İslamcıları eleştirerek *Yeni Zemin*'in değişim odaklı yaklaşımını anlamadıklarını ifade etmektedir. Oluşturulan “fikir panayırı” merkezli kadronun değerinin ilerleyen yıllarda anlaşılacağını söylemektedir (Metiner, 1994, s. 8). Osman Tunç da “bizler” ve “diğerleri” ayrımı yapmadan monolog yerine diyalog yöntemiyle bir arada yaşanabileceğini

düşünmektedir (Tunç, 1994, s. 8-9). Farklılıklara rağmen tek bir çatı altında birleşme fikri hakimdir. Zengin bir perspektifte tartışma ortamı yaratarak çoğulculuğa vurgu yapılmaktadır. Karşıtlıkları açıklamaya çalışırken çoğulculuk perspektifinden yola çıkılmış ve farklı kesimden aydınların görüşlerine yer verilmiştir. Gelenekçi kanadın temsilcilerinden olan Abdurrahman Aslan Müslümanların kendilerini tartışma ve kendi özlerini bulma adına *Yeni Zemin*'in önemli bir kilometre taşı olduğunu vurgular (Arslan, 1993, s.9).

Geçmişin izleri bize bugünün temelleri hakkında bilgi sunmaktadır. İslami öğretilerin izlerini *Büyük Doğu*'dan başlayarak sürmek mümkündür. İster politik, ister ekonomik, ister gündelik hayat pratiklerinde olsun çözümünün İslam'da olduğu görüşü şu sözlerle açıkça ifade edilmektedir.

Biz insan görüşünün temelini İslam'da, dünya görüşünün temelini İslam'da, adalet görüşünün temelini İslam'da, güzel sanatlar görüşünün temelini İslam'da, ordu görüşünün temelini İslam'da, dünya görüşünün temelini İslam'da, siyaset görüşünün temelini İslam'da olduğuna inanıyoruz (Kısakürek, 1967, s. 2).

Bu noktadan hareketle, İslamcılığın her konunun çözümünde temel alınması gerektiği fikri eskiden beri İslamcılığın söyleminde vurgulandığı görülmektedir. Bundan dolayı İslamcılık temasında, devlet ve din karşıtlığı da sıklıkla ele alınmış, rejim, devlet yönetimi, hukuk, çoğulculuk gibi konuların merkezine de İslam yerleştirilmiştir. İslami esaslara göre bir devlet yönetiminin uygun olduğu görüşü hakimdir. Ali Bulaç'ın söylemiyle II. Nesil İslamcılar (1950-1990) olarak kabul gören kesim artık misyonunu tamamlamıştır. Bu nesli Kentel “devleti elde etmek isteyenler” olarak kategorize etmektedir (Çoşkun, 2001, s. 18-20). Atasoy Müftüoğlu “Gerçekliğimiz ile Yüzleşmekten Korkmamalıyız” başlıklı yazısında bir özeleştiri yapmakta, “başarı” olarak yorumlanan hareketlerin kalıcı sonuçlar doğurmadığını şu sözlerle ifade etmektedir:

İslami hareketlerin toplumsal temellerinin çok zayıf olduğu inkâr edilemez bir olgudur. Bugün faaliyet halinde bulunan İslami hareketlerin güçlü kültürel ve siyasal temelleri yoktur. İslami hareketler kısmi ve mevsimlik kimi başarılarla kendilerini tatmin etmektedir (1993, s. 8-9).

Yeni Zemin'in kapak dosyasında “Türkiye’de Din-Devlet İlişkisi Nasıl Olmalıdır?” sorusuna yanıt aramış, konu tartışmaya açılmıştır. İslami hareketlerin başarısızlığını devletin müdahalelerine bağlamaktadırlar. İkisinin birbirinden bağımsız düşünülmesi gerektiğini “devlet dinden elini çekmelidir” söylemiyle aktarmışlardır. Din hizmetlerinin sivil toplumun kendisine bırakılması gerektiği şu sözlerle vurgulanmıştır:

Devlet dinden elini çekmeli, din özerkleşmelidir...devletin televizyondaki inanç programlarına son vermesi ve okullardaki dini eğitimden vazgeçmesi gerekir. Bununla birlikte camiler, vakıflar serbest bırakılmalı, cemaatlerin ve dini grupların faaliyetlerine izin verilmelidir. İsteyen hastanesini kursun, okulun açsın, kendi camisini kendi imamını tayin edebilsin, din hizmetleri sivil toplumun kendisine bırakılsın (Sunuş, 1993, s. 6-8).

Atasoy Müftüoğlu (1993, s. 8-9), İslami hareketleri değerlendirirken bu hareketlerin temellerinin çok zayıf olduğunu söyleyerek bir özeleştirici yapmaktadır. Müftüoğlu, İslami hareketin güçlü siyasal ve kültürel temelden yoksun olduğunu ifade eder. Kısmi başarılarla kendini tatmin etmeye çalıştığı görüşündedir. Müftüoğlu’nun bu eleştirisini “gerçekliğimizle yüzleşmekten korkmamalıyız” başlığında da görmek mümkündür. Böylelikle temelde aslında eksik görülen siyasal zeminin kuvvetlendirilmesi söylemi oluşturulmak istenmektedir. Bu da ancak değişim ile mümkün olabilecektir.

Mehmet Metiner *Yeni Zemin*’de kaleme aldığı “İslami Hareket ve Değişim” isimli makalesinde “değişim” vurgusunu ön plana taşımaktadır. Eski yaklaşımların geçerliliğini yitirdiğini yenilikçi yaklaşımlarla kendini yeniden tanımlamak gerektiğini savunmaktadır.

İslami hareket köklü değişimlerin- dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde teori-pratik noktasında kendisini yenilemeye muhtaç değil midir? Bizce İslami hareket, yeni döneme uygun yeni teoriler eşliğinde mutlaka yeni pratikler edinme zorunluluğuyla yüz yüze bulunmaktadır. Çünkü şimdiden görünen o ki İslami hareket, vakaya uygun düşmeyen “eski alışkanlık” veya eski yaklaşımlar’la başarıya ulaşma şansına sahip değildir. Dahası var: Tarihin yeniden yazıldığı bu kritik dönemde İslami hareket mevcut haliyle “müdahil güç” olma şansını yitirebilir. İslami hareket artık bir “yeryüzü hareketi olarak kendini yeniden tanımlamak ve konumlandırmak zorundadır (1993, s. 1).

İslamcıların birçoğu rızaya dayalı yeni bir siyasal yapı kurulmasından yana olduklarını söylemektedirler. Bunun formülü olarak da çoksesliliği ve çok hukukluluğu görmektedirler (Çınar, 1998, s. 226-251). Ali Bulaç (1994, s. 12-15) çok hukuklu sistemi

“dinde zorlama yoktur” hadisinden hareketle açıklar. Eğer insanlar din seçiminde özgürse, hukuk seçiminde de özgür olmalıdırlar. Bulaç’ın çokhukukluk tavrını, şeriata dayalı bir düzen arayışından “kısmen” uzaklaşılması olarak okumak mümkün görünmektedir.

Bilgi ve Hikmet “Modern Tarihin Dinamikleri İlerleme, Değişme ve İslam” başlıklı 7. sayısının sunuş yazısında “çaba bizden, başarı Allah’tandır” (Sunuş, 1994, s. 1) söylemiyle İslamcılarının değişim ve dönüşüme açık olmaları yönünde çağrıda bulunur. Bu söyleme dayanak olarak Allah ve İslam öğretileri ön plana çıkmaktadır.

Doç. Dr. Davut Dursun (1993, s.14), Müslümanların 1990’lara gelinceye dek İslami hareket içindeki durumunu analiz etmiştir. İslamcıları ve karşıtlıklarını değerlendirmeye almaktadır. Siyaset sahnesinde Müslümanları temsil eden İslamcı partilerin başarılı ve başarısız yönlerini değerlendirmeye alarak yorumlamaktadır. “Müslümanlar siyasetin neresinde?” isimli yazısında özeleştiri yaparak bir değerlendirme sunmuştur. İslami hareketin Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşundan 1990’lara gelinceye kadar örgütlenerek kurduğu siyasi partilerin başarı ve başarısızlıklarını ifade etmektedir. Müslümanların sorunlarını dile getirmekle yükümlü olan İslamcılarının sorun denizinde boğulduğunu ve çözüm üretemediğini ifade ederek eleştirmektedir. Bu sorunun temelinde de Batıcılar ve İslamcılar arasındaki mücadele olduğunu ifade etmektedir. İslamcıları Müslümanların isteklerinin temsilcisi olarak ele alan Dursun “Türkiye’deki siyaset ve düşünce tarihi, kesin çizgileriyle, İslamcılar ve Batıcılar arasındaki bir mücadeleden ibarettir” sözleriyle Batı yanlılarını ötekileştirmiştir.

Bilgi ve Hikmet’in entelektüel yazarlarının yeni bir anlam arayışında olduğu görülmektedir. Mevcut sorunların siyaset dili ile çözülemeyeceği kanaati taşırlar. Batı’nın yeniliklerini dışlamadan modernliği epistemolojik yeni bir çerçeve çizmeye gayretindedirler. Bunu yaparken “bilgi” kavramına önem addederler. Ama tek başına bilginin yetersiz kalacağına kanaat getirdiklerinden “hikmet” kavramını da aynı potaya

koymaktadırlar. Burada bilgi batıyı hikmet doğuyu simgelemektedir başka bir deyişle bilgi “modernizmi” temsil ederken hikmet ise “gelenek” kavramına vurgu yapmaktadır. İkisinin uyumu ise derginin yayınlanma sebeplerinden biridir. Gelenek ve hikmet kavramlarının içinde bilgi, akıl ve devleti yeniden anlamlandırmaya çalışırlar. Bu minvalde “uyum” ve “aşma” kavramları derginin ana dinamiğini oluşturduğu iddiası dayanak bulmaktadır. İslami algıyı değerlendirmeye alan derginin önemli yazarlarından Ali Bulaç, İslam’ın farklı ve zıt anlamlarını da sorgular. Çatışmacı-Uyumlu İslam, Radikal İslam, İlimli İslam söylemlerine değinerek bir anlamda köktencilğe karşı duruş sergilemektedir. Böylelikle modernizmi aşan yeni bir dini anlayış geliştirmek istemektedir.

Abdurrahman Arslan (1993, s. 25-34) *Bilgi ve Hikmet*’te “İslam’ın Modern Dünyaya Cevabı Nedir?” kapak konulu ilk sayısında “Yeni Bir Anlam İçin Yeni Bir Gelecek” isimli yazısında “arayış” ta olduklarının altını çizmektedir Geçmiş tecrübeler ışığında oluşturulmuş siyasal dilin yetersizliğinden bahsetmişlerdir. Modernleşme ile geç hesaplaşıldığına vurgu yapmaktadırlar. İslamcıların, batıcılık ve modernleşmeye bir kültür sorunu olarak yaklaştıkları da görülmektedir. Kalkınmanın temelinde manevi kalkınmayı görmektedirler. Modernleşmek istiyorsak bunu ancak kendi kültürümüzle yani İslami kültür ile mümkün olabileceğini vurgulamaktadır (Çınar, 2004, s. 174). Kadir Canatan, *Bilgi ve Hikmet*’te kaleme aldığı “Modernleşme Politikaları ve İlerlemecilik” isimli yazısında, yeniliklere mesafeli yaklaşır. Canatan, (1994, s. 21), yenilikleri her zaman ilerleme olarak kabul edemeyeceğimizi, bazen yeniliklerin getirdiklerinin olumsuz sonuçları olabileceğini ve bunun olumlu yönlerini gölgede bırakabileceğini düşünür.

Nur Vergin (1993, s. 15) kaleme aldığı yazıda “İslam; kitlelerin gözünde siyaset değildir, sadece dindir” diyerek İslam, iktidar, siyasetçi denkleminin karşıtlıklarını değerlendirmektedir. Vergin, seçmenin siyasetçiden beklentisine vurgu yaparak, post modern bir İslamcılığı temel alarak hem yeni bir oluşumu meşrulaştırmakta hem de bu oluşumun geçmişten aldığı mirasla kuvvetleneceğini ve uluslararası sistemde söz sahibi

olabileceğini ifade etmektedir. Benzer bir ifadeyle Atasoy Müftüoğlu (1993, s. 120-14) “Statükocular politik şiddetten yanadırlar” başlıklı diğer bir yazısında, Müslümanların politik şiddete maruz kaldığını “biz Müslümanlar ise herkesten çok politik şiddetin muhataplarıyız” sözleriyle biz ve ötekiler karşıtlığını da yeniden kurgulamaktadır. Müftüoğlu Türkiye’de laik, liberal, demokratik tanımlarının net bir anlatımla ifade edilemediğini, siyasi partilerin ise liberal ekonomi ve liberal politikaları gerçek anlamıyla gerçekleştiremediği için statükocu eğilimler gösterdiğini ifade etmektedir.

Yeni düşünsel bir birlik ancak değişerek inşa edilebilir. Değişim için birleştirici bir üst söyleme ihtiyaç duyulmaktadır. Birleştirme unsuru, bütünsel tek bir kimliğin ve kolektif bir bilincin oluşmasına katkı sağlayan unsurları içermektedir. Bu tip bir söylemde hegemonya ilişkilerinin belirlenimleri farklılıkları öne çıkarmaktan çok, birleştirici unsurları üzerinde yeni bir söylem kurgulama üzerinedir. Burada “bütünün simgeleştirilmesi” stratejisi ön plandadır. Bu unsurlar arasında bayrak, anıt ve milli marşlar gelmektedir. İslamcılar yeni bir söylem üretirken, İslam, tarihi kökenler, Kur-an, vatan gibi kavramların ön plana çıkararak bu öğelerin birleştirici gücünden faydalanmak istemektedirler. Rejimin İslami esaslara dayandırılabilmesi için, birleştirici unsur bir yöntem olarak tavsiye edilmektedir. Davut Dursun (1993, s. 33-34) “Sivil Toplum Kuruluşları Olarak Tarikatlar” başlığıyla kaleme aldığı yazısında, “tarikatlar, sosyolojik olarak sivil toplum kuruluşları gibi ortaya çıkmışlardır...” demektedir. Dursun, tarikatları gerek kültür gerek sanat gerekse siyaset alanında topluma olumlu katkıları olan sivil toplum örgütlerine benzetmektedir. Böylelikle tarikatları toplumu birleştirici bir unsur olarak sunma gayretinde olmuştur. Dursun “... Modern kentlerin varoşlarında yalnızlığa itilen, yabancılaşan bireyleri sıcak bir dayanışma ve yardımlaşma ortamı içinde hayata bağlayan, onlara sığınacakları bir alan sunan tarikatlar...” diyerek “sıcaklık” ve “dayanışma” kavramlarıyla birleştirici gücü desteklemek istemektedir. Modernizme mesafeli bir duruş sergilenmektedir. Modernizmin yalnızlığı kaçınılmaz kıldığını, aile

bağı gibi “sıcak” bir ortam arayan herkesin hayata bağlanması için tarikatlar içerisinde yer alması gerektiğini söylemektedir. İslamcılar, tarikatları birer eğitim kurumu olarak görmektedir. Burada oluşturulan “sembolik dil” vasıtasıyla bireyin kimlik oluşumuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Böylelikle hem tarikatları meşru kılmaya hem de birleştirici bir unsur olarak sunmaya çalışmaktadır. Bir arada ve “biz” olabilenlerin yeni ve güçlü bir iktidarı inşa edebileceklerine inanılmaktadır.

Sonuç olarak yapılan analiz hakkında şunları söylemek mümkündür. Postmodern İslamcılık, geleneksel İslamcılık hareketlerinden farklı bir perspektifle İslam'ı yorumlamaktadır. Çağdaş dünya koşullarına “uyum” sağlamaya çalışan bir akım olarak okumak mümkündür. Bu yaklaşım, modern düşünceyle İslam'ın sentezini yaparak, İslam'ı toplumsal, siyasi ve kültürel dönüşümlere uygun hale getirmeyi hedeflemektedir. Postmodern İslamcılık, İslam'ın evrensel mesajını ve değerlerini koruyarak, toplumsal çeşitliliği ve farklılıkları kabul eden bir perspektifle ele almaya çalışmaktadır. Kültürel relativizmi kabul eden bir yaklaşıma sahiptir. Farklı toplumların, kültürlerin kendilerine özgü din, dil, tarih ve geleneklere sahip olabileceğini kabul ederek kültürel relativizmi savunmaktadır. Bunun çoğulculuk olduğunu düşünecek olursak, bu anlayışın temelini de Medine Vesikası'na dayandırdıklarını söylemek mümkündür. Sonuç olarak ister toplumsal ister ekonomik ister siyasi konular olsun İslamcılar her konunun çözümünün İslam'da olduğu görüşünde birleşmektedirler.

2.1.7. Ötekinin Yeniden Kurgulanması: “Ümmetin Yetim Çocukları”

Kürt sorunu, Türkiye’nin gündemini meşgul eden ve tartışılan önemli konulardan biridir. Bu ideolojik sorun, Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi tarihinde derin izleri olan mücadeleler tarihidir. İslamcılar açısından, 1925-1950 yılları arası Kürt-İslamcı kalkışmalarını yoğun hissedildiği bir dönem aralığıdır. Kürt sorunu farklı ideolojik kesimler tarafından değişik perspektiflerden bakılarak değerlendirilmektedir. Ülkenin kurucu felsefesi olan

Resim 13: Yeni Zemin, Mayıs-Haziran 1994, Sayı: 17-18

milliyetçiliği temel alan kesimler tarafından sorun “bölücülük ve milli güvenlik sorunu” olarak tanımlanır. Liberal kesimler ise konuyu “demokrasi ve özgürlük sorunu” olarak değerlendirir. Buna karşılık Kürt milliyetçileri meseleye “Kürt kimliği” çerçevesinde bakmayı tercih ederler (Karaca, 2015, s. 1-2).

Türkiye Cumhuriyeti, Türklük vurgulu bir ulus devlet ideolojisi üzerine temellendirilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde, diğer etnik kimliklerin kapsayıcı bir Türk üst kimliği altında olmaları öngörülmüştür. Bu dönemde uygulanan siyasi politikalarda, diğer kimliklerin çeşitli hak ve talepleri, dönemin siyasi ve askeri çevrelerince bölünme korku ve kaygısıyla yasaklandığı görülmektedir. Uygulanan bu politikalar etnik kimlik konusunun, özellikle de Kürt kimliğinin, 20. yy. Türkiye’sinin en çok tartışılan konuları arasına girmesine neden olmuştur (Altun, 2013, s. 45). Etnik sorunların tetikleyicisi, etnik grupların sadece etnik kimlik üzerinden siyasallaşmasıdır. Kürt kimliği, ulus devlet olmanın sağladığı birey olma ve eşit vatandaşlık kavramlarından hareketle millet potasına dahil olmanın yollarını etnik kimlik üzerinden kurgulamaktadır. Kürtler etnik kimliklerine daha fazla sarılarak siyasi amaçlar gütmeye başlamaktadırlar.

Kürt kimlikliğı bir anlamda siyasallaşmakta, bu durum ise sonuçları itibariyle etnik çatışmaya neden olabilmektedir (Kurubaş, 2008, s. 23-24).

Erken cumhuriyet döneminde kimliklerin farklılaşması ve daha görünür hale gelmesi Kürt kimliğinin sorunsallaştırıldığı döneme denk gelmektedir. Bunun nedenleri arasında; kırsal kesimden kentlere doğru göçler, toplumun organik topluma doğru evrilmesi, iletişim araçlarının gelişmesi ve demokratikleşme adımları sayılabilir. Bu durum, farklı kimliklerin daha fazla görünür hale gelmesine sebep olmuştur. Böylelikle, Kürt kimliğinin Kürt sorununa doğru evrilmesini kolaylaştıran koşullar oluşmuştur. Ancak bu kimlik sorunu, kimi politikalarla siyasal, sosyal ve ekonomik alanda var olan diğer sorunlar eklemlenmiş ve bugün bahsedilen anlamda Kürt sorunu ortaya çıkmıştır (Altun, 2013, s. 58-59).

12 Eylül 1980 askeri müdahalesiyle, terör olayları büyük ölçüde kontrol altına alınmıştır. Ancak, 1970’li yıllarda sol-sosyalist örgütlerin içerisinde yeniden canlanma fırsatı bulan Kürtçü hareketler, 1980 sonrasında terör eylemleriyle gündemdeki yerini yeniden almıştır. Marcus ‘a göre bunun asıl nedenleri şunlardır:

Darbe döneminde hapisanede olanlar daha radikal Kürtlerle karşılaşarak yeni örgütsel zemin yaratmalarına neden olmuştur. Yurtdışında olanlar ise; Baader-Meinhof, Filistinli Karaeylül gibi şiddete dayalı kurtuluş örgütleriyle tanışmalarına ve Avrupa’nın özgür atmosferinde devrimci metinlere rahat ulaşabilmelerine, solcu-ulusalcı entelektüel tartışmalara aktif katılımlarına fırsat yaratılmış olmasına bağlamaktadır (2010, s. 45).

1980’li yıllardan sonra ekonomik sistemde yaşanan dönüşüm, bireysel hak ve özgürlüklerin etkileri ve demokratikleşme çabaları devlet, iktidar, kimlik sorunu gibi olanların yeniden tartışmaya açılmasına ve yorumlamasına neden olmuştur (Neyzi, 2004, s. 25). Enformasyon çağının ve küreselleşmenin etkilerinin her alanda hissedilmeye başlaması farklı kimliklerin kendilerini ifade etme olanağına kavuşmasına ön ayak olmuştur. Kimlik konusu özellikle de Kürt kimliği, 20. yüzyıl Türkiye’sinin en tartışılan alanlarından biri haline gelmiştir (Altun, 2013, s. 48).

1990- 2002 arasında hükümetler, Kürt sorununa yönelik yönelik çözüm arayışları geliştirmeye çalışmışlardır. Ancak, 1991 Körfez Krizi ve Kürt tabanlı siyasal partilerin de ortaya çıkışı ve geleneksel devlet yaklaşımlarının etkili olmasıyla çözüm önerileri yetersiz kalmış ve hayata tam anlamıyla geçirilememiştir (Kıymaz, 2010, s. 1-2).

Çalışma kapsamında incelenen dergiler üzerinde yapılan analizde Kürt sorununa yaklaşım noktasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. *Yeni Zemin*'in Kürt sorununa ağırlıklı olarak değindiği, *Bilgi ve Hikmet*'in ise konu hakkında hiç yazı yayınlamadığı görülmektedir. *Yeni Zemin* 'de toplam yirmi yedi yazı kaleme alınırken, *Bilgi ve Hikmet* 'te konuya dair hiç yazı yazılmamıştır. Buradan hareketle *Bilgi ve Hikmet* 'in Kürt sorununa kayıtsız kaldığını söylemek mümkündür. *Yeni Zemin* 'in, Kürt meselesine ağırlıklı olarak kimlik, ulus devlet ve terör çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. *Yeni Zemin* 'in son sayısı olan on yedi -on sekizinci sayısının kapağında yer alan başlıkta “Kürtler Ümmetin Çocukları” olarak nitelendirilmiştir. Böylelikle ulus kavramı ön plana çıkarılmakta, kardeşlik ve birliktelik vurgusu yapılmak istenmektedir. Bu sayıda Kürtler parçalama unsuru olan terör konusundan bağımsız kurgulanmıştır. Kürtler Türk ümmetinin parçası olarak ifade edilmiştir. Kardeşlik vurgusunun metinlerde sık sık dile getirildiği görülmektedir. Ergün Yıldırım, “Değişim, İktidar ve Kutuplaşma” başlıklı makalesinde kutuplaşmaya karşı duruş sergilemiştir:

Statükoculuğunda ısrar eden egemen siyasal iktidar, geniş bir toplumsal muhalefetin/ iradenin varlığını reddederek değişime karşı tavırlar geliştirmeye çalışmaktadır. Kutuplaşma olgusu, bunun en belirgin niteliğidir. Alevi- Sünni, İslami-laik, Kürt-Türk gibi kutuplaşmalar doğurarak toplum adeta bilinmez bir şekilde intihara sürüklenmektedir (1993, s. 26).

Milli beraberlik duygusunun Türkiye'yi güçlü kılacağı görüşü hakimdir. Dergide bu söylemin ön plana çıkarıldığı ve “kardeşlik”, “birlik” mesajlarının verildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Abdülmelik Fırat'ın bu kavramlar üzerinden şunları yazdığı görülmektedir;

Kürtler ve Türkler bin sene beraber yaşamışlar. Dinleri, örf ve adetleri bir. Türkiye devleti ve hükümetleri akıllı hareket ederlerse, sırf bugün imzaladığı uluslararası anlaşmaları uygulamaya koyarlarsa bile tansiyon düşer. Ve Türkiye ekonomik ve siyasi açıdan güçlü bir Türkiye olur (1994, s. 19).

Yeni Zemin'de güçlü bir Türkiye'nin formülünün Ulus olabilmek olduğu tezi de savunulmaktadır. Ulus konusunu tartışmaya açmaktadırlar. Ulus içerisinde birlik ve beraberlik tezini öne çıkarmaktadır. Ulus kavramını yeniden tanımlarlar. Örneğin Türk Milliyetçisi yazar Ziya Gökalp, Kürtlerin Türklerle uzun yıllardır aynı topraklar üzerinde yaşadığını ve kader birliği yaptığını ifade etmektedir. Gökalp (2009, s. 119-120), Milli Mücadele'den sonra Anadolu topraklarında yalnızca Türklerin ve Kürtlerin kaldığını ve bu yüzden bunların birbirinden bağımsız düşülemeyeceğini söyler.

Kimlik konusu *Yeni Zemin* 'in on yedinci ve on sekizinci sayısının birleşimi olarak yayınlanan son bölümünde tartışmaya açılmaktadır. “Ümmetin Yetimleri Kürtler” başlığıyla yayınlanan bu sayıda Kürt kimliği ile bütünleşme sinyalleri göze çarpmaktadır. Kürtleri “yetim” olarak tanımlamaktadır. Bu söylemde Kürtler sahipsiz, aciz, yalnız gösterilmektedir. Bu başlık ile kitle partisi olmaya aday yeni bir ideolojik oluşumun izlerini sürmek mümkündür. Bu sayıda kitle partisi kavramı tartışmaya açılmasının nedeni bu fikri temelden gelmektedir çıkarımında bulunulabilir. Nitekim “Refah Partisi Kitle Partisi Olma Yolunda” başlığında da bu tavır net olarak görülebilmektedir. Refah Partisi'nin ise çoğulculuk yaklaşımıyla halkı kucaklayan bir parti olduğu söylemi kuvvetlendirilmektedir. Bu çoğulculuk perspektifi yaklaşımıyla Kürt kimliğine sahip çıkılacağı bir alt mesaj olarak sunulmaktadır.

Mevcut iktidarın kutuplaşmalara neden olduğu dolayısıyla yeni bir kitle partisine duyulan ihtiyaç vurgusu metinlerde sık sık dile getirilmektedir. Öteki kurgusu siyasi partiler üzerinden yapılmakta ve mevcut siyasi partiler “güçsüz” gösterilmektedir. Siyasi partilerin iktidara geldiklerinde bile ülkeyi yönetebilecek gücü taşımadıkları anlatılmaya

çalışılmaktadır. Yeni bir yapılanmaya ve iktidara duyulan ihtiyaç böylelikle meşrulaştırılmıştır. Abdülmelik Fırat bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

Türkiye’de etnik planda bir partinin fayda getirmeyeceğini düşünüyorum. Zira devlet en başta bu etnik grubu tanımak istemiyor. Ancak, eğer devlet Kürd realitesini tanıdığını fiiliyata koyarsa o zaman herkes istediği partiyi kurar. Bütün Türkiye halkını kapsayacak bir partinin kurulması daha faydalıdır düşünüyordum. Bütün görüşlere açık bir kitle partisi olmalıdır. Böyle bir partinin ideolojisi bile olmamalıdır (1994, s. 19).

Benzer biçimde Mehmet Metiner de resmi paradigmanı Kürt sorununu çözmekte yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Çözüm olarak “değişim” ve “yenilik” unsurlarını ön plana çıkarır. Böylelikle Kürtleri sisteme dahil etmek isteyen bir alt söylem üretmektedir çıkarımında bulunmak mümkündür.

Demokratik yeni bir sisteme geçilmesi halinde Kürt sorunun çözümünün pekala mümkün olabileceğine inanıyorum. Başkalarının “kendileri gibi olma” hakkının tanındığı ve herkesin eşit haklar temelinde bir araya gelebildiği bir yeni sistem (sahici demokratik sistem), kanımca Kürt sorununun siyasi çözümünü pekala mümkün kılabilir diye düşünüyorum (1994, s. 21).

Ergün Yıldırım, Kürtlere yönelik politikanın değişmesi gerektiğini ifade etmektedir. Mevcut iktidarın değişime karşı tavır gösterdiğini söyleyerek onları statükoculuk ile yargılamaktadır. Bu durumun kutuplaşmaya neden olduğunu ifade eder. Yıldırım “Alevi- Sünni, İslami-laik, Kürt-Türk gibi kutuplaşmalar doğurarak toplum adeta bilinmez bir şekilde intihara sürüklenmektedir” diyerek kutuplaşmaların topluma ve ülkeye zarar verdiğini savunur (Yıldırım, 1993, s.26).

Yeni Zemin’in yazarlarının ister Türk olsun ister Kürt olsun paralellik gösteren bir söylem ürettikleri görülmektedir. Mehmet Metiner yazısında Kürt aydınlarının söylemlerinde değişime gitmeleri gerektiğini ifade etmektedir;

Kürt Hareketi İslam’la barışmak zorundadır. İslam’la barışmak demek Kürt halkıyla barışmak demektir. Çünkü Kürt halkı büyük çoğunluğu itibarıyla Müslümandır. Kürt halkına dışardan ideoloji empoze etmek gibi anti-demokratik ve jakoben tavrılardan artık Kürt aydınları vazgeçmelidirler (1994, s. 46).

Yeni Zemin’de kimlik konusuna ve Kürt halkının sorunlarına değinen Altan Tan, İslam’ın temel dayanaklarına da referans vermektedir. İslam’la barışma odaklı benzerlikleri öne çıkardığı görülmektedir. İslam’da seçme hakkı olduğuna vurgu

yaparak, birlikte yaşamayı isteyip istememeyi Kürt halkının kendisine bırakılması gerektiğini savunur.

Kürtler tüm insani ve ulusal haklar elde edilinceye kadar ortak hareket edilmelidir. Bu haklar elde edildikten sonra Kürtler sosyalizmi mi, liberal laik mi, islami bir yönetimi mi birlikte yaşamayı veya ayrılmayı mı seçerler tercihi halka bırakmak gerekmektedir. Cenneti ve cehennemi seçme hakkı bile Allah tarafından insana bırakılmıştır. Benim örgütüm ve partimden olmaya haindir yaklaşımı hiçbir yarar getirmez (1994, s. 16).

Kürt Sorununun ele alındığı dergilerdeki söylemlerde terör olayları ve terörle mücadele konulara pek yer verilmediği görülmektedir. Terör olayları PKK bağlamında değerlendirilmektedir. Terör olaylarına pek değinmeyerek, söylemlerde “öteki”nin yeniden inşa edildiği bir strateji izlenmektedir. Yasin Doğan’ın “Kürt Sorunu Kilitlendi” başlıklı yazısında terör nedeniyle siyasi çözümün artık imkânsıza sürüklendiği vurgusu yapılmaktadır. Doğan, “Teröre karşı terör kısır döngüsü bölge halkını yaşamdan bezdirmiş durumda. PKK’nın beli kırılacağı yönündeki klasik açıklamalara rağmen 1980’li yıllarda iki bin civarında olan ölü sayısı, son iki yılda üç bin beş yüze yaklaştı” tarzındaki açıklaması bölgede yaşayan Kürtlerin de durumdan rahatsız olduğunu ifade etmektedir. Mevcut iktidarın çözüm odaklı olmadığı vurgulanmaktadır. İktidar “basiretsiz” olarak nitelendirilerek güçsüz gösterilmeye çalışılmaktadır. “Basiretsizlik sonucu, siyasi çözümün tıkanması Türkiye’yi zor günlere itiyor” bu cümleyle yeni bir rejime duyulan ihtiyaç da dile getirilmektedir. Doğan (1993, s.37) “Devlet üniter yapıyı koruyabilmek ve halkın her alandaki taleplerine cevap verebilmek için mevcut yapısını ve zihniyetini değiştirmek durumundadır” diyerek değişimin gerekliliğine de vurgu yapmaktadır.

Ali Bulaç (1993, s. 34) “İslami Hareket ve Terör” başlıklı yazısında terör olaylarını değerlendirmeye almaktadır. İslamcılıkla terörün bir arada olamayacağını ifade etmektedir. Bir terör eylemi sonucu öldürülen gazeteci Uğur Mumcu’nun öldürülmeyi hak etmediğini bir insanın düşüncelerinden dolayı öldürülmemesi gerektiğini ifade eder. Bulaç, “İslam hukuku açısından bakıldığımızda, bunun hukuki bir dayanağı yok. İslam’da

hiç kimseye ceza infaz etme yetkisi vermemiştir. Bu Müslüman devlete ait bir yetkidir. Türkiye’de öyle bir ortam yok” diyerek teröre karşı bir duruş sergiler.

Sonuç olarak şu çıkarımlarda bulunmak mümkün görünmektedir. Geleneksel İslamcıların Kürt sorununa “adalet” çerçevesinden baktıkları söylenebilir. Barışçıl ve demokratik yollarla çözülmesi gerektiği görüşü hakimdir. Kürtler arasında toplumsal adaletin sağlanmasına önem verdiklerini ifade etmektedirler. Kürt sorununun çözümünde ülkenin birlik ve bütünlüğünün korunmasına yönelik yaklaşımları benimsedikleri söylenebilir. Mevcut sistemin artık tıkanıdığı vurgusuyla birlikte birlik olma çağrısına metinler içerisinde sıklıkla rastlanmaktadır. Yeni bir devlet tezahürüne duyulan ihtiyaç söylemi kuvvetlendirilerek, kendini yenilemiş ve güçlenmiş bir iktidar için yeni bir zemin oluşturmak istenmektedir çıkarımında bulunmak mümkündür. Üretilen bu söylemlerde birleştirme unsuru kullanılmaktadır. Altan Tan (1994, s. 51), “Her türlü baskı, karalama ve engellemeye karşı birlikte direnmek...hiçbir siyasi partiye karşı da kesin kabul ve net şekilde bir tavır içerisinde olmamak” diyerek birlik ve beraberlik mesajı vermektedir.

Postmodern İslamcılar ise bu yaklaşımları benimsemekle beraber, Kürt meselesine yenilikçi bir perspektif sunar. Kürt sorununa yeni çözüm önerileri getirmek istedikleri çıkarımında bulunmak mümkündür. Bu bakış açısı demokrasi, çoğulculuk, insan hakları ve adalet konularını ön plana çıkarmaktadır. Çözüm önerisinin modern dünya ile uyumlu olması gerektiğini vurgularlar. Kürtlerin kendi dillerini ve kültürlerini özgürce yaşamaları, çoğulculuk ve hoşgörüyü teşvik eden bir toplumsal yapı oluşturulmasına inanmaktadırlar. Şiddet ve terörü reddederek taraflar arasında açık bir diyalog geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

2.1.8. İslamcılıkta Yayıncılık ve Kültürel Hayat

İslamcılar, yayıncılık ve kültürel hayata büyük bir önem atfederler. Yayıncılık hayatında da etkin rol oynamışlardır. Kendi ideolojilerini ve dünya görüşlerini ifade

edebildikleri yayın organları bulunmaktadır. Bu yayınlar arasında gazete, dergi, broşür, kitap vb. sayılabilir.

İslamcılarının yayıncılık faaliyetleri incelendiğinde bunları belli alanlarda kategorize etmek mümkündür. Bunlar; İdeolojik yayınlar, eğitici ve bilgilendirici yayınlar, toplumsal analizler, İslami ve dini yayınlar olarak sıralanabilir. Bunların yanı sıra siyasi analizlere de yer verirler. İslamcılık hareketinin liderleri ve düşünürleri, ülkenin iç ve dış politikalarını, ekonomik durumunu ve toplumsal sorunları ele alan yazılar kaleme alarak bu analizleri yayınlar aracılığıyla topluma anlatmaktadır. İslam'ın temel prensiplerini, İslam tarihini, İslam kültürü ve sanatını ele alan yayınlardaki amacın, İslami değerlerin ve kültürün korunması ve yayılmasına katkı sağlayabilmektir.

Yapılan incelemede İslamcılarının kültürel hayatın İslami prensipler doğrultusunda şekillendirilmesi, toplumun manevi değerlerini güçlendirmesi ve milli kimliğin korunması hedefinde yayınlar yaptığını göstermektedir. *Yeni Zemin* yayın içerikleri, Müslümanların tarihî ve kültürel mirasını, dil, din ve geleneklerini koruyarak gelecek nesillere aktarılması üzerine şekillenmektedir. İslamcı dergiler, hemen hemen her sayıda kitap tanıtımlarına yer verilmektedir. Tanıtımlara zaman zaman slogan niteliğinde başlıklar eklenmektedir. “Dün tecrübedir, yarın ise umut”, “bugün dünden yarına en iyi şekilde geçebilmektir” gibi cümlelerin altına resimli kitap tanıtımları yapılmaktadır. Bazı kitapların isimleri şunlardır: “İslamiyet Açısından Atatürk ve İnkılaplar”, “İslam Birliği Üzerine Oynanan Oyunlar”, “Batılılaşma İhaneti”, “Kim Daha Cumhuriyetçi: Bediüzzaman mı? Mustafa Kemal mi” gibi örnekler verilebilir. Kitapların yayıncı kuruluşu olan Timaş ise “Timaş, Dün Bugün ve Yarındır” sözleriyle yayın hayatındaki varlığının sonsuzluğu mesajını vermektedir (Zemin, 1993, s. 81).

Bilgi ve Hikmet, Türkiye'deki İslamcı düşüncenin önemli bir yayın organı olarak, geniş bir yelpazede konuları ele almıştır. Dergide incelenen başlıca konu başlıkları arasında İslam ve modernite ilişkisi, İslami eğitim ve medeniyet anlayışı, sosyal adalet ve

ekonomi politikaları, ahlak ve maneviyat temaları, siyasal İslam ve İslami hareketler ve dini yorumlar ve fıkhi meseleler bulunmaktadır. Bu başlıklar altında dergi, İslam'ın modern dünyada nasıl bir yer alması gerektiği, İslami değerlerle modernleşmenin nasıl uyumlu hale getirilebileceği gibi kritik sorulara yanıt aramıştır. Aynı zamanda, İslami eğitim sisteminin toplum üzerindeki etkisi, İslam medeniyetinin katkıları, sosyal adaletin sağlanması için İslam ekonomisinin prensipleri ve bireysel ahlakın toplumsal barışa katkısı gibi konular da detaylı bir şekilde ele alınmıştır. *Bilgi ve Hikmet* bu konular aracılığıyla, İslam'ın sadece bir inanç sistemi değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal bir düzenin temeli olarak da anlaşılması gerektiğini savunmuş, okuyucularına zengin bir entelektüel içerik sunmuştur.

Bilgi ve Hikmet'te, dini yorumlar ve fıkhi meseleler ile kültür ve sanat gibi konulara da geniş yer verilmiştir. Dergide, Kur-an ve Sünnet üzerine yapılan yorumlar, fıkhi meseleleri ve İslam'ın temel inanç esasları detaylı olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte, İslami sanat, edebiyat, mimari ve kültürel değerler üzerine de değerlendirmeler yapılmıştır. *Bilgi ve Hikmet*, kültürel hayatı ele alırken, İslam'ın yalnızca bir inanç sistemi olmanın ötesinde, zengin bir kültürel ve sanatsal mirasa sahip bir medeniyet olduğunu vurgulamıştır. Bu mirasın korunması, geliştirilmesi ve modern dünyada yeniden canlandırılması gerektiği, derginin kültürel hayatla ilgili yazılarında öne çıkan temel mesaj olmuştur.

Bilgi ve Hikmet'te Batı kültürüne karşı bir duruş hakimdir. Batılılaşma sürecinde Türkiye'nin kendi kültüründen uzaklaşmasını ve Batı'nın değerlerinin benimsenmesini eleştirir. Bunun yerine, Türk kültürünün ve İslam'ın değerlerinin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Merkezine İslam'ı alan bir yaklaşımla hareket etmektedirler.

Türkiye'de çok partili yaşama geçişle birlikte ortaya çıkan özgürlük ortamında, İslamcı dergiciliğin de etkisi vardır. Özellikle 1960'lı yıllarda tercüme edilen Mısır ve

Pakistan gibi yaygın İslâmcı düşünceye sahip eserlerin Türkçeye çevrilmesiyle, İslâmcı düşüncenin Türkiye'de yaygınlaşması sağlanmıştır. *Hilâl* dergisinin İhvân-ı Müslimîn hareketinin üzerindeki etkisi ve algısı üzerine yapılan yayınları, bu hareketin Türkiye'deki bilinirliğini arttırıcı etki yapmıştır. *Hilâl* gibi dergilerin 1960-1970'li yıllarda İslâmcı düşünceye aksiyon getirmesi ve İslâmi uyanışa katkı sağlanması hedefiyle yoğunlaştığı ifade edilmektedir (Hakyemez, 2023, s. 598-628).

12 Eylül askeri darbesi, 1982 Anayasası ve 24 Ocak Kararları gibi iç gelişmeler ve küreselleşme hareketleri gibi dış gelişmelerle birlikte, Türk siyasal yaşamında ve toplumsal yapısında önemli değişimler olmuştur (Küçük, 2019, s.20-45). Bu dönem, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yapısında önemli gelişmelere sahne olan yıllardır. Türkiye'de yaşanan siyasi değişimlere paralel olarak, sosyo-ekonomik ve kültürel yapıda da dönüşümler yaşanmıştır. Kentlere yoğun göç, orta sınıfın ekonomik yükselişi ve kitlesel iletişim araçlarının etkin hale gelmesi, geleneksel ve modern değerler arasında bir çatışmaya yol açmış, toplumsal ve kültürel değişimlerin bir sonucu olarak dini hayat da dönüşüme uğramıştır. Siyasal İslam'ın ilk kez belirginleşmeye başladığı bu dönemde, toplumsal ve kültürel dinamikler, siyasal İslam'ın kamusal karşılaşmalarının şekillendiği ve geniş halk kesimleri, dini hayatlarını farklı ve kültürel unsurlarla harmanlayarak kendilerine özgü bir dindarlık yorumu benimsemişlerdir (Çelik, 2018, s. 217-251). 1980'li yılların sonlarına doğru, Türkiye'de siyasi atmosferdeki yumuşama ve çoğulculuk, İslamcı yayıncılık alanına da yansımıştır. Farklı İslami görüşleri temsil eden dergiler ve yayınlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, İslamcı yayınlardaki içerik kalitesinde artış olmuştur. Dergiler, daha profesyonel bir yayın standardına ulaşarak geniş kitlelere hitap etmeye başlamıştır. İslamcı düşünceyi savunan gruplar, dernekler ve düşünce platformları kurulmuştur. Bu platformlar, İslami konuları ele alan dergileri destekleyerek İslami düşünceyi toplumla daha etkin bir şekilde paylaşma amacını taşımıştır (Karadeniz, 2021, s. 10).

Milli kimliğin güçlendirilmesi ve milli birlik ve beraberliğin sağlanması için kültürel faaliyetleri öne çıkaran İslamcılar, İslâmcı dergilere de büyük önem atfeder. Bu dergiler, yakın tarihli olayların yanı sıra dinî düşünceler ve kavramların nasıl şekilleneceğini görebilmek adına önemli kaynaklardır. Yayınlar, ideolojik mesajların yayılmasının yanı sıra toplumsal sorunların ele alınması ve çözüm önerilerinin sunulması açısından da önemli bir rol oynamaktadır. Yalçın Akdoğan ile yapılan görüşmede, dönemin yayıncılık anlayışını *Yeni Zemin* üzerinden şu sözlerle ifade etmektedir:

Yeni Zemin Dergisi birkaç açıdan önemli bir yayıncılık ortaya koymuştur. Birincisi, o döneme kadar İslami kesimde dergiler genelde cemaatlerin bülteni gibi çıkarlar, daha kapalı bir yapıya dönük propaganda fonksiyonu görürlerdi. Cemaat dergilerinin dışında entelektüel kaygılarla çıkan ama fazla tirajı olmayan dergiler vardı. *Yeni Zemin* bir cemaat dergisi şeklinde değildi. Kurucusu sebebiyle fikri yakınlığı olan kitlenin görüşlerini yansıtan veya onların ideolojik amaçlarına hizmet eden bir dergi de değildi. Bu yönüyle bir cemaat veya grup taassubuna, görüş çerçevesine dayanmıyordu. Yine o döneme kadar tasavvuf ağırlıklı cemaatlerin veya yayınevlerinin (fikri-edebi) dergileri ön plandaydı. 1980'lerin ikinci yarısından sonra ise daha radikal olarak adlandırılan ideolojik yayınlar vardı. *Yeni Zemin* İslamcı dergiciliğin gelişiminde bu üç çizginin dışında ılımlı, yenilikçi, katılımcı yeni bir soluk oluşturdu⁵³

İslamcı dergiler kültür ve sanat konularına da ağırlık vermektedirler. Dergi içeriklerinde oluşturdukları Kültür-Sanat köşeleri ile kültürel zemini kuvvetlendirme eğilimindedirler. İslamcı dergilerin bu köşelerde, ağırlıklı olarak Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ve radyolar üzerinde durduğu tespit edilmiştir. TRT'yi sürekli olarak eleştirdikleri ve bu kurumu statükocu olarak yorumladıkları görülmektedir. Yalçın Akdoğan, Hüseyin Öztürk, Cemal Uşak, Tahir Yücel gibi yazarlar, TRT'yi tartışmaya açmaktadırlar. Bu yazarların ortak noktası “statükocu” sıfatını sıklıkla kullanmalarındır. Hüseyin Öztürk'e göre TRT Türk ailesini, Türk geleneklerini Türk toplumunun moral değerlerini kısaca kendi öz değerlerimizi hafife alan, entelektüel bir hava içerisinde bunları aşağılayan bir yayın kuşağıydı. TRT'de bir statükoculuk vardı. TRT devletin mevcut rejimi, mantalitesi ile olaylara yaklaşıyordu (1993, s. 54-58).

⁵³ Bkz. EK-1: Yalçın Akdoğan ile yapılan yüz yüze görüşme.

Benzer şekilde Cemal Uşak, TRT'yi statükoculukla eleştirirken, özel kanallar ile arasındaki farka odaklanmaktadır. TRT tüm programlarında resmi, donuk, statükocu bir üslup kullanıldığını ifade etmektedir. Özel kanallarda ise tam tersine bir serbestlik, bir rahatlık, halka doğrudan doğruya iletişim kuracak, diyalog kuracak bir üslup kullanıldığı için daha sıcak bir temas olduğu aktarılmaktadır (1993, s. 54-58).

Tahir Yücel ise farklı bir bakış açısıyla, *Yeni Zemin*'deki Açık Oturum köşesinde kaleme aldığı yazısında İslami Radyo-TV'leri eleştirmekte, özel televizyonlar ile TRT karşılaştırmasına yer vermektedir:

İslami radyo-TV'lerin farklı bir şey getirdiklerini sanmıyorum eğer ilahi çalmak ya da Kuran-ı Kerim yayınlamakla bu ülkede İslamiyet'i yaygınlaştıracaklarını sanıyorlarsa yanlış içerisindedirler. Kim güzel yayın çıkarırsa millet ona gider...TRT başarılı olamadığından dolayı rekabet azalarak özel televizyonlara yönelmiş değildiler. Başarılı olan özel televizyon ve radyoların tümünün kökeninde teknik kadro ve düşünce yapılanması olarak TRT'nin elemanları vardır. TRT yasalar ve ilkeler doğrultusunda yayın yapar (1993, s. 54-58).

Abdurrahman Aslan da benzer bir yaklaşımla İslami radyo ve TV'leri eleştirmektedir.

İslami radyo televizyonculuk ilahi ve müzik yayını yapılıp yapılmamasıyla ilgili değildir. Siz akşama kadar televizyonda Kur-an okuyarak insanları aptallaştırabilirsiniz. Müslümanlar gözlerinden bir şeyi kaçırırlar ve üç yüzyıldır aynı hatayı yapıyorlar. Bir mesajı insanlara iletirken, onu iletteğimiz aracın kendisini sorgulamıyoruz. Bu araç bizim mesajımızı iletmemizde ne dereceye kadar elverişlidir (1993, s. 54-58).

İncelenen dergilerin genel olarak yayıncılık hayatına eleştirilerini radyo ve televizyon üzerinden şekillendirdikleri görülmektedir. Yayıncılığı İslamcı yayıncılık ile karşılaştırarak yayıncılık hayatına yeni bir perspektif sunmaya çalışmaktadırlar. Yayıncılık, toplumsal dönüşüm ve değişim için bir araç olarak görülmüştür. İslamî kimliğini güçlendirmeyi, insanların manevi ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedirler. Kültürel hayatla İslami kimliğin uyumlu bir şekilde bir arada var olabileceğini düşünürler. Geleneksel İslami değerlerin teknolojik dünya ile entegrasyonu, kültürel yeniliklerin ve ilerlemenin kabul edilmesiyle sağlanabilir görüşü hakimdir. Toplumun İslami değerlere daha fazla uyum sağlaması ve İslamcılık ideallerine daha

yakın bir toplum oluşturulması için yayınlar aracılığıyla bilinçlendirme ve etkileme çabaları yürütülmüştür.

2.1.9. Geleneksel Değerden Siyasal Bir Sembole Doğru

Kadının kimliği sorunu Müslüman toplumların çağdaş dönüşümünün odağında yer alan konulardan biridir. İslamcılar, İslam inancını benimseyen bireylerdir dolayısıyla toplumsal cinsiyete bakış açıları genellikle İslam'ın öğretileri ve değerleri çerçevesinde şekillenir. Cinsiyet kavramı bugüne kadar pek çok akademik araştırmanın konusu olmuştur. Kadının kimliği konusunun net olarak anlaşılabilmesi için toplumsal cinsiyet kavramına da

Resim 14: Yeni Zemin, Temmuz 1993, Sayı: 7

değinmek yararlı olacaktır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetle kıyaslandığında literatüre sonradan giren yeni bir kavram olduğu görülecektir. Kadın konusu üzerine çalışma yapan bazı araştırmacılar doğuştan itibaren edinilen biyolojik cinsiyet ile toplum tarafından sonradan kazandırılan toplumsal cinsiyet arasında ayrım yaparlar. İngilizcede biyolojik cinsiyet için “sex”, toplumsal cinsiyet için ise “gender” kelimeleri kullanılırken Türkçede böyle belirgin bir ayrıma rastlanmaz ama son yıllarda toplumsal cinsiyet kavramı dilimize ve akademik çalışmalarda yer almaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyetlerinden farklı bir konumunu ifade eder. Bir bireyin biyolojik cinsiyetinden farklı bir cinsiyetinin olduğu gerçeği, üzerinde durulması ve araştırma yapılması gereken önemli bir konudur. Cinsiyet (sex) terimi kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade eder ve biyolojik bir yapıya karşılık gelir. Cinsiyet bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlene demografik bir kategoridir. Toplumsal cinsiyet (gender) terimi ise kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün

yüklediği anlamları ifade eder; kültürel bir yapıyı karşılar ve genellikle bireyin biyolojik yapısıyla ilişkili bulunan psikolojik özelliklerini de içerir (Dökmen, 2016, s. 19-20).

Biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım ilk olarak Robert Stoller'in 1968 yılında yayımlanan "Sex and Gender" adlı eserinde kullanılır. Kadın ve erkeğe yüklenen bu "toplumsal cinsiyet" kodları onlara cinsiyetlerine göre farklı özellik, görev ve sorumluluklar verir (2007, s. 70).

Dünya üzerindeki her toplumda toplumsal cinsiyet rolleri farklılıklar göstermekle birlikte çoğunlukla benzer yapılara sahiptir; kadının özel alan, erkeğin kamusal alanla özdeşleştirilmesi ve erkeğin kadın üzerinde hâkimiyet kurması temel özellikler arasındadır. Kadın ve erkeğe yüklenen görev ve sorumluluklar toplumsal cinsiyetin eseridir. Toplumsal cinsiyet kavramının, dini perspektife göre de değişen bir yaklaşım sunar. İslamcıların kadın üzerindeki temel tezleri kadını kimliği, kadının ailedeki rolü ve kadının sosyal hayat içerisindeki aktif rolü üzerine şekillenmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde kadın teması, geleneksel ve postmodern İslamcılar bağlamında tartışılacaktır. Çünkü postmodern İslamcılar kadın konusuna gelenekselci İslamcılardan farklı bir perspektifle yaklaşır. *Yeni Zemin* ilk sayısının sunuşunda kadının kimlik konusunu merkeze taşımaktadır. İslami öğretiler kadına seçme, seçilme ve aktif çalışma hayatında yer vermektedir. Bunun aksi hiçbir hüküm yokken, kadının aktif çalışma hayatın dışında tutulduğunu söylemek mümkündür. Kadının idari, sosyal ve siyasi alının dışına itilmesinde hangi saiklerin devreye girdiğini sorgular (Sunuş, 1993, s. 5). Buna karşılık, gelenekselci İslamcılar, kadın ve kadın haklarına İslami değerler çerçevesinden bakar. Kadının sosyal ve siyasal hayattaki konumu, biyolojik ve cinsiyete dayalı özellikleri kadının aile içindeki, toplumsal ve gündelik yaşantıdaki konumu İslami kurallara göre şekillenmelidir. Kadının bu denli önemli olmasının temel nedeni, İslamiyet'in aile birliği, aile hayatı ve çocuk yetiştirmeye önem veren bir din olmasından kaynaklanır. Kadın, toplumsal ahlakın bir ölçme aracı olarak

değerlendirilmektedir. Kadının toplumsal hayatta nerde olması gerektiği sıklıkla ifade edilmektedir. 1969 yılında yayınlanan *Fedai* isimli İslamcı dergide İslamiyet’te kadına önem verildiğini ve hak ettiği tahta İslamiyet sayesinde oturabildiğine dair şu söylemlere rastlanmaktadır:

Toplumda kadının konumu, öncelikle bir anne ve yetiştirici olması bakımından önemlidir. Kadın gerçek değerini İslamiyet’le bulmuştur ve dinimiz kadını kötülüklerden saklayarak gerçek tahtına oturtmuştur (Saccırlı, 1969, s. 13).

İslamcılar için aile çok önemlidir ve toplumun temel birimidir. Cinsiyet rolleri tanımlanırken de genellikle aile yapısının sağlıklı bir şekilde işlemesi gözetilerek bir görevlendirme yapılır. Kadınların ve erkeklerin aile içindeki rolleri ve ilişkileri önemlidir. Kadınlar aile içinde anne ve eş olarak konumlandırılırken, erkeklerin aileye maddi destek sağlayan çalışan olarak vurgulandığı görülmektedir. Dolayısıyla kadın aslında aile içerisinde zaten hak ettiği konumdadır gibi bir anlayışı benimsemektedir.

İslamcılara, ailenin toplumun temel birimi olduğuna inanır ve aile yapısının korunmasını oldukça önemser. Aile içinde kadın ve erkeğin eşit sorumlulukları olduğunu vurgular ve sağlam aile yapılarının toplumun temelini oluşturduğunu savunur. Bunu yaparken kadın ve erkeğin toplumsal iş bölümüne dair belirli ayırımlarına yer verir. Kadınların erkeklere ait işlere el atmaması gerektiğini bunu yaparsa kadınlığını kaybedebileceğini vurgular.

Erkek evini geçimini ve güvenliğini sağlayacak, kadın ise evin idaresini ve çocukların yetiştirilmesini vazife dairesinde bulunacaktır. Bir kadının uzun yıllar erkeklere ait işleri yapması onun kadınlığını kaybetmesi tehlikesi vardır (Hamidullah, 1969, s. 18).

Aile kurumunun temel taşı olarak gösterilen kadın, Bediüzzaman’a göre bir “şevkat kahramanı” olarak tanımlanır. Kadın çocuğunun kişiliğinin gelişmesindeki ilk faktördür ve bunu hem dünya hem ahiret hayatı için çocuğuna katabildiği ölçüde toplumun güçlenmesine katkıda bulunacaktır. Kadın bu katkıyı da elbette ki İslam dininin gerektirdiği kuralları önce kendisinin benimsemesiyle başarabilecektir (Işık, 1993, s. 16).

Geleneksel İslamcılar, toplumsal değerlerin ve ahlaki prensiplerin korunmasını önemser. Toplumun dini ve ahlaki değerlerine uygun bir şekilde yaşamasını teşvik eder ve bu değerlerin kadınlar arasında da korunmasını savunur. Batılaşma olgusuyla birlikte kominizim ve kapitalizmin kadın algısını değiştirmesinden duyulan rahatsızlığı ifade ederler. Kadının kadınlık meziyetlerinden uzaklaştığını, açıklığı özgürlük, haklarını dışarda aramaya akıllılık, kendisine saygı duymayı bile unutturacak kadar erkekle boy ölçmeyi yükseklik kabul eder hale geldiği noktasını eleştirir. Bu eleştirilerde bile erkeği kadından üstün gören yaklaşımı ifade etmektedirler (Tuncay, 1979, s. 6).

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte, kadının toplumsal hayat içerisindeki konumu ve kadın kimliği meselesi daha da tartışılır bir hale gelmektedir. Kadın artık kamusal alanda da yer alan bir aktördür. Kadının “temsiliyet” görevini yerine getirmesi beklenmeye başlanmıştır. Kentlerde yaşayan ve “birey” olarak kamusal alanda varlığını hissettiren ve eğitim olanaklarından faydalanmaya başlayan yeni bir kadın kimliğine doğru yeni bir süreç başlamıştır (Çokoğullar, 2022, s. 60-61). Kadının kimliği konusu Kemalizm ile İslamcılar arasındaki en önemli gerilim konularından biri olmuştur. Kadının kamusal alanda başörtüsüyle var olabilmesi konusundaki fikir ayrılığı tarafları karşı karşıya getirmiştir. Refah partisi döneminde kadınlar siyasetin dışında tutulurken, İslamcılığın değişen söylem diliyle beraber kadın figüründe önemli dönüşümler olduğu görülmektedir. Bu dönemde kadın siyasi bir aktivist olarak bir seferberliğin canlı argümanları haline dönüşmüşlerdir. Müminlerin bütün toplum tarafından kabullenilmesi ve İslam’ı bir anlamda görünür kılmak için toplumsallaştırmanın yollarını aradıkları görülmektedir. Dergi 7. sayısını kadın temasına ayırmıştır. Dergi kapağına kadının gelenek içinde kaybolduğu ve yeni bir kimlik arayışında olduğu vurgusu hakimdir. Görselde sadece türbanlı kadınlar gösterilmektedir.

Resim 15: Yeni Zemin, Ekim 1994, Sayı:10

Resim 16: Yeni Zemin, Temmuz 1994, Sayı:7

Postmodern İslamcılık ve kadın konusuyla paralel olarak tesettür konusu da tartışmaya açmıştır. İslamcı kadınlar için örtünme, bir çeşit direniş ve özgürleşme sembolüdür (Yılmaz Z. , 2013, s. 238). 1970’li ve 1980’li yıllar örtünme konusunun İslami hareket tarafından bir mücadele alanına taşındığı yıllar olmuştur. Bu dönemin İslamcı kadınları bu sembolün taşıyıcıları olmuşlardır (Merçil, 2002, s. 219). Çağla Kubilay, türban meselesinin kamusal alana dahil olma mücadelesini şu şekilde ifade eder:

1980’lerin ortalarından başlayarak, özellikle de 1990’larda bir karşı hegemonya yaratmayı başaran ve Kemalizm’in anlam ve değerleri üzerinde mücadele eden İslamcı söylemde, türban yasağı tartışmaları çerçevesinde Kemalizm’in kamusal alan anlayışı da sorgulanmakta ve dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Türbanlı kadınların ve dolayısıyla İslami yaşam biçiminin kamusal alana girmesine olanak sağlayacak biçimde gerçekleştirilmeye çalışılan bu dönüştürme işleminin eksenini, İslamcı söylemde harekete geçirilen devlet-millet ya da diğer ifadeyle seçkinler-halk karşıtlığıdır. Bu karşıtlık ile ifade edilen, devletin ve devleti elinde tutan “bir avuç seçkinin”, “azınlığın” halktan kopuk biçimde halkın değerlerine, inançlarına aykırı biçimde hareket ettiği ve bunları halka dayattığıdır. Türban yasağı da, devletin ve devletçi seçkinlerin halka rağmen gerçekleştirdiği dayatmalardan biri olarak görülmektedir (2009, s. 353).

Yeni Zemin’de bu bağlamda modernizm temelli yeni bir muhafazakâr kadın kimliği oluşturulması gerektiği, günlük yaşamın İslami kurallara göre düzenlenmesi gerektiği belirtilerek “doğru-ideal” Müslüman kadın modeli çizilmeye çalışılmış, kadınlar bir anlamda İslamiyet’e davet edilmişlerdir. Selam Tesettür firması bu anlayışla Yeni Zemin’in 10. Sayısında “Örtünmenin Tam Zamanı” sloganıyla reklam içerikleri

üretmek bu anlayışa hizmet etmektedir. Yine aynı derginin 7. sayısında Tesettürde Risale Giyim ise verdiği reklamda “Moda ve Sömürü Değil İhtiyaç ve Hizmet İçin Varız” sloganıyla giyinmenin moda ve sömürünün dışında değerlendirilmesini, sadece ihtiyaç için giyinmeyi sembolize ederek İslami öğretilere vurgu yapmaktadır.

Yeni Zemin kadın kimliği konusunu farklı platformlarda tartışmaya açmaktadır. Dergide, gelenekselci yaklaşımlara yer verildiği gibi, İslamcılığın kadın konusunda yeni bir söylem dili oluşturmaya çalıştığı yazılara da yer verilmektedir. Ümit Aktaş “İslam ve Kadının Kişiliği” başlıklı yazısında kadının özgür olmasını İslami öğretileri gerçekleştirme şartına bağlamaktadır:

Kadınların toplumsal hayatta her şeyden önce özgür birer şahsiyet olarak yetkinleşmeleri için Kur'an temel bir davranış çerçevesi düzenlemiştir. Kadının toplumsal hayata katılımı için en önemli şartlardan biri şüphesiz ki örtülü olması, yani cinsel cazibesinin kadın-erkek ilişkilerini etkilemeyecek bir kıyafetle denetlenmesidir. Şüphesiz erkeklerin de bakışlarını denetlenmesidir. Bu şarta riayet ettiği sürece kadın da erkek gibi her tür toplumsal etkinlik içerisinde yer alabilir (1993, s. 11).

Abdurrahman Dilipak (1993, s. 26), bir anlamda kadın haklarını savunduğu “Gelenek Erkeklerden Yana İşledi” isimli yazısında, bugüne kadar örf, geleneğe dayanan ve ondan güç alan dinin, bugün geleneklerle hesaplaşmasının kolay olmayacağını ifade etmektedir. Gelenek erkeklerden yana işlenmesini eleştirmiş, erkekleri kadın haklarından elini çekmesi gerektiğini söylemektedir. Hak kavramının kadın veya erkekte olmadığını, bu kavramın sadece “Allah rızası” ile ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde kadın haklarına bir çeşit savunma getiren Doç. Dr. Davut Dursun ise “Kadının Siyasallaşmasının Anlamı” isimli yazısında, İslam öğretilerine göre kadının kamusal alandan uzak tutulmasını şu sözlerle eleştirmektedir:

Kadının kendi iradesi ve gücüyle hayata katılması ve orada bir yer işgal etmesi resmi ideoloji yapımcıların hep arzuladıkları ama bir türlü hayata geçiremedikleri bir sorun olarak kalmıştır. Asırlarca siyasal, hatta toplumsal hayat dışında ve “mahrem” hayatta tutulmuş olan kadının kamusal ve siyasal hayatın içine çekilmesi mümkün değildi (1993, s. 8).

Rasim Özdenören (1993, s. 20), kadın konusuna İslami yasaklar çerçevesinde bakmaktadır. İslam'ın kadınları himaye konusunda onları sosyal hayata katılmaya

zorlamadığı gibi bu konuda bir yasak getirmediğini savunur. Kadınla ilgili bilinen tek ve açık yasağın namazda imam olmamaları olduğunu vurgular. Böylelikle kadınların kamusal alana dahil olmasının İslami öğretiler çerçevesinde yasak olmadığını vurgular.

Benzer şekilde derginin kadın yazarlarından Emine Şenlikoğlu (1993, s. 19), “Kadın Seçilebilir mi?” başlıklı yazısında, “Hiçbir hüküm yokken kadın aktif hayatın dışına itilmiş, bu itilme tek yönlü veya tek alanda olmamış, bunu her alanda görüyoruz” diyerek Özdenören’in söylemini desteklemektedir. *Yeni Zemin*’de kadının kamusal alanda yer alabilmesi için yeni bir söylem dili oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. İslami öğretilerin engel teşkil etmediğini Kur-an’dan örnekler vererek açıklamaya yönelmektedirler. Kadının kamusal alanda ve siyasette aktif rol alabilmesinin yolu açılmak istenmektedir. Vehbi Yavuz “Kadın Velayet Hakkına Sahiptir” başlıklı yazısında geleceğin kadın figürünü şu şekilde resmetmektedir:

Eğer kadınlarımız da siyasal alanda hizmet vermeye başarlarsa, bu hizmetleri iki hatta üç ve dört ile çarpmak gerekir. Yarının meclisinde dini bütün milletvekilleri, bakaneleri, başbakanleri ve Reis-i Cumhurelerini görmek mümkün olabilir (1993, s. 24).

Bu sunumda kadın imgesinin toplumsal yönetimin en üst noktasında görev alabilecekleri sunulmaktadır. “Kadın Cumhureleri”, “bakaneleri” gibi yeni cinsiyetçi adlandırmalar yapıldığı görülmektedir. Evde aile içinde konumlanan kadın, sosyal ve politik çalışma alanlarına da geçebilecektir. Ancak böylesine bir meydan okumaya rağmen “dini bütün” tanımlaması İslam dini çerçevesinde buna “izin” verileceğinin sinyallerini içerir niteliktedir. Derginin kadın yazarlarından Hülya Aktaş da kadının aktif siyasal hayata katılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Kadınsız bir siyasetin “yarım” olduğunu söylemektedir. Aktaş (1994, s. 36), bu söylemini “kadınları görmezlikten gelen ve bu nedenle toplumu yarımlaştıran erkek egemen bakış açısını terk ederek kadınlara siyasetin en tepesine dek tırmanabilecekleri fırsat eşitliğini sağlamalıdır” diyerek kadın kimliğinin yeniden sorgulanmasını istemektedir. Cihan Aktaş (1993, s.45) “Devrim Sonrası Toplum ve Kadın” başlıklı yazısında çalışan kadınları ele almaktadır. Kadının

hane dışında da var olabileceğini kabul etmekle birlikte çalışan kadınların erken emeklilik, kısa mesai, işyerlerinde kreşlerin açılması ve kadının evdeki emeğinin değerlendirilmesini önermektedir. Böylelikle kadınların çalışma hayatında olmasını temenni etmenin yanında aile içindeki asli görevlerini de sürdürmelerinden yana bir söylem geliştirmektedirler.

Bilgi ve Hikmet'in kadın temasına pek değinmediğini söylemek mümkündür. Bu temada sadece iki yazı kaleme alınmıştır. Derginin yazar kadrosundan hiçbir kadın yazara söz hakkı verilmemiş olması da diğer bir çıkarımdır. Dolayısıyla bu temada *Bilgi ve Hikmet*'te örneklem sınırlı sayıda kalmaktadır. Sonbaharda yayınlanan dördüncü Sayısında kadın konusuyla ilgili ender yazılardan birini “İnsanın Modern Kimliği: Evrenselcilik, Irkçılık ve Cinsiyetçilik” başlığıyla makalesini kaleme alan Ömer Çelik, Irkçılık kavramından hareketle kadının “alt” gruba itilmesine değinir. Toplumun kadına ait farklılığı yok edemediğinden erkeğin devamlılığını sağlamak ve gücünü korumak adına “alt” gruba attığını böylelikle ötekileştirdiğini ifade etmiştir. Irkçılığı bir tür sınır çizme ideolojisi olarak yorumlayan Çelik (1993, s. 11), ırkçılığın farklı olanları “dışarı atmak” yöntemini kullandığını ifade eder. Sınırın dışındakileri “barbar” olarak nitelendirir Çelik böylelikle kadının “alt” grup olarak görülmesini ve ötekileştirilmesini eleştirerek kadının kamusal alanda var olması gerektiği fikrini meşrulaştırmaktadır.

Kadın konusunun tematik analizi sonucunda şu çıkarımlarda bulunmak mümkün görünmektedir. İslamcıların toplumsal cinsiyete yaklaşımlarının İslam'ın öğretileri ve değerleri çerçevesinde şekillendiği söylemek yanlış olmayacaktır. İslamcıların toplumsal cinsiyete yaklaşımı geniş bir yelpazede farklı yorumlara sahiptir. Bunun nedeni, İslam dünyasında da farklı mezhepler, kültürel ve sosyal çeşitlilikler bulunmasıdır. Ancak temel öğreti kadını aile içinde konumlandıran, siyasal sistemin dışında tutulan bir kimlikte değerlendirilmesidir. Postmodern İslamcılar ise, kadını sosyal ve politik alanda bir

konumlandırmaktadır. Bu anlatılarda aile içinden kamusal alana geçen yeni “dini bütün” kadın imgesine rastlamak mümkündür.

İslamcılığın değişen söylem diliyle beraber, Müslüman kadının toplumsal yaşam içindeki yeri de yeniden yorumlanmaktadır. Postmodern İslamcılık, kadın hakları ve türban konusuna geleneksel İslamcılıktan farklı bir perspektifle yaklaşır. Bu akım, İslam’ı çağdaş dünya koşullarına uyumlu bir şekilde yorumlarken, kadınların haklarını ve özgürlüklerini ön plana çıkaran bir üslup takındığı söylenebilir. Kamusal alanda konumlandırılan ve siyasallaşan yeni bir kimlik oluşturma eğilimi görülmektedir. Böylelikle kadınlar sınırın dışından içeriye alınmak istenmekte ve kamusal alanda aktör olmaya davet edilmektedir demek mümkündür.

2.1.10. Batıcılık ve Ekonomide Yeni Yaklaşımlar

Çalışmanın bu bölümü İslamcı dergilerdeki dış politika ve ekonomi teması üzerine yapılandırılmıştır. İki temanın birlikte değerlendirilmesinin nedeni, İslamcıların ekonomideki değişim ve gelişmeleri batı politikalarına bağlamaları ve iç içe yorumlamalarıdır. İslamcılar, dış politika ile “Batı” ve “Batılılaşma” kavramlarını iç içe kullanırlar. Bu çerçevede Batıcılık fikrinin tarihsel olarak gelişimine bakmak faydalı

Resim 17: Yeni Zemin, Ağustos 1994, Sayı: 8.

olacaktır. Batıcılık II. Meşrutiyet akımlarından biridir. Abdullah Cevdet’in çıkarmış olduğu “İçtihat Dergisi” ile Osmanlı’da kabul görmeye başlamıştır (Nişancı, 2010, s. 60). İslamcılar açısından genel kanaat Batı temelli felsefi görüş ve doktrinler İslam kültürüne uygun düşmemesidir. Batılılaşma daha çok İslam karşıtlığı olarak kurgulanmıştır. Bundan dolayı, Batı kültürü materyalist ve pozitivist düşünceye dayalı olduğundan İslam toplumuna uygun değildir. İslamcılar, Batılılaşma çabalarını daha çok milli kurumların

yok olması, dış görünüşlerin değişimi, fikri bağımsızlığın yitirilmesi, toplumsal alanlarda ilerici gerici gibi karşıtlıkların oluşması şeklinde sonuçlandığını vurgular (Akdeniz, 1971, s. 28-29).

Batılılaşma fikrine tarihsel olarak baktığımızda, 1930'lu yıllar, Türkiye için Batılılaşma politikalarının yoğun bir şekilde başladığı kritik bir dönemdir. Mustafa Kemal Atatürk, Batılılaşma ve laikleşme çabalarını benimseyerek, seküler bir devlet yapısı oluşturma hedefiyle hareket etmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin dış politikası, Batılı güçlerle ilişkileri güçlendirmeye yönelik olmuş ve İslamcılarının sınırları çizilmiştir. 1940'lı yıllarda ise Türkiye'nin dış politikasında İslamcı düşüncenin belirgin bir etkisi gözlenmemiştir. Bu dönem, Türkiye'nin uluslararası tanıtımlarında daha çok laik ve Batıcı ilkeler üzerine odaklandığı bir zaman dilimidir. Mustafa Kemal Atatürk döneminde Batılılaşma politikaları, İkinci Dünya Savaşı döneminde de devam etmiştir. Türkiye, uluslararası arenada daha çok ulusal çıkarlarını koruma amacıyla hareket etmiş ve İslamcı düşüncelerin dış politikada etkin olmadığı bir dönem olmuştur (Özdağ 2009, s. 325). Kılınç'a göre (2016, s. 72-73), 1950'li yıllarda Türkiye'de İslamcı politika bir anlamda kendi içine kapanmıştı. Bu dönem, çok partili demokratik sisteme geçildiği ve Türkiye'nin dış politikasının daha çok Batı ile ilişkilere yöneldiği bir dönemdir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, Türkiye'nin dış politikası daha net bir çizgiye kaymış ve Batı ile iş birliğini arttırmıştır. Ancak İslamcı politikaların bu dönemde belirgin bir rol oynamadığını söylemek mümkündür. 1960'lı yıllarda da Türkiye'de İslamcı politikalar belirgin bir değişim yaşanmamıştır. Bu dönem, Türkiye'de siyasi kutuplaşmanın arttığı, askeri müdahalelerin yaşandığı ve laiklik ilkesinin güçlü bir şekilde savunulduğu bir dönemdir. İslamcı hareketler ve siyasi partilerin etkisi geri plandadır.

1960'lı yıllardan itibaren İslamcılar, Batı karşıtlığını yeniden değerlendirmeye başladılar ve Batı'nın teknolojik ilerlemeleri ile sanayileşme modeline odaklandılar. Batı'nın ekonomik ve teknik başarıları, İslam dünyasında modernleşme çabalarının bir

parçası olarak görülmeye başlandı. Ancak bu adaptasyon süreci, Batı'nın kültürel ve ahlaki değerlerinden uzak durma gerekliliği ile dengelendi. İslamcılar, Batı'nın materyalist yaşam tarzını ve ahlaki yozlaşmasını eleştirirken, aynı zamanda Batı'nın bilimsel ve ekonomik başarısını takdir ettiler. Bu çelişkili yaklaşım, İslamcılarının modernleşme sürecine katılma isteği ile kültürel kimliklerini koruma çabası arasında denge kurma arayışını yansıtmaktadır. İslamcılardaki Batı'ya karşı tavır, tamamen bir reddiyeden ziyade, seçici bir kabul ve adaptasyon stratejisine dönüşmektedir (Göle, 1997, s.49-50).

1960'lı yıllarda Türkiye'deki İslamcılarının dış politika yaklaşımında belirgin bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde, İslamcı düşünce içerisinde Batı karşıtlığı önemli bir yer tutmakla birlikte, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma çabaları, İslamcılarının Batı'ya bakış açısını yeniden değerlendirmelerine yol açmıştır. Batılaşma, İslamcılar tarafından artık yalnızca kültürel ve ahlaki bir tehdit olarak değil, aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik ve sanayi alanındaki gelişimini sağlayabilecek bir fırsat olarak da görülmeye başlanmıştır. Ancak bu değişen tutuma rağmen, İslamcı çevrelerde Batı'nın etkisinin devletin bağımsızlığına ve İslami kimliğine zarar verebileceği endişesi sürmüştür. Bu bağlamda, Batı'yla iş birliği yapmanın Türkiye'nin kalkınmasına katkıda bulunabileceği kabul edilmekle birlikte, İslami değerlerin korunması ve bağımsız bir dış politika izlenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Ahmad, 1993; Yavuz, 2003).

1970'li yıllar, Türkiye'de İslamcı politikaların yükselişe geçtiği ve daha belirgin hale geldiği bir dönem olarak okunabilir. Bu dönemde, İslamcı gruplar ve hareketler siyasi alanda daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Özellikle 1970'lerin ikinci yarısında, Türkiye'de İslamcılığı savunan çeşitli partiler ve örgütler kurulup faaliyet gösterdi. Bunlar arasında Milli Selamet Partisi (MSP), Milli Nizam Partisi (MNP) gibi İslamcı partiler yer aldı. Ancak bu dönemde İslamcı gruplar ve partiler iktidarda yer

alamadı siyasi arenada daha çok muhalefet pozisyonlarında yer aldılar (Demirer, 2017, s. 290).

1980 ve 1990'lı yıllarda Türkiye'nin dış politikasında İslamcı unsurlar etkili olmuştur. Bu dönemde Türkiye, İslam dünyasıyla daha yakın ilişkilerin kurulması ve İslamcı bir dış politikanın izlenmesi yönünde bir politika geliştirmiştir. Özellikle 1980'lerin sonlarından itibaren Türkiye'nin dış politikasında İslami unsurların etkisi belirgin bir şekilde ortaya çıktı. Bunun bir sonucu olarak, Türkiye'nin dış politikası daha çok İslam ülkeleriyle iş birliğini geliştirmeye yönelik oldu. Dolayısıyla Türkiye'de bu dönemde İslamcı unsurlara daha fazla önem verilmiş ve İslam ülkeleriyle ilişkiler güçlendirilmeye çalışılmıştır (Küçük, 2019, s. 21).

Bu dönemde Türkiye'nin İslamcı unsurlarına daha fazla önem verilmekte ve İslam ülkeleriyle ilişkiler güçlendirilmeye çalışılmaktaydı. Özellikle 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Orta Doğu'daki gelişmelerin İslamcı bir dış politika izlemesi ve İslamcı gruplarla iş birliği arayışında olduğu görülüyor. Bu dönemde Türkiye'nin dış politikasında İslamcı düşüncenin etkisi daha belirgin hale gelmiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye'de İslamcı dış politika önemli bir yükseliş yaşamıştır. Bu dönemde Türkiye, dış politikada İslami unsurları daha fazla vurgulamış ve İslam dünyası ile ilişkiler derinleştirmiştir. Özellikle Orta Doğu ve İslam dünyasındaki gelişmelerin güçlenmesi, Türkiye'nin İslamcı hükümetlerle iş birliği yapmalarını arttırmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin dış politikasında İslami etki belirginleşmiş ve ulusal, ulusal ve uluslararası alanda liderlik rolü şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemdeki dış politika, Türkiye'nin İslam dünyasındaki temellerini vurgulayarak odaklanarak bir liderlik rolünü üstlenme çabasıyla desteklenmiştir (Kaya, 2015, s. 75-76).

1990'ların başlarında Türkiye'de İslamcılar, dış politikada daha etkin bir rol oynamaya başladı. Bu dönemde Türkiye'nin dış politikası, İslami motiflerin ve değerlerin vurgulanmasıyla şekillenmiş ve İslamcı politikalarda belirgin bir özellik haline gelmiştir.

Bu politikalar genellikle İslam dünyasında ilerlemeye, Müslüman toplulukların haklarının savunulmasına ve İslam'ın küresel düzeyde daha fazla bilinirlik kazanmasına odaklanmıştır. Ancak bu dönemde İslamcı dış politikanın Türkiye'nin laik ve batılı müttefikleriyle gerilimlere neden olduğu yönünde eleştirilere maruz kalmıştır (Ayata, 2015, s. 67).

İslamcılar, Batı ve Batılılaşma kavramını daha çok Din üzerinde temellendirdiği görülmektedir. Tartışmalar daha çok Hristiyanlık kültürü üzerine yoğunlaşmaktadır. Konuya dair *Büyük Doğu* dergisinde bir makale kaleme alan Osman Turan, Avrupalıları Garplılar olarak nitelendirmiş ve “Türkler ile Garplılar arasında iki bin yıllık medeniyet, kültür, sanat, din, din farklılıklarını yok ederek tam anlamıyla Avrupalı olmamız mümkün değildir” diyerek Batı İslam karşıtlığını ifade etmiştir (Turan, 1967, s. 8).

Batılılaşma çabaları, İslamcılar açısından her zaman tartışmalara sebep olan eleştirel bir konu olmuştur. İslam Hristiyan karşıtlığı ötekinin kurgulanması şeklindedir. Söylemler daha çok “taklitçilik” altında değerlendirilmektedir. 1972 yılında yayınlanan *Hareket* (1972, s. 18) dergisinde isimsiz olarak yayınlanan makalede “kültürel değişim için kılık kıyafeti ve harfi bile değiştirdik, olmadı Batının pis bir kopyacısı olduk” ifadelerine yer verilerek taklitçiliğe rağmen Batılı olunamadığı eleştirisi yer almaktadır.

Milli Görüş çizgisinden itibaren İslamcıların dış politikaya olan yaklaşımı ve “Batı” karşıtlığı paralellik gösteren bir çizgide mesafelidir. Batı karşıtlığı ve kapitalizmi reddetme ön plandadır. Ancak, 1980 sonrası değişen İslami söylemin yansımaları dış politika alanında da kendini göstermektedir. Batı’yla bütünleşme fikri kabul görmeye başlamıştır demek yanlış olmayacaktır. Refahyol hükümetinin uyguladığı dış politika uygulamalarında bu değişimi görmek mümkündür. Bu uygulamaların hem iç hem de dış arenada çeşitli endişelere neden olduğu söylenebilir. Koalisyon hükümetlerinde farklı partilerden gelen liderlerin güvenoyu endişeleri ve farklı görüşlere sahip olmaları, dış politikada daha çok ortak bir görüşe dayalı kararlar alınmasına yol açmaktadır.

Türkiye’de Refahiyol hükümetinin dış politikası üzerine bir çalışma yapan Oktay, Refahiyol hükümetinin dış politika tercihlerinin ulusal güvenlik ve çıkarlar temelinde gerçekçi ve rasyonel bir yaklaşımla şekillendiği ve karar alma sürecinin bürokratik yapıya uygun olduğu vurgulanmıştır (Oktay, 2022, s. 72-83).

1990 sonrası İslamcı dergilerde, dış politika ve ekonomi konuları daha çok kapitalizm ve sermaye çevreleri üzerinde şekillenmektedir. Batıyla ve dünyayla yeniden bütünleşme isteğinin izleri görülmektedir. Doğu ve batı arasındaki ilişkileri canlandırma arzusu ağırlıktadır. Batı artık bir “dost” olarak ifade edilmektedir. Daha güçlü bir Türkiye için yenilenen bir dış politika söylemi ön plandadır. Konuya dair Doç. Dr. Davut Dursun “Yurtta sulh cihanda sulhun gölgesinde dış politika” başlıklı makalesinde şu ifadelere yer vermektedir:

İdeolojik tercihlerin ötesinde kendi kültür ve tarih dünyamızı da dikkate alarak ekonomik, askeri, demografik ve sosyal potansiyelimizi göz önünde tutarak değişen dünya şartlarına göre yeni hedefler ve stratejiler belirlenmelidir. Uluslararası sorunlarda hep geriden gelen Batılı dostlarının tavırlarına göre tutum belirleyen bir ülke değil kendi tutumu başkaları tarafından önemsenen ve diğerlerince izlenen bir ülke olmanın hazzını taşımak istiyoruz. Türkiye’nin dış politikası yeniden ve etkin şekilde organize edilmelidir (1993, s.45).

Dış politika söylemine farklı bir bakış açısı getiren Prof. Dr. Nur Vergin Türkiye’nin Avrupa sevdasını bırakıp pasifik kıyılarına yüzünü çevirmesi gerektiğini 21. yy.’da siyaseten dünyanın merkezinin pasifik kıyıları olacağını vurgulamaktadır. Dünya sahnesinde Türkiye’nin kendisine yeni bir statü edinmesi gerektiğini ifade eden Vergin, derginin açık oturum bölümündeki yazında şu ifadelere yer vermektedir;

Türkiye Azerbaycan’ı Avrupa’yı Ortadoğu’yu ve birtakım bölgeleri ve ülkeleri düşünmeden ve onlara yönelik politikalar üretmeye çalışmadan önce çok daha basit bir konuda fakat çok daha birincil bir konuda bir karar vermesi gerekiyor. O da uluslararası sistemde, dünya sisteminde Türkiye’nin kendisine tayin ettiği konum ve statü nedir (1993, s. 43).

Batı’ya yaklaşma bir anlamda “Batı ile bütünleşme” söylemlerine rağmen, Batı’ya karşı mesafeli yaklaşım da göze çarpmaktadır. *Yeni Zemin*’in dokuzuncu sayısı “Türkiye Nereye Gidiyor?” kapak dosyası dış politika konusunu tartışmaya açmaktadır. İsmail Doğan “Asıl tehlike doğu değil Batı’dır” diyerek, Batı’ya yüzünü dönen İslami söylemin

Batı'yı hala tehlike olarak gördüğünü de ifade etmektedir. Batılılaşma fikri yabancılaşma ile eşdeğer görülmektedir. Yabancılaşma kendinden uzaklaşma asimile olmak ile de ilişkilendirilmektedir. Gündümlü materyalist söyleme karşı bir durum sergilenmektedir. Batının Türkiye'yi karar mekanizması içine katmadan Gümrük Birliği'ne entegre etmek istediğini, iktisadi olarak Batıya entegre olan bir Türkiye'nin güçlü bir ülke olamayacağını, Batının Türkiye ile olan ilişkilerini bağımlı bir çerçevede değerlendirmek istediğini vurgulamaktadırlar (Doğan, 1993, s. 20). İslamcı aydınların Batı konusundaki ortak söylemlerinden biri de Batı'ya bir “özne” olarak seslenmeleridir.

İslamcılar, dış politika ve ekonomiyi bağlantılı olarak değerlendirir ve bağlantılı olduğunu varsayarlar. 1980 sonrası değişen siyasi düzen ve neoliberalizmle şekillenen yeni sosyo-politik model değişimin ayak izlerini taşır niteliktedir. Küreselleşme, neoliberal politikalar ve kimlik siyasetinin yükselişi, merkez sağıın muhafazakâr modernleşme anlayışının çözümsüzlüğünü ortaya çıkarırken, İslamcı ve milliyetçi partilerin yükselişine neden olmuştur. Bu durum, Türkiye'deki siyasal merkezin dönüşümünü de etkilemiştir (Ertan, 2021, s. 963-992).

1980 ve 1990'lı yıllarda Türkiye'deki İslamcılar, küreselleşme ve neoliberal politikaların şekillendirdiği yeni sosyo-politik düzene uyum sağlama sürecine girmiştir. Bu dönemde, İslamcılar dış politika ve ekonomiyi bir bütün olarak değerlendirmiş, neoliberal ekonomi politikalarını da kendi ideolojik çerçeveleriyle uyumlu hale getirme çabası içine girmişlerdir. Neoliberalizmin serbest piyasa ekonomisini ve devletin ekonomideki rolünün azaltılmasını öngören prensipleri, İslamcı çevreler tarafından, özellikle de girişimci sınıfın güçlendirilmesi ve ekonomik özgürlüklerin artırılması bağlamında olumlu karşılanmıştır (Çınar, 2005, s. 120-135).

İslamcılar, ekonomik kalkınmayı İslam'ın ahlaki ve sosyal prensipleriyle birleştirerek, neoliberal politikaların bireysel özgürlükleri ve özel girişimi teşvik eden yönlerini benimsediler (Öniş, 2004, s. 81-98). Bu yaklaşım, İslamcı kesimin sermaye

birikimi ve ekonomik büyümeye olan ilgisini artırdı. 1980 sonrası dönemde, küreselleşme ve neoliberalizmin etkisiyle, İslamcılar tarafından geliştirilen ekonomi politikaları, piyasa ekonomisinin teşviki, özel sektörün güçlendirilmesi ve dışa açık ekonomik stratejiler etrafında şekillenmiştir (Yalçın, 2007, s. 45-60). Bu süreçte İslamcılarının ekonomik yaklaşımları, Türkiye'deki siyasal merkezin dönüşümüne de katkıda bulunmuş, muhafazakâr-modernleşme çizgisinde yeni bir ekonomik paradigma ortaya çıkmıştır (Balci, 2010, s. 78-92). Ancak, bu yeni ekonomi politikalarının uygulamaya geçirilmesi, İslamcılarının sosyal adalet, dayanışma ve ahlaki ekonomi prensipleri ile neoliberal politikaların bireyci ve rekabetçi doğası arasında bir denge kurma çabasını da beraberinde getirmiştir (Arat, 2011, s. 123-145).

İslamcılar, sermaye çevrelerindeki bölünmüşlükle siyasi alandaki bölünmüşlüğün nedenlerini Batı'ya bağlamaktadırlar. Liberal ekonomiye dayalı bir demokrasinin İslami olarak kabul edilemeyeceği görüşü hakimdir. Batının sunduğu fikir ve düşüncelerin dış politikada ve ekonomide olumsuz yansımaları olacağına işaret etmekte bu unsurların milli olmadığı görüşünü savunmaktadırlar (Dilipak, 1993, s. 19).

İslamcı dergilerde, yeni bir rejimi meşru kılma çerçevesinde ideoloji örüntülerinin iç içe kullanıldığı görülmektedir. Bu söylemler gerek dış politika gerekse ekonomi başlığı altında verilmektedir. *Yeni Zemin* ekonomi konusuna bir sayı ayırmış ve kapak konusu yapmıştır. Ekonominin darboğazda olduğunu ifade eden kapakta işleyen çark ve para görseli aynı daire içinde sunulmuştur. Mevcut rejimin tıkanmasını ekonomiyle bağlantılı sunmuştur.

Emir Ertürk yeni bir rejim arayışını ekonomiye bağladığı yazısında “toplumsal taban” dan şu sözlerle bahseder: “Türkiye’nin Özal’dan daha radikal kararlar alacak bir iktidara ihtiyacı vardır. Toplumsal taban samimi gördüğü her ekonomik programı gönülden desteklemeye ve istenilen fedakârlığa hazırdır” (1993, s. 14). Bu anlatılar Milli Görüş çizgisinden kopuşu da ifade eder niteliktedir gibi bir çıkarımda bulunmak

mümkündür. Bu anlatıda “Özal’dan daha radikal bir ekonomi” arayışı görülmektedir. Gramsci’ye göre bir hegemonya inşası sınıfsal bağlayıcılığı yanında ekonomik bağlayıcılığı da olan bir alandır. Bağımlı sınıfların egemen sınıfın meşruluğunu kabul etmesi ekonomik anlamda verilen ödünlere de bağlıdır. Böylelikle hegemonya yeniden üretilmiş olmaktadır. Bundan dolayı Gramsci hegemonyanın altyapıda yeniden üretilmesi için bağımlı sınıfların taleplerinin dikkate alınması gerektiğini (Yetiş, M., 2009, s. 154) söyler. Bundan dolayı İslamcı hegemonyanın bu tür yeni söylemler üreterek bağımlı sınıfların rızasına yönelik adımlar attığını söylemek mümkün görünmektedir.

Bilgi ve Hikmet yazarlarından Ömer Dinçer, “Ekonomide Yeni Boyutlar ve Toplum Yapısı” başlıklı yazısında sanayi devrimi öncesinde İslamcıların ekonomiye bakışını şu şekilde biçimlendirir:

Sanayi devriminden önce hayatın gerçek gayesi “Allah’a Kulluk Etmek Olunca” ekonomik faaliyetler sadece daha iyi kulluk yapabilmenin bir aracı olarak düşünülüyor. Toplumlar kendi kendine yetecek üretim esastı. Halbuki sanayi toplumlarında bu iki husus birbirinden ayrılmış ve iktisadi faaliyetler istikamet gösterir hale gelmiştir (1994, s. 146-152).

Görülmektedir ki Osmanlı’dan itibaren başlayan ve tarih boyunca farklı evrelerden geçen Batılaşma sürecine yaklaşımlar değişkenlik göstermektedir. İslam Devleti’nin dış ilişkileri, Kur’an’daki prensiplere ek olarak Hz. Peygamber’in uygulamaları da dikkate alınarak Müslüman ülkeler arası ve Müslüman olmayan ülkelerle ilişkiler olmak üzere değerlendirilmektedir (Polat, 2020, s. 111-125). İslamcılığın değişen siyasal dili ile beraber dış politika, Batılaşma ve ekonomi stratejilerinde “yenilik” düşüncesinin hâkim olmaya başladığı görülmektedir. Bununla birlikte “medeniyet”, “Avrupa Birliği”, “Türkiye’nin uluslararası politikada artan gücü”, “Ortadoğu ve İslam ülkeleri ile olan ilişkiler” temalarının belirgin rol oynadığı görülmektedir (Sunar, 2013, s. 18). Kılınç (2016) Türkiye’de Kemalist (1930-1939) ve İslamcı (2011-2015) dış politikaların karşılaştırmalı bir analizini yaptığı çalışmada, Türkiye’deki iç politikaların ideolojik kırılmalarını ve ideolojik politika oluşumunu hangi koşullarda etkilediğini

araştırmıştır. Çalışmasında, Türkiye'nin dış politikası incelenmiştir. Araştırmada, 1930'ların politikasının pragmatik ve elit itidalli olduğu, 1990'lardan başlayan kırılmaların ise "İslamcı elit ideoloji"nin dış politikada baskın olduğu belirtilmiştir. Kılınç'a göre (2016, s. 13-52), iç siyasette rakipler tarafından yerinden edilme riski az olan hükümetler, uluslararası ortamda manevra alanına sahip oldukları sürece, iç ideolojik dönüşümlerini dış politikaya yansıtmaya daha eğilimlidirler.

Sonuç olarak yapılan inceleme ve değerlendirme sonucunda bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. İslamcılar, dış politikaya ve ekonomiye İslami değer ve prensipler çerçevesinde bakmaktadırlar. Adalet ve insan hakları önemli kavramlardır. Özellikle Müslüman ülkelerle ilişkiler önem arz etmektedir. Müslüman toplumların bir araya gelerek ortak çıkarlarını koruması ve savunması gerektiği fikri hakimdir. Uluslararası iş birliği ve çözüm odaklıdırlar. Bunun yanı sıra, yeni İslamcılık anlayışa göre, dergilerdeki dönüşen siyasal dil ile birlikte, dış politika ve ekonomide söz sahibi olmak isteyen ve Batıya yönelme konusunda yenilikçi bir tavır gösteren söylemler üretilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, Türkiye'deki İslamcı söylemin değişimini, 1990'lı yıllardan itibaren İslami vakıf dergileri üzerinden okumayı amaçlamıştır. Temel sorunsalı vakıf dergilerinin, “yeni bir İslami söylem” inşa ettiği iddiasından hareketle, günümüz siyasasını nasıl etkilediği üzerine olmuştur. Diğer bir ifadeyle, İslami dergilerin yeni bir hegemonya kurma sürecinde İslamcı söylemi, vakıf dergileri aracılığıyla nasıl kurduğudur. Çalışmanın temel varsayımı, bu dönemde İslamcı düşüncenin, ana kavramlarının ve tutumlarının önemli dönüşümler yaşadığıdır. Çalışma kapsamında, İslamcıların İslam'ı modern dünyada nasıl yorumladıkları, geleneksel değerlerin korunmasına karşı nasıl bir söylem oluşturdukları ve İslamcıların modern dünyaya entegrasyonu çerçevesinde nasıl önerilerde bulunduklarına odaklanılarak yapılmıştır. Bu minvalde İslamcı vakıf dergilerindeki temalar, Gramsci'nin karşı hegemonya kavramına dayandırılarak incelenmiştir.

Çalışma kapsamında İslamcı vakıf dergilerinden *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet* örneklem olarak seçilmiştir. Bu dergilerin belirlenmesindeki temel neden, dönemin vakıf dergilerinden ayrılan bir çizgide yayın yaptıkları düşüncesidir. Dönemin önde gelen ideologları bu dergilerde yer almışlardır. Bu entelektüeller kimlikler ilerleyen yıllarda siyaset sahnesinin önemli aktörleri olmuşlardır. Mehmet Metiner, Yalçın Akdoğan, Ali Bulaç, Davut Dursun, Ömer Dinçer bunlar arasında sayılabilir. Bu dergiler, çağdaş dünyanın getirdiği zorlukları anlamak ve İslam'ı bu çağa nasıl entegre edebileceklerini düşünmek adına önemli bir çerçeve çizmektedir. Çalışmada bu dergilerin yürütmek istediği tartışmaların bulundukları dönem için neden önemli olduğu üzerine odaklanılarak çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Bu dergilerin devraldığı miras nedir, getirdiği yenilikler nelerdir, sonraki kuşaklara kazanımları neler olmuştur gibi sorulara yanıt aranmıştır. Bu sorulara Gramsci'nin hegemonya kavramından hareketle açıklama

getirilmiştir. Çünkü bu kuram İslamcılığın toplumsal ve siyasi süreçlerini anlamak için güçlü bir dayanaştır. İslamcı hareketlerin, kendi hegemonyasını kurma ve sürdürme çabası içinde olduklarını söylemek mümkündür. İslamcılar, bu süreçte siyasal toplum, medya, sivil toplum gibi alanlarda çeşitli stratejiler geliştirdikleri tespit edilmiştir. Ancak bu hegemonya alanı sürekli bir mücadele ve yeniden üretim süreci olarak döngüsel devam etmektedir. Bu yeniden üretim sürecinde İslamcılar, yeni söylemi vakıf dergileri aracılığıyla ürettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Geleneksel İslam dünyasında vakıflar, genellikle hayır işleri için kurulan ve toplumun çeşitli ihtiyaçlarına hizmet eden kuruluşlardır. Vakıflar, eğitim, sağlık, yardım ve kültürel alanlarda faaliyet göstererek toplumsal dayanışmayı sağlama iddiasında olmuşlardır. Ancak modernleşme süreciyle beraber vakıfların faaliyet alanları ve yönetim biçimleri de değişim göstermiştir. İslami vakıf dergiciliği, bu değişim sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Geleneksel vakıf faaliyetlerini sürdürürken, modern iletişim araçlarını kullanarak toplumla daha etkin bir iletişim kurma amacını taşımışlardır. Bu çalışmanın iddiası, İslami vakıf dergilerinin geleneksel İslami değerleri modern dünyanın gereksinimleriyle birleştirme çabası içinde olmalarını ve geniş kitlelere ulaşma, bilinçlendirme ve toplumsal değişim amacını taşımış oldukları iddiası olmuştur. Bu dergiler, İslam toplumlarındaki sosyal, kültürel, ekonomik ve politik konularda bilgi sağlamış, aynı zamanda İslam'ın çağdaş meselelere nasıl yaklaşması gerektiği konusunda düşünce üretmişlerdir. Modernizm, İslami vakıf dergiciliğinde hem içerik hem de iletişim araçları açısından bir dönüşümü ifade etmiştir. Ancak bu süreçte, bazı eleştirilere de maruz kalmışlardır. Kimi eleştirmenlere göre, modernleşme sürecinde İslami vakıf dergiciliği, geleneksel değerlerden uzaklaşma riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda, İslami vakıf dergiciliği üzerindeki modernlik etkisi farklı görüşleri içlerinde barındırmışlardır. Farklı İslami gruplar ve düşünce ekollerine bağlı olarak çeşitli dergiler ve yayınlar, İslami görüşlerin geniş bir yelpazede ifade edilmesine olanak tanımıştır. İslamcı yayın organları, içeriklerinde ve

tasarımlarında profesyonelleşmeye yönelmiştir. Bu dergiler, daha nitelikli ve kaliteli içerik üretmeye yönelik adımlar atmıştır. İslami vakıf dergileri, sadece dini konularla sınırlı kalmayıp kültürel ve sanatsal içeriklere de yer vermeye başlamıştır. Edebiyat, tarih, sanat, müzik gibi konularda makalelere ve incelemelere daha fazla yer vermişlerdir.

Çalışma kapsamında yer alan dergilerde yapılan incelemede, yeni bir “İslamcı söylem” oluşturma çabalarına yönelik belirlenimler tespit edilmiştir. Bu çabaları benzer noktalar altında gruplandırmak mümkündür. Bunlardan birincisi karşıtlıklar ve çatışmalar üzerine üretilen söylemlerdir. Bu karşıtlıklar daha çok tevhid-sekülerizm, gelenek-modernizm, madde-mana, küreselleşme-yerelleşme kavramları üzerine yapılandırılmıştır. Karşıtlıklar ötekinin kötücül gösterimi yöntemiyle desteklenmiştir. Bu söylem dili “basiretsiz iktidar”, “kışla mantığı”, “buyuran-emreden”, “din dışı sekülerlik “yalancı” bir vaattir” gibi anlatımlar üzerinden yapılmıştır.

Dergilerdeki ikinci ortak söylem, yeniliklerin İslamcı doktrine ve öğretilere uygun dayanaklar gösterilerek yapılandırılmış olmasıdır. Ana kavramlar “değişim” “dönüşüm” ve “uyum”dur. Bu kavramlara Said-i Nursi’nin “Eski hal muhal...Ya yeni hal ya izmihlal” sözü dayanak gösterilmiştir. Böylelikle değişimin gerekliliği bu dayanakla desteklenmiştir. Bunun yanı sıra İslamcı dergiler her sayısında farklı siyasi konuları tartışmaya açmıştır. Bu konulardaki yenilikçi fikirler yine dini dayanaklarla kuvvetlendirilmiş “çaba bizden, başarı Allah’tandır” cümleleriyle desteklenmiştir. Benzer şekilde yeni anayasa tartışmaları Medine Vesikası’na, kadının kamusal alana dahil edilmesi ise türban meselesine dayanak olarak gösterilmiştir.

Yeni bir söylem oluşturmaya yönelik üçüncü nokta ise dergilerin entelektüel aydın çeşitliliğine dikkat etmesidir. Karşı hegemonya ortak bir dil oluşturarak ve siyasal roller için yeni seçkinler yaratarak mümkün olabilir. Bu kerte de İslamcı dergilerin, yazar çeşitliliğine önem verdiği ve yazar dağılımında denge gözettileri çıkarımında bulunmak mümkündür. Yazar çeşitliliğinde gelenekselci, postmodern İslamcı, elitist entelektüel

ayrımına dikkat edilerek yapılandırıldığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle İslamcılarının dergiler aracılığıyla yeni bir kültür altyapısı oluşturma iddiası taşıdıklarını ifade edebiliriz. Dergi yazarlarının ve aydınlarının birer kültür taşıyıcısı misyonu üstelendiklerini söylemek de yanlış olmayacaktır. Bu kerte de dergilerin “İslamcı yeni bir söylem” oluşturma çabalarına dair bulgulara bu eksen de bakmak yerinde olacaktır. *Bilgi ve Hikmet*, 1993-1995 yılları arasında yayımlanmıştır. Dergi dönemin önemli entelektüel tartışmalarına katkıda bulunma amacıyla olmuştur. *Bilgi ve Hikmet* üzerine yapılan inceleme, derginin bu dönemdeki entelektüel tartışmalara nasıl katkıda bulunduğunu ve modernizm ile İslam toplumları arasındaki gerginlikleri nasıl ele aldığı üzerinedir. Ayrıca, derginin günümüz Türkiye'sindeki düşünsel arka plana katkı sağlayan bir "yol açıcı" olarak nasıl bir rol oynadığı tartışılmıştır. Bu entelektüel çabalar, *Bilgi ve Hikmet*'in sunduğu teorik içerikli metinlerle desteklenmiş ve Batı'nın modernleşme anlayışına karşı bir alternatif sunmayı hedeflemiştir. Derginin bu yöndeki katkıları, İslamcı entelektüel düşüncenin modern dünyadaki konumunu yeniden değerlendirmeye yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir. *Bilgi ve Hikmet*'in entelektüel yazarlarının yeni bir anlam arayışında olduğu görülmektedir. Mevcut sorunların siyaset dili ile çözülemeyeceği kanaatini taşıdıklarını söylemek mümkündür. Batı'nın yeniliklerini dışlamadan modernliği epistemolojik yeni bir çerçevede değerlendirme gayretindedirler. Bunu yaparken “bilgi” kavramına önem addederler. Ama tek başına bilginin yetersiz kalacağına kanaat getirdiklerinden “hikmet” kavramını da aynı potaya koyarak bu sorunu aştıklarını düşünmektedirler.

Bilgi ve Hikmet, toplumsal sorunları modern dünyadaki terimlerle ele alarak, geleneksel fıkıh dilinden uzaklaşmış ve yenilikçi bir yaklaşım geliştirmiştir. Dergi, İslamcı entelektüellerin modernleşme ve kimlik sorunlarını nasıl ele aldıklarını ve bu süreçte nasıl bir "elit dil" geliştirdiklerini göstermektedir. Yayımlandıkları dönemde benzer kaynakları ve sorunları ele almış, ancak bu konuları farklı açılardan değerlendirmiştir. *Bilgi ve*

deneyimlerini kullanarak geçmişe ve bugüne dair sorular sormuş, çözüm önerileri geliştirmiş ve demokratik yaklaşımlar arayışında olmuştur.

Bilgi ve Hikmet'in önemli aydınlarından biri de Ömer Dinçer'dir. Dinçer'in adı geçen derginin son sayısında yer alan yazısında, Türkiye'de laiklik ilkesinin İslam ile bütünleşmesi gerektiğine dair görüşleri, kendisinin Başbakanlık Müsteşarı olarak görev yaptığı dönemde tartışmalara neden olmuştur. Derginin yazarları arasında sonraki yıllarda politik tartışmaların merkezinde olan başka isimler de yer almıştır. Özellikle 1996 yılında, Şükrü Karatepe'nin "Cumhuriyetin dikta rejimi" yorumları ve konuya dair tartışmalar, derginin "politik gündem oluşturma" etkisini ortaya koymak adına önemli veriler sunmaktadır. Bunun yanı sıra *Bilgi ve Hikmet'in*, İslamî ve Batılı kavramları bir arada tartışarak entelektüel bir atmosfer yaratmayı amaçladığı çıkarımında bulunmak da mümkündür. Derginin kurucu kadroları ve yazarları, her sayıda farklı bir "politik" konuyu ele alarak, entelektüel yeni bir dil geliştirmeye çalışmışlardır. Ali Bulaç, Ömer Çelik ve Abdurrahman Arslan gibi isimler, derginin entelektüel çabalarını yönlendiren önemli figürlerdir. Bu çabalar, genellikle modern dünyanın kavramlarıyla İslamî terminolojiyi birleştirerek yeni bir epistemolojik çerçeve oluşturmaya yönelik olmuştur. Adı geçen derginin üzerinde en çok tartıştığı konunun modernizm olduğu görülmüştür. Modernizmin "güvenilmez" olduğu kanaati ön plandadır. Yazarların ortak endişesinin yeniliklere karşı duyulan kaygı, olduğunu söylemek mümkündür. Bunun kaygının temel nedeni modernizmin "tersine çevrilmiş bir din" olarak değerlendirilmesidir. Frankfurt Okulu'nun Aydınlanmanın Diyalektiği'nde ortaya koyduğu bu yaklaşımı yazarların hemfikir oldukları bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarların ortak söylemlerinden bir diğeri de, posmodern İslam'ın modern dünyada meşruiyet kazanması isteği ve modernizm ile İslam'ın nasıl "uzlaşacağı" konusudur. Derginin "elitist" yazarlarından biri olarak değerlendirmeye alınan Ömer Çelik, modernizmin Hristiyanlıkla olan tarihsel çatışmasından farklı olarak, İslam'la olan mücadelesini ertelediğini ve şimdi bu

uzlaşmanın yeni sorunlar doğurduğunu tartışmaktadır. Çelik aynı zamanda İslam'ın sadece bir inanç sistemi değil, modern dünyada entelektüel bir karşılık sunabilecek yeni bir dil ve düşünce sistemi olarak nasıl var olabileceğini de sorgulamaktadır. Buna karşılık, dinin beşerileşmesi ve kutsallığının zayıflaması tehlikesine karşılık da ortak bir söylem üretildiğini söylemek mümkündür. Buna karşılık “modernizmin sunduğu verilerden yararlanmayı” da “tavsiye eden” yaklaşımları da dikkate değerdir. Derginin geleneksel kanadını temsil eden Abdurrahman Arslan'ın ise modernizme yaklaşımı diğer yazarlara göre farklılık göstermektedir. Arslan'a göre, kutsallıktan yoksun olan herhangi bir yaşam biçiminin gelecekte var olamayacağı düşüncesi hakimdir. Ona göre, Batı'nın geleceği bilimsel bilgiyle öngörme çabası insanlığın felaketine yol açabilir. Arslan, modern bilginin “despotik” olduğunu ve bu bilginin geleceğe dair tasarımlarında da baskıcı bir rol oynadığını savunur. Arslan'ın bakış açısında, İslam dışındaki unsurların kötü niyetli ve müdahaleci olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Bu tür ikili karşıtlıklar, derginin genel tartışma yönteminde yaygın olarak görülmüştür. Bu yaklaşım, hegemonyanın etkileşim ve dönüştürme etkisine karşılık gelmektedir. Modernizm ve İslam'ın karşılıklı olarak birbirini dönüştürmesini ve bu süreçte her iki tarafın da etkileşimde bulunmasını içermektedir. “Mutlak kulluk” ve “mutlak akıl” karşıtlığını, İslam ve modernizm arasındaki çatışma olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan, İslamcı entelektüeller modernizm ile kurdukları diyalogda daha özgüvenli ve olumlayıcı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Ali Bulaç, modernleşmeyi bir kazanım olarak değerlendirmiş ve modernizmin sunduğu yenilikleri Müslümanların sahiplenmesi gerektiğini savunmuştur. Bulaç, modernizmi Batı'nın hegemonik bir “tehdidi” olarak görmek yerine, Müslümanların modernizmi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları gerektiğini savunmuştur. Ali Bulaç, zaman zaman güncel durumları da referans göstererek kendi paradigmasını itirazlar üzerine kurgulamıştır. Bulaç'ı toplumsal bir aydın profiline yükselten de bu tür yorumlarıdır. Yazar, İslam düşüncesinde modernizm ile gelenek

arasındaki gerilimi sık sık ele almıştır. Bu bağlamda "bilgi" ile "hikmet" kavramlarını da bu karşıtlığı anlatma aracına dönüştürmüştür. Bulaç'a göre, bilgi, modernizm ve Batı ile özdeşleşirken, hikmet geleneği ve Doğu'yu temsil etmektedir. Bulaç, modern bilginin hikmetten uzaklaştığını, bu nedenle İslam dünyasında bilginin yeniden hikmetle buluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Bulaç ve diğer İslamcı entelektüeller, bir yandan modern bilginin eleştirisini yaparakken, diğer yandan İslam'ın ilahi hikmetini yeniden diriltme çabası içerisinde olmuşlardır demek mümkündür. Bunun yanı sıra dergi yazarlarının diğer bir ortak noktasının yazım tekniklerindeki benzerlik olduğunu söyleyebiliriz. Yazarların kendi pragmatik düşünce dizgesini ifade etmek için kullanıldığı ve tavsiye niteliği taşımasına rağmen yazılarında gereklilik kipi kullanılarak zorunluluk ifadesine dönüştürülmesi ortak bir nokta olarak tespit edilmiştir. Genel eğilim, modernizmin ve sekülerizmin İslam üzerindeki etkilerini eleştirmek ve İslam'ın bu etkiler karşısında nasıl konumlanması gerektiğini irdelemek üzerine oturtulmuştur. Sıkça karşılaşılan ortak düşünce, modernizmin dayatmacı, homojenleştirici yapısına karşı İslam'ın çok daha esnek, çoğulcu ve insan merkezli bir alternatif sunduğu fikridir. Böylelikle, İslamcı entelektüeller, Batı'nın hegemonik etkilerini aşarak, kendi entelektüel ve kültürel kimliklerini yeniden inşa etme sürecine "katkı" sunma amacı taşımışlardır. Dolayısıyla bu çalışma, *Bilgi ve Hikmet*'in, dönemin entelektüel ve siyasal tartışmalarına nasıl "katkı" sağladığını ve bu katkıların yıllar içinde nasıl yankılandığını ortaya koymaya yönelik olmuştur. Derginin entelektüel söylemleri, dönemin siyasal atmosferinde önemli bir etki yaratmıştır ve bu çalışma, bu etkilerin detaylı bir analizini sunma çabasında olmuştur. Aynı zamanda bu çalışma, *Bilgi ve Hikmet* entelektüel içeriklerini ve dönemin sosyal ve siyasi atmosferindeki etkilerini akademik bir bağlamda analiz ederek önemli bir boşluğu doldurmayı da hedeflemek yönelimindedir.

Çalışma kapsamında yer alan ve dönemin önemli dergilerinden biri olan *Yeni Zemin* kendisini bir "misyon dergisi" olarak tanımlamaktadır. Bu politika ve kültür dergisi

farklı fikirlerin özgürce tartışılabileceği, muhalif görüşlerin de yer alabileceği bir platform sunma iddiası taşımıştır. *Yeni Zemin*, Türkiye'deki İslam dergiciliği alanında önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Diğer İslamcı dergilerden en önemli farkı, İslam kültürü çerçevesinde güncel meseleler üzerinde çeşitli görüşlerin serbestçe ifade edilebilmesi ve çok sesliliği benimsemesidir. Çıkış döneminde o döneme kadar tartışmaya açılmayan konuları kapak dosyalarına taşıması nedeniyle çeşitli eleştirilerle karşılaşmıştır. Dergide polemiklere yer verilmediği görülmektedir. İlk sayısında, dergi, *Yeni Zemin*, mevcut dergilere bir yenisini eklemek için değil; kaçınılmaz yeni bir oluşuma zemin hazırlamak için çıkıyor" şeklinde bir iddiayla yayın hayatına başlamıştır. *Yeni Zemin*, ilk sayısında "Türkiye'nin 70 Yıllık Politikası: Değişmeden İlerlemek" başlığıyla bir kapak dosyası sunmuştur. Bu sayıda dünya genelinde hızla değişen koşullar ve yeni bir düzenin gerekliliğini sık sık vurgulanmıştır. Derginin bu sayısında, Türkiye'nin mevcut köklü sorunlarına yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. İslamcıların kendilerini sorgulaması olarak kabul edilebilecek olan bu dönem değişimin ayak izlerini taşımaktadır. *Yeni Zemin*, ilk sayısından itibaren ele aldığı tartışma konularıyla dönemin benzer yayın organlarından daha "etkili" olmayı başarmıştır demek mümkündür. Bu, derginin "İslam düşüncesindeki güçlü 'ihya' geleneğine yaslanan yenilenmeci çizgisinin bir avantajı" olarak değerlendirilmiştir. Bu çizgi, dergiyi Türkiye'deki siyasal ve kültürel etkileri gözlemlenebilecek bir avantaj haline getirmiştir.

Yapılan incelemelere göre derginin, Türkiye'deki İslami harekete yeni bir ivme kazandırmak, insanları yeniden düşünmeye teşvik etmek ve karşılıklı diyalog yoluyla özgün tartışma platformları oluşturmak amacı taşıdığı söylenebilir. Bu özelliğiyle, kendisinden önce yayınlanmış İslamcı dergilerden farklı bir dergicilik örneği sunduğu iddia edilebilir. Kapak dosyalarından⁵⁴ anlaşılacağı üzere, Türkiye'de devletin totaliter ve otoriter yapısı eleştirilmiş, insan hakları ve güvenlik gibi temel görevleri yerine

⁵⁴ Bkz: EK-2: Yeni Zemin Kapakları

getiremeyen bir devlet aygıtı ile adalet sağlamakta yetersiz bir hukuk sistemi ile karşı karşıya olduğu eleştirisi yapılmaktadır. Ayrıca, ekonomik standartların sağlanamaması, üretken ve verimli çalışmayan kamu iktisadi teşebbüsleri ve merkeziyetçi yönetim konuları gündeme getirilmiştir. Bu durum yeni bir İslamcı devlet tezahürünün temellerinin atılma sinyali olarak yorumlanabilir. Elde edilen bulgulara göre, sunulan değişim önerileri arasında, devlet anlayışının modern anlamda sivilleştirilmesi, insan haklarını ve bireyi merkeze alan bir anlayışın benimsenmesi, sivil toplum kurumlarına fırsat verilmesi ve anayasanın tamamen değiştirilmesi gibi konular yer almaktadır. Özellikle, yasama ve yargı erklerinin farklı hukuk topluluklarını dikkate alarak yeniden düzenlenmesi, devletin din üzerindeki tekelinin sona erdirilmesi ve ordunun sivil otoritenin emrinde olması gerektiği vurgularının ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Yeni Zemin'in kapak dosyaları, Türkiye'nin köklü sorunlarına dair detaylı analizler sunmuş ve çözüm önerileri getirme yöneliminde olmuştur demek mümkündür. İlk sayısındaki konular, sonraki sayılarda ele alınacak kapak dosyalarına referans oluşturmuş ve dönemin aydınları, gazetecileri, düşünürleri ve aktivistlerinin fikirleriyle şekillenen politikalar önerilmiştir. Bu nedenle, *Yeni Zemin*'in, Türkiye'nin tartışmalı konularına dair derinlemesine bir inceleme gerektiren önemli bir yayın organı olarak öne çıkmaktadır demek mümkündür. *Yeni Zemin*'deki, özgürlükçü İslamcılığın ana referansı olarak Medine Sözleşmesi ön plana çıkarılmıştır. Yapılan analizde, çok-hukukluluk anlayışının bireysel özgürlükler açısından sorunlu olduğu, özellikle dinsel inancı olmayan veya farklı yorumlara sahip olan bireylerin durumu açısından eleştirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, dinsel topluluklara dayalı çok-hukuklu bir modelin, modern toplumların bireysellik temeline dayalı yapısıyla uyumsuzluk gösterdiği, bu modelin gayrimüslimlerin devlet mekanizmasındaki konumu ve hakları konusunda ciddi sorular doğurduğunu tartışmaktadır. Dinsel hukukun demokrasi üzerindeki etkisi de incelenmiş

ve halkın yönetime katılım hakkını kısıtlayan yorumların dikkat çekici olduğu söylenebilir. Aslında oğulculuk ve çok hukukluluk düşüncesinin ne çıkarılması İslam Devleti fikrinden uzaklaşılmasının ayak izleri niteliğindedir demek mümkündür. Medine Vesikası'nın da tartışmaya açılması çok hukukluluk, çok seslilik, hořęr, öteki ile ilişki konularını da tartışmaya dahil etmektedir. Yeni anayasa fikrinin Medine Vesikası üzerinden yapılandırılması, İslam Devleti arayışından vazgeçilmesi fikrini destekler yöndedir. Bu durum totaliter bir iktidar fikrinden çoğulcu bir iktidara geçme isteğinin göstergesi niteliğindedir. Çalışmadaki bulgular, İslamcıların Medine Vesikası'nı tarihsel bir model çerçevesinde değerlendirdikleri yönündedir. Adil devlet düzeni için önemli bir referans noktası olarak kabul etmektedirler. Postmodern İslamcılar, modern devlet anlayışı ile dizayn edilecek İslami modelde Medine Vesikası'nı önemli bir kaynak olarak sunmakla beraber, temel alınması gereken bir miras olarak kabul etmişlerdir. Modern dünya ile bağdaştırabilecek unsurlar içerdiğini savunmaktadırlar. Farklı inanç gruplarının birada yaşayabilmesine ve çoğulculuk fikrine temel teşkil ettiğini düşünmektedirler. Böylelikle oğulcu bir iktidar fikrine köprü olacağı söylemini kuvvetlendirmektedirler.

Bu dergide de tartışmaya açılan konulardan biri de yine modernizmindir. Yapılan analiz sonrası elde edilen bulgulara göre, modernizmle birlikte değişen dönüşen dünyaya entegre olma fikri temelinde temel sorunlara yaklaşım tarzıları da değişime uğramaktadır. Modernizmi İslam'ın temel prensipleriyle uyumlu hale getirebilme hedeflemektedirler. İslamcılar, teknolojik ve toplumsal değişimleri İslam'ın perspektifinden değerlendirme çabasına girmektedirler. Modernizmin sunduğu fırsatları ve zorlukları anlamaya çalışarak, İslam'ın bu değişimlere nasıl bir çözüm getirebileceği konusunda düşünce ve analizlere yer vermektedirler. Bu dergiler, günümüzün hızla değişen dünyasında karşılaşılan sorunları İslami değerler çerçevesinde ele alarak, İslam'ın rehberliğinde nasıl bir yön bulunabileceği üzerine okuyucularını bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Teknolojik ilerlemelerin, kültürel değişimlerin ve toplumsal dönüşümlerin, İslam'ın temel

prensipleriyle nasıl uyumlu hale getirilebileceği konularını tartışarak, dini değerleri modern dünyanın dinamikleriyle yoğurma çabasını yansıtmaktadırlar. İslami vakıf dergileri, çağın gereksinimlerine uyum sağlamak ve İslami değerleri modern dünyanın dinamikleriyle entegre etmek adına çeşitli stratejiler izlemişlerdir.

Dergiler aracılığıyla tartışmaya açılan önemli konuların başında laiklik konusu gelmektedir. Cumhuriyetle birlikte din üzerinden yapılan tüm atılımlar laiklik merkezinde gerçekleştirilmiştir. Bu atılımlar dindar kesimler tarafından “din düşmanlığı” olarak yorumlanmıştır (Mert, 1994, s. 55), 1990’a kadar laiklikle ilgili görüşler iki temel görüş üzerinden şekillenmektedir. Bunlardan ilki, İslam’ın Hristiyanlık’tan farklı olarak hayatın her alanında olduğu düşüncesidir. Dolayısıyla din kavramının devletin dışında düşünülemeyeceği fikri hakimdir. Bundan dolayı laiklik kavramını İslam’a aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirmektedirler. İkinci görüş ise, laiklik kavramını “din düşmanlığı” olarak değerlendiren görüşü eleştiren yaklaşımdır (Şen, 2012, s. 226). Geleneksel İslamcılar, din ve devlet ilişkisindeki sıkı ayrımı eleştirir ve bu ayrımın Türkiye'nin geleneksel İslami kimliğini zayıflattığını düşünürler. Dinin kamusal alandan dışlanması yerine, dinin devlet politikalarında etkin bir şekilde yer alması gerektiğini savunmaktadırlar. Laikliği, din ve devletin ayrılması olarak algılayarak, bu ayrımın toplumun dini değerlerini göz ardı ettiğini ve İslam'ı kamusal alanının dışına çıkarıldığını düşünürler. Genel yaklaşım, İslam'ın toplumsal ve siyasal alanlarda etkin bir rol oynaması gerektiği üzerinedir. Devlet İslami kurallara göre yönetilmelidir. 1990’lı yıllarla beraber postmodern İslamcılık anlayışı, geleneksek İslamcılıktan farklı bir perspektif sunmaktadır. Laiklik, Kemalizm, modernizm, demokrasi gibi modernizmin temel konuları arasında sayılabilecek kavramlar bu dönemde tartışmaya açılmaktadır. Laiklik kavramı “uzlaşma” çizgisinde ele alınmıştır. Bu yaklaşımlar, geleneksel İslami model ile modernizm ile bütünleşen ulus devlet modeli arasında kalmışlıktan kurtulma çabası olarak da yorumlanabilir. Geleneksel İslam'da din ve devlet işlerinin birbirinden

ayrılmayacağı fikri hakimdir. İslamcılar arasında totaliter bir devlet modeli tahayyülü kabul görmektedir. İslamcılara göre, İslam, hayatın her alanında var olan kapsamlı bir dindir. Bu nedenle, devlet ve dinin birlikteliği fikri İslam toplumlarında oldukça önemlidir. Buna rağmen konunun tartışmaya açılması, İslamcılığın değişen söylem dilinin laiklik kavramıyla başladığı fikrine zemin hazırlamak olarak yorumlanabilir. Laikliğe karşı “ılımlı” bir yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşım, modern çağın gereksinimleri ve toplumsal dinamikler dikkate alınarak laikliğin yeniden yorumunu mümkün görmektedir. Laikliğin dinin devlet politikalarında etkin bir rol oynamasına engel teşkil eden görüşünü yavaş yavaş terk ederler. Laiklikle İslam arasında bir uyum olabilir görüşünü yansıtmaya çabasında olmuşlardır. Bu çerçevede toplumsal, siyasi ve kültürel alanda daha ılımlı bir yaklaşım benimsenebilir. Bu yenilikçi yaklaşım ile toplumsal barışın ve istikrarın sağlanmasında laiklikle İslami değerlerin uyumlu bir şekilde bir arada olabileceği görüşü olduğunu söylemek mümkündür.

Rejim ve vesayet konusu en çok tartışılan alanlardan biridir. Yapılan analize göre, mevcut sistemin artık tıkanıdığı yeni bir rejime ihtiyaç duyulduğu söylemleri ön planda olmuştur. Demokrasi kavramına mesafeli yaklaşan geleneksel İslamcıların aksine, demokrasi ile bütünleşme çabaları dikkat çekmektedir. Bu döneme kadar geçerli söylem “Allah’ın hakimiyeti”yken, değişim fikriyle beraber farklı bir rotaya geçen İslamcılar, “milletin hakimiyeti”ne doğru yol almaktadır. Bunu da demokrasiye sahip çıkarak söylemleştirmektedirler. Demokrasiye sahip çıkmakla beraber, İslam dininin demokrasinin üzerinde öğretilere sahip olduğu söylemi de üretilmektedir. Böylelikle yeni bir rejim fikrinin “ihtiyaç” olduğu düşüncesi meşrulaştırılmak istendiği çıkarımında bulunmak mümkündür.

İslamcıların dergilerde tartışmaya açtığı temel konulardan biri de Kemalizm’dir. Geleneksel İslamcılar Kemalizm’e mesafeli yaklaşmakla birlikte, sert bir dille de eleştirmekten kaçınmazlar. Kemalizm ile laikliği birleştiren ve aynı çizgide değerlendiren

bir görüşe sahiptirler. Kemalizm'e "din ve özgürlük" çerçevesinde değerlendirdikleri görülmektedir. Demokrasiyi savunmalarına rağmen, İslam'ın ilkelerine göre benimsenmiş bir devlet fikrine daha yakındırlar. İncelenen dergilere göre, Postmodern İslamcıların laiklik kavramına karşı tavırlarındaki yumuşamanın, Kemalizm'e de yansıdığı yönünde olmasıdır. Kemalizm'i ve laikliği demokrasi potasında birleştirmektedirler. Demokrasiyi kucaklayan bir tavır görülmektedir. Hem gelenekselci hem de postmodern İslamcıların dergilerde oluşturdukları ortak söylem dilinin Kemalizm'e karşı olan eleştirel tutumun yaygınlığı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yapılan analize göre, İslamcıların Kürt meselesine de yeni bir perspektife yaklaştığı görülmektedir. Buna göre, adalet, insan hakları konularını merkeze alarak konuya yaklaşmaktadırlar. Bir arada yaşayabilme adına yeni çözüm önerileri getirirler. Kürtlerin de kendi inanç ve düşünce sistemine göre özgürce yaşayabilmelerini savunmaktadırlar. Terör ve şiddeti reddeden bir üslupla demokratik zeminde çözüm odaklı hareket etmeyi tercih ederler. Dergide yer alan yazarların, Kürtleri "ümmetin çocukları" olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Ümmet kelimesi "kendilerine peygamber gönderilmiş topluluk, kavim, her kabilede bir grup insan, her canlı cinsi, bütün iyilikleri şahsında toplamış kişi veya kendisine uyulan önder" gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁵ Böylelikle aynı topluluğun üyesi oldukları vurgusuyla "öteki"ni yeniden kurguladıkları sonucuna ulaşıldığı çıkarımında bulunmak mümkündür.

Değişimin diğer bir unsuru da kadın kimliğidir. Kadın konusu İslamcılığın değişen söylem dilinin önemli sac ayaklarından biridir. *Yeni Zemin* üzerine yapılan analizde kadın konusundaki fikri temellerin şu çıkarımlar üzerinden yürütüldüğünü söylemek mümkün görünmektedir. Dergi, Türkiye'de İslamcı düşüncenin ve çeşitli toplumsal meselelerin tartışıldığı bir platform olarak kadın konusuna da özgün bir

⁵⁵ <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummet>

perspektiften yaklaşmaktadır. Derginin genel eğilimi, İslam'ın kadınlara bakışını yeniden yorumlamak, modern dünyadaki kadın sorunlarını İslami bir çerçevede ele almak ve bu konuda alternatif düşünceler geliştirmek üzerine kuruludur. Dergilerdeki çıkarımlara göre, aile ve çocuk kavramıyla bağdaştırılan kadın simgesinden, siyasal bir aktör olan kadın simgesine doğru bir yaklaşım ortaya koyduklarını söylemek mümkündür. Kadın hakları ve özgürlükleri konusunda yenilikçi bir tavır sergilerler. Kamusal alanda söz sahibi olan ve bir anlamda siyasallaşan kadın figürüne doğru bir dönüşüm söz konusudur. Postmodern İslamcılıkla beraber kadın artık önemli bir politik aktör olmaya adaydır. *Yeni Zemin*, kadın konusunu ele alırken, geleneksel İslamî yaklaşımları eleştirerek, kadın hakları ve özgürlüğü konusunda daha dinamik ve çağdaş yorumlar sunma eğiliminde olma gayreti taşımaktadır. Dergideki yazılar, kadınların toplumsal hayattaki rollerinin İslam'ın temel değerleriyle uyumlu olacak şekilde genişletilmesi gerektiğini savunur. Bu bağlamda, kadınların eğitim, çalışma hayatı ve toplumsal katılım gibi alanlardaki yerlerinin güçlendirilmesi gerektiği sıkça vurgulamaktadırlar. Dergi, kadınların aile içindeki rollerine de özel bir önem atfeder. Geleneksel aile yapısının korunması ve kadınların bu yapı içindeki rollerinin değerli olduğu vurgulanır. Ancak bu rol, kadını sadece ev ve aileyle sınırlayan bir perspektiften ziyade, onun toplumsal hayatta da aktif olmasını destekleyen bir anlayışla ele alınmaktadır. Dergide toplumda kadınların haklarını savunmak ve onların toplumsal rollerini yeniden tanımlamak için bir çaba gösteren bir yönelim olduğunu söylemek mümkündür.

İslamcılığın değişen söylem diliyle beraber dış politika ve ekonomide de farklı yaklaşımlar göze çarpmaktadır. Metin analizlerinde, Batıyı reddiyeden Batıyla bütünleşmeye gidildiği görülmektedir. Dış politika ve ekonomide dünyada söz sahibi olunabileceği fikri hakimdir. Barış ve güvenlik en temel konular arasında değerlendirilmektedir. Sorunların barışçıl ve diplomasi yoluyla çözülebileceğini düşüncesi hakimdir. Bu çerçevede müzakerelere önem verdikleri görülmektedirler.

Küresel ölçekte adil ve sürdürülebilir ekonomi anlayışı hakimdir. Faizsiz finans, sürdürülebilir sosyal kalkınma, sosyal yardımlaşma kapsamında oluşturulacak ekonomik düzen gibi kavramlar çıkış noktalarını oluşturur.

Çalışmanın sonuç bulgularına göre, İslamcılar için yayıncılık ve kültürel hayat önemlidir. Türkiye'deki İslami vakıf yayınları, küresel dünya ile daha fazla etkileşim içine girmiştir. Uluslararası ilişkiler, küresel siyaset ve kültürel konularda yazılar ve analizlere de yer vermişlerdir. Türkiye'de yaşanan sosyal ve siyasal değişimler, İslamcı yayınları da etkilemiştir. Özellikle 1980 sonrasında yaşanan siyasi gelişmeler ve demokratikleşme süreçleri, yayıncılık hayatını da şekillendirmiştir. Artan yayınlarla birlikte, İslamcı yayınların daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşması sağlanmıştır. İslami vakıf dergileri bu yıllarda daha fazla çağdaş meseleye odaklanmaya başlamıştır. İslami dergiler, geleneksel dini konuların yanı sıra daha geniş bir konu yelpazesine odaklanmıştır. Kültür, sanat, edebiyat, bilim, teknoloji gibi farklı alanlarda makalelere ve değerlendirmelere daha fazla yer verilmiştir. Bu dönemde İslami dergiler, toplumsal meselelere duyarlı bir yaklaşım benimsenmiştir. Yoksulluk, adalet, eğitim gibi konularda toplumun dikkatini çekecek içeriklere yer vermişlerdir. Ayrıca İslami dergiler, Türkiye dışındaki İslam topluluklarına ve küresel İslam meselelerine daha fazla odaklanmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkiler, küresel siyaset ve İslam dünyasındaki gelişmeler konularında daha fazla içerik üretilmiştir. Böylelikle İslamcılığın yeni bir söylemi aktive etmesine katkı sağlamışlardır çıkarımında bulunmak mümkündür.

Bu çalışma Türkiye'de önemli fikri akımlar arasında yer alan İslamcılık üzerine farklı bir perspektif sunma amacıyla olmuştur. İncelenen İslamcı dergilerin, geniş kitlelere ulaşmak ve çağın dinamiklerine uyum sağlamak adına hangi stratejiler ile değişime yön verdiğini aktarma çabasıdadır. İslam'ın farklı alanlardaki etkileşimlerini ve çağdaş meselelere olan yaklaşımlarını vurgulanmıştır. Bu veriler ışığında, İslamcılığın değişen söylem diline yönelik veriler sunarak literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu

Çalışma, şekillenen ve değişen İşlamcılık akımının dinamiklerinin ortaya konulmasıyla, bundan sonra yapılacak araştırmalara da zemin hazırlayabilecek bir nitelik sunduğu iddiasında olmuştur.

KAYNAKLAR

- Abdiimamoğlu, K. (1994). Modern Anayasa Hukuku Açısından Medine Vesikası. *Bilgi ve Hikmet*, 38-45.
- Adıgüzel, C. E. (2010). *İslam Tarihi*. İstanbul: İstanbul üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Ahmad, F. (1993). *The making of modern Turkey* (Vol. 264). London: Routledge.
- Ahmad, F. (2016). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Aka, A. (2009). Antonio Gramsci ve "Hegemonik Okul". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 329-338.
- Akçalı, Y. (2007). *12 Eylül'den Günümüze Türkiye'de Demokrasi Kültürü Toplumsal ve Siyasal Dönüşümün Etkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akdoğan, Y. (1999). *İslamcılık Bağlamında Türkiye'de Siyasal İslamın Gelişimi ve Refah Partisi 1980-1998*. (Yayımlanmış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Akdoğan, Y. (2004). *AK Parti Muhafazakarlık ve Demokrasi*. Ankara: AK Parti Siyasi ve Hukuki İşler Başkanlığı Yayınları.
- Akkaş, H. H. (2003). Muhafazakâr Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 241-254.
- Aktaş, Ü. (1995). Tarihin Anlamı ve Modernizm. *Bilgi ve Hikmet*, (9), 92-102.
- Aktay, Y. (2014a). Sunuş. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6/İslamcılık* içinde (ss. 13-25). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktay, Y. (2014b). Modernleşme ve Gelenek Bağlamında Dini Bilgi ve Otoritenin Dönüşümü. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6/İslamcılık* içinde (ss. 345-410). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altan, M. (1993). Değişmeden İlerlemek. *Yeni Zemin Dergisi*, (1), 10-11.
- Alpay, M. (1976). *Harf devriminin kütüphanelere yansımaları*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

- Anjum, T. (2010). Historical Trajectory of the Development of the Concept of Civil Society in Europe: From Aristotle to Gramsci. *Journal of Political Studies*, 1(2), 147-160.
- Arat, Y. (2005). *Rethinking Islam and Liberal Democracy: Islamist Women in Turkish Politics*. New York: New York Press.
- Arat, Y. (2011). *Islamic Politics in Turkey: Neoliberalism and Political Islam*. *Journal of Turkish Studies*, 12(1), 123-145.
- Arslan, A. (1993a), Yeni Bir Anlam İçin Yeni Bir Gelecek, *Bilgi ve Hikmet*, 25-34.
- Arslan, A. (1993b), Yeni Zemin Tartışma Platformuydu, *Yeni Zemin Dergisi*, 9-19.
- Ateş, T. (1993). Demokrasi İdeal Modeldir. *Yeni Zemin Dergisi*, (6), 26-27.
- Atılgan, G. (2015). Sanayi Kapitalizminin Şafağında. G. Atılgan, C. Saraçoğlu ve A. Uslu (Ed.), *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat* içinde. İstanbul: Yordam Kitap.
- Atılgan, G. (2017). İdeoloji. G. Atılgan ve E. A. Aytekin (Ed.), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* içinde. İstanbul: Yordam Kitap.
- Aydın, M. (1997). Türkiye'nin Siyasal Hayatında Seçkincilik ve İslam. *Umran Dergisi*, (36), 15-18.
- Aydın, H. (2010). Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 553-569.
- Aydın, Menderes. (1993). Değişmeden İlerlemek. *Yeni Zemin Dergisi*, (1), 14-16.
- Aydın, Mustafa. (1995). Modernizmin Dinden Bilime Yaptığı Yolculuğun Serüveni: Zihin Sürecinin Ayrışması. *Bilgi ve Hikmet*, 11(12), 119-132.
- Aytepe, M. (2016). Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 169-199.
- Bakan, S. (2009). 1980'den Günümüze Türkiye'de Uygulanan Neo-Liberal İktisat Politikaları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 116-125.
- Balcı, A. (2010). Türkiye'de İslamcı Siyasal Hareketler ve Ekonomik Stratejiler. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 45-66.
- Baradat, L. P. (2012). *Siyasal İdeolojiler Kökenleri ve Etkileri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Barbier, M. (1999). *Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset*. (Ö. Gözel, Çev.). İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Bauman, Z. (2000). *Siyaset Arayışları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32(4), 25-34.
- Bayat, A. (2015). *İslam'ı Demokratikleştirmek*. (Ö. Gökmen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bekaroğlu, M. (1993). Kimliklerin Modern Anlamı. *Bilgi ve Hikmet*, (4), 61-70.
- Beneton, P. (1991). *Muhafazakarlık*. (C. Akalın, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Besli, H. (1993), 1 Kasımdan Önce ve 1 Kasımdan Sonra, *Yeni Zemin Dergisi*, 69-72.
- Beşe, A. ve Baykara, T. (2019). İdeolojinin Söylemsel İnşası; August Wilson. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 1785-1797.
- Beşer, A. H. (2019). Nazım Maviş, İslâmcılığın Değişen Dili: 1990'lı Yıllar ve Siyaset, İstanbul: Pınar Yayınları, 2018, 304 s. *İnsan ve Toplum*, 9(2), 149-153.
- Bezci, B. ve Miş, N. (2012). İslamcılığın Dönüşümünü Tartışmak: İslamcılığın Dört Hali ve Muhafazakârlaşmak. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 1-17.
- Bilici, M. (2014). Küreselleşme ve Postmodernizmin İslamcılık Üzerindeki Etkileri. Y. Aktay, M. Gültekingil ve T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6/İslamcılık içinde* (C. 6, ss. 799-803). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. ve Gültekingil, M. (2008). Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2 / Kemalizm.
- Bora, T. ve Onaran, B. (2006). Nostalji ve Muhafazakarlık: Mazi Cenneti. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 5/Muhafazakarlık içinde* (ss. 234-260). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2010). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, T. (2016). Cereyanlar: Türkiye'de siyasi ideolojiler. İletişim yayınları.
- Bulaç, A. (1993a). Savunma Ordusu Mu, Rejim Ordusu Mu. *Yeni Zemin Dergisi*, (3), 13-19.
- Bulaç, A. (1993b). Modernite'nin Seküler Sitesi'nde Kutsala, Hayata ve Tarihe Dönüş. *Yeni Zemin Dergisi*, (2), 19-34.

- Bulaç, A. (1994), *Yeni Zemin Bir Kilometre Taşydı. Yeni Zemin Dergisi*, (17-18).
- Bulaç, A. (1994), Modern Dünya ile Çatışma ve Uyumdan Modern Dünyayı Aşmaya, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, 3-15.
- Bulaç, A. (2012). İslamcılığın Oluşumu, Gelişimi ve Bugünkü Durumu, Gelenek ve Modernlik arasında. *Umran Dergisi*, (215), 36-47.
- Canatan, K. (1994). Modernleşme Politikaları ve İlerlemecilik. *Bilgi ve Hikmet*, (7), 17-33.
- Carr, E. (2006). *Tarih Nedir*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coşkun, A. (1993). Modern Dünyadaki Kimlik Bunalımlarının Toplumsal Boyutları. *Bilgi ve Hikmet*, (4), 47-56.
- Coşkun, A. H. (2001), *Ali Bulaç İle İslamcılık Üzerine*, İstanbul, Eylül Yayınları, 18-20.
- Çaha, Ö. (2007). *Dört Akım Dört Siyaset*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik Analizinin Parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38.
- Çelebi, İ. (2020). Mu'tezile *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 5 Temmuz 2024 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/mutezile> adresinden erişildi.
- Çelik, Ö. (1993). İnsanın Modern Kimliği Evrenselcilik, Irkçılık ve Cinsiyetçilik. *Bilgi ve Hikmet*, (4), 9-22.
- Çelik, Ömer. (1993). Devletin Modern Doğası: 'İyi' Siyasetten 'Etkin' Siyasete. *Bilgi ve Hikmet*, 3, 31-41.
- Çetin, Ö. (2011). İslamcılık Mağlubiyetin Provası mı? *Birlik Dergisi*.
- Çınar, M. (2004). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İletişim Yayınları.
- Çınar, M. (2005). *İslamcı Ekonomik Düşünce ve Neoliberalizmin İlişkisi: Türkiye Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 120-135.
- Çınar, H. ve Kaya K., M. (2015). *Vakıflar Kaynakçası* (1. bs.). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Çiğdem, A. (2001). *Taşra epiği: " Türk" ideolojileri ve İslâmcılık*. İstanbul: Birlik Yayınları.
- Çiğdem, A. (2014). İslamcılık ve Türkiye Üzerine Bazı Notlar. Yasin Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6/İslamcılık* içinde (ss. 26-33). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Değişmeden İlerlemek. (1993). *Yeni Zemin Dergisi*, (1), 7-9.
- Demir, Ş. ve Sesli, M. (2020). İdeolojinin Sonu Tartışmaları Üzerine Bir Analiz. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(19), 159-175.
- Demircan, B. (2020). *Politik Söylem ve İktidar: Kamusal Söylemi Üreten, Denetleyen ve Yöneten İktidar Yapıları*. Ankara: Çolpan Kitap.
- Dilipak, A. (1993). Kemalizm'in Önlenemeyen Düşüşü. *Yeni Zemin Dergisi*, 34-35.
- Doğaner, Y. (2012). Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1).
- Duman, D. (1985). Türkiye'de İslamcı Yayıncılık. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(4).
- Duran, B. (2014). Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı. Yasin Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6/İslamcılık* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dursun, D. (1993a). Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Tarikatlar. *Yeni Zemin Dergisi*, (12), 33-34.
- Dursun, D. (1993b). Müslümanlar Siyasetin Neresinde. *Yeni Zemin Dergisi*, (11).
- Dursun, D. (1993c). Değişen Türkiye'de Ordu, Sistemin Neresinde? *Yeni Zemin Dergisi*, (3), 25-27.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eagleton, T. (2015). *İdeoloji* (4. bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ercoşkun, B. (2019). Tarihsel Bir Perspektiften Türkiye'de Liberalizm. *Akademik Bakış Dergisi*, 105-122.
- Ergül, E. (2018). *Demokrat Parti Döneminde Türkiye'de İslamcılık* (Master's thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi, (Turkey)).
- Erken, M. (2016). *Türkiye'de Yayıncılık Alanının Dönüşümü (1980-2015)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erken, M. (2018). 1923-1960 Yılları Türkiye'de İslamcı yayıncılık. L. Sunar (Ed.), *İslam'ı Uyandırmak* içinde. İstanbul: İlem Yayınları.
- Gaytancıoğlu, S. (2010). Rasyonel Beklentiler Çerçevesinde Türkiye'de 1994 Krizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 139-146.

- Gencer, B. (2013). Şeriatçılıktan Medeniyetçiliğe İslâmcılık: Bir İslâmcılık Tipolojisine Doğru. İ. Kara ve A. Öz (Ed.), *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi (Sempozyum Tebliğleri)* içinde (ss. 69-98). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Göka, E., Göral, F. S. ve Güney, Ç. (2017). Bir Hayat İnsanı Olarak Türk Muhafazakarı ve Kaygan Siyasal Tercihi. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 5/Muhafazakarlık* içinde (ss. 320-313). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göle, N. (1997). *Secularism and Islamism in Turkey: The making of elites and counter-elites. The Middle East Journal*, 46-58.
- Gözen, R. (2006). Türk Dış Politikasının Avrupa Birliği’ne Doğru Dönüşümü. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (06), 1-16.
- Gramsci, A. (1967). *Aydınlar ve Toplum: Denemeler*. (V. Günyol, F. Edgü ve O. Bertan, Çev.). İstanbul: Çan Yayınları.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane Defterleri*. (E. Ekici, Çev.) (C. 1). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane Defterleri Felsefe ve Politika Sorunları Seçmeler*. (A. Cemgil, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Gramsci, A. (2012). *Hapishane Defterleri*. (B. Baysal, Çev.) (C. 3). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Gramsci, A. (2013). *Modern Hükümdar*. (Erdem, H. Çev.), Arya Yayıncılık.
- Gramsci, A. (2016). *Hapishane Defterleri*. Ankara: Yason Yayınları.
- Gülalp, H. (2003). *Kimlikler Siyaseti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güler, C. (2015). Türkiye’de çok partili düzene geçişte (1945-1950) Serbest Fırka deneyiminin izleri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(57), 291-316.
- Gür, D. A. (2016). *Bilginin Dinselleştirilmesi: Yeni Ümit Dergisi Örneği*. Ankara: NotaBene Yayınları.
- Gürel, B. (2017). İslamcılık. G. Atılgan ve E. A. Aytekin (Ed.), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* içinde. İstanbul: Yordam Kitap.
- Hall, S. (1992). Melez Şahsiyetlerimiz. *Birikim*, (45-46), 54-57.
- Hall, S. (1999). Kültür, Medya ve İdeolojik Etki. M. Küçük (Ed.), *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde (ss. 199-243). Ankara: Ark Yayınları.

- Hanioğlu, M. Ş. (2013). Kemalizm'in Tarihî Kökenleri. A. Kuru ve A. Stepan (Ed.), *Türkiye'de Demokrasi, İslâm ve Laiklik* içinde (C. 1, ss. 31-57).
- Hardt, M. ve Negri, A. (2012). *Duyuru*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harries, O. (2006). Muhafazakarlığın Anlamı. *Liberal Düşünce Dergisi*, (34), 91-101.
- Haytoğlu, E. (1997). Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasâ. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3), 48-56.
- Heywood, A. (2014). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: Adres Yayınları.
- Işık, İ. (1993). Said Nursi'ye Göre Kadın. *Yeni Zemin Dergisi*, (7), 16-17.
- Işık, V., Köroğlu, A. ve Sezgin, Y. E. (2016). *1960-1980 Arası İslamcı Dergiler*. Ankara: İlem Kitaplığı.
- İlhan, S. (2019). Neo-Liberalizm, Esneklik ve Güvencesizlik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 361-368.
- İrem, N. (2004). Jakobenizm – Cumhuriyetçilik Açmazında Kemalist Radikalizm. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(2).
- İskit, S. R. (2000). *Türkiyede Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*. MEB Yayınları.
- İşeri, A. (2014). Türkiye'de Uygulanan Program Geliştirme Modellerinin Çatışmacı Kuram Açısından İdeoloji Üretim Sorunu. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 153-184.
- Johnston, D. (2007). Yoksulluk ve Bölüşüm: Yeniden mi Neoliberal Gündemde? S. Başlı ve T. Öncel (Çev.), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki* içinde (ss. 223-234). İstanbul: Yordam Kitap.
- Kahraman Yüce, L. ve Evre, B. (2008). Türkiye'de Siyasi Parti Programlarında Demokrasi Kavramlaştırmaları: AK Parti ve CHP Örnek Olayı. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(1), 63-80.
- Kalaycıoğlu, E. (2016). *Türkiye'de Politik Rejimin Evrim ve Yasama Sistemi*. (A. Y. Sarıbay, Ed.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Kamalak, M. (1993). Hukuk Açısından Demokrasi ve Darbe. *Yeni Zemin Dergisi*, (3), 80-82.
- Kara, İ. (1986). *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi* (C. 1986). İstanbul: Risale Yayınları.

- Kara, İ. (2013). Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not. İ. Kara ve A. Öz (Ed.), *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi (Sempozyum Tebliğleri)* içinde (ss. 15-28). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Kara, İ. (2014a). İslamcı Söylemin Kaynakları ve Gerçeklik Değeri. Yasin Aktay (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6/İslamcılık* içinde (ss. 34-47). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kara, İ. (2014b). Diyanet İşleri Başkanlığı. Yasin Aktay (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6/İslamcılık* içinde (ss. 178-200). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kara, İ. (2016). *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam 2*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kara, İ. (2018). *Müslüman Kalarak Avrupalı Olmak, Çağdaş Din Düşüncesinde Din, Siyaset, Tarih, Medeniyet*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karadeniz, E. (2021). *1980-2000 Arası İslamcı Dergilerde Devlet Tartışmaları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaduman, K. (2020). *Toplumsal Hareketler ve İdeoloji: Kitleleri İknada İdeolojinin Gücü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Karaman, H., Bulaç, A., Sırma, İ. S. ve Karatepe, Ş. (1993). İslam Toplum Düzenine Doğru Bir Adım: Medine Vesikası (Açık Oturum). *Yeni Zemin Dergisi*, (5), 29-35.
- Karatepe, Ş. (1993a). Türkiye’de Modernleşme ve Hukuk. *Bilgi ve Hikmet*, (1), 59-70.
- Karatepe, Ş. (1993b). Batı Demokrasilerinde Parlamento Krizi. *Bilgi ve Hikmet*, (3), 60-67.
- Kazgan, G. (2006). *Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kentel, F. (2014). 1990’ların İslâmî Düşünce Dergileri ve Yeni Müslüman Entelektüeller. Yasin Aktay (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6/İslamcılık* içinde (ss. 721-798). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kısakürek, N.F. (1967), Ana Kaynak İslam, *Büyük Doğu Dergisi*, 2-4.
- Kışlalı, A. T. (1996). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitapevi.

- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230.
- Kızılcık, S. ve Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitapevi Yayınları.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Köse, M. A. (2010). *Anavatan Partisi'nin Siyasal İdeolojisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its Methodology*. Sage Publications.
- Kubilay, Ç. (2009). İslamcı Söylemde Kamusal Alan Tasavvuru: Devletle Tanımlanan Kamusal Alanın Millete Tahvili ve Kamusal Alanın Reddi. *Alternatif Politika*, 1(3), 325-362.
- Kurtoğlu, Z. (2014). Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Siyaset. Yasin Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6/İslamcılık* içinde (ss. 721-798). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Küçük, A. (2019). Türkiye'de Sosyal ve Siyasal 1980 ve Sonrası. *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(4), 20-45.
- Küçükcan, T. (2005). Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslam Dünyası. *İslam Araştırmaları Dergisi*, (13), 109-128.
- Mardin, Ş. (1985). İslamcılık. (M. Belge ve F. Aral, Ed.) *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2018). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Maviş, N. (2017). *Türkiye'de İslamcılığın Değişen Siyasal Dili: 1990'lı Yıllarda İslamcı Dergiler*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mayring, P. (2015). Qualitative Content Analysis: Theoretical Background and Procedures. A. Bikner-Ahsbahr, C. Knipping ve N. Presmeg (Ed.), *Approaches to Qualitative Research in Mathematics Education: Examples of Methodology and Methods* içinde (ss. 365-380). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Menderes, A. (1993). Yeniden Yapılanma Tarihsel Zorunluluktur. *Yeni Zemin Dergisi*, (1), 14-15.

- Merçil, İ. (2002). İslamcı Kadın Aydınlar. *Tarih ve Toplum*, 37(219), 61-65.
- Mert, N. (2014). Türkiye İslamcılığına Tarihsel Bir Bakış. Yasin Aktay (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6/İslamcılık* içinde (ss. 411-419). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Metiner, M. (1993a), Bazı Münhazahalar, *Yeni Zemin Dergisi*, 4-5.
- Metiner, M. (1993b), İslami Hareket ve Değişim, *Yeni Zemin Dergisi*, 4.
- Metiner, M. (1994), *Yeni Zemin* Misyonunu Tamamladı, *Yeni Zemin Dergisi*, 7-8.
- Metiner, M. (2015). *Yemyeşil Şeriat Bembeyaz Demokrasi*. Ankara: Elips.
- Molla, A. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-Abd-Nato İlişkileri. *Journal of Management and Economics Research*, 7(11), 29-45.
- Mollaer, F. (2014). *Muhafazakarlığın İki Yüzü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Müftüoğlu, A. (1993a). Statükocular Politik Şiddetten Yanadırlar. *Yeni Zemin Dergisi*, (1), 12-14.
- Müftüoğlu, A. (1993b), Gerçekliğimiz ile Yüzleşmekten Korkmamalıyız, *Yeni Zemin Dergisi*, 8-9.
- Nevgölsever, Ş. (1993). Dergicilikte Çokseklilik Olmalı. *Yeni Zemin Dergisi*, (10), 54.
- Okur, M. A. (2015). Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küresele, İktidarın Sosyolojisi Üzerine. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(46), 129-151.
- Ova, N. (2010). İslamcı Söylemde Kamusal Alan ve Türban Tartışmaları: Karşıtlıklar, Kırılmalar ve Uzlaşmalar (Çağla Kubilay). *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (14), 253-260.
- Öniş, Z. (2004). *Globalization and Liberalization: The Political Economy of Turkey*. In *Turkey: Economic, Social and Political Challenges* (pp. 81-98). Aldershot: Ashgate.
- Örs, H. B. (2008). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öz, A. (2016). Kenetlenmenin İmkânsızlığı: 1960-1980 Dönemi İslamcı Dergiciliğin Macerası Üzerine Bir Değerlendirme. *1960-1980 Arası İslamcı Dergiler Toparlanma ve Çeşitleme* içinde (ss. 73-162). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özarslan, P. (1993). Kitle Toplumunun Kültürel Yapısı ve Günümüzün Açıklama Biçimi Olarak Magazin Söylemi. *Marmara İletişim Dergisi*, 4(4), 139-156.

- Özay, M. (1994). İslam'ın Modernleşmesi 'Türkiye Modeli'. *Bilgi ve Hikmet*, (8), 101-110.
- Özbudun, E., Kalaycıoğlu, E. ve Köker, L. (1995). *Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Özel, H. A. (2011). Türkiye'de Ticari Serbestleşmenin Tarihsel Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 73-92.
- Özemre, A. Y. (1995). Modernist Akım İçinde Kuran Tefsirleri. *Bilgi ve Hikmet*, (11), 133-142.
- Özer, M. (2010). *Türkiye Ekonomisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özdenören, R. (1993). İslam Devletinin Şablonları Yoktur. *Yeni Zemin*, 18.
- Özdenören, R. (1993). İslam Kadını Çalışmaktan Men Etmiyor. *Yeni Zemin*(7), 20.
- Özdenören, R. (1993). Türkiye'de Laikliği Besleyecek Kültür Yoktur. *Yeni Zemin*(2), 1-89.
- Özsoy, A. (2011). *Televizyon ve İzleyici*. Birinci Baskı. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Öztan, G. G. (2021). 1960'lı Yıllarda İslamcılığın Zihin Haritası: "Milli Olanı" Revize Etme Çabası. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 21(42), 397-433.
- Öztürk, Ş., Nas, F. ve İçöz, E. (2008). 24 Ocak Kararları Neo-Liberal Politikalar ve Türkiye Tarımı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 15-32.
- Raico, R. (2002). Yirminci Yüzyılda Klasik Liberalizm. *Liberal Düşünce*, (28), 135-147.
- Rasim, A. (1969). *Muharrir Bu Ya*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Rehmann, J. (2015). *İdeoloji Kuramları: Yabancılaşmanın ve Boyun Eğmenin Güçleri*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Polat, İ. (2021). Postmodernizm, İslam ve Hermeneutik Üzerine "Dini Metinleri Anlamada Mutlak Görecelik". *Kalemname*, 6(11), 80-94.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sancar, S.Ü, (2014). *İdeolojilerin Serüveni*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Sayyid, B. S. (2017). *Fundamentalizm Korkusu Avrupa Merkezilik ve İslamcılığın Doğuşu*. (E. Ceylan ve N. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Açılım Yayınevi.

- Scruton, R. (2001). *The Meaning of Conservatism* (3. bs.). Macmillian: Basingtoke Palgrave.
- Sırma, İ. S. (1990). *II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Sitembölükbaşı, Ş. (1995). *Türkiye'de İslamın Yeniden İnkişafı (1950-1960)*. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.
- Smith, C. (2003). Introduction: Rethinking the Secularization of American Public Life. *The Secular Revolution: Power, Interests, and Conflict in the Secularization of American Public Life* içinde. Berkeley: University of California Press.
- Subaşı, N. (2014). 1960 Öncesi İslâmî Neşriyat: Sindirilme, Tahayyül ve Tefekkür. Yasin Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6/İslamcılık* içinde (ss. 217-235). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sunuş Yazısı, (1993), *Yeni Zemin* Niçin Çıkıyor? *Yeni Zemin Dergisi*, (1), 1.
- Sunuş Yazısı, (1993), Değişmeden İlerlemek, *Yeni Zemin Dergisi*, 6-8.
- Sunuş Yazısı, (1994), Modern Tarihin Dinamikleri İlerleme, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, Değişme ve İslam, 1.
- Suvanto, P. (1997). *Conservatism from the French Revolution to the 1990s*. Ipswich, England: Macmillan Press.
- Şahinoğlu, N. (1993). Anayasa Millet'in İnançlarına Uygun Hazırlanmalı . *Yeni Zemin*, Sayı 4, 17.
- Şen, Z. (2017). Türk Çağdaşlaşma Hareketinde (Cumhuriyet Döneminde) Gerçekleştirilen Atılımlar. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, (45), 147-164.
- Şentürk, H. (2011). *Türkiye'de İslami Oluşumlar ve Siyaset İslamcılık*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2.
- Tan, A. (1993). Harekette, Devlet-Hayat Sürtüşmesi. *Yeni Zemin Dergisi*, (11), 10-11.
- Tan, A. (1994a). Kemalizm Tıkanan Sisteme Kalkan Yapılmamalı. *Yeni Zemin Dergisi*, (16), 32.
- Tan, A. (1994b). Değişimin Karşı Konulmaz Yükselişi. *Yeni Zemin Dergisi*, (13), 50.
- Tekin, A. (1936). *Kemalizm*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Tekin, A. (1944). *Türk Ruhu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Tekin, A. (1998). *Kemalizm* (2. bs.). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Thompson, J. B. (2013). *İdeoloji ve Modern Kültür: Kitle İleştirmesi Çağında Eleştirel Toplum Kuramı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Timur, T. (2004). *Türkiye Nasıl Küreselleşti*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Topuz, H. (2012). *Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, İstanbul, 82-97.
- Topuz, H. (2016). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi* (7. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tosun, H. (2003). Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye'de Cumhuriyet. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 19(56), 815-875.
- Tuğal, C. (2019). *Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Batınlaşması*. (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Tunç, O. (1994). Bab-ı Ali'den Bir Yeni Zemin Geçti, *Yeni Zemin Dergisi*, 7-8.
- Turna, M. (2020). İslamcılık Üzerine Bazı Dikkatler ve Nuri Pakdil'in İslamcı Çizgideki Yeri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (49), 211-232.
- Tuyan, Z. (2009). 1926-1967 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Kurulan Tesisler (Vakıflar). *Gazi Akademik Bakış*, 3(5), 123-141.
- Türk, R. (2015). Türkiye'de Siyasal İslam'ın Örgütlenme Faaliyetleri. *Akademik Hassasiyetler*, 2(3), 99-131.
- Türker, H. (1998). Basın Özgürlüğü Tartışmaları: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ankara-İstanbul Çatışması. *Toplumsal Tarih*, 9(53), 15-23.
- Türkkahraman, M., & Tutar, H. (2009). Sosyal Değişme, Bütünleşme ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür Ve Anlayışların Yeri Ve Önemi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Türkmen, H. (2014a). *Türkiye'de İslamcılığın Kökleri*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Türkmen, H. (2014b). *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Türküne, M. (2003). *Siyasî İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu* (3. bs.). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Uçarol, R. (2013). *Siyasi Tarih: 1789-2012*. İstanbul: Der Yayınları.

- Uçkaç, A. (2010). Türkiye’de Neo-Liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo Ekonomik Yansımaları. *Maliye Dergisi*, 158(1), 422-430.
- Uzun, F., Gül, İ. E., Gül, A., Uzun, İ. ve Uzun, Ö. F. (2017). Alışveriş Merkezlerinin Mekansal Kullanımlarının ve Kullanıcı Eğilim ve Beklentilerinin İrdelenmesi Isparta Kent Örneği. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 2(1), 1-16.
- Üçüncü, G., & Büyükbaş, H. (2023). Ekonomide Millî Görüş. *Erciyes Akademi*, 37(3), 975-998.
- Vergin, N. (1993). Camilerin Dolup Taşması Bir “Hareket” Teşkil Etmez. *Yeni Zemin Dergisi*, (11), 15.
- Vuranok, E. G. (2019). *İslamcılık ve Kadın: Seher Vakti Dergisi Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yağlı, S. (2005). 1990 Sonrası Türkiye’de İslâmi Kimlikteki Dönüşüm ve Medyadaki Yansıması. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, (1), 239-249.
- Yalçın, M. (2007). *Neoliberal Reformlar ve Türkiye Ekonomisi: 1980’lerden Günümüze*. Ankara: TODAİE Yayınları, s. 45-60.
- Yalçın, B. (2021). *Türkiye’de İslamcılık Fikrini Dergiler Üzerinden Okumak (1960-1980)*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Yaşar, M. R. (2010). Şans Oyunları ve İddia. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 138-171.
- Yavuz, M. H. (2003). *Islamic political identity in Turkey*. Oxford university press
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C. (2011). Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neo-Liberal İktisat Politikalarının 1980’den Sonraki Evrimi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 1-23.
- Yıldırım, E. (1993a). Türkiye Siyasal Geleneğinde Demokrasi. *Yeni Zemin Dergisi*, (6), 16-17.

- Yıldırım, E. (1993b). Modernleşme ile Yaşanan Dönüşüm. *Yeni Zemin Dergisi*, (12), 37-39.
- Yıldırım, E. (1993c). Modern Ulus Devlet. *Bilgi ve Hikmet*, (3), 42-52.
- Yıldırım, M. (2009). Modernizm, Postmodernizm ve Kamu Yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 380-397.
- Yıldız, H. (2018). II. Meşrutiyet Dönemi Din ve Modernleşme Tartışmaları: Sebilürreşad Dergisi ve İslam Mecmuası Örneği. *Turkish Studies*, 13(2), 107-126.
- Yıldız, H. D. (1993). *İslami Medeniyet ve Müesseseleri, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (C. 14). İstanbul: Çağ Yayıncılık.
- Yılmaz, Z. (2013). *Küreselleşen İslam ve Türkiye’de İslamcı Kadınlar*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara.
- Yılmaz, Z. (2015). *Dişil Dindarlık: İslâmıcı Kadın Hareketinin Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yiğit, E. (2020). *1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Kadının Dini Politik Dönüşümü*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hitit Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Çorum.
- Qu, S. Q. ve Dumay, J. (2011). The Qualitative Research Interview. *Qualitative Research in Accounting & Management*, 8(3), 238-264.

EKLER

EK-1: Yalçın Akdoğan İle Yapılan Yüz Yüze Görüşme, 16 Mart 2020

1. *Yeni Zemin* fikri nasıl ve hangi şartlarda doğdu?
2. Neden "*Yeni Zemin*?" isim nasıl belirlendi?
3. Yazar kadrosu nasıl oluşturuldu?

Yanıt: İlk üç soru, dergiyi çıkaranların cevaplaması gereken sorulardır.

4. Siz bu kadroya katılmaya nasıl karar verdiniz?

1991 yılında Basın Yayın Bölümünden mezun olmuş ve sonrasında İletişim Yüksek Lisans programını tamamlamıştım. Daha önce Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde staj yapmıştım ve yeni mezun bir genç olarak medyada çalışmayı düşünüyordum. Yeni kurulacak bir dergide çalışma teklifi gelince, dergicilik tecrübesi de kazanmak açısından bu teklife olumlu baktım. O dönemde entelektüel birikim ve yazarlık tecrübesi açısından daha yolun başında olduğum için 'teknik müdür' sıfatıyla işe başladım, daha sonra Genel Yayın Koordinatörü oldum.

5. Türkiye'de İslami dergiciliğin uzun bir geçmişi var. *Yeni Zemin* bu dergicilik geleneği içinde nasıl konumlandırılabilir? Yürütmek istediği tartışmaları hangi ana temalar etrafında kurguladı? Devraldığı miras, getirdiği yenilikler ve sonraki kuşaklara devrettikleri konusunda neler söylemek istersiniz?

Yeni Zemin Dergisi birkaç açıdan önemli bir yayıncılık ortaya koymuştur.

Birincisi, o döneme kadar İslami kesimde dergiler genelde cemaatlerin bülteni gibi çıkarlar, daha kapalı bir yapıya dönük propaganda fonksiyonu görürlerdi. Cemaat dergilerinin dışında entelektüel kaygılarla çıkan ama fazla tirajı olmayan dergiler vardı. *Yeni Zemin* bir cemaat dergisi şeklinde değildi. Kurucusu sebebiyle fikri yakınlığı olan kitlenin görüşlerini yansıtan veya onların ideolojik amaçlarına hizmet eden bir dergi de değildi. Bu yönüyle bir cemaat veya grup taassubuna, görüş çerçevesine dayanmıyordu.

İkincisi, yine o döneme kadar tasavvuf ağırlıklı cemaatlerin veya yayınevlerinin (fikri-edebi) dergileri ön plandaydı. 1980'lerin ikinci yarısından sonra ise daha

radikal olarak adlandırılan ideolojik yayınlar vardı. *Yeni Zemin* İslamcı dergiciliğin gelişiminde bu üç çizginin dışında ılımlı, yenilikçi, katılımcı yeni bir soluk oluşturdu.

Üçüncüsü, *Yeni Zemin* dergisi İslami kesim içinde demokrasi kavramının tartışıldığı ve kimilerince negatif görüldüğü bir ortamda demokratik bir çizgi ortaya koydu. Açıktan demokrasi, hukuk devleti, hak ve özgürlükler gibi kavramlar üzerinden bir dil geliştirdi ve İslam ile demokrasinin çatışmadığı anlayışı üzerinden demokratik bir pozisyon aldı.

Dördüncüsü, *Yeni Zemin*, siyasi olarak zamanın ruhunu oluşturan eğilimlerin bir nevi tezahürü mahiyetindeydi. Özal'ın son döneminde 'değişim, dönüşüm, sistem tıkanı' muhtevalı söylemler ağırlık kazanmıştı. Sistemin yeniden yapılandırılması ve demokratikleştirilmesi konusunda talepler ve tartışmalar ağırlık kazanmıştı. *Yeni Zemin* statükoya karşı değişimden yana tavır takındı. Sistemden kaynaklanan sorunları ele alan ama hukuk devleti anlayışı içinde hareket eden, her türlü radikalizme, şiddete, aşırılığa karşı olan bir anlayıştaydı.

Beşincisi, *Yeni Zemin* temel teorik tartışmalarda bir sentez arayışı içine girdi. Gelenek-modernlik, küreselleşme-yerelleşme, madde-mana, dini olan-seküler olan, devlet-toplum-birey ilişkisi gibi konularda yeni şeyler söylemeye çalıştı.

Altıncısı, *Yeni Zemin* farklı siyasi görüşten insanların bir araya gelip özgürce tartıştıkları bir düşünce zemini oldu. Çok farklı ideolojilerden insanlar bir araya gelip memleket meselelerini ele aldılar.

Yedincisi, *Yeni Zemin* hak ve özgürlükler, hoşgörü ve tahammül, çoğulculuk ve çok seslilik gibi konularda duyarlı bir düşünce çizgisi ortaya koydu. İslami kesimin çok alışık olmadığı kavram setleriyle günün meselelerini ele almaya çalıştı.

6. Dergi neden yayın hayatına son verdi?

Yeni Zemin dergisi kıt imkânlarla yayın hayatına tutunmaya çalışan, hiçbir dış kaynak ve destek almayan, hiçbir yönlendirmeye girmeyen, kimsenin güdümünde olmayan bir dergiydi. İmkânları çerçevesinde 18 ay yayın hayatını sürdürebilmiş ve sonrasında kapanmıştır. Burada çalışan veya katkıda bulunan insanlar ise bir ekip veya cemaat şeklinde ilişkilerini sürdürmemişlerdir.

7. Başta dönemin Yurt Partisi Genel Başkanı Sadettin Tantan olmak üzere bazı siyasal yorumcular muhafazakâr demokrasi tezinin ve AK Parti'nin fikri temellerinin *Yeni Zemin*'de atıldığını ileri sürüyorlar. Bu iddiayı nasıl değerlendirirsiniz?

Yeni Zemin'in AK Parti'nin fikri temellerini oluşturduğu söylemi mesnetsiz ve gerçeklikle bağdaşmayan bir söylemdir. Bu, *Yeni Zemin*'le ilgili zihinlerinde olumsuz fikirleri olan kimi kötü niyetli kişilerin oluşturmaya çalıştığı bir yakıştırma değildir. Ne *Yeni Zemin* onların algıladığı gibi bir olumsuz misyon ortaya koymuştur, ne de böyle bir yorumun gerçeklikle ilişkisi vardır. O dönem ortaya konulan meseleler ülkenin meseleleridir ve AK Parti iktidara geldikten sonra bu memleket meseleleriyle doğal olarak ilgilenmiştir. Ama *Yeni Zemin* 1994 yılında kapanmıştır ve o dönem Refah Partisi'nin önce yerelde, sonra 1996'de merkezi yönetimde iktidara geldiği dönemdir. AK Parti bundan çok sonra kurulmuştur. *Yeni Zemin*'e bir şekilde katkıda bulunan kişiler sonrasında farklı siyasi eğilimlere, partilere, hareketlere katılmış olabilirler. Bizim gibi AK Parti içinde bulunan ve AK Parti'ye hizmet eden isimlerin ise geçmiş müktesebatları elbette süreçte bir katkıya dönüşmüştür.

Yeni Zemin bir cemaat, parti, hizip, grup yayını olmamıştır.

8. *Yeni Zemin*'in Türkiye Siyasetine gerek düşünsel yönelimler gerek kadrolar bakımından neler kazandırdığını düşünüyorsunuz?

Yeni Zemin'de yazarlık yapan isimler aynı dönemde, öncesinde ve sonrasında birçok yayında, dergide, gazetede bulunmuşlardır. *Yeni Zemin*, bir ekiple, grupla değil bir fikirle anılabilir.

Yeni Zemin'de muhafazakâr demokrasi diye bir kavram önerisi olmamıştır. İslam ve demokrasi tartışmaları üzerinden muhafazakâr kesimde demokrasiyi dile getirmenin önemine vurgu yapılmıştır ama bu kavram AK Parti tarafından 2002'den sonra kavramsallaştırılmıştır. 1990'lı yılların sonlarına doğru 'yeni İslamcılık', 'modern İslamcılık' gibi bir kısım kavramlar tartışılmıştır ama dediğim gibi muhafazakâr demokrasi terkihi AK Parti'ye aittir. Bizim bu kavrama yönelik katkılarımız *Yeni Zemin*'deki fikri mülahazalardan bağımsızdır.

EK-2: Yeni Zemin Dergisi Künye

yeni zemin
KÜLTÜR VE POLİTİKA DERGİSİ

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Osman TUNÇ

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet METİNER

Yayın Danışmanı
Ali BULAÇ

Koordinatör
Yasin YILDIRIM

Yayın Kurulu
Ümit AKTAŞ, Gayasettin
BİNGÖLBALLI, Kenan ÇAMURCU,
Abdurrahman DİLİPAK, Doç. Dr.
Cavut DURSUN, İhsan IŞIK,
Altan TAN, Abdülvahid VURAL

Teknik Müdür
Yalçın AKDOĞAN

İlan ve Dağıtım Müdürü
Mahmut KARADUMAN

Hukuk Danışmanı
Av. Mehmet AKINCI

İç Politika
Metin AYDIN

Dış Politika
Osman RESULAN

Kültür-Sanat
Cüneyt CAN

Mizah
İbrahim SADRİ

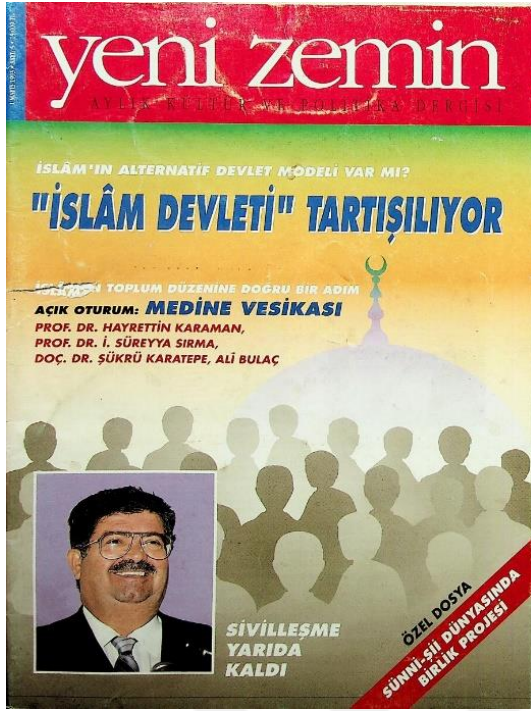
İdare Merkezi
Kızıtaşı Cad. Kuriş Ap. No: 51/2
Fatih/İstanbul
Tel: 631 26 63
Fax: 631 33 60
Abone Şartları
Yurtiçi/yıllık: 180 000 TL
Yurtdışı/yıllık: 60 DM
Yurtiçi abone bedellerinin 674356
postacı çekli hesabına, yurtdışı abone
bedellerinin ise İşbankası Fatih
Şubesi 1020 50100 464348 nolu
Osman Tunç hesabına
yatırılması yctiridir.

Dizgi
Nübiye

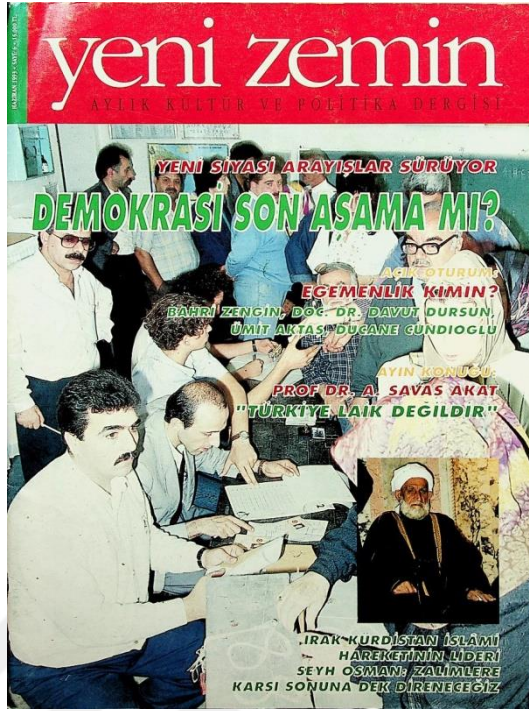
Baskı
Nesil Matbaacılık SAN. TİC. AŞ.

Resim 2: Yeni Zemin Künye, 1993-1994

EK-3: Yeni Zemin Dergisi Kapakları

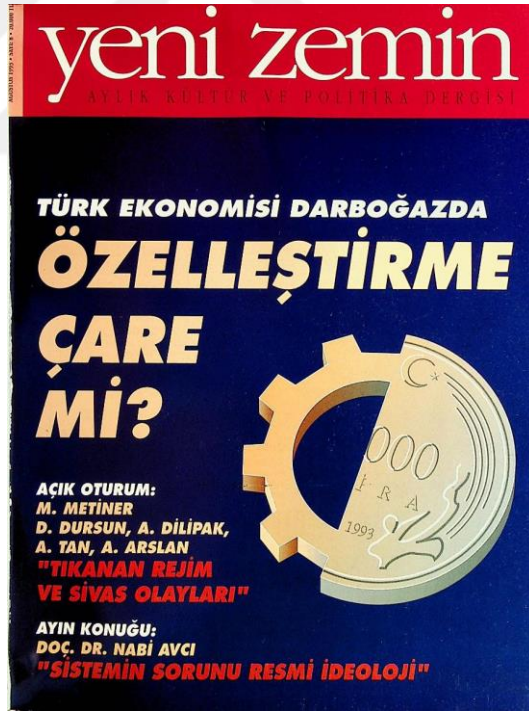
Resim 3: Yeni Zemin, Nisan 1993, Sayı: 5

Resim 4: Yeni Zemin, Mayıs 1993, Sayı: 6

Resim 5: Yeni Zemin, Temmuz 1993, Sayı: 7

Resim 6: Yeni Zemin, Ağustos 1993, Sayı: 8

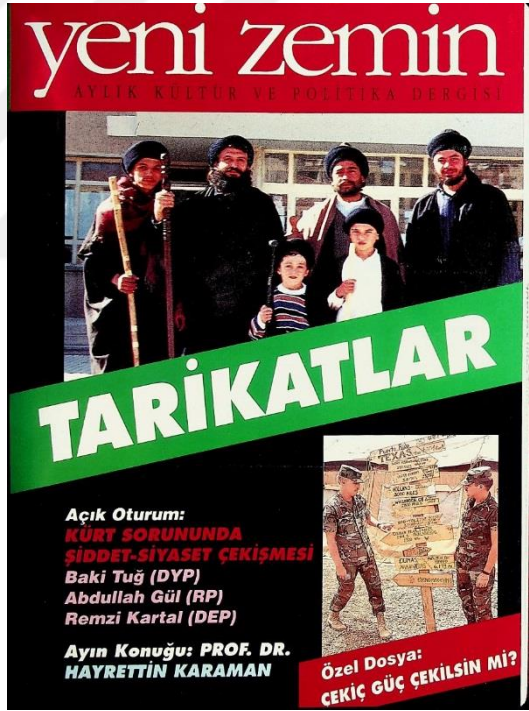
Resim 7: Yeni Zemin, Eylül 1993, Sayı: 9

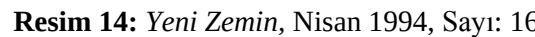
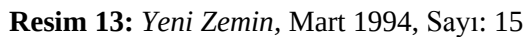
Resim 8: Yeni Zemin, Ekim 1993, Sayı: 10

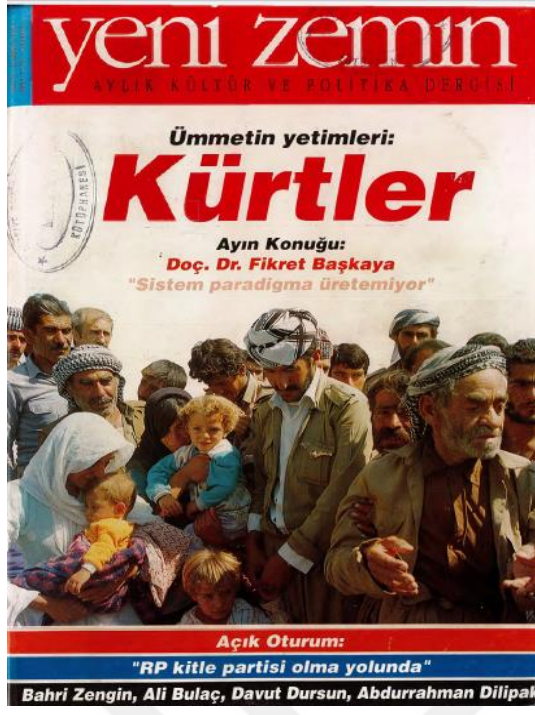

Resim 9: Yeni Zemin, Kasım 1993, Sayı: 11

Resim 10: Yeni Zemin, Aralık 1993, Sayı: 12

Resim 15: Yeni Zemin, Mayıs-Haziran 1994,
Sayı:17-18

EK-4: Yeni Zemin Makale Başlıklarına Göre Tematik Gruplandırma

Tablo 3: Yeni Zemin Rejim Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	1. 2. Ergenekon Hareketi (Hasan Celal Güzel)
	2. İletişim Bilimi açısından Refah Partisi
	3. Örgütlü sivil toplum
	4. Radikalizmin sınırları
	5. RP'de değişim sancıları
	6. Siyasette yeni oluşumlar ne getirecek?
	7. Tabandan tavana doğru yapılanma (Muhsin Yazıcıoğlu)
	8. Tecdit ve demokratikleşme
	9. Yeni dünya düzeni ve Fundamantalizm
2. Sayı	10. Akıntıya uygun büyük bir nehre akmak
	11. Aydınlarımız ve Refah Partisi
	12. Bağimli parti kurmam
	13. Devlet halkına benzemelidir
	14. Resmi ideolojimiz iflas etmiştir
	15. Siyasette yeni arayışlar
	16. Süleyman Demirel
	17. TV'de propaganda yapıları
3. Sayı	18. Asker düşünce kabul ettirme aracı olamaz
	19. Asker, sivil toplum örgütü değildir
	20. Askeri Cumhuriyet
	21. Değişen Türkiye'de ordu, sistemin neresinde?
	22. Demokrasi ve darbe
	23. Devlet, resmi ideolojiden arındırılmalı
	24. Halk rejime inanıyorsa onu korur
	25. Ordu, resmi ideolojinin savunucusu olamaz
	26. Özgürlük üzerine
	27. Rejimi halka rağmen korumaya çalışmak monark geleneğidir
	28. Resmi ideolojiyi koruma rolü, demokrasiyle bağdaşmaz
	29. RP'yi yıpratma çabası
	30. Sahibinin sesi
	31. Savunma ordusu mu, rejim ordusu mu?
	32. Silahlı kuvvetler – sivil otorite ilişkisi
	33. Siyasal denetleme aracı olarak ordu
	34. Sol'da birlik nidaları ya da sağlıklar diyalogu
4. Sayı	35. 500 günlük masalın sonu geldi
	36. Devlet resmi ideoloji ve demokrasi
	37. İmkanların tüketilmesi ve zafer
	38. Kamhi'nin RP Antipatisi: Jak Kamhi, RP'ye veryansın ediyor
	39. Politikacılar, tabusuz resmi ideolojisiz ve korkusuz düşünmeli
	40. Pozitif Hukuk Tabii Hukuk'a uygun olmalı
	41. Türkiye'nin siyaseti yok, tabuları var
	42. Yasaklı Aydınlar: Sosyal demokratlar, Akad ve Özdemir'i defterden sildi

Tablo 11: Yeni Zemin Rejim Temalı Yazı Konuları (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
5. Sayı	43. Askeri cumhuriyetin dehşet verici terörü
	44. Dalan'dan DYP ve ANAP'a uyarı: Anlaşmazlığınız RP'ye yarıyor
	45. Devlet ama nereye kadar?
	46. Devlet biçimi değil rejim önemli
	47. Devlet, iletişim ve Türkiye gerçeği
	48. Devrim bir düş değildir-1
	49. Dr. Seyyid Cafer Şehidi: Vahdet siyasal taktik olmamalı
	50. DYP'lilerin kararı: Çağlar, istenmeyen bakan
	51. Hukuka ve rızaya uygun bir iktidar
	52. MGK'nun çoksesliliğe tahammülü buraya kadar
	53. O, sessiz bir devrimciydi
	54. Önce usul tartışılmalı
	55. Portre: Turgut Özal
	56. Pozitivizm ve Türkiye'deki temsilcileri
	57. Sığınmacı gelenek aşılmalıdır
	58. Türkiye sessizliğe gömüldü
	59. Yanlışa karşı yanlış yapmayalım
	60. Yarıda kalan koşu
6. Sayı	61. Aklın gereği uygun yerde durmaktır
	62. Algılama hatası yanılısma sancısı
	63. Büyük Değişim Partisi kuruldu
	64. Çoğulculuk esas olmalıdır
	65. Çöplükte ölmek mi zor, yaşamak mı?
	66. Demokrasi bilmececi
	67. Demokrasi egemen sınıfın lehinedir
	68. Demokrasi içinde politikaya katılmak
	69. Demokrasi ideal modeldir
	70. Demokrasi kötünün en iyisidir
	71. Demokrasi ve siyaset yapmanın önceliği
	72. DEP, bir zorunluluktan doğdu
	73. DEP, statükocu değil, değişimci bir partidir
	74. Devrim bir düş değildir-2
	75. Egemenlik kimin?
6. Sayı	76. Halkın demokrasiye güveni yok
	77. İnönü-Demirel flörtü
	78. Menderes: Türkiye'yi hür insanlar diyarı yapacağız
	79. Meşru hak mücadelesine destek veririm
	80. RP Genel Başkan Yrd. Bahri Zengin: RP'nin tavrını ilkeli bulmadım
	81. Türkiye siyasal geleneğinde demokrasi

Tablo 11: Yeni Zemin Rejim Temalı Yazı Konuları (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
7. Sayı	82. Adaletli ve insanca bir yönetim sağladık
	83. Aydınlik statükoya kan taşıyor
	84. Ayrışma değil, gönüllü beraberlik
	85. Çöp, çukur ve çamura savaş açtık
	86. Demirel bile değişti
	87. Demokrasi ve olabilirlikleri
	88. DEP, SHP'ye mi dönüşüyor?
	89. Halk bizden memnun
	90. Halkla birlikte şeffaf yönetim
	91. Kağıthane örneğinde halk meclisleri
	92. Polemiklerden kaçınarak tartışmak
	93. Politika sahnesi müze olmaktan çıkıyor
	94. Politikada imaj devri
	95. Rüşvetin kökünü kazıdık
	96. Sivil toplum değil adalet devleti
	97. Temeller üzerinde yoğunlaşmak
	98. Ulus devlet tartışmaları
8. Sayı	99. ANAP: Pakdemirli: Çiller redd-i miras yaptı
	100. CHP: Baykal, birliktir
	101. Darbe Hazırlayan müfritlere çanak tutmayalım
	102. DYP: Terör, Güreş'e havale edildi
	103. Halk şiddetsiz çözümünden yana
	104. İttihatçı aydının intiharı
	105. SHP: Yalan söyleyen çok oy alır
	106. Sistemin sorunu resmi ideoloji
	107. Sivas olayında gelişmeler
	108. Tıkanan rejim ve Sivas olayları
	109. Türkçe'de yeni kelime köktendinsiz
	110. Yargı gücü mollalara kapandı
9. Sayı	111. Değişim, iktidar ve kutuplaşma
	112. İyimser değilim
	113. Refah Partisi'ni parçalamak istiyorlar
	114. RP birleşmede öncü olmalı
	115. RP dışı açılma talebiyle yüz yüze
	116. SHP: SHP kendini arıyor
	117. Statükonun geri dönüşü
	118. Türkiye nereye sürükleniyor
	119. Türkiye yol ayrımında
10. Sayı	120. BDP statükoya yelken mi açıyor?
	121. Bürokratik çekişme ve bilim
	122. Devleti önce yüreklerde kuralım
	123. Kitap: Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi (Bilal Eryılmaz)
	124. Kitap: Tek Parti Dönemi (Şükrü Karatepe)
	125. RP inançlı bir kitle partisi olabilir
	126. RP vizyonunu yenileme çabasında
	127. RP'deki değişim biçimseldir
	128. SHP bitti

Tablo 11: Yeni Zemin Rejim Temalı Yazı Konuları (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
11. Sayı	129. Daha köklü adımlar atılmalı
	130. Demokratik sivil çözüm şart
	131. Dinazorlaşmanın dayanılmaz ağırlığı
	132. Fikir hürriyetinde çifte standart
	133. Gerçekliğimizle yüzleşmekten korkmamalıyız
	134. Harekette, devlet hayat sürtüşmesi
	135. Kitap: İttihat ve Terakki Cemiyeti (Kâzım Karabekir)
	136. Korkut Özal: Teklif ettiğimiz misyon kabul edilmedi
	137. Müsbet milliyetçilik
	138. RP değişmeden açılmalı
	139. RP değişmeden değişime talip
	140. RP önce müslümanları kucaklayabilmelidir
	141. RP'nin yeni söylemi üzerine
	142. Savaş ve barış
	143. Sıkıyönetim caydırıcı olamaz
	144. Yöntemin şeklini toplumsal şartlar belirler
12. Sayı	145. Askerlik yasası
	146. Azi Nesin'den halka veryansın
	147. Cem Boyner'den siyasi atak
	148. Çözumsuzlüğün Çözümü: Yaşasın Cimbom
	149. Devlet içtihadı merkezileştirmek istiyor
	150. Ersever'i kim öldürdü?
	151. Kutay, Üstad'la M. Kemal'i barıştırmaya çalışıyor
	152. Mazlum-Der Başkanı İhsan Arslan: Lice bir provaydı
	153. Rejimin bütün hileleri iflas etmiştir
	154. RP'ye seçim sistemi çengeli
	155. RP'yi engellemek istiyorlar
	156. Solda birliğin kıymet-i harbiyesi yoktur
	157. Yeni terör yasası
13. Sayı	158. Barış İçin Demokratik Zemin Şart
	159. DEP Kapanırsa PKK Güçlenir
	160. DEP Kapatılsın mı?
	161. Kurulu Düzen ve Babalar
	162. Liderler değişti
	163. Mart Seçimlerinin Düşündürdükleri
	164. MHP'ye Güneydoğu Pirimi
	165. Misak-ı Milli Bir Dogma Değildir
	166. Nesim Benbanaste
	167. Önce Merkezi İktidar Güçlendirilmeli
	168. Refah, Alevilere Dostluk Elini Uzatabilir mi?
	169. Sivas Olayı
	170. Terörle Nereye Kadar?
	171. Tüm Yollar Çankaya'ya Çıkar

Tablo 11: Yeni Zemin Rejim Temalı Yazı Konuları (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
14. Sayı	172. Hantal, merkeziyetçi yapı değişmelidir
	173. 2. Menderes Çıkartması
	174. Ankara'nın yetkileri topluma dağıtılmalı
	175. Başkanlık sistemine geçilmeli
	176. Biz partiler için değil, partiler bizim için ! peki biz kimiz?
	177. Bu kirli savaş durmalı
	178. Bürokrasi dönüştürülmelidir
	179. Bürokrasi yerel yönetime taşınmamalı
	180. Coplu memur, copsuz memura karşı!
	181. Demokratikleşme sürecinde Özerk Yerel Yönetimler
	182. Etkili bir denetim sağlanmalı
	183. Güzel, fetih yolunda
	184. Halkın yetkileri artırılmalı
	185. İdari ve mali özerklik verilmeli
	186. Mahalli yönetimler ve seçimler
	187. Merciiyet makamında din-siyaset çekişmesi
	188. Merkezi idari denetimi tamamen kaldırılmamalı
	189. Seçim, RP ve Erdoğan
	190. Sistemin karanlık yüzü ve faili meçhuller
	191. Üniter yapı korunmalıdır
	192. Vali ve kaymakama gerek yoktur
	193. Valilere olağanüstü yetkiler veriliyor
	194. Yerel yönetimler federasyona kapı açmamalı
15. Sayı	195. DYP İst. Büy. Şeh. Bld. Bşk. Adayı Bedrettin Dalan: Seçim, siyaset değil; hizmet kavgasıdır
	196. Halksız demokrasi olur mu?
	197. Kamplaşma oyununa gelmemeli
	198. Mahalli seçimler ve Refah Partisi
	199. Ortega ve Kütlelerin İsyanı
	200. Özgürlük ve seçim
	201. Politika pazarlanan bir metaya dönüştü
	202. RP fobisi, kavgalı basını ittifaka sevketti
	203. RP İst. Büy. Şeh. Bld. Bşk. Adayı R. Tayyip Erdoğan: İstanbul, İslam kültür merkezi olacak
	204. RP İst. M. Vekili Hasan Mezarıcı: İman dairesinde çok sesliliğe inanıyorum
	205. Seçimlere doğru kızılca kıyamet
	206. Tuzla'nın faturası Heybeli'den çıkarıldı
	207. Yönetememe krizi var

Tablo 11: Yeni Zemin Rejim Temalı Yazı Konuları (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
16. Sayı	208. 27 Mart sivil bir darbe ve rövanştır
	209. Çözüm yerine tabulara sığınan sol tükeniyor
	210. Demokrasi krizi yaşanabilir
	211. Demokrasi tabulara feda mı ediliyor?
	212. Devletin dönüşmesi şart
	213. Düzen karşıtı oylar RP'ye kaydı
	214. Egemen sınıfın oyuncağı
	215. Kahraman putlaştığı zaman ölür
	216. Kentli nüfus çıkmazın farkındadır
	217. Millet iradesi Meclis kapısında sürüklendi
	218. RP aşırılıklardan kaçınmalı
	219. Seçim sonrası kriz ve siyasi tikanıklık
	220. Sistem kendisiyle yüzleşmekten kaçınıyor
	221. Siyasal çürüme toplumsal tercihi değiştirdi
	222. Sol geriledi, DYP tutundu, Refah patladı
17-18. Sayı	223. Adil düzen bir slogandır
	224. Adil düzen öze dönüşü simgeliyor
	225. Bunalım döneminde siyaset yapmak
	226. RP açık yüreklilikle tartışılmalı
	227. RP devletçilerin safına düşmemeli
	228. RP dış politikada duygusal
	229. RP kitle partisi olma yolunda
	230. RP politikası Alman çizgisinde
	231. RP yelpazeyi genişletmeli
	232. RP'nin demokrasi anlayışını tartışan demokratlar
	233. Seçkin cumhuriyetçiler, halkçı demokrasiye tahammül edebilecekler mi?
	234. Sistem paradigma üretmiyor
	235. Siyasal güçler sistemi zorluyor
	236. Türk usulü demokratikleşme

Tablo 4: Yeni Zemin Yayıncılık ve Kültürel Hayat Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	1. Geçip giden günlerimiz
	2. Kaktüs 1
	3. Kitap: İslamcılığın Doğuşu (Mümtaz'er Türköne)
2. Sayı	4. 1 K'dan önce, 1 K'dan sonra
	5. Alevilik açık yüreklilikle tartışılmalıdır
	6. Dergi: Nûbihar
	7. Kaktüs 2
	8. Kitap: Ortaçağ İslam Felsefesine Giriş (Oliver Leaman)
	9. Kitap: Önden Giden Atlılar (Osman Sarı)
	10. O birileri, Uğur Mumcu'yu'da öldürdüler
3. Sayı	11. Avrupa'da kitap satışı Türkiye'den çok fazla
	12. Bazı Mülahazalar
	13. Entelektüel sezgi ve aydınlarımız
	14. İslamcı yayıncılıkta sancılı dönem
	15. Kaktüs 3
	16. Kitap: Arap Dünyasında Köktencilik (R. Hrair Dökmeciyan)
	17. Kitap: Bir Garip Tarih (Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma)
	18. Kitap: Din Bürokrasisi, Yapısı, Konumu ve Gelişimi (Dr. Davut Dursun)
	19. Kitap: İslam ve Fanatizm (Ali Bulaç)
	20. Pozitivist tıp kepenk kapatıyor
	21. Tıp yalnızca maddi hastalıklarla ilgilenmeli
	22. Yorgun Savaşçı, TRT
4. Sayı	23. Abdülkerim Suruş'un temel düşünsel özellikleri
	24. Çocuk Yapmayın: Koç'un nüfus takıntısı
	25. İlkel Robenson onuru çarpık Don Kişot gösterişi
	26. Kaktüs 4
	27. Kitap: Basın İsbdadı (İsmet Bozdağ)
	28. Kitap: Bir kimlik serüveni: Jurnal (Cemil Meriç)
	29. Kitap: İhtilaflar Karşısında İslami Tavır (Yusuf el-Kardavi)
	30. Kitap: İslami Hareket ve Özeleştirilme Üzerine (Halis Çelebi)
	31. Kitap: Kur'an'a Göre İnsanları Tefrikaya Düşüren Faktörler (Mahmut Balcı)
5. Sayı	32. Anaokulu eğitimi almış çocuk, diğerlerinden farklıdır
	33. Anaokulu önem kazanıyor
	34. ÇÖZMECE Mantık Salıncağı
	35. Kaktüs 5
	36. Kitap: Barzani (Dr. M. Sıraç Bilgin)
	37. Kitap: İslam Dünyasında Dayanışma Hareketleri (Davut Dursun)
	38. Okul öncesi eğitim gerekli
	39. Önemli olan çocuğun eğitimi
	40. Temel eğitim kurumu olarak anaokulu

(Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
6. Sayı	41. Basın Yasta, Gülay'ın acı kaybı!
	42. Beyaz perdede Malcolm X fırtınası
	43. Çözmece Acemi Muhtar
	44. Ebu Eşrar bin meçhul kemal-i bî-kaf
	45. Kaktüs 6
	46. Kitap: Ortadoğu'dan Mektup Var (Bülent Sönmez)
	47. Küçük turuncu bir adamın hikayesi
	48. Montaigne'de ölüm fikri
	49. Senin adın heso mu?
7. Sayı	50. Cinsiyet kimliği yitirilmemeli
	51. Çekirdek aileyi aşma gereği
	52. ÇÖZMECE Turnuva sonucu
	53. Gelenek erkeklerden yana gelişti
8. Sayı	54. Alevi-Şii Muhammedi-Sünni yakınlaşması
	55. İslami giyimde moda ve tüketim
	56. Kaktüs 8
9. Sayı	57. Basın özgürlüğü ve sansür
	58. İslami sinema olur mu?
	59. Kaktüs 9
	60. Kitap: Dârulislam Dârulharb (Dr. Ahmed Özel)
	61. Türkçe eserler İslam ülkelerinde ses getirmiyor
10. Sayı	62. Basın işlevsel hale gelemedi
	63. Basında kentlilik zayıf
	64. Bizim rönesansımız
	65. Büyük bir değişim vadediyoruz
	66. Cerbeze düşünce hayatını zehir eder
	67. Çağdaş toplumun kutsal Hint inekleri: Üniversiteler
	68. Dergicilikte çokseslilik esas olmalı
	69. Eski ve yeni
	70. Fadlullah: Merciiyet konusunda İran baskı uygulayamaz
	71. Gazeteler lokalleşmiş durumda
	72. Gruplaşma öğrenciyi köreltiyor
	73. İslamcı basın kimliğini bulamadı
	74. İslami basın, Türkiye'nin dertleriyle ilgilenmeyi ihmal etti
	75. İslami basında hamle
	76. Kitap: Medine'den Uzaklarda (Assia Djebar)
	77. Merciiyet kavramının tarihi öyküsü
	78. Öğrenci kimlik bunalımında
	79. Öğrenci, sorgulama yetisi kazanamıyor
	80. Öğrenciler diyalogdan yoksunlar
	81. Sermayemiz imandır

(Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
10. Sayı	82. Türkiye'dekiler üniversite mi yüksekokul mu?
	83. Üniversiteler hep yükseklerde olmalı
	84. Üniversitelerin sadece adı var
	85. Üniversiteyi ve sorunlarını tartışmak
	86. Vitrinlik, maket üniversiteler
	87. Yeni bir insan ve toplum modeli
11. Sayı	88. Basında çirkin mücadele
	89. Kitap: Cehennem değirmeni (Rauf Orbay)
	90. Kitap: Oryantalizm ve Oryentalistler (Mustafa Sıbai)
12. Sayı	91. Cemal Kutay'ın hayal ürünü
	92. İstiklal Mahkemeleri Beyaz Perdede
	93. Kaktüs 12
	94. Kitap: Entegrizm kültürel intihat (Roger Garaudy)
	95. Kitap: Turabi Devrimi (Abdolvahap el-Efendi)
13. Sayı	96. Bastırılan Kişiliğimiz
	97. Düşüncenin Duyumsandığı Mahfillerdi Sahhaflar Çarşısı
	98. Kahraman Ve Soyтары
	99. Kaktüs 13
	100. Kitap: Bediüzzaman Mistikliğe Feda Edilmemeli (Necmettin Şahiner)
	101. Kitap: İbrahimi Dinlerin Diyaloğu (Ed. İsmail R. Faruki)
	102. Kitap: Korku ve Titreme (Soren Kierkegaard)
	103. Sanatın Metalaşması ve Baudelaire Şiiri
14. Sayı	104. Çeviri ihtiyaca binaendir
	105. Kitap: İslami Radikalizmin Ötesi (Asaf Hüseyin)
	106. Mehmet Metiner: <i>Yeni Zemin</i> 'le övünç duyuyorum
	107. Sezai Karakoç
	108. Tercüme sol'a cevap olarak gelişti
	109. Tercüme, yazarlar için zenginliktir
	110. Tercümeler, düşünce ufkumu genişletti
15. Sayı	111. Dergi: Harman
	112. Gecekondu mafyasına devlet teşviki
	113. Kaktüs 15
	114. Kitap: Ben Dindar Bir Cumhuriyetçiyim (İbrahim Ethem Deveci)
	115. Kitap: Din ve Psikoloji (Carl Gustav Jung)
	116. Özgür Willy
	117. Recep Tayyip Erdoğan

(Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
16. Sayı	118. Bir fuarın ardından
	119. En güzel gül mü, en çok gül mü?
	120. Kainat, gelenek ve insan
	121. Kaktüs 16
	122. Kitap: İslam'da siyasi, itikadi ve fıkhi mezhepler tarihi (Prof. M. Ebu Zehra)
	123. Zülfü Livaneli
17-18. Sayı	124. Allahısmarladık
	125. Anlam ufukları
	126. Bab-ı Ali'den <i>Yeni Zemin</i> geçti
	127. Dergi: Kaknüs
	128. Dergi: Yeni Dergi
	129. Hikmet Özdemir üzerine eleştiriler
	130. Kaktüs 17-18
	131. Kitap: I. Cihan Harbine Neden Girdik (Kazım Karabekir)
	132. Kitap: Marksizm ve Diğer Batı Düşünceleri (Ali Şeriatî)
	133. Kitap: Yere Düşen Bulutlar (Hurşit İlber)
	134. <i>Yeni Zemin</i> bir kilometre taşıydı
	135. <i>Yeni Zemin</i> gündem belirliyordu
	136. <i>Yeni Zemin</i> misyonunu tamamladı
	137. <i>Yeni Zemin</i> tartışma platformuydu
	138. <i>Yeni Zemin</i> 'in kapanması bir zül'dür
	139. <i>Yeni Zemin</i> 'in şeb-i arûsu
	140. Zihin ve kalp genişliği sergilendi

Tablo 5: Yeni Zemin İslam Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	1. Bediüzzaman Said Nursi Olayı
	2. Türk siyasetinde İslam
2. Sayı	3. Bediüzzaman'ın kabri Isparta'da mı?
	4. Müslümanca yaşama hakkı gasp edildi
	5. Nurculuk hareketini yoketmek istediler
	6. Panelde din eksikti
	7. Sırat-ı Müstakim'in Kur'an'daki anlamı
	8. Toplumsal formasyon ve birey
	9. Türk siyasetinde İslam (2)
	10. Türkiye'de baskı altındaki dinin özgürleşme talepleri
	11. Üstad'ın kabri Isparta'da değil
3. Sayı	12. Bediüzzaman'ın kişilik özellikleri
	13. Bilincin görevi
	14. Din vesayet altında
	15. İnsanımız ruhsal arayış içinde
	16. İslami hareket ve terör
	17. Molla İhsan Yeşilırmak'ı da şehit ettiler
	18. Ramazan ayı diriltir bizi
	19. Tebliğler: Bediüzzaman Said Nursi (Milletlerarası Sempozyum)
	20. Tefsir: Hak Dini Kuran Dili (Elmalılı Hamdi Yazır)
	21. Toplumu dönüştüren İslamcı aydınlar
	22. Yeni bir dalga geliyor
	23. Yoldaki işaretler ve bu işaretleri kıranlar
4. Sayı	24. Değişim hareketleri ve Bediüzzaman
	25. Değişim tartışmaları ve Türkiyeli Müslümanlar
	26. İslam özgür bir ortamda gelişir
	27. Resim veya bilimle tefsir Kur'an'ın amacına uymalı
	28. Salman Rüşdi şöhret olmak istedi
	29. Söyleşi: İslam barış dinidir (Ali Yüksel)
	30. Tefsirde yeni arayışlar
	31. Yabancı ve yalancı ufuklar
	32. <i>Yeni Zemin</i> iftar toplantısına seçkin bir topluluk katıldı
5. Sayı	33. Değişim ya da öze dönüş üzerine
	34. Devletten önce İslam toplumu
	35. İslam devletinin şablonları yoktur
	36. İslam kardeşliği en üstünüdür
	37. İslam mezheplerini yakınlaştırma projesinde ilk adımlar
	38. İslama karşı ortodoks cephesi
	39. İslami devlet modelleri üzerine
	40. İslami dinamiklerle motiflenmiş yapıdan yoksunuz
	41. İslami yaşayış için devlet şart
	42. Kur'anı anlamak
	43. Medine Vesikası
	44. Medine Vesikası model olamaz
	45. Sünni Şii yakınlaşması

Tablo 5: Yeni Zemin İslam Temalı Yazı Konuları (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
5. Sayı	46. Şeyh Ömer: Kanunları çiğnemedim
	47. Şura, biat ve adalet temeldir
	48. Zulüm Sergisi ilgi görüyor
	49. Zulümler unutulmamalı
6. Sayı	50. Daha ileri sistem Hilafet
	51. Demokratik gelenek ve Müslümanlar
	52. İki yobaz
	53. İlahi ve kudsi bir kongre
	54. İslam Kardeşliğinin içi doldurulmalı
	55. Kardeşlerimizle hasbihal
	56. Medine Vesikası devlete götürecek bir adım değildir.
	57. Yalnız demokrasiyle yaşanmaz
	58. Zalimlere sonuna kadar karşı koyarız
7. Sayı	59. İslam Devleti: Hukuk devleti mi, Hudud devleti mi?
	60. Şeytan ayetleri yayını ile somutlaşan solun yeni misyonu
8. Sayı	61. Boing 747'de mescit
	62. İmamdan uyarı
	63. Kur'an'ın bütünlüğü üzerine birkaç söz
	64. Medine Vesikası'na yüklenen misyon
	65. Rafine hakikatler
9. Sayı	66. Asıl tehlike Doğu değil, Batı'dır
	67. Düşündüren mesajlar
	68. İslam, sivil toplum ve iktidar
	69. İstanbul Yahudi'ye peşkeş çekildi
	70. Müslümanları değil kabuğumuzu kıralım
	71. Ortodokslarda İslam'a karşı hareketlenme
	72. Statükocu TRT ve İslamcı radyo-TV'ler
10. Sayı	73. Akıl ve vicdan üzerine
	74. Bediüzzaman'dan günümüze
	75. Ümmet gerçeğini yaşama geçirelim
11. Sayı	76. Camilerin dolup taşması bir "hareket" teşkil etmez
	77. Farklılıklar, hoşgörülle karşılanmalı
	78. Fiiller, hakikate uygun olmalıdır
	79. Hareket, Kur'an kaynaklı olmalı
	80. İdeolojiler yerlerini dinlere bırakıyor
	81. İlme dönüş faaliyeti
	82. İman hareketi
	83. İslami hareket, önceliklerini belirlemelidir
	84. Müslümanlar siyasetin neresinde?
	85. Osmanlı'nın MİT'i ve Said Nursi
	86. Öze dönüş hareketi
	87. Tağutların karanlığı ve İslam'ın nuru

Tablo 5: Yeni Zemin İslam Temalı Yazı Konuları (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
12. Sayı	88. Bediüzzaman Haftası
	89. Bediüzzaman hürriyet ve bütünlüğü hedeflenmiştir
	90. Cemal Kutay'ın delilsiz iddiaları
	91. Din ve Estetik
	92. İslam modernizmi, bir reformdur, sapmadır
	93. İslam'ı cazip kılan tasavvufi yaşantıdır
	94. Nedir bu dinin devletten çektiği?
	95. Sivil toplum kurumları olarak tarikatlar
	96. Tarikat, dünyeviliğe bir tepki olarak doğdu
	97. Tarikat, insanı Allah'a yönelten bir okuldur
	98. Tarikatlar soyut alanları seçtiler
	99. Tasavvuf hayat ve ümit kaynağıdır
	100. Tasavvuf hayatı anlamlı kılmaktır
13. Sayı	101. Bireyler Örgüt Kısıncıdır
	102. Cemaatler Özeleştiriyeye Muhtaç
	103. Cemaatleşme İnsan Fıtratının Gereğidir
	104. Değişimin Karşı Konulmaz Yükselişi
	105. Hayatın Kalbi Yok Edildi
	106. İslam Ferde Şahsiyet Kazandırır
	107. Öğreti Niçin Kendi İnsanını Üretemiyor?
	108. Resmi Tarih Sizlere Ömür
	109. Zaman Cemaat Zamanı
14. Sayı	110. Aydınlığın yolu
	111. Hac ibadeti sektörleşiyor
	112. Hac organizasyonunda rekabet kızıştı
	113. İman ve hayatın izahı
	114. İslam birliği ve Bediüzzaman
	115. Özel şirketler yenilik getirdi
	116. TÜRİSAB adaletsiz davranıyor
15. Sayı	117. Asra Damgasını Vuran Adam: Bediüzzaman
	118. Ateizmin temelleri yıkıldı
	119. Harem-i Şerif'te iftar esintileri
	120. Mücadele Dolu Bir Ömür
	121. Nihai hedef, Eski Said söylemidir
	122. Nurcu cemaatler politize oldu
	123. Nurculuk tecdit hareketidir
	124. Risale-i Nur Said Nursi'nin nefis mücadelesidir
	125. Said Nursi Kur'an'ın çağdaş yüzüne ayine oldu
	126. Üstad, ulemayı çıkmazdan kurtardı
16. Sayı	127. Akıl, kalp ve duygu bütünlüğü
	128. Asr-ı saadet-i yaşama davası
	129. Çağın İnsanına açılan nur hazinesi
	130. Evrensel İslam'ın bir aşaması
	131. Risale-i nur bu asırda Kur'an'ın nurudur
17-18. Sayı	132. Krizden hicrete
	133. Veda yazısı yerine

Tablo 5: Yeni Zemin İslam Temalı Yazı Konuları (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	1. Ankara Zirvesi yahut bir Sadabat Paktı
	2. Bosna yangını ve seyirciler
	3. Kuzey Irak Operasyonu ve doğurduğu sonuçlar
	4. Somali'ye çıkartma Sudan'a gözdağı
	5. Söyleşi: PKK ile Türkiye'nin baskısıyla savaşmadık (Sefin Dızai)
2. Sayı	6. Ahbarilerin rövanşı
	7. Avrupa Topluluğu ve dünya sistemi
	8. Azerbaycan Ruslar'a niçin verildi?
	9. Azerbaycan'ın verilmesi tarihin kara bir sayfasıdır
	10. Irak'ın çektiği ızdırap
	11. İsrail, FKÖ'nün gücünü arttırmak için bu yola başvurdu
	12. Kadınlarımız Sırp çocukları doğurmaya başladılar
	13. Kosova'da müslümanlara gözdağı veriliyor
	14. Mezar soyguncularından hesap sorulmalıdır
	15. Somali işgalinin düşündürdükleri
	16. Subayların maaşlarının ruble olarak ödendiği bir dönemdi
	17. Yurtlarından kovulan halk
	18. Zulmü işleyen devlet halktan özür dilemeli
3. Sayı	19. ABD neden hep savaşır?
	20. Avrupa'daki ırkçılık
	21. Bir Portre: Ziyad Ebuziya
	22. Bosna zulmünün izdüşümü
	23. Filistinli sürgünler yahut yükselen politik İslam
	24. Geçmişin sorunlarını bugüne taşımayalım
	25. Su savaşları kapıda mı?
4. Sayı	26. AFGANİSTAN: Anlaşma Sağlandı
	27. Almanya'da bir şeyhülislam var artık
	28. AZERBAYCAN: Azerice Türkçe olması!
	29. Bosna-Hersek'te tarih dersi
	30. FİLİSTİN: İslamî Cihad'dan Arafat'a eleştiri
	31. HİNDİSTAN: Hind müslüman liderlerden uyarı
	32. Irak Federe Kürt Devleti ve federasyon fikri
	33. İNGİLTERE: Rüşdî'yi asla savunmadım
	34. İran Kürdistan'ından bir yıldız kaydı
	35. İran: Bölgesel istikrarın güvencesi
	36. İRAN: Engel, yanlış gelenekler
	37. İran'la Siyasi Yarış: Orta Asya'ya daktilo ile model ihracı
4. Sayı	38. Müftüzade'den İmam Humeyni'ye mektup
	39. Müftüzade'den İran Ehl-i Sünnet ulemasına çağrı
	40. Müftüzade'nin muhalefeti neye karşıydı
	41. Nostaljisi Kaldı: Avrupa aileyi unuttu
	42. Sünnet Merkez Şurası kuruluş bildirisi
	43. Yeni Zemin'e İran Konsolosluğundan ziyaret

Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı. **(Devamı)**

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
5. Sayı	44. ABD-Mısır ortak yapımı bir operasyon
	45. Avrupa'daki Türkiyeli gençler
	46. Azerbaycan: Yönetimin derdi muhalefet
	47. Cezayir: FIS umut odağı
	48. Konsolosluk vize vermedi: Irkçılığı Alman devleti besliyor
	49. Mısır: CIA'nın Kahire şubesi açıldı
	50. Tacikistan: İstikrar umudu sönüyor
6. Sayı	51. Anlaşma kime yarayacak
	52. AT göç politikasında son gelişmeler
	53. Türkiye kilit rol üstlenmiştir
7. Sayı	54. ABD, Somali'de mağlup
	55. ABD: Clinton, beceriksiz çıktı
	56. ABD'nin İslam'a bakışı problemli
	57. Almanya'da tırmanan yabancı düşmanlığı
	58. AZERBAYCAN: Komünistlerden sessiz darbe
	59. CEZAYİR: Ülke iç savaşa sürükleniyor
	60. Güvenli bölgelerde güvensizlik
	61. İRAN: Rafsancani yeniden seçildi
	62. KKTC: Maraş için pazarlık kızıştı
8. Sayı	63. ABD'de İran postası yasaklandı
	64. Azerbaycan Türk modelinin iflası mı?
	65. Bağdat'tan dönen yanlış hesap
	66. Bosna'da Avrupa'nın ikinci yüzü
	67. Cezayir rejimi ABD'den yardım istedi
	68. İran'la çatışma çıkartılabilir
	69. Moskova Radyosu: Humeyni halkların kalbine girecektir.
	70. Sessiz ölüm yasallaştı
9. Sayı	71. ABD, şimdi de Sudan'a göz dikti
	72. Bosnalı'nın son umudu: Cenevre
	73. Hizbullah yeni yerleşim bölgesi arıyor
	74. KDP Kongresi Notları: Irak Kürdü federasyondan yana
	75. Tacikistan ikinci Afganistan mı oluyor?
	76. Yurtta sulh cihanda sulh gölgesinde dış politika
10. Sayı	77. Çiller: Anahtar ülke Rusya'dır
	78. Dış politikada ricat
	79. FKÖ belirsizliğe imza attı
	80. İslami harekete FKÖ ve İsrail engeli
	81. Kum ve Necef arası rekabet
	82. Parçalanan yüreğimizin coğrafyasıdır bizim
	83. Rusya'da çift başlı iktidar
	84. TC bunu hep yapıyor
	85. Türkiye dış politikada yol ayrımındadır
11. Sayı	86. ABD'ye Somali'de Vietnam hatırası
	87. Batı demokrasisi Rusya sınavında
	88. BM, bölgeye çekilmek isteniyor
	89. Bosnalı yaralılar yardım bekliyor
	90. Kuzey Irak İzlenimleri-Saddam'ın suçunu Kürtler ödüyor
	91. Yunanistan'da geriye dönüş

Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı. (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
12. Sayı	92. Afganistan'ın Tahran Büyükelçisi Hayırhah: Anayasa kalıcı değil
	93. Anadolu suyu, İsrail'i yumuşattı
	94. Avrupa'daki Türkiyelilerin sorunları
	95. Çekiç Güç derhal çekilmeli
	96. Çekiç Güç o gün için diplomatik bir zaferdi
	97. İstenmeyen Güç'ün engellenemeyen varlığı
	98. Kitap: 3. Petrol Savaşı-Körfez Savaşının Perde Arkası (Muhammed Heykel)
	99. Malezya darü'l-erkam cemaati lideri şeyh at-tamimi: Medeniyetimizi Kurmalıyız
	100. Muhammed Nezzal (Hamas Ürdün Temsilcisi): Anlaşma büyük bir kayıptır
	101. Ortadoğu'da dengeler değişiyor
	102. Saddam'lı Irak formülüne hayır
	103. Tacikistan-Afganistan sınırında kriz
	104. Tüm yabancı güçlere karşıyız
	105. Zamanın gereği yapılır
13. Sayı	106. Azerbeycan'da Kominist darbe
	107. Bosna-Hersek'te tarih dersi
	108. FKÖ-İsrail Anlaşması
	109. Rusya'da Deli Petro Hezeyanları
	110. Rusya'da isyan
	111. Solingen Faciası
	112. Somali ikinci Vietnam
	113. Son Komüniste Kızından Darbe
14. Sayı	114. ABD: İran-Gate'in perde arkası
	115. Azeriler karşı saldırıda
	116. Hedefini yitiren Afgan cihadı
	117. Nato yeniden canlanırken
	118. RUSYA: Reformistler geri çekildi
	119. Somali'de hayal kırıklığı
15. Sayı	120. Birleşmiş Milletler diye bir kandırmaca
	121. Bosna krizinin Rus zaferi-Ortodokslu Rus Kartı
	122. Cezayir'de inisiyatif FİS'in elinde
	123. Ortadoğu'da barış tıkandı
	124. TC-İsrail yakınlaşması ve İslam düşmanlığı
16. Sayı	125. Cezayir'de Zerval hükümeti ve yeni dengeler
	126. Türkiye, Bosna labirentinde
17-18. Sayı	127. FKÖ polisi Filistinlileri coplayacak
	128. Güney Kürdistan'da kardeş kavgası
	129. Kara şövalye'nin rövanşı
	130. Kardeş kavgası Yemen'i kaosa sürüklüyor
	131. Kıbrıs'ta neler oluyor?

Tablo 6: Yeni Zemin Modernizm Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	1. Amacımız yeni dönüşüm (Aydın Menderes)
	2. Değişime önce devletten başlamalı
	3. Değişimin anlamı ve önemi
	4. Değişmeden ilerlemek
	5. İslam düşüncesindeki açılımların değişen Türkiye için önemi
	6. İslami hareket ve değişim
	7. Modernist değil, müceddid
	8. Statükocular politik şiddetten yanadırlar
	9. Türkiye'de değişenler ve değişmeye karşı direnenler
	10. Yeni dünya düzeni, Ortadoğu ve Türkiye
	11. Yeniden yapılanma tarihsel zorunluluktur
	12. Yeniden yapılanma Türkiye'nin tekamülü olacaktır
	13. Yolları değiştirmek gerekiyor
2. Sayı	14. Bir bilinç uyanışı için
	15. Değişen Türkiye'de Siyaset
	16. Hayatta en hakiki mürşit ilimdir
	17. Modern toplum, gelenek ve İslam
	18. Sanatın ölümünü mü izliyoruz?
3. Sayı	19. Alternatif yaşam tarzı sunabilmek
	20. Dergicilikte yeni boyut
	21. Kitap: Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme (Doç. Dr. Bilal Eryılmaz)
	22. Küreselleşme hikaye, haydi kutuplaşmaya!
	23. Modern ve geleneksel toplumlarda siyaset
	24. Sosyolojik değişimin yaşandığı bir gerçek
	25. Yeni bir zeminde buluşmak
	26. Yeniden düşünmenin kapısını açabilmek
4. Sayı	27. Değişimin stratejisi
	28. Dergi: Değişim
	29. Modern toplumun postmodern narkozu: Televizyon
5. Sayı	30. Değişimin kıyısında
	31. Günümüzde yeni toplum modelleri ve devlet tartışmaları
	32. Herşeyi yeniden düşünmenin vaktidir
	33. Kitap: Din ve Modernizm (Ali Bulaç)
	34. Modern mekan, ilkel başkaldırı: dilenciler
6. Sayı	35. Yeni dünya düzeni
9. Sayı	36. Semboller vitrinde birleşmeli
	37. Yapısal değişim şart
10. Sayı	38. Dışa açılım ilkeli olmalı
11. Sayı	39. Batı modernizmi ve islami hareket
12. Sayı	40. Modernleşmeyle yaşanan dönüşüm
	41. Yeniliğe evet, yenikliğe hayır
13. Sayı	42. Modernleşme Ajanları Elitler
14. Sayı	43. İkibinli yıllara doğru nasıl bir Türkiye
	44. Modernleşme modelinde elitlerin rolü
15. Sayı	45. Demokrasi, modernite ve İslam

Tablo 7: Yeni Zemin Ekonomi Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	1. İslam Ekonomisinde serbest rekabet
2. Sayı	2. İslam ekonomisinde tam rekabet
4. Sayı	3. İktisadi büyüme süreklilik kazanmalı
5. Sayı	4. Batı ekonomisi tehdit altında
8. Sayı	5. "Rezzak Devlet"e hayır
	6. Amaç, devleti küçültmektir
	7. Devlet ekonomide beceriksiz mi?
	8. Devlet ekonomiden elini çekmeli
	9. Devlet parsellenip satılıyor
	10. Devleti küçültmek özgürlük sorunudur
	11. Ekonomi tehdit unsuru olmamalı
	12. KİT'ler millet düşmanlarına satılmamalı
	13. Ne özelleştirme ne de devletleştirme
	14. Önce özel sektörü, sonra KİT'leri özelleştirelim
	15. Özel teşebbüs de irtica olarak görüldü
	16. Özelleştirme devleti küçültür mü?
	17. Özelleştirme günü kurtarma politikasına dönüşmemeli
	18. Rekabet gücü arttırılmalı
	19. Serbest teşebbüs hürriyeti engellenmemeli
	20. Sermaye çoğunluğu yabancılara geçmemeli
	21. Yabancı sermayeden korkulmamalı
	22. Zengin olmanın yolu devletten geçti
9. Sayı	23. Ekonomide radikal kararlar alınmalı
	24. Lozan ukdesini atamadık
	25. Müdahaleci devlet ve özelleştirme
	26. Türkiye bölgedeki rolünden kaçıyor
	27. Türkiye çıkışı olmayan tüneldedir
11. Sayı	28. Tekelci bakış terkedilmeli
12. Sayı	29. ABD'nin Enerji Ajansını Etkileme Çanları
14. Sayı	30. Gümrük Birliği'ne doğru Türkiye ekonomisi
	31. İslam ekonomisi gündemde
	32. Siyasal cesaret yok-1
15. Sayı	33. Devalüasyonlar dönemine girildi
	34. Ekonomistler Türkiye'yi tanımıyor
	35. Müslümanlar ve ekonomik gelişme
	36. Politik kararlar ekonomiyi çökertti
	37. Siyasal cesaret yok-2
17-18. Sayı	38. Batan bankaların kefilisi Tansu Çiller
	39. Temsil sistemi ve ekonomik paylaşım yenilenmeli

Tablo 8: Yeni Zemin Kürt Sorunu Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	1. Kitap: İslam Ümmetinin Yetimleri Kürtler (Dr. Fehmi Şinnavi)
	2. Kitap: Şırnak Baskını (Osman Resulan)
	3. Kürt sorunu tartışıldı
5. Sayı	4. Ateşkes, Kürt sorununun çözümü için bir adım
	5. Kitap: Kürdistan Teali Cemiyeti (İsmail Göldaş)
	6. Kürt hareketi İslam'la barışmak zorunda
6. Sayı	7. Kürtlerin siyasette yeni yapılanması: DEP
	8. Kürtlerle çatışma halinde değiliz
	9. Türkes: Kürtler Türk'tür
9. Sayı	10. Kürt sorunu çözülmeden uluslararası bir rol üstlenilemez
11. Sayı	11. Kitap: Kürdistan'da değişim süreci (Müfi Yüksel)
	12. Kürt sorunu İslam'dan uzaklaşmanın sonucudur
	13. Kürt sorunu kilitlendi
12. Sayı	14. Çekiç Güç Kuzey Irak'ta Kürt devleti oluşumuna öncülük yapıyor
	15. Kürt sorununda şiddet-siyaset çekişmesi
	16. PKK Türk-Kürt kavgası istemiyor
13. Sayı	17. PKK ve Kürt sorunu
16. Sayı	18. Kuzey Irak'ta Kürt devletine karşıyız
	19. Kürt Sorunu ABD gündeminde
17-18. Sayı	20. Resmi paradigma Kürt sorununu çözemiyor
	21. Diyaloga önem verilmeli
	22. Etnik değil kitlesel partiler kurulmalı
	23. Gönüllü beraberlik
	24. İnsani ve ulusal haklarda birleşilmeli
	25. Ortak cephe kurulmalıdır
	26. Şerafettin Elçi: Rejime karşı olanların sözcüsü olacağız
	27. Zulüm her zaman lanetlenmiştir

Tablo 9: Yeni Zemin Laiklik Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
2. Sayı	1. Devlet dinden elini çekmeli
	2. Din-devlet ilişkilerinin 70 yıllık macerası
	3. Dine karşı bir dünya görüşü kuruldu
	4. Türkiye'de laikliği besleyecek kültür yok
	5. Türkiye'de laiklik hiç olmadı
4. Sayı	6. Bugünkü Avrupa'da din-devlet ilişkileri-1
5. Sayı	7. Din-devlet ilişkileri sempozyumu
	8. Yürüyüşün ardından laikler laikliğe sahip çıktı
6. Sayı	9. Türkiye Laik değildir
13. Sayı	10. Askeri Laiklik, Demokrasiye İmkan Vermiyor
	11. Devlet Dini Kontrol Etmek İstiyor
	12. Din Düşmanlığı Yapılıyor
	13. Laik Devlet Dine Müdahale Ediyor
	14. Laikliğin Toplumsal Tabanı Yoktur
	15. Laikliğin Türkiye'de Reel Karşılığı Yok
	16. Laiklik Çatışma Aracı Oldu
	17. Laiklik Fırtınası Yapaydır
	18. Laiklik Vicdanlara Baskı Aracı Olmamalı
	19. Müslümanlar Laiklik Kıskaçında
	20. Türkiye'de Laikliğin Sicili Bozuktur
15. Sayı	21. Ben laik cepheden korkuyorum
16. Sayı	22. Kitap: İslam ve Laisizm (M. Nakib el-Attas)

Tablo 10: Yeni Zemin Dergisi Kadın Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
7. Sayı	1. Başörtüsü tepkisel başkaldırıydı
	2. Çağdaş toplum ve müslüman kadın
	3. Çalışma hayatında kadın
	4. Gelenek içinde kaybolan kadın
	5. İslam ve kadının kişiliği
	6. İslam, kadını çalışmaktan men etmiyor
	7. Kadın seçilebilir mi?
	8. Kadının aktif hayattan uzaklaşması
	9. Kadının siyasallaşmasının anlamı
	10. Kadınlar velayet hakkına sahiptir
	11. Kitap: Modern Mahrem-Medeniyet ve Örtünme (Nilüfer Göle)
	12. Said Nursi'ye göre kadın
8. Sayı	13. Devrim sonrası toplum ve kadın
17-18. Sayı	14. Kadın müçtehid imam olabilir mi?
	15. Kadına aktif siyaset yolu açılmalı

Tablo 11: Yeni Zemin Kemalizm Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
2. Sayı	1. Mustafa Kemal'in Ruslar'a gönderdiği mesaj
10. Sayı	2. Kitap: İslamiyet Açısından Atatürk ve İnkılapları (Yılmaz Altıparmak)
	3. Kitap: Türkiye İnkılabının İçyüzü (Mevlanazâde Rıfat)
15. Sayı	4. Beceriksiz hükümet Kemalizme sığındı
16. Sayı	5. Kemalist ilkeler ve demokrasi ilişkisi
	6. Kemalizm miadını doldurdu mu?
	7. Kemalizm siyasal örgütlenme yöntemidir
	8. Kemalizm sun'i bir ideolojidir
	9. Kemalizm tıkanan sisteme kalkan yapılmamalı
	10. Kemalizme yeni kurbanlar
	11. Kemalizmin önlenemeyen düşüşü

Tablo 12: Yeni Zemin Anayasa Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
3. Sayı	1. Anayasa sivilleşecek mi?
4. Sayı	2. Toplum merkezli özgürlükçü sivil bir anayasa
	3. Anayasa, asker – sivil bürokratların değil milletin olmalı?
	4. Batı orijinli anayasalara hayır
	5. Türkiye'de anayasa devletin hukuku olarak algılanmıştır
	6. Anayasa, milletin inançlarına uygun hazırlanmalı
	7. Doğal toplum ütopya ve anayasa tartışmaları
	8. İlah devlet öngören anayasa istemiyoruz
	9. Anayasa birey ve toplum için vardır
	10. RP'nin anayasal “uzlaşma teklifleri” üzerine
17-18. Sayı	11. Kitap: Anayasa ve Demokrasi (Abdurrahman Dilipak)

EK-5: Yeni Zemin Kadın ve Erkek Yazarlara göre Yazı Sayılarının Temalara göre Dağılımı

Tablo 13: Yeni Zemin Kadın ve Erkek Yazarlara göre Yazı Sayılarının Temalara göre Dağılımı

Temalar	Dergi sayıları	İlgili Tema konusu ile yazılan yazı sayısı	Kadın Yazar	Erkek Yazar	Belirtilmemiş
Rejim	1. Sayı	9		7	2
	2. Sayı	8		8	
	3. Sayı	17		17	
	4. Sayı	8		6	2
	5. Sayı	18		15	3
	6. Sayı	21		18	3
	7. Sayı	17		13	4
	8. Sayı	12		8	4
	9. Sayı	9		9	
	10. Sayı	9	1	4	4
	11. Sayı	16		13	3
	12. Sayı	13		11	2
	13. Sayı	14		8	6
	14. Sayı	23		17	6
	15. Sayı	13		11	2
	16. Sayı	15		13	2
	17-18. Sayı	14	1	11	2
Yayınçılık ve Kültürel Hayat	1. Sayı	3		3	
	2. Sayı	7		6	1
	3. Sayı	12	1	11	
	4. Sayı	9		8	1
	5. Sayı	9	4	3	2
	6. Sayı	9		6	3
	7. Sayı	4		4	
	8. Sayı	3		3	
	9. Sayı	5		5	
	10. Sayı	26		23	3
	11. Sayı	3			3
	12. Sayı	5		5	
	13. Sayı	8		5	3
	14. Sayı	7		5	2
	15. Sayı	7		2	5
	16. Sayı	6	1	4	1
	17-18. Sayı	17		13	4

Tablo 21: *Yeni Zemin* Kadın ve Erkek Yazarlara göre Yazı Sayılarının Temalara göre Dağılımı
(Devamı)

Hata! Başvuru kaynağı ulunamadı. Temalar	Dergi sayıları	İlgili Tema konusu ile yazılan yazı sayısı	Kadın Yazar	Erkek Yazar	Belirtil- memiş
İslam	1. Sayı	2		2	
	2. Sayı	9		8	1
	3. Sayı	12		10	2
	4. Sayı	9		7	2
	5. Sayı	17	1	14	2
	6. Sayı	9		8	1
	7. Sayı	2		2	
	8. Sayı	5		3	2
	9. Sayı	7		7	
	10. Sayı	3		3	
	11. Sayı	12	1	11	
	12. Sayı	13		11	2
	13. Sayı	9		8	1
	14. Sayı	7		7	
	15. Sayı	10		9	1
	16. Sayı	5		5	
	17-18. Sayı	2		2	
Dış Politika	1. Sayı	5		3	2
	2. Sayı	13		13	
	3. Sayı	7		5	2
	4. Sayı	18		8	10
	5. Sayı	7		2	5
	6. Sayı	3		3	
	7. Sayı	9		4	5
	8. Sayı	8		7	1
	9. Sayı	6		6	
	10. Sayı	9		6	3
	11. Sayı	6		4	2
	12. Sayı	14	1	13	
	13. Sayı	8		1	7
	14. Sayı	6		2	4
	15. Sayı	5		5	
	16. Sayı	2		1	1
	17-18. Sayı	5		5	

Tablo 21: *Yeni Zemin* Kadın ve Erkek Yazarlara göre Yazı Sayılarının Temalara göre Dağılımı
(Devamı)

Tema lar	Dergi sayıları	İlgili Tema konusu ile yazılan yazı sayısı	Kadın Yazar	Erkek Yazar	Belirtil-memiş
Modernizm Tartışmaları	1. Sayı	13		11	2
	2. Sayı	5		5	
	3. Sayı	8		7	1
	4. Sayı	3		3	
	5. Sayı	5		4	1
	6. Sayı	1		1	
	9. Sayı	2		2	
	10. Sayı	1		1	
	11. Sayı	1			1
	12. Sayı	2		2	
	13. Sayı	1		1	
	14. Sayı	2		1	1
	15. Sayı	1		1	
Ekonomi	1. Sayı	1		1	
	2. Sayı	1		1	
	4. Sayı	1		1	
	5. Sayı	1		1	
	8. Sayı	18		18	
	9. Sayı	5		5	
	11. Sayı	1		1	
	12. Sayı	1		1	
	14. Sayı	3		2	1
	15. Sayı	5		5	
	17-18. Sayı	2		1	1
Kürt Sorunu	1. Sayı	3		2	1
	5. Sayı	3		1	2
	6. Sayı	3		2	1
	9. Sayı	1		1	
	11. Sayı	3		2	1
	12. Sayı	3		3	
	13. Sayı	1			1
	16. Sayı	2			2
	17-18. Sayı	8		7	1

Tablo 21: *Yeni Zemin* Kadın ve Erkek Yazarlara göre Yazı Sayılarının Temalara göre Dağılımı
(Devamı)

Temalar	Dergi sayıları	İlgili Tema konusu ile yazılan yazı sayısı	Kadın Yazar	Erkek Yazar	Belirtilmemiş
Laiklik	2. Sayı	5		5	
	4. Sayı	1		1	
	5. Sayı	2		1	1
	6. Sayı	1			1
	13. Sayı	11		10	1
	15. Sayı	1		1	
	16. Sayı	1			1
Kadın	7. Sayı	12	2	9	1
	8. Sayı	1		1	
	17-18. Sayı	2	1	1	
Kemalizm	2. Sayı	1			1
	10. Sayı	2			2
	15. Sayı	1			1
	16. Sayı	7		6	1
Anayasa	3. Sayı	1			1
	4. Sayı	9		9	
	17-18. Sayı	1			1
Genel Toplam		810	14	638	158

EK-6: Yeni Zemin Erkek Yazarların Yazı Sayıları

Tablo 14: Yeni Zemin Erkek Yazarların Yazı Sayıları

Erkek Yazarlar	Yazı Sayısı
1. Mehmet Metiner	35
2. Davut Dursun	23
3. Ali Bulaç	21
4. Altan Tan	20
5. Yalçın Akdoğan	20
6. Osman Tunç	19
7. Ümit Aktaş	17
8. Atasoy Müftüoğlu	16
9. Osman Resulan	13
10. Ergün Yıldırım	13
11. M. Said Avcı	13
12. Mehmet Akyl	13
13. Serdar Özmen	12
14. İhsan Işık	12
15. Yakup Akdağ	12
16. Abdurrahman Dilipak	12
17. Abdülkerim Küçük	11
18. Rasim Özdenören	11
19. Safa Mürsel	8
20. Kenan Çamurcu	8
21. Bahri Zengin	7
22. Hüseyin Irmak	7
23. Üzeyir İlba	7
24. Kadir Canatan	7
25. Yasin Doğan	6
26. Bahadır Saraçgil	6
27. Mehmet Altan	6
28. Aydın Seçil	6
29. İhsan Süreyya Sırma	5
30. Hasan Mezarıcı	5
31. Hüseyin Hatemi	4
32. Mahir Kaynak	4
33. Tahsin Sınay	4
34. Tarık Behlül	4
35. Musa Kazım Yılmaz	4
36. Hikmet Özdemir	4
37. Levent Arat	4

Tablo 14: Yeni Zemin *Erkek Yazarların Yazı Sayıları (Devamı)*

Erkek Yazarlar	Yazı Sayısı
38. Seyyid Battal	3
39. Metin Aydın	3
40. Abdurrahman Arslan	3
41. Burhan Bozgeyik	3
42. Nazif Gürdoğan	3
43. Cüneyd Can	3
44. Süleyman Çevik	3
45. Erol Özbek	3
46. Mahmut Yarlug	3
47. Hüseyin Besli	3
48. Muhsin Yazıcıoğlu (BBP Gen. Bşk.)	3
49. Ahmet Ertürk	3
50. Sabah Kara	3
51. Hüseyin Öcal	3
52. Soli Özel	3
53. Ahmet Taşgetiren	3
54. Cihan Aktaş	2
55. Hüsnü Aktaş	2
56. Beşir Hamitoğulları	2
57. İzzet Er	2
58. Mustafa Kamalak	2
59. İzzettin Yıldırım (Zehra Eğt. Kül. Vkf. Bşk.)	2
60. Nevzat Yalçıntaş	2
61. Abdülmelik Fırat	2
62. Said Avcı	2
63. Abdüllatif Şener (RP Grup Başkanvekili)	2
64. Bülent Sönmez	2
65. Aydın Menderes (BDP Gen. Bşk.)	2
66. Mustafa Özel	2
67. A. Faruk Yanardağ	2
68. Nesim Savcı	2
69. Gıyaseddin Ekici	2
70. Remzi Kartal	2
71. Hakan Saydam	2
72. Sadık Albayrak	2
73. Ali Değirmenci	2
74. Sefin Dizayi (KDP Ankara Temsilcisi)	2
75. Abdülkadir Badıllı	2
76. Ahmet Müftüzade	2

Tablo 14: Yeni Zemin *Erkek Yazarların Yazı Sayıları (Devamı)*

Erkek Yazarlar	Yazı Sayısı
77. Hasan Aksay	2
78. Ali Yaşar Sarıbay	2
79. Kasım Şulul	2
80. Akif Bayramoğlu (RP İstanbul İl Yön. Kur. Ü.)	2
81. Mehmet Kutlular (Yeni Asya Gazetesi Sah.)	2
82. Yaşar Kaya (Dep Genel Başkanı)	1
83. Hatip Dicle (DEP)	1
84. Oğuzhan Asiltürk	1
85. Hüseyin K. Ece (Amsterdam Doğu Kitabevi)	1
86. Taha Akyol	1
87. Aydın Seçil-Yalçın Akdoğan	1
88. Nazif Şahinoğlu	1
89. Ebuzer Çiçek (Tokat)	1
90. Halil Ürün (Konya Büy. Şeh. Bel. Bşk.)	1
91. Hüsnü Bayram (Nur Talebesi)	1
92. Soner Aksoy	1
93. İ. Erol Kozak	1
94. Vecdi Akyüz	1
95. İbrahim Ethem Deveci	1
96. Müfit Yüksel	1
97. İbrahim Halil Çelik (Milletvekili)	1
98. Halil Küçük	1
99. İbrahim Sadri	1
100. Osman Şervan	1
101. İdris Güllüce (Tuzla Belediye Başkanı)	1
102. Ali Mermer	1
103. El-Wasat'tan çev: Osman Resulan	1
104. Server Çetin (İzmir-Mazlum-Der Kurucu Üye)	1
105. İhsan Sezal	1
106. Şehabeddin Nevgölsever	1
107. Ahmet Taha	1
108. Turhan Tayan (DYP Grup Başkanvekili)	1
109. İlber Ortaylı	1
110. Abdülaziz Bayındır	1
111. İsmail Şentürk	1
112. Mustafa Sungur	1
113. İsmail Yurttaş	1
114. Müştehir Karakaya	1
115. İsmet Bozdağ	1

Tablo 14: Yeni Zemin *Erkek Yazarların* Yazı Sayıları **(Devamı)**

Erkek Yazarlar	Yazı Sayısı
116. Necmettin Erişen	1
117. Emin Ertürk	1
118. Nihat Kaya	1
119. İzzettin Doğan	1
120. Orhan Öztürk (Erzincan Vali Yar.)	1
121. Ercüment Özkan	1
122. R. Tayyip Erdoğan (RP İstanbul İl Başkanı)	1
123. Ahmed Adiloviç	1
124. Cevat Özkaya (Pınar Yayınları)	1
125. Kadir Erol (İstanbul)	1
126. Said Özadalı (Hac Organizatörü)	1
127. Ayetullah Muhammed İbrahim Cennati	1
128. Ali Şeriatî	1
129. Kazım Güleçyüz	1
130. Seyyid Battal Uğurlu (Edebiyat Fak. Öğrencisi)	1
131. Erol Yazar (Müsiad Başkanı)	1
132. Süleyman Karagülle	1
133. Kenan Sakin	1
134. Şerafettin Elçi	1
135. Zeynel Abidin Mayda (Gaziantep)	1
136. A. Halim Sağlam (İstanbul Üni. Öğrencisi)	1
137. Eyüp Aşık (ANAP Grup Başkanvekili)	1
138. ALWAST'tan Çev. Osman Resulan	1
139. M. Emin Batur	1
140. Vehbi Yavuz	1
141. M. Emin Gaydımemli	1
142. Ahmet Cemil Tunç (Milletvekili)	1
143. Akif Kartal	1
144. Yılmaz Çamlıbel (Kürt Hak ve Özgürlükler Vakfı Gnl Skr.)	1
145. M. Selami Çekmegil	1
146. Muzaffer Doğan (Bahçelievler Belediye Başkanı)	1
147. M. Şinasi Arifoğlu	1
148. Müstecap Ete (Hukuk Fak. Öğrencisi)	1
149. Fatih Erdoğan (Kahramanmaraş)	1
150. Gıyaseddin Emre (Muş Eski Milletvekili)	1
151. Mahmut Alınak (DEP Şırnak Milletvekili)	1
152. Necmettin Erbakan	1
153. Mahmut Karaduman	1

Tablo 14: Yeni Zemin *Erkek Yazarların Yazı Sayıları (Devamı)*

Erkek Yazarlar	Yazı Sayısı
154. Azzam Sultan Et-Temimi (Liberty Teşkilatı Genel Bşk.)	1
155. Ferid Uslu	1
156. Newsweek'ten çeviren Yalçın Akdoğan	1
157. Mazlum-Der Raporu	1
158. Nuri Gedik	1
159. Ali Coşkun	1
160. Oltan Sungurlu	1
161. Ferman Karaçam	1
162. Ali Karlitepe	1
163. Mehmet Asutay (İngiltere-President of Islamic Society)	1
164. Ali Kemal Temizer (Beyan Yayınları)	1
165. Mehmet Emin	1
166. Ali Kuzudişli	1
167. Yılmaz Korkmaz (Sivrihisar)	1
168. Hamza Türkmen	1
169. Yunus Vehbi Yavuz	1
170. Sâdık Yalsızuçanlar	1
171. Zakir Barutçu (Selam Gazetesi Gen. Yay. Yön.)	1
172. Ahmet Ağırakça	1
173. Feyzullah Kıyıklık (Bağcılar Belediye Başkanı)	1
174. Sami Şener	1
175. Mehmet Sadık Karasu (Hac Organizatörü)	1
176. Selçuk Yalçındağ	1
177. Mete Tunçay	1
178. Serdar Pirtini	1
179. Furkan Aydın	1
180. Hayrettin Karaman	1
181. Metin Aydın-Said Avcı	1
182. Hekimoğlu İsmail	1
183. Moral FM	1
184. Ahmet Büyükyılmaz (İktisatçı)	1
185. Muhammed Bakırî (İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçisi)	1
186. Ş. Yavuz Kır	1
187. Muhammed Cevad Sahibi	1
188. Şehabettin Yalçın	1
189. Muhammed Mıhıkan (Siverek)	1
190. Şevket Kazan	1
191. Muhammed Taha	1
192. Abdullah Yıldız (Umrân Der. Yazı İş. Md.)	1

Tablo 14: Yeni Zemin *Erkek Yazarların Yazı Sayıları (Devamı)*

Erkek Yazarlar	Yazı Sayısı
193. Gaffar Taşkın	1
194. Toktamış Ateş	1
195. Musa Kazım	1
196. Uluç Gürkan (CHP Grup Başkanvekili)	1
197. Ali Fuat Gölbaşı	1
198. Arif Calban (Kağıthane Belediye Başkanı)	1
199. Mustafa Ahmedoğlu (Ankara)	1
200. Vedat Balta	1
201. Mustafa Aykaç	1
202. Yahya Baş (Güngören Belediye Başkanı)	1
203. Mustafa İslamoğlu	1
204. Aydın Menderes	1
205. Gıyaseddin Bingöl (İlim ve Yar. Vkf. Bşk.)	1
206. Yaşar Kaplan	1
207. Mustafa Kara	1
208. Yavuz Bahadıroğlu (Gazeteci Yazar)	1
209. Mustafa Karahasanoğlu (Vakit Gazetesi Sahibi)	1
210. Bahaettin Sağlam	1
211. Aytunç Altındal	1
212. Yusuf Kahraman	1
213. Mehmet Memiş (Medyum Memiş)	1
214. Zekeriya Yıldız	1
215. Ali Erzurumlu	1
216. Mehmet Nuri Güler	1
217. Lütfü Esengül	1
Erkek Yazarların Yazdığı Yazı Sayısı Toplamı	639

EK-7: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları

Tablo 15: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları

Yazar Adı	Yazı Konusu
A. Faruk Yanardağ	Radikalizmin sınırları
	Siyasal güçler sistemi zorluyor
A. Halim Sağlam (İstanbul Üni. Öğrencisi)	Gruplaşma öğrenciyi köreltiyor
Abdullah Yıldız (Umran Der. Yazı İş. Md.)	Tercüme, yazarlar için zenginliktir
Abdurrahman Arslan	Çekirdek aileyi aşma gereği
	Tercüme sol'a cevap olarak gelişti
	Yeni Zemin tartışma platformuydu
Abdurrahman Dilipak	Biz partiler için değil, partiler bizim için ! peki biz kimiz?
	BM, bölgeye çekilmek isteniyor
	Gelenek erkeklerden yana gelişti
	İlah devlet öngören anayasa istemiyoruz
	Kemalizmin önlenemeyen düşüşü
	Seçimlere doğru kızılca kıyamet
	Sol geriledi, DYP tutundu, Refah patladı
	Terörle Nereye Kadar?
	Türkiye nereye sürükleniyor
	Türkiye'de laiklik hiç olmadı
	Veda yazısı yerine
	Yeni terör yasası
Abdülaziz Bayındır	Kadının aktif hayattan uzaklaşması
Abdülkadir Badıllı	Ateizmin temelleri yıkıldı
	Kutay, Üstad'la M. Kemal'i barıştırmaya çalışıyor
Abdülkerim Küçük	Bosna'da Avrupa'nın ikinci yüzü
	Bosnalı'nın son umudu: Cenevre
	FKÖ belirsizliğe imza attı
	Güvenli bölgelerde güvensizlik
	Kardeş kavgası Yemen'i kaosa sürüklüyor
	Mazlum-Der Başkanı İhsan Arslan: Lice bir provaydı
	Nato yeniden canlanırken
	Ortadoğu'da barış tıkandı
	Somali'ye çıkartma Sudan'a gözdağı
	Türkiye, Bosna labirentinde
	Yurtlarından kovulan halk
Abdüllatif Şener (RP Grup Başkanvekili)	İdari ve mali özerklik verilmeli
	Tüm yabancı güçlere karşıyız

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Abdûlmelik Fırat	Etnik değil kitlesel partiler kurulmalı
	Laiklik Fırtınası Yapaydır
Afife Çort/Elif Yuva Müdiresi	Önemli olan çocuğun eğitimi
Ahmed Adiloviç	Kadınlarımız Sırp çocukları doğurmaya başladılar
Ahmet Ağırakça	Zulüm her zaman lanetlenmiştir
Ahmet Büyükyılmaz (İktisatçı)	Amaç, devleti küçültmektir
Ahmet Cemil Tunç (Milletvekili)	RP'yi engellemek istiyorlar
Ahmet Ertürk	İslami hareket, önceliklerini belirlemelidir
	Özelleştirme devleti küçültür mü?
	RP'nin demokrasi anlayışını tartışan demokratlar
Ahmet Müftüzade	Müftüzade'den İmam Humeyni'ye mektup
	Müftüzade'den İran Ehl-i Sünnet ulemasına çağrı
Ahmet Taha	RP dışı açılma talebiyle yüz yüze
Ahmet Taşgetiren	Çözüm yerine tabulara sığınan sol tükeniyor
	Tarikat, insanı Allah'a yönelten bir okuldur
	Tekelci bakış terkedilmeli
Akif Bayramoğlu (RP İstanbul İl Yön. Kur. Ü.)	Aydınlarımız ve Refah Partisi
	Dışa açılım ilkeli olmalı
Akif Kartal	İstiklal Mahkemeleri Beyaz Perdede
Ali Bulaç	Akıl ve vicdan üzerine
	Akıntıya uygun büyük bir nehre akmak
	Değişimin anlamı ve önemi
	Demokrasi içinde politikaya katılmak
	Devlet içtihadı merkezileştirmek istiyor
	İslam özgür bir ortamda gelişir
	İslam, sivil toplum ve iktidar
	İttihatçı aydınının intiharı
	Kitap: Arap Dünyasında Köktencilik (R. Hrair Dökmeciyan)
	Kitap: Bir Garip Tarih (Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma)
	Kitap: Din Bürokrasisi, Yapısı, Konumu ve Gelişimi (Dr. Davut Dursun)
	Kitap: İslam ve Fanatizm (Ali Bulaç)
	Kitap: Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme (Doç. Dr. Bilal Eryılmaz)
	Özgürlük üzerine
	Polemiklerden kaçınarak tartışmak
	RP aşırılıklardan kaçınmalı

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Ali Bulaç	Savunma ordusu mu, rejim ordusu mu?
	Sünni Şii yakınlaşması
	Tebliğler: Bediüzzaman Said Nursi (Milletlerarası Sempozyum)
	Tefsir: Hak Dini Kuran Dili (Elmalılı Hamdi Yazır)
	<i>Yeni Zemin</i> bir kilometre taşıydı
Ali Coşkun	Devalüasyonlar dönemine girildi
Ali Değirmenci	İlkel Robenson onuru çarpık Don Kişot gösterişi
	Modern mekan, ilkel başkaldırı: dilenciler
Ali Erzurumlu	Salman Rüşdi şöhret olmak istedi
Ali Fuat Gölbaşı	Seçim, RP ve Erdoğan
Ali Karlıtepe	ABD, Somali'de mağlup
Ali Kemal Temizer (Beyan Yayınları)	Yeni bir dalga geliyor
Ali Kuzudişli	Medine Vesikası'na yüklenen misyon
Ali Mermer	Risale-i Nur Said Nursi'nin nefis mücadelesidir
Ali Şeriatî	Alevi-Şii Muhammedi-Sünni yakınlaşması
Ali Yaşar Sarıbay	Resmi ideolojiyi koruma rolü, demokrasiyle bağdaşmaz
	Türkiye'de anayasa devletin hukuku olarak algılanmıştır
Altan Tan	Avrupa'daki Türkiyelilerin sorunları
	Başkanlık sistemine geçilmeli
	Çağdaş toplum ve müslüman kadın
	Değişim tartışmaları ve Türkiyeli Müslümanlar
	Değişimin Karşı Konulmaz Yükselişi
	Demokrasi, modernite ve İslam
	Düzen karşıtı oylar RP'ye kayd
	Günümüzde yeni toplum modelleri ve devlet tartışmaları
	Harekette, devlet hayat sürtüşmesi
	İnsani ve ulusal haklarda birleşmeli
	Kardeşlerimizle hasbihal
	Kemalizm tıkanan sisteme kalkan yapılmamalı
	Meşru hak mücadelesine destek veririm
	Modern toplum, gelenek ve İslam
	Modern ve geleneksel toplumlarda siyaset
	Temsil sistemi ve ekonomik paylaşım yenilenmeli
	Türkiye dışpolitikada yol ayrımındadır
	Türkiye yol ayrımında
	Yeni dünya düzeni, Ortadoğu ve Türkiye
	Zengin olmanın yolu devletten geçti
ALWAST'tan Çev. Osman Resulan	Merciiyet makamında din-siyaset çekişmesi
Arif Calban (Kağıthane Bel. Başkanı)	Adaletli ve insanca bir yönetim sağladık

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Atasoy Müftüoğlu	Anlam ufukları
	Aydınlığın yolu
	Bilincin görevi
	Bir bilinç uyanışı için
	Devrim bir düş değildir-1
	Devrim bir düş değildir-2
	Gerçekliğimizle yüzleşmekten korkmamalıyız
	Halkın demokrasiye güveni yok
	Hayatın Kalbi Yok Edildi
	Medine Vesikası model olamaz
	Statükocular politik şiddetten yanadırlar
	Tarikatlar soyut alanları seçtiler
	Temeller üzerinde yoğunlaşmak
	Türkiye çıkışı olmayan tüneldedir
	Yabancı ve yalancı ufuklar
	Yolları değiştirmek gerekiyor
Aydın Menderes (BDP Gen. Bşk.)	Yeniden yapılanma tarihsel zorunluluktur
	Bağımlı parti kurmam
	Rekabet gücü artırılmalı
Aydın Seçil	Büyük Değişim Partisi kuruldu
	Din-devlet ilişkileri sempozyumu
	Kitap: İslam Ümmetinin Yetimleri Kürtler (Dr. Fehmi Şinnavi)
	Kitap: İslamcılığın Doğuşu (Mümtaz'er Türköne)
	Kitap: Şırnak Baskını (Osman Resulan)
	RP vizyonunu yenileme çabasında
Aydın Seçil-Yalçın Akdoğan	Bediüzzaman'ın kabri Isparta'da mı?
Ayetullah Muhammed İbrahim Cennati	Kadın müçtehid imam olabilir mi?
Aytunç Altındal	İran'la çatışma çıkartılabilir
Azzam Sultan Et-Temimi (Liberty Teşkilatı Genel Başkanı)	İsrail, FKÖ'nün gücünü arttırmak için bu yola başvurdu
Bahadır Saraçgil	Anadolu suyu, İsrail'i yumuşattı
	Azi Nesin'den halka veryansın
	Cem Boyner'den siyasi atak
	Çözumsuzlüğün Çözümü: Yaşasın Cimbom
	İslami giyimde moda ve tüketim
	RP İst. Milletvekili Hasan Mezarıcı: İman dairesinde çok sesliliğe inanıyorum
Bahaettin Sağlam	Nurcu cemaatler politize oldu
Bahise Ayar/Hilal Anaokulu Müdiresi	Okul öncesi eğitim gerekli

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Bahri Zengin	Daha köklü adımlar atılmalı
	Egemenlik kimin?
	Halkın yetkileri artırılmalı
	Kamplaşma oyununa gelmemeli
	Kentli nüfus çıkmazın farkındadır
	Rejimi halka rağmen korumaya çalışmak monark geleneğidir
	RP'deki değişim biçimseldir
Beşir Hamitoğulları	Adil düzen bir slogandır
	Ekonomistler Türkiye'yi tanımıyor
Burhan Bozgeyik	Cemal Kutay'ın hayal ürünü
	Risale-i nur bu asırda Kur'an'ın nurudur
	Zaman Cemaat Zamanı
Bülent Sönmez	Kur'anı anlamak
	Kur'an'ın bütünlüğü üzerine birkaç söz
Cevat Özkaya (Pınar Yayınları)	Sosyolojik değişimin yaşandığı bir gerçek
Cihan Aktaş	Devrim sonrası toplum ve kadın
	Sanatın ölümünü mü izliyoruz?
Cüneyd Can	Dergi: Nûbihar
	Kitap: Ortaçağ İslam Felsefesine Giriş (Oliver Leaman)
	Kitap: Önden Giden Atlılar (Osman Sarı)
Davut Dursun	Başörtüsü tepkisel başkaldırıydı
	Bunalım döneminde siyaset yapmak
	Değişen Türkiye 'de ordu, sistemin neresinde?
	Demokrasi ve siyaset yapmanın önceliği
	Devleti küçültmek özgürlük sorunudur
	Din-devlet ilişkilerinin 70 yıllık macerası
	İdeolojiler yerlerini dinlere bırakıyor
	İslami devlet modelleri üzerine
	Kadının siyasallaşmasının anlamı
	Kemalist ilkeler ve demokrasi ilişkisi
	Kitap: Dârulislam Dârulharb (Dr. Ahmed Özel)
	Kitap: Modern Mahrem-Medeniyet ve Örtünme (Nilüfer Göle)
	Laikliğin Toplumsal Tabanı Yoktur
	Laiklik Vicdanlara Baskı Aracı Olmamalı
	Mahalli seçimler ve Refah Partisi
	Mahalli yönetimler ve seçimler
	Müslümanlar siyasetin neresinde?

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Davut Dursun	Politikacılar, tabusuz resmi ideolojisiz ve korkusuz düşünmeli
	Sivil toplum kurumları olarak tarikatlar
	Türkçe eserler İslam ülkelerinde ses getirmiyor
	Türkiye'de değişenler ve değişmeye karşı direnenler
	Üniversiteyi ve sorunlarını tartışmak
	Yurtta sulh cihanda sulh gölgesinde dış politika
Ebuzer Çiçek (Tokat)	RP'yi yıpratma çabası
El-Wasat'tan çev: Osman Resulan	Kum ve Necef arası rekabet
Emin Ertürk	Ekonomide radikal kararlar alınmalı
Emine Şenlikoğlu	Kadın seçilebilir mi?
Ercüment Özkan	Hareket, Kur'an kaynaklı olmalı
Ergün Yıldırım	Bosna krizinin Rus zaferi-Ortodokslu Rus Kartı
	Cinsiyet kimliği yitirilmemeli
	Değişim, iktidar ve kutuplaşma
	Dinazorlaşmanın dayanılmaz ağırlığı
	Hayatta en hakiki mürşit ilimdir
	Hikmet Özdemir üzerine eleştiriler
	İnsanımız ruhsal arayış içinde
	Kemalizm siyasal örgütlenme yöntemidir
	Modernleşmeyle yaşanan dönüşüm
	Öze dönüş hareketi
	Özel teşebbüs de irtica olarak görüldü
	Şura, biat ve adalet temeldir
	Türkiye siyasal geleneğinde demokrasi
Erol Özbek	Çözmece Acemi Muhtar
	ÇÖZMECE Mantık Salınacağı
	ÇÖZMECE Turnuva sonucu
Erol Yazar (Müsiad Başkanı)	Politika pazarlanan bir metaya dönüştü
Eyüp Aşık (ANAP Grup Başkanvekili)	Çekiç Güç o gün için diplomatik bir zaferdi
Fatih Erdoğan (Kahramanmaraş)	Değişimin stratejisi
Ferid Uslu	Değişim hareketleri ve Bediüzzaman
Ferman Karaçam	Tasavvuf hayatı anlamlı kılmaktır
Feyzullah Kıyıklık (Bağcılar Belediye Başkanı)	Halkla birlikte şeffaf yönetim
Furkan Aydın	Değişim ya da öze dönüş üzerine
Gaffar Taşkın	RP devletçilerin safına düşmemeli
Gıyaseddin Bingöl (İlim ve Yar. Vkf. Bşk.)	Mezar soyguncularından hesap sorulmalıdır
Gıyaseddin Ekici	Dergi: Kaknüs
	Dergi: Yeni Dergi

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Gıyaseddin Emre (Muş Eski Milletvekili)	İslam kardeşliği en üstünüdür
Gülden Aslan/Anaokulu Öğretmeni	Temel eğitim kurumu olarak anaokulu
Hakan Saydam	ABD'nin İslam'a bakışı problemli
	malezya darü'l-erkam cemaati lideri şeyh at-tamimi: Medeniyetimizi Kurmalıyız
Halil Küçük	Zulmü işleyen devlet halktan özür dilemeli
Halil Ürün (Konya Büy. Şeh. Bel. Bşk.)	Merkezi idari denetimi tamamen kaldırılmamalı
Hamza Türkmen	Sığınmacı gelenek aşılmalıdır
Hasan Aksay	İslami basında hamle
	RP birleşmede öncü olmalı
Hasan Mezarıcı	27 Mart sivil bir darbe ve rövanştır
	Azerbaycan'ın verilmesi tarihin kara bir sayfasıdır
	RP değişmeden açılmalı
	Semboller vitrinde birleşmeli
	<i>Yeni Zemin</i> gündem belirliyordu
Hatip Dicle (DEP)	Vali ve kaymakama gerek yoktur
Hayrettin Karaman	Resim veya bilimle tefsir Kur'an'ın amacına uymalı
Hekimoğlu İsmail	Laik Devlet Dine Müdahale Ediyor
Hikmet Özdemir	Değişimin kıyısında
	İyimser değilim
	Önce Merkezi İktidar Güçlendirilmeli
	Silahlı kuvvetler – sivil otorite ilişkisi
Hülya Akın	Zulüm Sergisi ilgi görüyor
Hülya Aktaş	Çalışma hayatında kadın
	En güzel gül mü, en çok gül mü?
	Kadına aktif siyaset yolu açılmalı
	Yorgun Savaşçı, TRT
Hüseyin Besli	1 K'dan önce, 1 K'dan sonra
	Bireyler Örgüt Kısacındadır
	Örgütlü sivil toplum
Hüseyin Hatemi	Demokrasi bilmecesi
	Din vesayet altında
	Pozitif Hukuk Tabî Hukuk'a uygun olmalı
	Üniversitelerin sadece adı var
Hüseyin Irmak	Alevilik açık yüreklilikle tartışılmalıdır
	Refah, Alevilere Dostluk Elini Uzatabilir mi?
	SHP bitti
	Solda birliğin kıymet-i harbiyesi yoktur
	Sol'da birlik nidaları ya da sağırklar diyalogu
	<i>Yeni Zemin</i> 'in kapanması bir zül'dür
	Yönetememe krizi var

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Hüseyin K. Ece (Amsterdam Doğu Kitabevi)	Avrupa'da kitap satışı Türkiye'den çok fazla
Hüseyin Öcal	Azerbaycan Türk modelinin iflası mı?
	Kitap: İslam'da siyasi, itikadi ve fıkhi mezhepler tarihi (Prof. M. Ebu Zehra)
	TC-İsrail yakınlaşması ve İslam düşmanlığı
Hüsnü Aktaş	Daha ileri sistem Hilafet
	Fiiller, hakikate uygun olmalıdır
Hüsnü Bayram (Nur Talebesi)	TV'de propaganda yapıtlar
İ. Erol Kozak	Devlet ekonomide beceriksiz mi?
İbrahim Ethem Deveci	Akıl, kalp ve duygu bütünlüğü
İbrahim Halil Çelik (Milletvekili)	Rejimin bütün hileleri iflas etmiştir
İbrahim Sadri	Geçip giden günlerimiz
İdris Güllüce (Tuzla Belediye Başkanı)	Rüşvetin kökünü kazıdık
İhsan Işık	Bir Portre: Ziyad Ebuziya
	Bosna yangını ve seyirciler
	Bosna-Hersek'te tarih dersi
	İki yobaz
	Modernist değil, müceddid
	Nesim Benbanaste
	Portre: Turgut Özal
	Recep Tayyip Erdoğan
	RP yelpazeyi genişletmeli
	Said Nursi'ye göre kadın
	Sezai Karakoç
	Süleyman Demirel
İhsan Sezal	Demokrasi ve olabirlikleri
İhsan Süreyya Sırma	Adil düzen öze dönüşü simgeliyor
	Batı orijinli anayasalara hayır
	Sahibinin sesi
	Somali işgalinin düşündürdükleri
	Yeni dünya düzeni ve Fundamantalizm
İlber Ortaylı	Yerel yönetimler federasyona kapı açmamalı
İsmail Şentürk	Asr-ı saadet-i yaşama davası
İsmail Yurttaş	DEP Kapanırsa PKK Güçlenir
İsmet Bozdağ	Subayların maaşlarının ruble olarak ödendiği bir dönemdi
İzzet Er	Asker düşünce kabul ettirme aracı olamaz
	Bugünkü Avrupa'da din-devlet ilişkileri-1
İzzettin Doğan	Asıl tehlike Doğu değil, Batı'dır

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
İzzettin Yıldırım (Zehra Eğt. Kül. Vkf. Bşk.)	Üstad, ulemayı çıkmazdan kurtardı
	Üstad'ın kabri Isparta'da değil
Kadir Canatan	AT göç politikasında son gelişmeler
	Avrupa'daki ırkçılık
	Avrupa'daki Türkiyeli gençler
	Kitap: Entegrizm kültürel intihat (Roger Garaudy)
	Modernleşme Ajanları Elitler
	Modernleşme modelinde elitlerin rolü
	Sessiz ölüm yasallaştı
Kadir Erol (İstanbul)	Devlet resmi ideoloji ve demokrasi
Kasım Şulul	Müsbet milliyetçilik
	Nihai hedef, Eski Said söylemidir
Kazım Güleçyüz	Cemaatler Özeleştiriyeye Muhtaç
Kenan Çamurcu	Ahbarilerin rövanşı
	Bizim rönesansımız
	Geçmişin sorunlarını bugüne taşımayalım
	İslam Devleti: Hukuk devleti mi, Hudud devleti mi?
	İslam düşüncesindeki açılımların değişen Türkiye için önemi
	Müftüzade'nin muhalefeti neye karşıydı
	Önce usul tartışılmalı
	Yeni Zemin'in şeb-i arûsu
Kenan Sakin	KİT'ler millet düşmanlarına satılmamalı
Levent Arat	500 günlük masalın sonu geldi
	ABD'nin Enerji Ajansını Etkileme Çanları
	Batı ekonomisi tehdit altında
	Tacikistan-Afganistan sınırında kriz
Lütfü Esengül	Türkiye'de Laikliğin Sicili Bozuktur
M. Emin Batur	Kosova'da müslümanlara gözdağı veriliyor
M. Emin Gaydımimli	Hizbullah yeni yerleşim bölgesi arıyor
M. Said Avcı	Cemaatleşme İnsan Fıtratının Gereğidir
	Cemal Kutay'ın delilsiz iddiaları
	Hac ibadeti sektörleşiyor
	Hac organizasyonunda rekabet kızıştı
	İslami sinema olur mu?
	Kürtlerin siyasette yeni yapılanması: DEP
	Nedir bu dinin devletten çektiği?
	Ortodokslarda İslam'a karşı hareketlenme
	Osmanlı'nın MİT'i ve Said Nursi
	Öğrenci, sorgulama yetisi kazanamıyor
	RP değişmeden değişime talip

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
M. Said Avcı	RP Genel Başkan Yrd. Bahri Zengin: RP'nin tavrını ilkeli bulmadım
	Şeytan ayetleri yayını ile somutlaşan solun yeni misyonu
M. Selami Çekmegil	İlme dönüş faaliyeti
M. Şinasi Arifoğlu	Senin adın heso mu?
Mahir Kaynak	PKK Türk-Kürt kavgası istemiyor
	RP politikası Alman çizgisinde
	Sıkıyönetim caydırıcı olamaz
	Türkiye bölgedeki rolünden kaçıyor
Mahmut Alınak (DEP Şırnak Milletvekili)	Çekiç Güç derhal çekilmeli
Mahmut Karaduman	İslam Kardeşliğinin içi doldurulmalı
Mahmut Yarlug	Ebu Eşrar bin meçhul kemal-i bî-kaf
	İslami dinamiklerle motiflenmiş yapıdan yoksunuz
	Vitrinlik, maket üniversiteler
Mehmet Akyıl	Kaktüs 1
	Kaktüs 2
	Kaktüs 3
	Kaktüs 4
	Kaktüs 5
	Kaktüs 6
	Kaktüs 8
	Kaktüs 9
	Kaktüs 12
	Kaktüs 13
	Kaktüs 15
	Kaktüs 16
	Kaktüs 17-18
Mehmet Altan	Askeri Cumhuriyet
	Askeri Laiklik, Demokrasiye İmkan Vermiyor
	Değişime önce devletten başlamalı
	Demokratik sivil çözüm şart
	Siyasal cesaret yok-1
	Siyasal cesaret yok-2
Mehmet Asutay (İngiltere-President of Islamic Society)	Yeniden düşünmenin kapısını açabilmek
Mehmet Emin	Kara şövalye'nin rövanşı
Mehmet Kutlular (Yeni Asya Gazetesi Sah.)	Nurculuk hareketini yoketmek istediler
	Nurculuk tecdit hareketidir
Mehmet Memiş (Medyum Memiş)	Tıp yalnızca maddi hastalıklarla ilgilenmeli

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Mehmet Metiner	"Rezzak Devlet"e hayır
	Aklın gereği uygun yerde durmaktır
	Aydınlık statükoya kan taşıyor
	Ayrışma değil, gönüllü beraberlik
	Bazı Mülahazalar
	Bediüzzaman'ın kişilik özellikleri
	Bürokrasi yerel yönetime taşınmamalı
	Cerbeze düşünce hayatını zehir eder
	Darbe Hazırlayan müfsitlere çanak tutmayalım
	Değişen Türkiye'de Siyaset
	Devlet dinden elini çekmeli
	Devlet, resmi ideolojiden arındırılmalı
	Halksız demokrasi olur mu?
	Herşeyi yeniden düşünmenin vaktidir
	İslami hareket ve değişim
	İslami hareket ve terör
	Kağıthane örnekliğinde halk meclisleri
	KDP Kongresi Notları: Irak Kürdü federasyondan yana
	Kuzey Irak İzlenimleri-Saddam'ın suçunu Kürtler ödüyor
	Panelde din eksikti
	Parçalanan yüreğimizin coğrafyasıdır bizim
	Resmi ideolojimiz iflas etmiştir
	Resmi paradigma Kürt sorununu çözemiyor
	RP inançlı bir kitle partisi olabilir
	RP'de değişim sancıları
	RP'nin yeni söylemi üzerine
	Saddam'lı Irak formülüne hayır
	Siyasette yeni arayışlar
	Tıkanan rejim ve Sivas olayları
	Toplum merkezli özgürlükçü sivil bir anayasa
	Türkiye'nin siyaseti yok, tabuları var
	Yapısal değişim şart
	Yeni Zemin misyonunu tamamladı
	Yeniden yapılanma Türkiye'nin tekamülü olacaktır
	Yeniliğe evet, yenikliğe hayır
Mehmet Nuri Güler	Medine Vesikası devlete götürecek bir adım değildir.
Mehmet Sadık Karasu (Hac Organizatörü)	TÜRSAB adaletsiz davranıyor
Mete Tunçay	Ben laik cepheden korkuyorum
Metin Aydın	RP'nin anayasal "uzlaşma teklifleri" üzerine
	Yeni bir insan ve toplum modeli
	Zalimlere sonuna kadar karşı koyarız

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Metin Aydın-Said Avcı	Siyasette yeni oluşumlar ne getirecek?
Moral FM	Türkiye sessizliğe gömüldü
Muhammed Bakiri (İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçisi)	Kürtlerle çatışma halinde değiliz
Muhammed Cevad Sahibi	İslam mezheplerini yakınlaştırma projesinde ilk adımlar
Muhammed Mihıkan (Siverek)	Yeni bir zeminde buluşmak
Muhammed Taha	Müslümanlar ve ekonomik gelişme
Muhsin Yazıcıoğlu (BBP Gen. Bşk.)	Bürokrasi dönüştürülmelidir
	Devlet halkına benzemelidir
	Sermaye çoğunluğu yabancılara geçmemeli
Musa Kazım	İmkanların tüketilmesi ve zafer
Musa Kazım Yılmaz	Düşündüren mesajlar
	Sırat-ı Müstakim'in Kur'an'daki anlamı
	Tağutların karanlığı ve İslam'ın nuru
	Yoldaki İşaretler ve bu işaretleri kıranlar
Mustafa Ahmedoğlu (Ankara)	Rafine hakikatler
Mustafa Aykaç	Müdahaleci devlet ve özelleştirme
Mustafa İslamoğlu	İslam Ferde Şahsiyet Kazandırır
Mustafa Kamalak	Anayasa, asker – sivil bürokratların değil milletin olmalı?
	Demokrasi ve darbe
Mustafa Kara	Tasavvuf hayat ve ümit kaynağıdır
Mustafa Karahasanoğlu (Vakit Gazetesi Sahibi)	Gazeteler lokalleşmiş durumda
Mustafa Özel	Avrupa Topluluğu ve dünya sistemi
	Önce özel sektörü, sonra KİT'leri özelleştirelim
Mustafa Sungur	İman hareketi
Muzaffer Doğan (Bahçelievler Belediye Başkanı)	Halk bizden memnun
Müfit Yüksel	Basında kentlilik zayıf
Müstecap Ete (Hukuk Fak. Öğrencisi)	Öğrenci kimlik bunalımında
Müştehir Karakaya	Küçük turuncu bir adamın hikayesi
Nazif Gürdoğan	Çağdaş toplumun kutsal Hint inekleri: Üniversiteler
	Ne özelleştirme ne de devletleştirme
	Yalnız demokrasiyle yaşanmaz
Nazif Şahinoğlu	Anayasa, milletin inançlarına uygun hazırlanmalı
Necmettin Erbakan	Anayasa birey ve toplum için vardır
Necmettin Erişen	Zulümler unutulmamalı

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Nesim Savcı	Coplu memur, copsuz memura karşı!
	DEP Kapatılsın mı?
Nevzat Yalçıntaş	Ordu, resmi ideolojinin savunucusu olamaz
	Üniversiteler hep yükseklerde olmalı
Newsweek'ten çeviren Yalçın Akdoğan	Şeyh Ömer: Kanunları çiğnemedim
Nihat Kaya	Bastırılan Kişiliğimiz
Nilgün Çelebi (Ankara Ü. DTCF Sos. Bl. Bşk.)	Bürokratik çekişme ve bilim
Nur Vergin	Camilerin dolup taşması bir "hareket" teşkil etmez
	RP dış politikada duygusal
Nuri Gedik	Dine karşı bir dünya görüşü kuruldu
Oğuzhan Asiltürk	Devlet parsellenip satılıyor
Oltan Sungurlu	Devlet Dini Kontrol Etmek İstiyor
Orhan Öztürk (Erzincan Vali Yar.)	Ankara'nın yetkileri topluma dağıtılmalı
Osman Resulan	ABD, şimdi de Sudan'a göz dikti
	ABD'ye Somali'de Vietnam hatırası
	Almaya'da tırmanan yabancı düşmanlığı
	Bağdat'tan dönen yanlış hesap
	Cezayir'de insiyatif FİS'in elinde
	Filistinli sürgünler yahut yükselen politik İslam
	FKÖ polisi Filistinlileri coplayacak
	Hedefini yitiren Afgan cihadı
	Irak Federe Kürt Devleti ve federasyon fikri
	Irak'ın çektiği ızdırap
	Kuzey Irak Operasyonu ve doğurduğu sonuçlar
	Ortadoğu'da dengeler değişiyor
	Rusya'da Deli Petro Hezeyanları
Osman Şervan	Evrensel İslam'ın bir aşaması
Osman Tunç	Asra Damgasını Vuran Adam: Bediüzzaman
	Bab-ı Ali'den <i>Yeni Zemin</i> geçti
	Basın işlevsel hale gelemedi
	Bediüzzaman Said Nursi Olayı
	Devlet biçimi değil rejim önemli
	Devletin dönüşmesi şart
	Harem-i Şerif'te iftar esintileri
	İran Kürdistan'ından bir yıldız kaydı
	İslam birliği ve Bediüzzaman
	Kürt sorunu İslam'dan uzaklaşmanın sonucudur
	Kürt sorununda şiddet-siyaset çekişmesi
	RP kitle partisi olma yolunda
	Said Nursi Kur'an'ın çağdaş yüzüne ayine oldu

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Osman Tunç	Siyasal çürüme toplumsal tercihi değiştirdi
	Tarikat, dünyeviliğe bir tepki olarak doğdu
	Toplumu dönüştüren İslamcı aydınlar
	Ulus devlet tartışmaları
	Ümmet gerçeğini yaşama geçirelim
	Yarıda kalan koşu
R. Tayyip Erdoğan (RP İstanbul İl Başkanı)	Büyük bir değişim vadediyoruz
Rasim Özdenören	Asker, sivil toplum örgütü değildir
	Demokrasi egemen sınıfın lehinedir
	İslam devletinin şablonları yoktur
	İslam, kadını çalışmaktan men etmiyor
	İslam'ı cazip kılan tasavvufi yaşantıdır
	Laikliğin Türkiye’de Reel Karşılığı Yok
	Lozan ukdesini atamadık
	Türkiye’de laikliği besleyecek kültür yok
	Türkiye’dekiler üniversite mi yüksekokul mu?
	Yabancı sermayeden korkulmamalı
	Zihin ve kalp genişliği sergilendi
Remzi Kartal	Barış İçin Demokratik Zemin Şart
	Ortak cephe kurulmalıdır
Saadet Kaya	Muhammed Nezzal (Hamas Ürdün Temsilcisi): Anlaşma büyük bir kayıptır
Sabah Kara	Abdülkerim Suruş’un temel düşünsel özellikleri
	Çeviri ihtiyaca binaendir
	İslami basın, Türkiye’nin dertleriyle ilgilenmeyi ihmal etti
Sadık Albayrak	Kemalizm sun’i bir ideolojidir
	Müslümanca yaşama hakkı gasp edildi
Sâdık Yalsızuçanlar	Öğreti Niçin Kendi İnsanını Üretemiyor?
Safa Mürsel	Çağın İnsanına açılan nur hazinesi
	Demokrasi kötülerin en iyisidir
	Devlet ekonomiden elini çekmeli
	Devletten önce İslam toplumu
	Farklılıklar, hoşgörüyle karşılanmalı
	Krizden hicrete
	Laiklik Çatışma Aracı Oldu
	Tecdit ve demokratikleşme
Said Avcı	Ateşkes, Kürt sorununun çözümü için bir adım
	Halk şiddetsiz çözümünden yana
Said Özadalı (Hac Organizatörü)	Özel şirketler yenilik getirdi
Sami Şener	Halk rejime inanıyorsa onu korur

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Sefin Dizayi (KDP Ankara Temsilcisi)	Diyaloga önem verilmeli
	Türkiye kilit rol üstlenmiştir
Selçuk Yalçındağ	Etkili bir denetim sağlanmalı
Semra Gözcü/Pedagog	Anaokulu eğitimi almış çocuk, diğerlerinden farklıdır
Serdar Özmen	ABD-Mısır ortak yapımı bir operasyon
	Afganistan'ın Tahran Büyükelçisi Hayırhah: Anayasa kalıcı değil
	Anaokulu önem kazanıyor
	Azerbaycan Ruslar'a niçin verildi?
	Cezayir rejimi ABD'den yardım istedi
	İran: Bölgesel istikrarın güvencesi
	İslamcı yayıncılıkta sancılı dönem
	Moskova Radyosu: Humeyni halkların kalbine girecektir.
	Pozitivist tıp kepenk kapatıyor
	Tacikistan ikinci Afganistan mı oluyor?
	TC bunu hep yapıyor
	Tefsirde yeni arayışlar
Serdar Pirtini	Gümrük Birliği'ne doğru Türkiye ekonomisi
Server Çetin (İzmir-Mazlum-Der Kurucu Üye)	Alternatif yaşam tarzı sunabilmek
Seyyid Battal	Bir fuarın ardından
	Düşüncenin Duyumsandığı Mahfillerdi Sahhaflar Çarşısı
	Tercümeler, düşünce ufkumu genişletti
Seyyid Battal Uğurlu (Edebiyat Fak. Öğrencisi)	Öğrenciler diyalogdan yoksunlar
Soli Özel	Çoğulculuk esas olmalıdır
	Ekonomi tehdit unsuru olmamalı
	Kürt sorunu çözülmeden uluslararası bir rol üstlenilemez
Soner Aksoy	Egemen sınıfın oyuncağı
Süleyman Çevik	Basın özgürlüğü ve sansür
	Güney Kürdistan'da kardeş kavgası
	İslami harekete FKÖ ve İsrail engeli
Süleyman Karagülle	Refah Partisi'ni parçalamak istiyorlar
Ş. Yavuz Kır	Serbest teşebbüs hürriyeti engellenmemeli
Şehabeddin Nevgölsever	Dergicilikte çokseslilik esas olmalı
Şehabettin Yalçın	Batı demokrasisi Rusya sınavında
Şerafettin Elçi	Şerafettin Elçi: Rejime karşı olanların sözcüsü olacağız
Şevket Kazan	Din Düşmanlığı Yapılıyor
Taha Akyol	Üniter yapı korunmalıdır

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Tahsin Sınav	İktisadi büyüme süreklilik kazanmalı
	İslam Ekonomisinde serbest rekabet
	İslam ekonomisinde tam rekabet
	Montaigne'de ölüm fikri
Tarık Behlül	Almanya'da bir şeyhülislam var artık
	İstanbul Yahudi'ye peşkeş çekildi
	Kıbrıs'ta neler oluyor?
	Mart Seçimlerinin Düşündürdükleri
Toktamış Ateş	Demokrasi ideal modeldir
Turhan Tayan (DYP Grup Başkanvekili)	Zamanın gereği yapılır
Uluç Gürkan (CHP Grup Başkanvekili)	Çekiç Güç Kuzey Irak'ta Kürt devleti oluşumuna öncülük yapıyor
Ümit Aktaş	Demokratik gelenek ve Müslümanlar
	Devlet ama nereye kadar?
	Din ve Estetik
	Doğal toplum ütopya ve anayasa tartışmaları
	Eski ve yeni
	İman ve hayatın izahı
	İslam ve kadının kişiliği
	Kahraman Ve Soyтары
	O, sessiz bir devrimciydi
	Özgürlük ve seçim
	Savaş ve barış
	Seçkin cumhuriyetçiler, halkı demokrasiye tahammül edebilecekler mi?
	Sistem kendisiyle yüzleşmekten kaçınıyor
	Siyasal denetleme aracı olarak ordu
	Statükonun geri dönüşü
	Türk siyasetinde İslam
	Türk siyasetinde İslam (2)
Üzeyir İlbak	Dergi: Değişim
	Kitap: Basın İşbıdadı (İsmet Bozdağ)
	Kitap: Bir kimlik serüveni: Jurnal (Cemil Meriç)
	Kitap: İhtilaflar Karşısında İslami Tavr (Yusuf el-Kardavi)
	Kitap: İslami Hareket ve Özeleştirisi Üzerine (Halis Çelebi)
	Kitap: Kur'an'a Göre İnsanları Tefrikaya Düşüren Faktörler (Mahmut Balcı)
	Yeni dünya düzeni
Vecdi Akyüz	İslami yaşayış için devlet şart
Vedat Balta	Pozitivizm ve Türkiye'deki temsilcileri
Vehbi Yavuz	Kadınlar velayet hakkına sahiptir

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Yahya Baş (Güngören Belediye Başkanı)	Çöp, çukur ve çamura savaş açtık
Yakup Akdağ	ANAP: Pakdemirli: Çiller redd-i miras yaptı
	Anlaşma kime yarayacak
	Birleşmiş Milletler diye bir kandırmaca
	CHP: Baykal, birlikkıran
	DYP: Terör, Güreş'e havale edildi
	Kitap: 3. Petrol Savaşı-Körfez Savaşının Perde Arkası (Muhammed Heykel)
	Kitap: Turabi Devrimi (Abdolvahap el-Efendi)
	MGK'nun çoksesliliğe tahammülü buraya kadar
	RP'ye seçim sistemi çengeli
	Seçim sonrası kriz ve siyasi tikanıklık
	SHP: SHP kendini arıyor
	SHP: Yalan söyleyen çok oy alır
Yalçın Akdoğan	Hantal, merkeziyetçi yapı değişmelidir
	Algılama hatası yanlışlama sancısı
	Demokrasi krizi yaşanabilir
	Devlet, iletişim ve Türkiye gerçeği
	DYP İst. Büy. Şeh. Bld. Bşk. Adayı Bedrettin Dalan: Seçim, siyaset değil; hizmet kavgasıdır
	Entelektüel sezgi ve aydınlarımız
	İletişim Bilimi açısından Refah Partisi
	İslamcı basın kimliğini bulamadı
	İstenmeyen Güç'ün engellenemeyen varlığı
	Kemalizm miadını doldurdu mu?
	Modern toplumun postmodern narkozu: Televizyon
	Özelleştirme günü kurtarma politikasına dönüşmemeli
	Politik kararlar ekonomiyi çökertti
	Politikada imaj devri
	RP İst. Büy. Şeh. Bld. Bşk. Adayı R. Tayyip Erdoğan: İstanbul, İslam kültür merkezi olacak
	RP önce müslümanları kucaklayabilmelidir
	Sanatın Metalaşması ve Baudelaire Şiiri
	Statükocu TRT ve İslamcı radyo-TV'ler
	Toplumsal formasyon ve birey
	Yöntemin şeklini toplumsal şartlar belirler
Yasin Doğan	Bediüzzaman'dan günümüze
	Kahraman putlaştığı zaman ölür
	Kainat, gelenek ve insan
	Kürt sorunu kilitlendi
	Müslümanları değil kabuğumuzu kıralım
	Ortega ve Kütlelerin İsyanı

Tablo 23: Yeni Zemin Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Yaşar Kaplan	RP açık yüreklilikle tartışılmalı
Yaşar Kaya (Dep Genel Başkanı)	DEP, statükocu değil, değişimci bir partidir
Yavuz Bahadıroğlu (Gazeteci Yazar)	Bediüzzaman hürriyet ve bütünlüğü hedeflenmiştir
Yılmaz Çamlıbel (Kürt Hak ve Özgürlükler Vakfı Genel Sekreteri)	DEP, bir zorunluluktan doğdu
Yılmaz Korkmaz (Sivrihisar)	Dergicilikte yeni boyut
Yunus Vehbi Yavuz	Hukuka ve rızaya uygun bir iktidar
Yusuf Kahraman	Askeri cumhuriyetin dehşet verici terörü
Zakir Barutçu (Selam Gazetesi Gen. Yay. Yön.)	Sermayemiz imandır
Zekeriya Yıldız	Bosna zulmünün izdüşümü
Zeynel Abidin Mayda (Gaziantep)	Yanlış karşı yanlış yapmayalım

EK-8: Yeni Zemin Yazarı Belli Olmayan Yazı Başlıkları

Tablo 16: Yeni Zemin Yazarı Belli Olmayan Yazı Başlıkları

YAZAR (Unvansız)	YAZI
Belirtilmemiş	2. Ergenekon Hareketi
	2. Menderes Çıkartması
	ABD neden hep savaşır?
	ABD: Clinton, beceriksiz çıktı
	ABD: İran-Gate'in perde arkası
	ABD'de İran postası yasaklandı
	AFGANİSTAN: Anlaşma Sağlandı
	Allahısmarladık
	Amacımız yeni dönüşüm
	Anayasa sivilleşecek mi?
	Ankara Zirvesi yahut bir Sadabat Paketi
	Askerlik yasası
	AZERBAYCAN: Azerice Türkçe olması!
	AZERBAYCAN: Komünistlerden sessiz darbe
	Azerbaycan: Yönetimin derdi muhalefet
	Azerbeycan'da Kominist darbe
	Azeriler karşı saldırıda
	Basın Yasta, Gülay'ın acı kaybı!
	Basında çirkin mücadele
	Batan bankaların kefilisi Tansu Çiller
	Batı modernizmi ve islami hareket
	BDP statükoya yelken mi açıyor?
	Beceriksiz hükümet Kemalizme sığındı
	Bediüzzaman Haftası
	Beyaz perdede Malcolm X fırtınası
	Boing 747'de mescit
	Bosna-Hersek'te tarih dersi
	Bosnalı yaralıları yardım bekliyor
	Bu kirli savaş durmalı
	Cezayir: FIS umut odağı
	CEZAYİR: Ülke iç savaşa sürükleniyor
	Cezayir'de Zerval hükümeti ve yeni dengeler
	Çiller: Anahtar ülke Rusya'dır
	Çocuk Yapmayın: Koç'un nüfus takıntısı
	Çöplükte ölmek mi zor, yaşamak mı?
	Dalan'dan DYP ve ANAP'a uyarı: Anlaşmazlığınız RP'ye yarıyor
	Değişmeden ilerlemek
	Demirel bile değişti
	Demokrasi tabulara feda mı ediliyor?
	Demokratikleşme sürecinde Özerk Yerel Yönetimler

Tablo 24: Yeni Zemin Yazarı Belli Olmayan Yazı Başlıkları (Devamı)

YAZAR (Unvansız)	YAZI
Belirtilmemiş	DEP, SHP'ye mi dönüşüyor?
	Dergi: Harman
	Devleti önce yüreklerde kuralım
	Dış politikada ricat
	Dr. Seyyid Cafer Şehidi: Vahdet siyasal taktik olmamalı
	DYP'lilerin kararı: Çağlar, istenmeyen bakan
	Ersever'i kim öldürdü?
	Fadlullah: Merciiyet konusunda İran baskı uygulayamaz
	Fikir hürriyetinde çifte standart
	FİLİSTİN: İslamî Cihad'dan Arafat'a eleştiri
	FKÖ-İsrail Anlaşması
	Gecekondu mafyasına devlet teşviki
	Gelenek içinde kaybolan kadın
	Gönüllü beraberlik
	Güzel, fetih yolunda
	HİNDİSTAN: Hind müslüman liderlerden uyarı
	İkibinli yıllara doğru nasıl bir Türkiye
	İlahi ve kudsi bir kongre
	İmamdan uyarı
	İNGİLTERE: Rüşdî'yi asla savunmadım
	İnönü-Demirel flörtü
	İRAN: Engel, yanlış gelenekler
	İRAN: Rafsancani yeniden seçildi
	İran'la Siyasi Yarış: Orta Asya'ya daktilo ile model ihracı
	İslam ekonomisi gündemde
	İslam modernizmi, bir reformdur, sapmadır
	İslama karşı ortodoks cephesi
	Kamhi'nin RP Antipatisi: Jak Kamhi, RP'ye veryansın ediyor
	Kemalizme yeni kurbanlar
	Kitap: Anayasa ve Demokrasi
	Kitap: Barzani
	Kitap: Bediüzzaman Mistikliğe Feda Edilmemeli
	Kitap: Ben Dindar Bir Cumhuriyetçiyim
	Kitap: Cehennem değirmeni
	Kitap: Din ve Modernizm
	Kitap: Din ve Psikoloji
	Kitap: I. Cihan Harbine Neden Girdik
	Kitap: İbrahimi Dinlerin Diyaloğu
	Kitap: İslam Dünyasında Dayanışma Hareketleri
	Kitap: İslam ve Laisizm

Tablo 24: Yeni Zemin Yazarı Belli Olmayan Yazı Başlıkları (Devamı)

YAZAR (Unvansız)	YAZI
Belirtilmemiş	Kitap: İslami Radikalizmin Ötesi
	Kitap: İslamiyet Açısından Atatürk ve İnkılapları
	Kitap: İttihat ve Terakki Cemiyeti
	Kitap: Korku ve Titreme
	Kitap: Kürdistan Teali Cemiyeti
	Kitap: Kürdistan'da değişim süreci
	Kitap: Marksizm ve Diğer Batı Düşünceleri
	Kitap: Medine'den Uzaklarda
	Kitap: Ortadoğu'dan Mektup Var
	Kitap: Oryantalizm ve Oryantalistler
	Kitap: Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi
	Kitap: Tek Parti Dönemi
	Kitap: Türkiye İnkılabının İçyüzü
	Kitap: Yere Düşen Bulutlar
	KKTC: Maraş için pazarlık kızıştı
	Konsolosluk vize vermedi: Irkçılığı Alman devleti besliyor
	Korkut Özal: Teklif ettiğimiz misyon kabul edilmedi
	Kurulu Düzen ve Babalar
	Kuzey Irak'ta Kürt devletine karşıyız
	Küreselleşme hikaye, haydi kutuplaşmaya!
	Kürt hareketi İslam'la barışmak zorunda
	Kürt Sorunu ABD gündeminde
	Kürt sorunu tartışıldı
	Liderler değişti
	Medine Vesikası
	Mehmet Metiner: <i>Yeni Zemin</i> 'le övünç duyuyorum
	Menderes: Türkiye'yi hür insanlar diyarı yapacağız
	Merciiyet kavramının tarihi öyküsü
	MHP'ye Güneydoğu Pirimi
	Mısır: CIA'nın Kahire şubesi açıldı
	Millet iradesi Meclis kapısında sürüklendi
	Misak-ı Milli Bir Dogma Değildir
	Molla İhsan Yeşilırmak'ı da şehit ettiler
	Mustafa Kemal'in Ruslar'a gönderdiği mesaj
	Mücadele Dolu Bir Ömür
	Müslümanlar Laiklik Kıskaçında
	Nostaljisi Kaldı: Avrupa aileyi unuttu
	O birileri, Uğur Mumcu'yu da öldürdüler
	Özgür Willy
	PKK ve Kürt sorunu
	Politika sahnesi müze olmaktan çıkıyor
	Ramazan ayı diriltir bizi
	Resmi Tarih Sizlere Ömür

Tablo 24: Yeni Zemin Yazarı Belli Olmayan Yazı Başlıkları (Devamı)

YAZAR (Unvansız)	YAZI
Belirtilmemiş	RP fobisi, kavgalı basını ittifaka sevketti
	RUSYA: Reformistler geri çekildi
	Rusya'da çift başlı iktidar
	Rusya'da isyan
	Sistem paradigma üretmiyor
	Sistemin karanlık yüzü ve faili meçhuller
	Sistemin sorunu resmi ideoloji
	Sivas Olayı
	Sivas olayında gelişmeler
	Sivil toplum değil adalet devleti
	Solingen Faciası
	Somali ikinci Vietnam
	Somali'de hayal kırıklığı
	Son Komüniste Kızından Darbe
	Söyleşi: İslam barış dinidir
	Söyleşi: PKK ile Türkiye'nin baskısıyla savaşmadık
	Su savaşları kapıda mı?
	Sünnet Merkez Şurası kuruluş bildirisi
	Tabandan tavana doğru yapılanma
	Tacikistan: İstikrar umudu sönüyor
	Tuzla'nın faturası Heybeli'den çıkarıldı
	Tüm Yollar Çankaya'ya Çıkar
	Türk usulü demokratikleşme
	Türkçe'de yeni kelime köktendinsiz
	Türkeş: Kürtler Türk'tür
	Türkiye Laik değildir
	Türkiye'de baskı altındaki dinin özgürleşme talepleri
	Valilere olağanüstü yetkiler veriliyor
	Yargı gücü mollalara kapandı
	Yasaklı Aydınlar: Sosyal demokratlar, Akad ve Özdemir'i defterden sildi
	Yeni Zemin iftar toplantısına seçkin bir topluluk katıldı
	Yeni Zemin'e İran Konsolosluğundan ziyaret
	Yunanistan'da geriye dönüş
	Yürüyüşün ardından laikler laikliğe sahip çıktı
	Zülfü Livaneli

EK-9: Yeni Zemin Diğer Konu Başlıkları ve Yazarları

Tablo 17: Yeni Zemin Diğer Konu Başlıkları ve Yazarları

Yazar Adı	Görevi	Konu
Halil küçük	Nur talebesi, sanayici	Zulme işleyen devlet halkın özür dilemeli
Gıyaseddin Bingöl	İlim ve yar. Vkf. Başkanı	Mezar soyguncularından hesap sorulmalıdır.
Hüsnü Bayram	Nur talebesi	Tv’de propaganda yaptılar
Mehmet kutlular	Yeni Asya Gazetesi Sahibi	Nurculuk hareketini yok etmek istediler
İzzeddin Yıldırım	Zehra Eğt. Küt. Vkf. Bşk.	İzzeddin yıldırım (Zehra Eğt. Küt. Vkf. Bşk.) Üstad’ın kabri Isparta’da değil(2sayı)
Ali Kemal Temizer	Beyan yayınları	Yeni bir dalga geliyor (3 sayı)
Cevat Özkaya	Pınar yayınları	Sosyolojik değişim yaşandığı bir gerçek(3)
Hüseyin K.	Amsterdam Doğu Kitapevi	Avrupa’da kitap satışı Türkiye’den çok fazla
Ercan Karlı		Yeni Zemin’in iftar toplantısına seçkin bir topluluk katıldı (4 sayı)
Zekeriya başar		Yeni Zemin’e İran konsolosluğundan ziyaret (4 sayı)
Bahise Ayar	Hilal Anaokulu Müdürü	Okul öncesi eğitim gerekli
Arife Çort	Elif yuva müdürü	Önemli olan çocuğun eğitimi
Semra Gözcü	Pedagog	Ana okulu eğitimi almış çocuk diğerlerinden farklıdır
Yaşar Kaya		DEP Statükocu değil, değişimci bir partidir (6sayı)
Yılmaz Çamlıbel	Kürt Hak ve özgür VKF Genel sekteri	DEP bir zorunluluktan doğdu (6 sayı)
M. Şinasi Arifoğlu		Senin adın heso mu? (6 sayı)
Feyzullah Kıyıklık	Bağcılar belediye başkanı	Halka birlikte şeffaf yönetim (7 sayı)
Arif Calban	kağıthane belediye başkanı	Adaleti ve insanca bir yönetim sağladık (7 sayı)
Muzaffer Doğan	Bahçelievler belediye başkanı	Çöp, çukur ve çamur savaş açtık (7 sayı)
İdris Güllüce	Tuzla belediyesi başkanı)= rüşvetin kökünü kazıdık	Rüşvetin kökünü kazıdık
Aytunç Altındal		İran’la çatışma çıkartılabilir (8 sayı)

Tablo 25: Yeni Zemin Diğer Konu Başlıkları ve Yazarları (Devamı)

Yazar Adı	Görevi	Konu
Müstecap Et:	Hukuk fakültesi öğrencisi	Öğrenci kimlik bunalımında
A. Halim Sağlam	İstanbul Üniv. Öğrencisi	Gruplaşma öğrenciyi köreltiyor
Seyyid Battal Uğurlu	Edebiyat Fak. Öğrencisi	Öğrenciler diyalogdan yoksunlar
Hasan Aksay		İslami basında hamle
Müfit Yüksel		Basında kentlik zayıf
Mustafa Karahasanoğlu	Vakit gazetesi sahibi	Gazetelerde lokalleşmiş durumda
ZakirBarutçu	Selam gazetesi gen. Yay. Yön.	Sermayemiz imamdır
Bahadır Saraçgil		Aziz Nesin'den halka veryansın, Anadolu suyu, İsrail'i yumuşattı, Yaşasın Cimbom, Cem Boyner'den siyasi atak (12 sayı)
Yakup Akdağ		RP'ye seçim sistemi çengeli (12 sayı)
Ahmet Cemil Tunç	Milletvekili	RP'yi engellemek istiyorlar (12 sayı)
İbrahim Halil Çelik	Milletvekili	Rejimin bütün hileleri artık iflas etmiştir (12 sayı)
Levent Arat		ABD'nin Enerji Ajansı'nı etkileme çabaları, Tacikistan –Afganistan sınırında Kriz (12 sayı)
Muhammed Nezzal		Hamas sürdün (Temsilcisi)= Anlaşma büyük bir kayıptır (12 sayı)
Erol Yazar	Müsiad Başkanı	Politika pazarlanan bir metaya dönüştü (15 sayı)
Erol Yazar	Müsiad Başkanı	Politika pazarlanan bir metaya dönüştü (15 sayı)
Erol Yazar	Müsiad Başkanı	Politika pazarlanan bir metaya dönüştü (15 sayı)
Remzi Kartal	DEP milletvekiliyi)	Barış için demokratik zemin şart (13 sayı)

EK-10: Bilgi ve Hikmet Dergisi Künye

Bilgi ve Hikmet

Üç Aylık Kültür ve Araştırma Dergisi

Kış/1993 Sayı: 1

Sahibi

İz Yayıncılık Ltd. Şti. adına
AHMET ŞİŞMAN

Yazı İşleri Müdürü

HÜSREV ŞEREF

Genel Yayın Yönetmeni

ALİ BULAÇ

Yayın Danışmanı

ABDURRAHMAN ARSLAN

Sanat Danışmanı

ÖMER ÖZBAY

Batı Avrupa Sorumlusu

KADİR CANATAN

Ankara Sorumlusu

ÖMER ÇELİK

Yayın Kurulu

A. RAHMAN ARSLAN, ALİ BULAÇ,
ÖMER ÇELİK, A. FARUK YANARDAĞ,
KENAN ÇAMURCU, KADİR CANATAN

Kapak: İZGRAF

Dizgi-İçdüzen: MEHDI YILMAZ

Baskı: ERAMAT, 506 71 25

Yazışma Adresi:

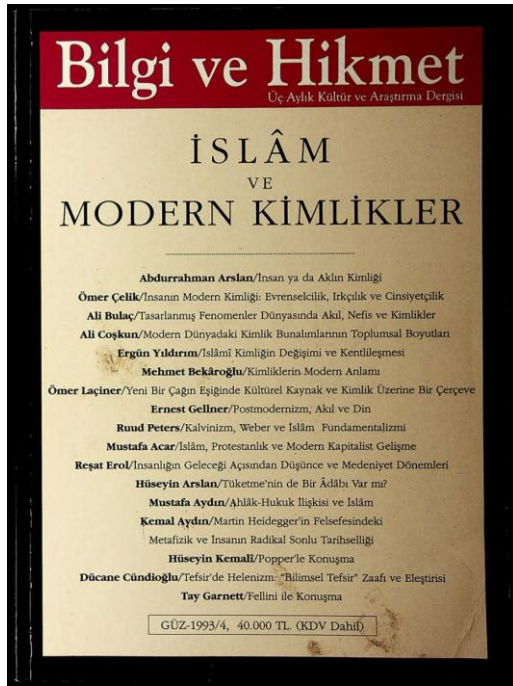
Keresteciler Sitesi, Selvi Sok. No: 19
34010 Merter/İSTANBUL
Tel: 557 69 44 - 575 67 90
Fax: (1) 504 18 31

Abone Şartları:

Yurtiçi: Yıllık: 120.000.- TL
(Posta çeki: İZ YAYINCILIK, 663565)
Yurtdışı: Yıllık: 50 DM.
(T. İş Bankası, Merter Şb.)
İZ YAYINCILIK, Hs. No: 369220

Resim 16: Bilgi ve Hikmet Künye

EK-11: Bilgi ve Hikmet Dergisi Kapakları

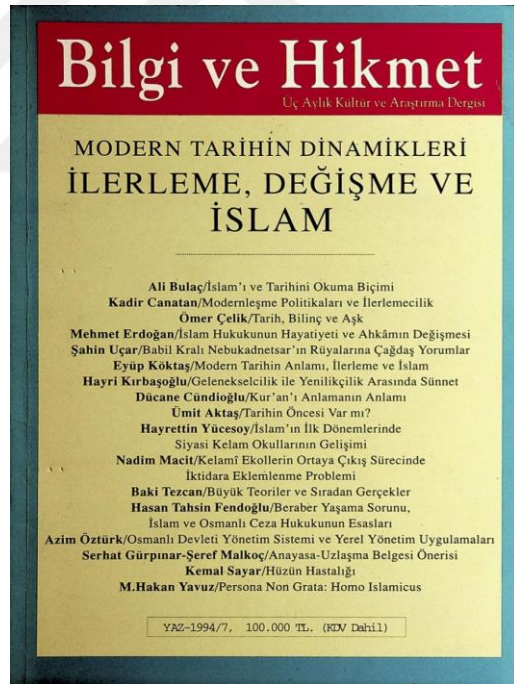
Resim 17: Bilgi ve Hikmet, Güz 1993, Sayı: 4

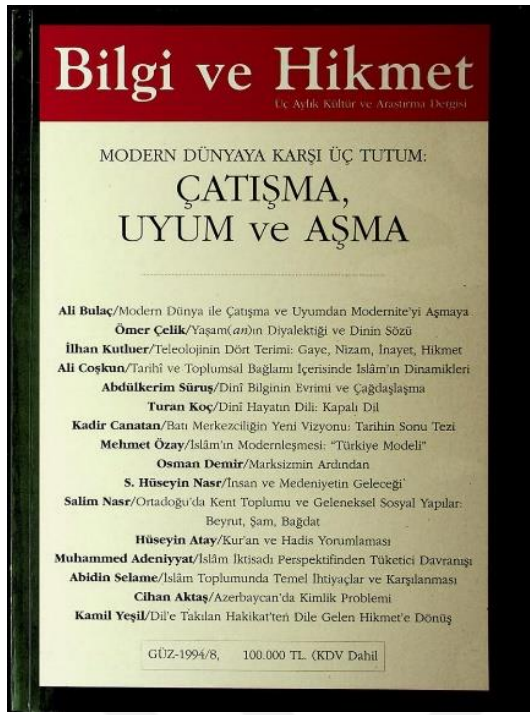
Resim 18: Bilgi ve Hikmet, Kış 1994, Sayı: 5

Resim 19: Bilgi ve Hikmet, Bahar 1994, Sayı: 6

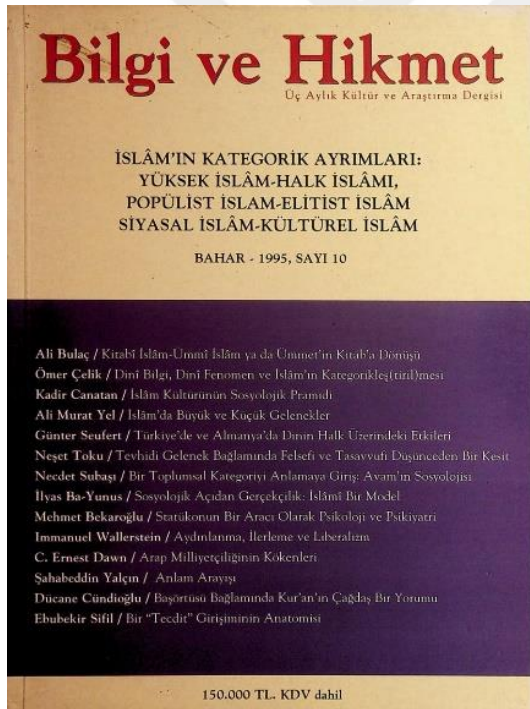
Resim 20: Bilgi ve Hikmet, Yaz 1994, Sayı: 7

Resim 21: Bilgi ve Hikmet, Güz 1994, Sayı: 8

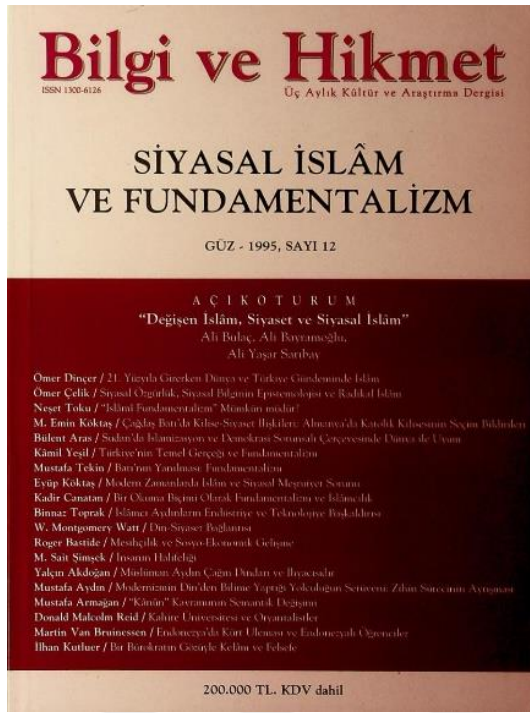
Resim 22: Bilgi ve Hikmet, Kış 1995, Sayı: 9

Resim 23: Bilgi ve Hikmet, Bahar 1995, Sayı: 10

Resim 24: Bilgi ve Hikmet, Yaz 1995, Sayı: 11

Resim 25: *Bilgi ve Hikmet*, Güz 1995, Sayı: 12

EK-12: Bilgi ve Hikmet Makale Başlıklarına Göre Tematik Gruplandırma

Tablo 18: Bilgi ve Hikmet İslam Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	Dinin Anlamı, Anlamları Ya Da Yeniden Rüya Doğru
	İslâm Dünyasında Hikmeti Yeniden Diriltmek
	Türkiye Cumhuriyeti'nin Yeni Müslüman Aydınları
2. Sayı	"Şeytan Ayetleri"ne Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivayeti'nin Tarihi Değeri
	Güzel Söz
	İslam Nasıl Anlaşılmalı?
	Kapitalizm, Protestanlık ve İslam
	Sekülerizm; Akleden Kalbin Parçalanışı
3. Sayı	Ashab-ı Suffa Hadis, Fıkıh ve Tasavvufa Etkileri
	Hilafet Halifelik
	İslam Siyasi Düşünce Tarihi Nasıl Yazılmalı?
	Müslüman Ahlak Versus Liberalizm
	Peygamber Ümmetinden Ulus Devletine
4. Sayı	Ahlak-Hukuk İlişkisi ve İslam
	İnsan ya da Aklın Kimliği
	İslami Kimliğin Değişimi ve Kentlileşmesi
	Kalvinizm, Weber ve İslam Fundamentalizmi
	Tasarlanmış Fenomenler Dünyasında Akıl, Nefis ve Kimlikler
	Tefsir'de Helenizm "Bilimsel Tefsir" Zaafları ve Eleştirisi
5. Sayı	Asr-ı Saadette İdari Hayat
	Bir Arada Yaşamın Mümkün Projesi Medine Vesikası
	İnsanın Doğal Biçimi: İslam
	Medine Vesikası: İslam'ın Çoğulculuk Referansı (Çoğulcu Epistemolojik Düzlem)
	Medine Vesikasının Mevsukiyeti İle İlgili Bazı Veriler
	Sünnet Cami'ası, Yesrib Yahudileriyle Yapılan Muahedeler, ve Yesrib'in Tahrir'i: Sözde "Medine Anayasası"nda Yer Alan Vesikaların Tahlil ve Tercümesi
6. Sayı	"Medine Vesikası" Post-Modern Bir Sivil Toplum Projesi Olabilir mi?
	"Yeni Bir Medine Vesikası Taslağı" ve Kuran'dan Yöntemimiz Üzerine
	Çatışmalara Karşı Din Kurumlarının Potansiyel Katkıları
	Dinler Arasındaki İlişkiler
	Dinlerin Gelecek Tasarımı Kaybedilen Cennet'ten Kazanılan Cennet'e
	İslam Düşüncesinde Sünnet Üzerine
	Protestanlık, Aydınlanma ve İbrani Mistisizmi
	Sünnet'e Yönelik Tartışmalar

Tablo 18: Bilgi ve Hikmet İslam Temalı Yazı Konuları (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
7. Sayı	Hüzün Hastalığı
	İslam Hukukunun Hayatı ve Ahkâmın Değişmesi
	İslamın İlk Dönemlerinde Siyasi-Kelâm Okullarının Gelişimi
	Kelami Ekollerin Ortaya Çıkış Sürecinde İktidara Eklemlenme Problemi
	Kuranı Anlama'nın Anlamı Üzerine -Hermenötik Bir Deneyim-
	Persona Non Grata: Homo İslamicus
8. Sayı	Dini Hayatın Dili: Kapalı Dil
	Fukuyama: "İslam Güçlü Bir Faktör Olmaya Başladı"
	Kuran ve Hadis Yorumlaması
	Tarihi ve Toplumsal Bağlamı İçerisinde İslam'ın Dinamikleri
	Teleolojinin Dört Terimi: Gaye, Nizam, İniyet, Hikmet
	Yaşam(an)ın Diyalektiği ve Dinin Sözü
9. Sayı	19. Yüzyıl İslam Yenilikçilerine Göre İslam'ın Uygulanabilirliği Meselesi
	Çelişkiler Yumağı: Yüce Kuran'ın Çağdaş Tefsiri
	Gelenek Nedir?
	İslam Heresiografi Tarihinden: İbnü'r-Ravendi'nin Bir "Mülhid" ve "Dehri" Olarak Portresi
	İslam ve Gelenek
	İslamcı Gelenek ve Geleneksel İslam: Perspektivizm ve Kutsallık Dilemması
	İslam'ın Geleneksel Olarak Kendini Görüşü
	Modern Toplumsal Düşünce Tarihinde Din Sorunu
	Şehirler Sahibini Arıyor
	Üç Tarz-ı Siyasetin Gölgesinde Toplumsal Değişim
10. Sayı	Anlam Arayışı
	Bismillahirrahmanirrahim
	Dini Bilgi, Dini Fenomen ve İslam'ın Kategorikleş(tiril)mesi
	İslam Kültürünün Sosyolojik Pramidi
	İslam'da Büyük ve Küçük Gelenekler
	Kitabi İslam-Ümmi İslam Ya Da Ümmet'in Kitaba Dönüşü
	Sosyolojik Açıdan Gerçekçilik: İslami Bir Model
	Tevhidi Gelenek Bağlamında Felsefi ve Tasavvufi Düşünce Bir Kesit
	Türkiye'de ve Almanya'da Dinin Halk Üzerindeki Etkileri -Mukayeseli Bir Çalışma-
11. Sayı	Berahime'den İbn Sina'ya Nübüvvetin İnkâr ve İsbâtı
	İslam Mimarisi'nin Temel Meseleleri
	Kuran'ın Allah Tasavvuru ve İnsana Ulaştırılması
	Sünni Bir Tarikatten Şii Bir Devlete: Safeviyye Tarikatı ve İran Safevi Devleti
12. Sayı	"İslami Fundamentalizm" Mümkün Müdür?
	21. Yüzyıla Girerken Dünya ve Türkiye Gündeminde İslam
	Batı'nın Yanılsaması: Fundamentalizm
	Bir Okuma Biçimi Olarak Fundamentalizm ve İslamcılık
	İnsanın Halifeliği

Tablo 19: Bilgi ve Hikmet Modernizm Tartışmaları Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	"Muasırlaşmak"tan "Modernleşme"ye
	Aydınlık, Din, Gelenek ve Modernite
	Modernizmin Paradoksları
	Modernleşme ve İslamlaşma
	Modernleşmenin Doğurduğu Toplumsal Şizofreni: "Yaralı Bilinç"
	Türkiye'de Modernleşme ve Hukuk
2. Sayı	İslam Ahlakı ve Modernliğin Ruhu
	Modern İdrakin Tabîî Hasılası ya da Tarihin Kırılım Evresinde Son Arayışın Dili
	Modern İslam Düşüncesinin Başlangıcı Meselesi ve Cemaleddin Afgani Efsanesi
	Modernite'nin Seküler Sitesi'nde Kutsala, Hayata ve Tarihe Dönüş
3. Sayı	İslam, Modern Devlet ve Protestan Ahlak
	Modern Devletin Totaliter ve Ulus Niteliği
	Modern Ulus Devlet
4. Sayı	İnsanın Modern Kimliği Evrenselcilik, Irkçılık ve Cinsiyetçilik
	İnsanlığın Geleceği Açısından Düşünce ve Medeniyet Dönemleri
	İslam, Protestanlık ve Modern Gelişmenin Sırrı yahut Bir Değişim Sürecinin Sancıları
	Kimliklerin Modern Anlamı
	Martin Heidegger'in Felsefesindeki Metafizik ve İnsanın Radikal Sonlu Tarihselliği
	Modern Dünyadaki Kimlik Bunalımlarının Toplumsal Boyutları
	Popper: "Beyni Böylesine Kirletmek Akla İhanettir."
	Postmodernizm, Akıl ve Din
	Yeni Bir Çağın Eşiğinde Kültürel Kaynak ve Kimlik Üzerine Bir Çerçeve
5. Sayı	Sosyal Çözülme, Sosyal Bütünleşme ve Din
6. Sayı	Geleceğin Kurgulanımı veya Bir Kurgunun Geleceği
	Geleneğin ve Geleceğin Kavşağında Dindar İnsanla Modern İnsan Karşı Karşıya
7. Sayı	Gelecekselecilik ile Yenilikçilik Arasında Sünnet
	İslam'ı ve Tarihini Okuma Biçimi -Antropolojik ve Modernist Yaklaşımın Eleştirisi-
	Modern Tarihi Anlamı, İlerleme ve İslam -Modern Tarih ve İlerleme İllüzyonu-
	Modernleşme Politikaları ve İlerlemecilik

Tablo 19: Bilgi ve Hikmet Modernizm Tartışmaları Temalı Yazı Konuları (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
8. Sayı	"Dil"e Takılan Hakikat'ten Dile Gelen Hikmet'e Dönüş
	Dini Bilginin Evrimi ve Çağdaşlaşma
	İnsan ve Medeniyetin Geleceği
	İslam'ın Modernleşmesi "Türkiye Modeli"
	Modern Dünya İle Çatışma ve Uyumdan Modernite'yi Aşmaya
	Ortadoğu'da Kent Toplumu ve Geleneksel Sosyal Yapılar: Beyrut, Şam, Bağdat
9. Sayı	Gelenek, Din ve Modernite (Eğilimler ve Kökler)
	Gelenek, Modernlik, Postmodernlik
	Tarihin Anlamı ve Modernizm
10. Sayı	Aydınlanma, İlerleme ve Liberalizm
11. Sayı	Modernist Akım İçinde Kuran Tefsirleri
12. Sayı	Değişen İslam, Siyaset ve Siyasal İslam
	İslamcı Aydınların Endüstriye ve Teknolojiye Başkaldırısı
	Modern Zamanlarda İslam ve Siyasal Meşruiyet Sorunu
	Modernizmin Din'den Bilime Yaptığı Yolculuğun Serüveni: Zihin Sürecinin Ayrışması
	Müslüman Aydın Çağın Dindarı ve İhyacıdır

Tablo 20: Bilgi ve Hikmet Dış Politika Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
2. Sayı	Dinin Dünyevîleşme Sorunu Protestanlık ve İslam
	Protestanlık ve Sekülerizasyon Sosyolojik Bir Bakış
3. Sayı	Batı Demokrasilerinde Parlamento Krizi
	Çağdaş Endonezya'da Devlet-İslam İlişkileri
	Mısır'ın Efsanevi Lideri Cemal Abdünnasır Hayatı ve Yaptıkları...
	Möln'den Solingen'e Avrupa'da Aşırı Sağcılık, Irkçılık ve Şiddet Hareketleri
	Türköne'nin C.Afgani Değerlendirmesi
5. Sayı	İran'da Düşünce Özgürlüğü'nün Yeniden Tanımlanması
	İran'da İslami Yönetim Tartışmaları İslam Siyaset Felsefesinin Kökleri
6. Sayı	Balkanlar'da Modern Değerlerin Düşüşü
	Eski Yugoslavya'da Kiliseler Arası İlişkiler
	Mikro ve Makro Milliyetçiliklerin Kısılcında Balkanlar
8. Sayı	Azerbaycan'da Kimlik Problemi
10. Sayı	Arap Milliyetçiliğinin Kökenleri
12. Sayı	Çağdaş Batı'da Kilise-Siyaset İlişkileri: Almanya'da Katolik Kilisesinin Seçim Bildirileri
	Endonezya'da Kürt Uleması ve Endonezyalı Öğrenciler
	Sudan'da İslamizasyon ve Demokrasi Sorunsalı Çerçevesinde Dünya ile Uyum

Tablo 21: Bilgi ve Hikmet Rejim Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	Türkiye Demokrasinin Neresinde, Demokrasi İslam'ın Neresinde?
2. Sayı	Yeni Dünya Düzeni ve Liberalizm Karşısında Türkiye ve İslam
3. Sayı	Devlet Tartışması
	Devlet'in Modern Doğası: "İyi" Siyaset'ten "Etkin" Siyaset'e
	İnsandan Devlete (Devletin Teorik Temelleri) -I-
	Türk Milli Kimliği, Türk Milliyetçiliği ve Balkan Sorunu
4. Sayı	Bir Yılın Sonunda
	Fellini: "Kitleler İçin Bir Ayin (Aracı) Olan Ekran Yeterince Ciddiye Alınmalıdır"
5. Sayı	Beraber Yaşamının Sorunu, İnsanın Anlam Arayışı ve Siyasal Otorite
	Birlikte Yaşama Düzeni: Osmanlı Millet Sistemi
	İnsandan Devlete (Devletin Teorik Temelleri) -II-
	Roma ve Osmanlı'da Devlet Felsefesi
	Tam Zamanında Çıkalım Derken...
	Toplum Tasarımları ve "Birlikte Yaşama" Felsefesi
	Ulus-Devlet Sürecinde Türkiye'de Demokratikleşme ve Kimlik Sorunu
6. Sayı	"Din-dışı"nın Seküler Sitesinden "ed-Din"ın Sahici Dünyasına
	"Oryantalist Söylem"ın Sosyolojisi
	Demokrasi Neden İstenir? Farklı Yaklaşımlar ve Tartışmalar
	Din ve Milliyetçilik: Yeni Bir Kuramsal Çerçeve
	Düşünen Kamışların Hikayesi İnsanın Kozmostaki Yeri Hakkında Dinler Neler Söylüyor?
	Kadim Hayat Çağrısının Rasyonel Tehdide Eklemlenmesi: Dinler ve Gelecek Tasarımı
	Tekinsiz Bir Fenomen: İnsan Hakları
7. Sayı	Beraber Yaşama Sorunu İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunun Esasları
	Osmanlı Devleti Yönetim Sistemi ve Yerel Yönerim Uygulamaları
	Tarih, Bilinç ve Aşk -Düzene Karşı Kaos, Söyleme Karşı Üslup-
	Yaz Mevsimi, Kriz, Eleştiri
9. Sayı	Örgüt Yapısında Meydana Gelen Değişmeler: Örgütün İç ve Dış Sınırlarının Yeni Anlamı Üzerine Bir Tartışma
11. Sayı	"İyi"nin Trajedisi Olabilir Mi?
	Bir "Tecdit" Girişiminin Anatomisi -II-
	Hukuk Felsefesi Açısından Sivil İtaatsizlik ve İslam
12. Sayı	"Kanun" Kavramının Semantik Değişimi
	Din-Siyaset Bağlantısı
	Türkiye'nin Temel Gerçeği ve Fundamentalizm

Tablo 29: Bilgi ve Hikmet Rejim Temalı Yazı Konuları (Devamı)

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	Çıkarken Birkaç Söz...
	Kızıldere'li Atalarımızdan Günümüzün Kafirlerine...
	Yeni Bir Anlam İçin Yeni Bir Gelecek
2. Sayı	Antik Akıl ve Aydınlanma
	Çizgi (Karikatür)
	Toplumsal Gelişmeyi Açıklama Modeli Olarak Protestanlık
6. Sayı	Okurlarımızla Hasbihal
	Teknoloji ve Dini Değişme: Yazılı Yayının İslam Toplumunun Etkisi
7. Sayı	Babil Kralı Nebukadnetsar'ın Rüyalarına Çağdaş Yorumlar
	Büyük Teoriler ve Sıradan Gerçekler Osmanlı Tarihi Hakkında Büyük Teorilerin Eleştirisine Bir Giriş
	Tarih'in Öncesi Var mı?
8. Sayı	Batı-Merkezciliğinin Yeni Vizyonu: Tarihin Sonu Tezi
	Editörden-1
	Marksizm'in Ardından
9. Sayı	Bu Sayıda
	Marshall McLuhan'la Konuşma
10. Sayı	Bir "Tecdit" Girişiminin Anatomisi -I-
	Bir Toplumsal Kategoriyi Anlamaya Giriş: Avam'ın Sosyolojisi
	Statükonun Bir Aracı Olarak Psikoloji ve Psikiyatri
11. Sayı	Değerli Okularımız!
12. Sayı	Bir Bürokratın Gözüyle Kelam ve Felsefe
	Editörden-2
	Kahire Üniversiteleri ve Oryantalistler

Tablo 22: Bilgi ve Hikmet Laiklik Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
1. Sayı	Laik Türkiye Devletinde Diyanet İşleri Başkanlığı
	Türk Laiklik Sisteminin Tarihsel-Kültürel Arkaplanı
2. Sayı	Laikliğin Türkiye'deki İşleyişi Üzerine Bazı Tespitler ve Düşünceler
6. Sayı	Helsinki Yurttaşları Derneği Din-Laiklik Tartışmaları Komitesi Raporu
11. Sayı	"Türk Laisizmi"nin Teokratik Boyutu Üzerine Düşünceler
	Bugünkü Avrupa'da din-devlet ilişkileri-2
	Devlet, Siyasal Bilgi ve Sivil Alan
	Din, Devlet ve Siyaset
	Günümüz Türkiye'sinde Din-Devlet İlişkisi ve Üç Tarz-ı Siyaset
	Katolik Kilisesi ve Teokrasi
	Kilise-Devlet İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'de Laiklik
	Laiklik Panoraması
	Osmanlı'da Din-Devlet İlişkisi

Tablo 23: Bilgi ve Hikmet Ekonomi Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
2. Sayı	"Ürettiğin Kadar Tüket" Mahkum Muyuz? Mezun Muyuz?
3. Sayı	Bir İşletme Olarak Vakıflar
	Ekonomide Yeni Boyutlar ve Toplumsal Yapısı
4. Sayı	Tüketme'nin de Bir Adabı Var Mı?
5. Sayı	Müslüman Ülkelerde Din ve Gelişme: İslam İktisadının Unsurları
8. Sayı	İslam İktisadı Perspektifinden Tüketici Davranışı
	İslam Toplumunda Temel İhtiyaçlar ve Karşılanması
12. Sayı	Mesihçilik ve Sosya-Ekonomik Gelişme

Tablo 24: Bilgi ve Hikmet Anayasa Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
5. Sayı	Anayasa/Uzlaşma Belgesi Önerisi Yeni Bir Medine Vesikası Taslağı
	Modern Anayasa Hukuku Açısından Medine Vesikası
7. Sayı	Anayasa/Uzlaşma Belgesi Önerisi (Yeni Bir Medine Vesikası Taslağı) Üzerine Tartışma
9. Sayı	Modern Zamanlarda Kurucu İktidar ve Anayasa Kuramları

Tablo 25: Bilgi ve Hikmet Kadın Temalı Yazı Konuları

Dergi Sayısı	Yazı Konusu
10. Sayı	Başörtüsü Bağlamında Kuran'ın Çağdaş Bir Yorumu -Eleştirel Bir Yaklaşım-
11. Sayı	Kadının Özel Alan'la Tanımlanması

EK-13: Bilgi ve Hikmet Erkek Yazarlar ve Yazı Sayıları**Tablo 26: Bilgi ve Hikmet Erkek Yazarlar ve Yazı Sayıları**

Yazar Adı	Toplam Yazı
40. Ali Bulaç	23
41. Ömer Çelik	11
42. Kadir Canatan	10
43. Abdurrahman Arslan	5
44. Neşet Toku	5
45. Ali Çoşkun	5
46. Rasim Özdenören	4
47. İlhan Kutluer	4
48. Ömer Dinçer	4
49. Ergün Yıldırım	4
50. Şükrü Karatepe	4
51. Eyüp Köktaş	4
52. Ebubekir Sifil	3
53. Davut Dursun	3
54. Cihan Aktaş	3
55. Mehmet Bekaroğlu	3
56. Dücan Cündioğlu	3
57. Mustafa Armağan	3
58. Ümit Aktaş	3
59. Mustafa Aydın	3
60. Kamil Yeşil	3
61. Hüseyin Besli	2
62. Martin Van Bruinessen	2
63. Hüseyin Atay	2
64. Mevlüt Uyanık	2
65. Mehmet Akif Ak	2
66. Ferhat Kentel	2
67. Nuh Çoşkun	2
68. Kadir Abdiimamoğlu	2
69. W. Montgomery Watt	2
70. Mümtaz'er Türköne	2
71. Süleyman Akdemir	2
72. Nadim Macit	2
73. Tanıl Bora	2
74. Necdet Subaşı	2
75. Hasan Tahsin Fendoğlu	2
76. Yalçın Akdoğan	2

Tablo 26: Bilgi ve Hikmet Erkek Yazarlar ve Yazı Sayıları (Devamı)

Yazar Adı	Toplam Yazı
77. M. Sait Şimşek	2
78. M. Hakan Yavuz	2
79. Turgut Cansever	1
80. Ruud Peters	1
81. Hans van Der Loo, Willem van Reigen	1
82. İ. Lütfi Çakan	1
83. Süleyman Karagülle	1
84. İhsan Süreyya Sırma	1
85. Oliver Carre	1
86. Bülent Aras	1
87. Harun Yahya	1
88. İlyas Ba-Yunus	1
89. Serhat Gürpınar- Av. Şeref Malkoç	1
90. İştâr B. Tarhanlı	1
91. Hayrettin Yücesoy	1
92. İzzet Er	1
93. Binnaz Toprak	1
94. C. Ernest Dawn	1
95. Ö. Faruk Harman	1
96. Ahmet Yüksel Özemre	1
97. Ömer Özsoy	1
98. Akif Köten	1
99. Reşat Öngören	1
100. Kemal Aydın	1
101. Salim Nasr	1
102. Kemal Karpaz	1
103. Seyyid Hüseyin Nasr	1
104. Kemal Sayar	1
105. Şehabeddin Yalçın	1
106. Kürşat Demirci	1
107. Thomas Bremer	1
108. A. Abidin Selame	1
109. Vecdi Akyüz	1
110. Donald Malcolm Reid	1
111. Immanuel Wallerstein	1
112. Abdü'l-Hak Bewley	1
113. Osman Demir	1
114. Abdülkerim Süruş	1

Tablo 26: Bilgi ve Hikmet Erkek Yazarlar ve Yazı Sayıları (Devamı)

Yazar Adı	Toplam Yazı
115. Halil Ayhan	1
116. Ekber Genci	1
117. Ömer Laçiner	1
118. Mehmet Erdoğan	1
119. R. B. Serjeant	1
120. Mehmet Hayri Kırbasoğlu	1
121. Reşat Nuri Erol	1
122. Mehmet Özay	1
123. Roger Bastide	1
124. Emin Köktaş	1
125. S. Hüseyin Nasr	1
126. Michael E. Meeker	1
127. Sami Şener	1
128. Muhammed Adeniyyat	1
129. Serhat Gürpınar, Şeref Malkoç	1
130. Murat Kul	1
131. Baki Tezcan	1
132. Mustafa Acar	1
133. Şahin Uçar	1
134. Ali Murat Yel	1
135. Şenol Durgun	1
136. Ernest Gellner	1
137. Hüseyin Algül	1
138. Mustafa Tekin	1
139. Turan Koç	1
140. Ali Yaşar Sarıbay	1
141. Hüseyin Arslan	1
142. Azim Öztürk	1
143. Bilâl Eryılmaz	1
144. Francis Robinson	1
145. Yasin Aktay	1
146. Frits Bolkestein	1
147. Günter Seufert	1
Erkek Yazarların Yazdığı Yazı Sayısı Toplamı	215

EK-14: Bilgi ve Hikmet Yazarları ve Yazı Konuları

Tablo 27: Bilgi ve Hikmet Yazarları ve Yazı Konuları

Yazar Adı	Yazı Konusu
A. Abidin Selame	İslam Toplumunda Temel İhtiyaçlar ve Karşılanması
Abdurrahman Arslan	Geleceğin Kurgulanımı veya Bir Kurgunun Geleceği
	İnsan ya da Aklın Kimliği
	Peygamber Ümmetinden Ulus Devletine
	Sekülerizm; Akleden Kalbin Parçalanışı
	Yeni Bir Anlam İçin Yeni Bir Gelecek
Abdü'l-Hak Bewley	İnsanın Doğal Biçimi: İslam
Abdülkerim Sürüş	Dini Bilginin Evrimi ve Çağdaşlaşma
Ahmet Yüksel Özemre	Modernist Akım İçinde Kuran Tefsirleri
Akif Köten	Ashab-ı Suffa Hadis, Fıkıh ve Tasavvufa Etkileri
Ali Bulaç	"Din-dışı"nın Seküler Sitesinden "ed-Din"in Sahici Dünyasına
	Balkanlar'da Modern Değerlerin Düşüşü
	Bir Arada Yaşamanın Mümkün Projesi Medine Vesikası
	Bir Yılın Sonunda
	Çıkarken Birkaç Söz...
	Değerli Okularımız!
	Devlet Tartışması
	Din, Devlet ve Siyaset
	Editörden-1
	Editörden-2
	Güzel Söz
	Helsinki Yurttaşları Derneği Din-Laiklik Tartışmaları Komitesi Raporu
	İslâm Dünyasında Hikmeti Yeniden Diriltmek
	İslam ve Gelenek
	İslam'ı ve Tarihini Okuma Biçimi -Antropolojik ve Modernist Yaklaşımın Eleştirisi-
	Kitabi İslam-Ümmi İslam Ya Da Ümmet'in Kitaba Dönüşü
	Modern Devletin Totaliter ve Ulus Niteliği
	Modern Dünya İle Çatışma ve Uyumdan Modernite'yi Aşmaya
	Modernite'nin Seküler Sitesi'nde Kutsala, Hayata ve Tarihe Dönüş
	Okurlarımızla Hasbihal
	Tam Zamanında Çıkalım Derken...
	Tasarlanmış Fenomenler Dünyasında Akıl, Nefis ve Kimlikler
	Yaz Mevsimi, Kriz, Eleştiri

Tablo 27: Bilgi ve Hikmet Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Ali Çoşkun	Geleneğin ve Geleceğin Kavşağında Dindar İnsanla Modern İnsan Karşı Karşıya
	Modern Dünyadaki Kimlik Bunalımlarının Toplumsal Boyutları
	Modern Toplumsal Düşünce Tarihinde Din Sorunu
	Sosyal Çözülme, Sosyal Bütünleşme ve Din
	Tarihi ve Toplumsal Bağlamı İçerisinde İslam'ın Dinamikleri
Ali Murat Yel	İslam'da Büyük ve Küçük Gelenekler
Ali Yaşar Sarıbay	Protestanlık ve Sekülerizasyon Sosyolojik Bir Bakış
Azim Öztürk	Osmanlı Devleti Yönetim Sistemi ve Yerel Yönerim Uygulamaları
Baki Tezcan	Büyük Teoriler ve Sıradan Gerçekler Osmanlı Tarihi Hakkında Büyük Teorilerin Eleştirisine Bir Giriş
Bilâl Eryılmaz	Birlikte Yaşama Düzeni: Osmanlı Millet Sistemi
Binnaz Toprak	İslamcı Aydınların Endüstriye ve Teknolojiye Başkaldırısı
Bülent Aras	Sudan'da İslamizasyon ve Demokrasi Sorunsalı Çerçevesinde Dünya İle Uyum
C. Ernest Dawn	Arap Milliyetçiliğinin Kökenleri
Cihan Aktaş	Azerbaycan'da Kimlik Problemi
	İran'da Düşünce Özgürlüğü'nün Yeniden Tanımlanması
	Kadının Özel Alan'la Tanımlanması
Davut Dursun	Laikliğin Türkiye'deki İşleyişi Üzerine Bazı Tespitler ve Düşünceler
	Mısır'ın Efsanevi Lideri Cemal Abdünnasır Hayatı ve Yaptıkları...
	Türk Laiklik Sisteminin Tarihsel-Kültürel Arkaplanı
Donald Malcolm Reid	Kahire Üniversiteleri ve Oryantalistler
Dücan Cündioğlu	Başörtüsü Bağlamında Kuran'ın Çağdaş Bir Yorumu - Eleştirel Bir Yaklaşım-
	Kuranı Anlama'nın Anlamı Üzerine -Hermenötik Bir Deneyim-
	Tefsir'de Helenizm "Bilimsel Tefsir" Zaafları ve Eleştirisi
Ebubekir Sifil	Bir "Tecdit" Girişiminin Anatomisi -I-
	Bir "Tecdit" Girişiminin Anatomisi -II-
	İslam Düşüncesinde Sünnet Üzerine
Ekber Genci	İran'da İslami Yönetim Tartışmaları İslam Siyaset Felsefesinin Kökleri
Emin Köktaş	Çağdaş Batı'da Kilise-Siyaset İlişkileri: Almanya'da Katolik Kilisesinin Seçim Bildirileri

Tablo 27: Bilgi ve Hikmet Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Ergün Yıldırım	İslami Kimliğin Değişimi ve Kentlileşmesi
	Modern Ulus Devlet
	Modernleşmenin Doğurduğu Toplumsal Şizofreni: "Yaralı Bilinç"
	Toplumsal Gelişmeyi Açıklama Modeli Olarak Protestanlık
Ernest Gellner	Postmodernizm, Akıl ve Din
Eyüp Köktaş	İslam, Modern Devlet ve Protestan Ahlak
	Medine Vesikası: İslam'ın Çoğulculuk Referansı (Çoğulcu Epistemolojik Düzlem)
	Modern Tarihi Anlamı, İlerleme ve İslam -Modern Tarih ve İlerleme İllüzyonu-
	Modern Zamanlarda İslam ve Siyasal Meşruiyet Sorunu
Ferhat Kentel	Çatışmalara Karşı Din Kurumlarının Potansiyel Katkıları
	Dinin Anlamı, Anlamları Ya Da Yeniden Rüya Doğru
Francis Robinson	Teknoloji ve Dini Değişme: Yazılı Yayının İslam Toplumunun Etkisi
Frits Bolkestein	Fukuyama: "İslam Güçlü Bir Faktör Olmaya Başladı"
Günter Seufert	Türkiye'de ve Almanya'da Dinin Halk Üzerindeki Etkileri -Mukayeseli Bir Çalışma-
Halil Ayhan	Çizgi (Karikatür)
Hans van Der Loo, Willem van Reigen	Modernizmin Paradoksları
Harun Yahya	Protestanlık, Aydınlanma ve İbrani Mistisizmi
Hasan Tahsin Fendoğlu	Beraber Yaşama Sorunu İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunun Esasları
	Roma ve Osmanlı'da Devlet Felsefesi
Hayrettin Yücesoy	İslamın İlk Dönemlerinde Siyasi-Kelam Okullarının Gelişimi
Hüseyin Algül	Asr-ı Saadette İdari Hayat
Hüseyin Arslan	Tüketme'nin de Bir Adabı Var mı?
Hüseyin Atay	Dinler Arasındaki İlişkiler
	Kuran ve Hadis Yorumlaması
Hüseyin Besli	"Ürettiğin Kadar Tüket" Mahkum Muyuz? Mezun Muyuz?
	Kızıldere'li Atalarımızdan Günümüzün Kafirlerine...
Immanuel Wallerstein	Aydınlanma, İlerleme ve Liberalizm
İ. Lütfi Çakan	Sünnet'e Yönelik Tartışmalar
İhsan Süreyya Sırma	Medine Vesikasının Mevsukiyeti İle İlgili Bazı Veriler
İlhan Kutluer	Berahime'den İbn Sina'ya Nübüvvetin İnkâr ve İsbâtı
	Bir Bürokratin Gözüyle Kelam ve Felsefe
	İslam Heresiografi Tarihinden: İbnü'r-Ravendi'nin Bir "Mülhid" ve "Dehri" Olarak Portresi
	Teleolojinin Dört Terimi: Gaye, Nizam, İnayet, Hikmet

Tablo 27: Bilgi ve Hikmet Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
İlyas Ba-Yunus	Sosyolojik Açıdan Gerçekçilik: İslami Bir Model
İştar B. Tarhanlı	Laik Türkiye Devletinde Diyanet İşleri Başkanlığı
İzzet Er	Bugünkü Avrupa'da din-devlet ilişkileri-2
Kadir Abdiimamoğlu	Modern Anayasa Hukuku Açısından Medine Vesikası
	Modern Zamanlarda Kurucu İktidar ve Anayasa Kuramları
Kadir Canatan	Batı-Merkezciliğinin Yeni Vizyonu: Tarihin Sonu Tezi
	Bir Okuma Biçimi Olarak Fundamentalizm ve İslamcılık
	Dinlerin Gelecek Tasarımı Kaybedilen Cennet'ten Kazanılan Cennet'e
	Gelenek, Din ve Modernite (Eğilimler ve Kökler)
	İslam Kültürünün Sosyolojik Pramidi
	Kapitalizm, Protestanlık ve İslam
	Kilise-Devlet İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'de Laiklik
	Modernleşme Politikaları ve İlerlemecilik
	Möln'den Solingen'e Avrupa'da Aşırı Sağcılık, Irkçılık ve Şiddet Hareketleri
	Toplum Tasarımları ve "Birlikte Yaşama" Felsefesi
Kamil Yeşil	"Dil'e Takılan Hakikat'ten Dile Gelen Hikmet'e Dönüş
	Çelişkiler Yumağı: Yüce Kuran'ın Çağdaş Tefsiri
	Türkiye'nin Temel Gerçeği ve Fundamentalizm
Kemal Aydın	Martin Heidegger'in Felsefesindeki Metafizik ve İnsanın Radikal Sonlu Tarihselliği
Kemal Karpat	Türköne'nin C.Afgani Değerlendirmesi
Kemal Sayar	Hüzün Hastalığı
Kürşat Demirci	Düşünen Kamışların Hikayesi İnsanın Kozmostaki Yeri Hakkında Dinler Neler Söylüyor?
M. Hakan Yavuz	Din ve Milliyetçilik: Yeni Bir Kuramsal Çerçeve
	Persona Non Grata: Homo İslamicus
M. Sait Şimşek	"Şeytan Ayetleri"ne Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivayeti'nin Tarihi Değeri
	İnsanın Halifeliliği
Martin Van Bruinessen	Çağdaş Endonezya'da Devlet-İslam İlişkileri
	Endonezya'da Kürt Uleması ve Endonezyalı Öğrenciler
Mehmet Akif Ak	"Muasırlaşmak"tan "Modernleşme"ye
	"Türk Laisizmi"nin Teokratik Boyutu Üzerine Düşünceler
Mehmet Bekaroğlu	Antik Akıl ve Aydınlanma
	Kimliklerin Modern Anlamı
	Statükonun Bir Aracı Olarak Psikoloji ve Psikiyatri
Mehmet Erdoğan	İslam Hukukunun Hayatıyeti ve Ahkâmın Değişmesi
Mehmet Hayri Kırbaçoğlu	Gelecekselcilik ile Yenilikçilik Arasında Sünnet
Mehmet Özay	İslam'ın Modernleşmesi "Türkiye Modeli"

Tablo 27: Bilgi ve Hikmet Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Mevlüt Uyanık	19. Yüzyıl İslam Yenilikçilerine Göre İslam'ın Uygulanabilirliği Meselesi
	Günümüz Türkiye'sinde Din-Devlet İlişkisi ve Üç Tarz-ı Siyaset
Michael E. Meeker	Türkiye Cumhuriyetinin Yeni Müslüman Aydınları
Muhammed Adeniyyat	İslam İktisadı Perspektifinden Tüketici Davranışı
Murat Kul	Değişen İslam, Siyaset ve Siyasal İslam
Mustafa Acar	İslam, Protestanlık ve Modern Gelişmenin Sırrı yahut Bir Değişim Sürecinin Sancıları
Mustafa Armağan	"İyi"nin Trajedisi Olabilir Mi?
	"Kanun" Kavramının Semantik Değişimi
	Gelenek, Modernlik, Postmodernlik
Mustafa Aydın	Ahlak-Hukuk İlişkisi ve İslam
	Dinin Dünyevîleşme Sorunu Protestanlık ve İslam
	Modernizmin Din'den Bilime Yaptığı Yolculuğun Serüveni: Zihin Sürecinin Ayrışması
Mustafa Tekin	Batı'nın Yanılsaması: Fundamentalizm
Mümtaz'er Türköne	Modern İslam Düşüncesinin Başlangıcı Meselesi ve Cemaleddin Afgani Efsanesi
	Modernleşme ve İslamlaşma
Nadim Macit	Kelami Ekollerin Ortaya Çıkış Sürecinde İktidara Eklemlenme Problemi
	Kuran'ın Allah Tasavvuru ve İnsana Ulaştırılması
Necdet Subaşı	"Oryantalist Söylem" in Sosyolojisi
	Bir Toplumsal Kategoriyi Anlamaya Giriş: Avam'ın Sosyolojisi
Neşet Toku	"İslami Fundamentalizm" Mümkün Müdür?
	"Medine Vesikası" Post-Modern Bir Sivil Toplum Projesi Olabilir mi?
	Hukuk Felsefesi Açısından Sivil İtaatsizlik ve İslam
	Tevhidi Gelenek Bağlamında Felsefi ve Tasavvufi Düşünceden Bir Kesit
	Üç Tarz-ı Siyasetin Gölgesinde Toplumsal Değişim
Nuh Çoşkun	Bismillahirrahmanirrahim
	Bu Sayıda
Oliver Carre	Müslüman Ülkelerde Din ve Gelişme: İslam İktisadının Unsurları
Osman Demir	Marksizm'in Ardından
Ö. Faruk Harman	Katolik Kilisesi ve Teokrasi

Tablo 27: Bilgi ve Hikmet Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Ömer Çelik	Aydınlık, Din, Gelenek ve Modernite
	Beraber Yaşamanın Sorunu, İnsanın Anlam Arayışı ve Siyasal Otorite
	Devlet, Siyasal Bilgi ve Sivil Alan
	Devlet'in Modern Doğası: "İyi" Siyaset'ten "Etkin" Siyaset'e
	Dini Bilgi, Dini Fenomen ve İslam'ın Kategorikleş(tiril)mesi
	İnsanın Modern Kimliği Evrenselcilik, Irkçılık ve Cinsiyetçilik
	İslamcı Gelenek ve Geleneksel İslam: Perspektivizm ve Kutsallık Dilemması
	Kadim Hayat Çağrısının Rasyonel Tehdide Eklemlenmesi: Dinler ve Gelecek Tasarımı
	Modern İdrakin Tabii Hasılası ya da Tarihin Kırılım Evresinde Son Arayışın Dili
	Tarih, Bilinç ve Aşk -Düzene Karşı Kaos, Söyleme Karşı Üslup-
	Yaşam(an)ın Diyalektiği ve Dinin Sözü
Ömer Dinçer	21. Yüzyıla Girerken Dünya ve Türkiye Gündeminde İslam
	Demokrasi Neden İstenir? Farklı Yaklaşımlar ve Tartışmalar
	Ekonomide Yeni Boyutlar ve Toplumsal Yapısı
	Örgüt Yapısında Meydana Gelen Değişmeler: Örgütün İç ve Dış Sınırlarının Yeni Anlamı Üzerine Bir Tartışma
Ömer Laçiner	Yeni Bir Çağın Eşiğinde Kültürel Kaynak ve Kimlik Üzerine Bir Çerçeve
Ömer Özsoy	"Yeni Bir Medine Vesikası Taslağı" ve Kuran'dan Yöntemimiz Üzerine
R. B. Serjeant	Sünnet Cami'ası, Yesrib Yahudileriyle Yapılan Muahedeler, ve Yesrib'in Tahrim'i: Sözde "Medine Anayasası"nda Yer Alan Vesikaların Tahlil ve Tercümesi
Rasim Özdenören	Müslüman Ahlak Versus Liberalizm
	Tekinsiz Bir Fenomen: İnsan Hakları
	Türkiye Demokrasinin Neresinde, Demokrasi İslam'ın Neresinde?
	Yeni Dünya Düzeni ve Liberalizm Karşısında Türkiye ve İslam
Reşat Nuri Erol	İnsanlığın Geleceği Açısından Düşünce ve Medeniyet Dönemleri
Reşat Öngören	Sünni Bir Tarikatten Şii Bir Devlete: Safeviyye Tarikatı ve İran Safevi Devleti
Roger Bastide	Mesihçilik ve Sosya-Ekonomik Gelişme
Ruud Peters	Kalvinizm, Weber ve İslam Fundamentalizmi
S. Hüseyin Nasr	Gelenek Nedir?

Tablo 27: Bilgi ve Hikmet Yazarları ve Yazı Konuları (Devamı)

Yazar Adı	Yazı Konusu
Salim Nasr	Ortadoğu'da Kent Toplumu ve Geleneksel Sosyal Yapılar: Beyrut, Şam, Bağdat
Sami Şener	Bir İşletme Olarak Vakıflar
Serhat Gürpınar- Av. Şeref Malkoç	Anayasa/Uzlaşma Belgesi Önerisi Yeni Bir Medine Vesikası Taslağı
Serhat Gürpınar, Şeref Malkoç	Anayasa/Uzlaşma Belgesi Önerisi (Yeni Bir Medine Vesikası Taslağı) Üzerine Tartışma
Seyyid Hüseyin Nasr	İnsan ve Medeniyetin Geleceği
Süleyman Akdemir	İnsandan Devlete (Devletin Teorik Temelleri) -I-
	İnsandan Devlete (Devletin Teorik Temelleri) -II-
Süleyman Karagülle	Hilafet Halifelik
Şahin Uçar	Babil Kralı Nebukadnetsar'ın Rüyalarına Çağdaş Yorumlar
Şehabeddin Yalçın	Anlam Arayışı
Şenol Durgun	Ulus-Devlet Sürecinde Türkiye'de Demokratikleşme ve Kimlik Sorunu
Şükrü Karatepe	Batı Demokrasilerinde Parlamento Krizi
	Osmanlı'da Din-Devlet İlişkisi
	Şehirler Sahibini Arıyor
	Türkiye'de Modernleşme ve Hukuk
Tanıl Bora	Mikro ve Makro Milliyetçiliklerin Kıskaçında Balkanlar
	Türk Milli Kimliği, Türk Milliyetçiliği ve Balkan Sorunu
Thomas Bremer	Eski Yugoslavya'da Kiliseler Arası İlişkiler
Turan Koç	Dini Hayatın Dili: Kapalı Dil
Turgut Cansever	İslam Mimarisi'nin Temel Meseleleri
Ümit Aktaş	İslam Nasıl Anlaşılmalı?
	Tarihin Anlamı ve Modernizm
	Tarih'in Öncesi Var mı?
Vecdi Akyüz	İslam Siyasi Düşünce Tarihi Nasıl Yazılmalı?
W. Montgomery Watt	Din-Siyaset Bağlantısı
	İslam'ın Geleneksel Olarak Kendini Görüşü
Yalçın Akdoğan	Laiklik Panoraması
	Müslüman Aydın Çağın Dindarı ve İhyacısıdır
Yasin Aktay	İslam Ahlakı ve Modernliğin Ruhu

EK-15: Bilgi ve Hikmet Kadın ve Erkek Yazarlara göre Yazı Sayılarının Temalara göre Dağılımı

Tablo 28: Bilgi ve Hikmet Kadın ve Erkek Yazarlara göre Yazı Sayılarının Temalara göre Dağılımı

Temalar	Dergi sayıları	İlgili Tema konusu ile yazılan yazı sayısı	Kadın Yazar	Erkek Yazar	Belirtilmemiş
İslam	1. Sayı	5		5	
	2. Sayı	10		10	
	3. Sayı	6		6	
	4. Sayı	8		8	
	5. Sayı	7		7	
	6. Sayı	8		8	
	7. Sayı	8		8	
	8. Sayı	7		7	
	9. Sayı	10		10	
	10. Sayı	12		12	
	11. Sayı	5		5	
	12. Sayı	8		8	
İç Politika	1. Sayı	1		1	
	2. Sayı	1		1	
	3. Sayı	7		7	
	4. Sayı	4		3	1
	5. Sayı	9		9	
	6. Sayı	8		8	
	7. Sayı	4		4	
	9. Sayı	1		1	
	11. Sayı	5		5	
	12. Sayı	3		3	
Modernizm Tartışmaları	1. Sayı	5		5	
	2. Sayı	4		4	
	4. Sayı	6		5	1
	6. Sayı	2		2	
	7. Sayı	2		2	
	8. Sayı	4		4	
	9. Sayı	3		3	
	11. Sayı	1		1	
	12. Sayı	3		3	

Tablo 36: *Bilgi ve Hikmet* Kadın ve erkek Yazarlara göre Yazı Sayılarının temalara göre Dağılımı (Devamı)

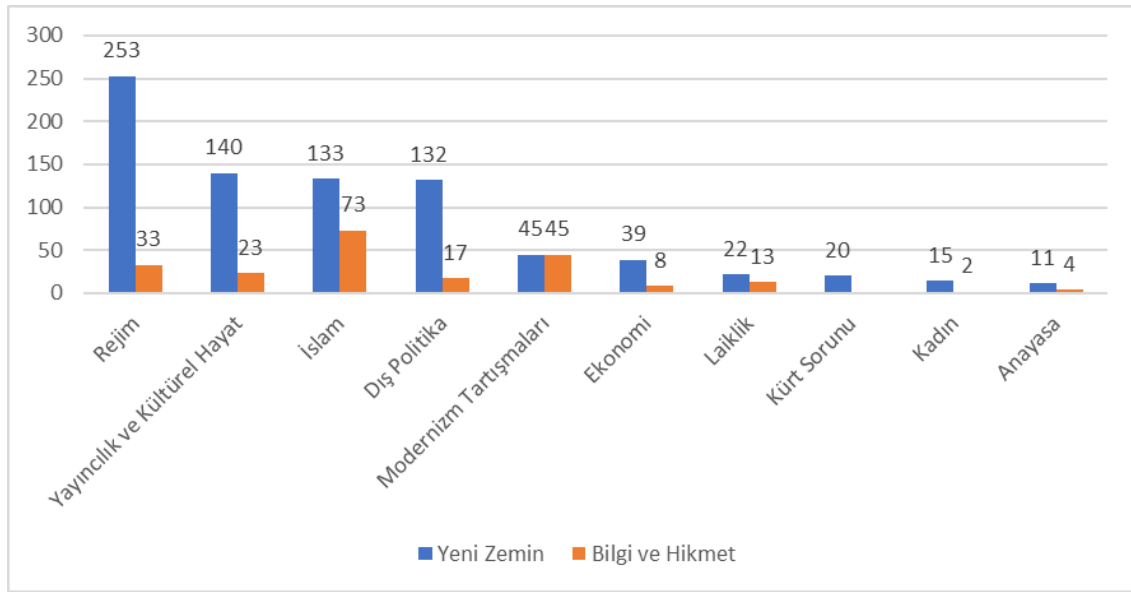
Temalar	Dergi sayıları	İlgili Tema konusu ile yazılan yazı sayısı	Kadın Yazar	Erkek Yazar	Belirtilmemiş
Yayıncılık ve Kültürel Hayat	1. Sayı	2		2	
	2. Sayı	1		1	
	6. Sayı	1		1	
	7. Sayı	3		3	
	8. Sayı	4		4	
	9. Sayı	2		1	1
	10. Sayı	2		2	
	11. Sayı	1		1	
	12. Sayı	2		2	
Dış Politika	3. Sayı	5		5	
	5. Sayı	1		1	
	6. Sayı	3		3	
	8. Sayı	2		2	
	10. Sayı	1		1	
	12. Sayı	4		4	
Rejim	1. Sayı	2		2	
	2. Sayı	1		1	
	5. Sayı	2		2	
	6. Sayı	1		1	
	7. Sayı	1		1	
	9. Sayı	1		1	
	11. Sayı	6		6	
Ekonomi	3. Sayı	1		1	
	8. Sayı	1		1	
Kadın	11. Sayı	1		1	
Genel Toplam		218		215	3

EK-16: *Bilgi ve Hikmet* Yazarı Belli Olmayan Yazı Başlıkları

Tablo 29: *Bilgi ve Hikmet* Yazarı Belli Olamayan Yazı Başlıkları

Yazar Adı	Yazı Konusu
Belirtilmemiş	Fellini: "Kitleler İçin Bir Ayin (Aracı) Olan Ekran Yeterince Ciddiye Alınmalıdır"
	Marshall McLuhan'la Konuşma
	Popper: "Beyni Böylesine Kirletmek Akla İhanettir."

EK-17 Yeni Zemin ve Bilgi ve Hikmet Dergisi Tema Karşılaştırması

Grafik 3: Yeni Zemin ve Bilgi ve Hikmet Tema Karşılaştırması

ÖZET

Bu tezin konusu Türkiye’deki İslami vakıf dergiciliğidir. Çalışma, Türkiye’de İslamcılığın “meşruiyet”ini kazanma sürecinde, İslami dergilerin yeni bir kimlik oluşturma rolüne odaklanmaktadır. Bu tezin amacı, tarihsel ve toplumsal bağlam gözetilerek İslami dergicilik alanındaki dönüşümlerin izini sürmektir. Bu çalışmanın temel sorunsalı, söz konusu dergilerin “yeni bir İslami söylem” inşa ettiği iddiasından hareketle, günümüz siyasetini nasıl etkilediği üzerinedir. Akademik literatürde İslami vakıf dergileri üzerine çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle çalışmada hedeflenen amaç doğrultusunda, içeriğin sistemli taranması, kategorileştirilmesi ve kategorilerin detaylı analizleri çalışmanın akademik alandaki katkısını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca İslamcılığın tarihsel bir dönemine ışık tutması açısından önem taşımaktadır.

Klasik niteliksel tasarıma göre planlanan bu çalışmanın örneklemini Türkiye’de yayınlanan İslami vakıf dergilerinden; *Yeni Zemin* ile *Bilgi ve Hikmet*’tir. Bu dergilerin seçilmesinin nedeni, karşı hegemonik bir söylem inşa etme yöneliminde yayın ürettiği iddiasını en açık şekilde sunduklarının düşünülmesidir. Dergilerin 1993-1995 yıllarında yayınlanan tüm sayılarına ulaşılmıştır. Veri toplama tekniği olarak karşılaştırmalı biçim ve tema analizi yapılmış olup çeşitli çıkarımlarda bulunulmuştur. İslamcılığın değişen söylem diline vakıf dergilerinin katkı sunduğu iddiasından yola çıkarak, İslamcıların totaliter bir iktidar tahayyülünden, çoğulcu bir projeye geçişinin nasıl şekillendiği tartışılmıştır. Modernizmle yüzleşen ve İslam’ın temel öğretilerini farklı bir perspektiften sorgulayan İslamcılar, değişen ve dönüşen “yeni yüzü” sorgulanmaktadır. Kültürün taşıyıcıları rolüyle harekete geçen İslamcı aydınlar “ümme” olarak barışçıl şartlarda bir arada yaşamının mümkün projesi “Medine Vesikası”nı temel alarak çoğulcu bir görünürlük kazanmaya çalışmıştır. 1990 sonrası İslamcı hareketler “geç kalmış bir hesaplaşmayla” temelde modernizm, Kemalizm, laiklik, askeri vesayet, anayasa gibi ana konuları yeniden sorgulayarak, “kültürel kodlar” üretmiş ve yeni bir söylem dili oluşturma gayretinde olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslamcılık, Hegemonya, İdeoloji, *Yeni Zemin*, *Bilgi ve Hikmet*

ABSTRACT

This thesis delves into Islamic foundation periodicals in Turkey focusing on their role in shaping a new identity as Islamism gains “legitimacy” in the country. The thesis aims to trace the transformations in the field of Islamic periodicals, considering historical and social contexts. The main issue addressed in this study is how these magazines, claimed to build a “new Islamic discourse,” influence contemporary politics. Given the limited academic literature on Islamic Foundation periodicals, this thesis systematically scans and categorizes content, providing detailed analysis that highlight their academic contributions in line with the objectives of the study. The study also holds significance in shedding light on a historical period of Islamism.

This study follows a classical qualitative design and samples Islamic foundation periodicals published in Turkey: namely, *Yeni Zemin* and *Bilgi ve Hikmet*. The reason underlying the selection of these magazines is that they are believed to present the clearest claims of producing publications aimed at constructing a counter-hegemonic discourse. All issues published in 1993-1995 have been analysed using comparative form and theme analysis to collect data and allow for insightful inferences. The study explores how foundation periodicals contribute to the evolving discourse of Islamism, particularly the shift from a totalitarian conception of power to a pluralistic project. It examines the “new face” of Islamists, who confront modernity and reassess the fundamental teachings of Islam from an alternative perspective. Islamist intellectuals, acting as carriers of culture, have sought to achieve pluralistic visibility based on the “Constitution of Medina,” a project for peaceful coexistence as an “ummah.” Post-1990s Islamist movements have re-examined fundamental issues such as modernism, Kemalism, secularism, military tutelage, and the constitution, creating “cultural codes” and striving to forge a new discourse.

Keywords: Islamism, Hegemony, Ideology, *Yeni Zemin*, *Bilgi ve Hikmet*